

B

9(4)21/22

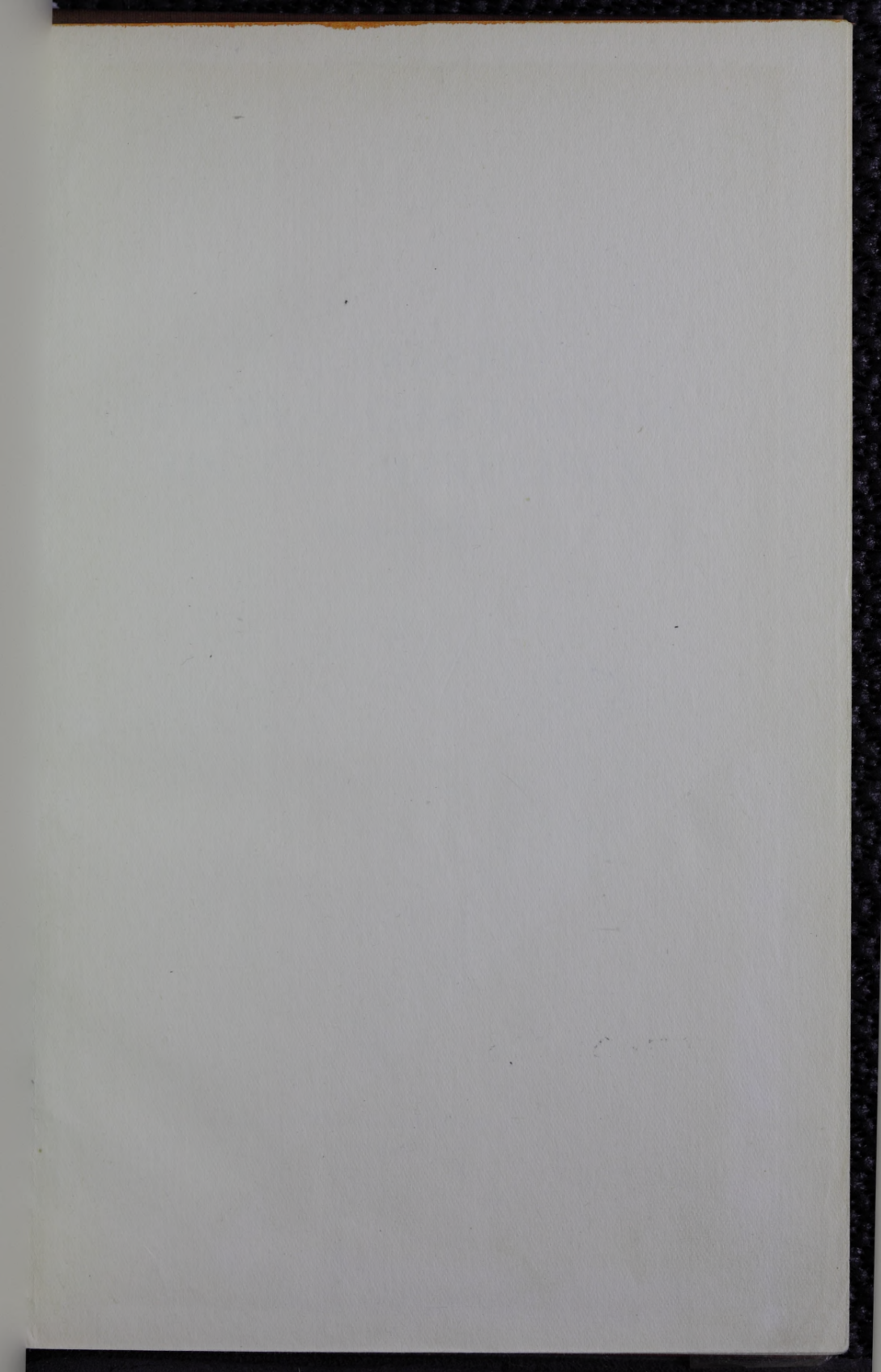
V. SĪPOLS

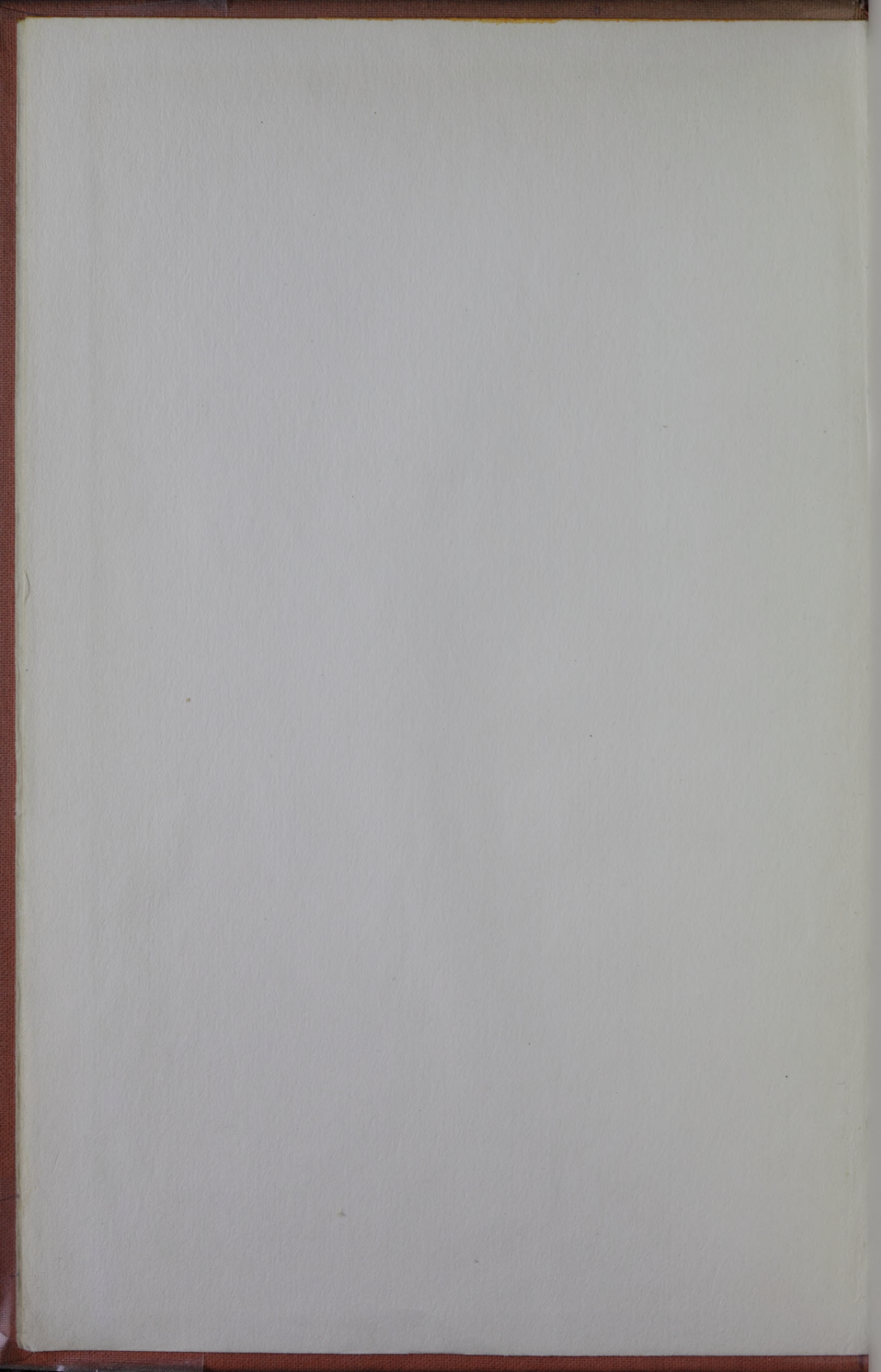
*Ārvalstu
intervencija*
LATVIJĀ

un tās

AIZKULISES
1918-1920

B
9(L)21/22

822.16.2

Обязательный экземпляр

V. SĪPOLS

B

**ĀRVALSTU
INTERVENCIJA LATVIJĀ
UN TĀS AIZKULISES
1918—1920**

LATVIJAS VALSTS IZDEVNIECĪBA
RIGĀ 1957

Latv. PSR Valsts Biblioteka
Inv. 57-3/238

60.
a

В. Сиполс
ЗА КУЛИСАМИ
ИНОСТРАННОЙ ИНТЕРВЕНЦИИ В ЛАТВИИ
1918 — 1920

Латвийское государственное
издательство
Рига 1957

На латышском языке

IEVADS

Sabiedrības attīstībā reizēm iestājas periodi, kad vēstures gaita nostāda atsevišķas personas, partijas un valdības tādos apstākļos, ka tās gribot negribot spiestas atklāti parādīt savu īsto seju, ko dažas no tām citos laikos slēpušas zem demagoģijas maskas. Latviešu tautas vēsturē viens no šādiem periodiem bija 1917.—1919. g. revolucionāro notikumu laiks. Situācija, strauji mainīdamās, nostādīja atsevišķas personas, partijas un valdības visdažādākos apstākļos, nereti kritiskā un bezizejas stāvoklī, tā dodot iespēju praksē pārbaudīt, cik patiesīgas bijušas viņu politiskās programmas, deklarācijas un solījumi.

Bija Latvijā cilvēki, bija arī partija, kas šo grūto pārbaudījumu godam izturēja, parādot savu bezgalīgo uzticību tautai, gatavību līdz pēdējai asins lāsei cīnīties par tautas interesēm, savu nelokāmo uzticību sludinātajiem ideāliem. Ar to viņi iemantoja tautas mīlestību un uzticību, tauta tiem sekoja, atbalstīja tos viņu smagajā cīņā. Tādi cilvēki Latvijā bija komunisti, tāda bija Komunistiskā partija.

Bet bija Latvijā arī cilvēki un partijas, kas šo pārbaudījumu neizturēja. Runa ir par latviešu buržuaziju, latviešu buržuaziskajām partijām. Latviešu buržuazijas pārstāvji bija teikuši daudz skaistu vārdu, pieņēmuši daudz svinīgu rezolūciju un publicējuši daudz skaļu deklarāciju, kam vajadzēja radīt iespaidu, ka latviešu buržuazija ir visas latviešu tautas interešu nesavtīga aizstāve. Taču pārbaudē visi šie vārdi, lēmumi un deklarācijas izrādījās salti meli. 1917.—1919. g. notikumi Latvijā parādīja, ka latviešu buržuazija, kad to prasīja tās šauri šķiriskās intereses, aizmirsa visas savas skaistās frazes par tautas interešu aizstāvēšanu un,

vēršdamās pret tautu, stājās netīros, kaunpilnos darījumos ar jebkuriem svešzemju reakcionariem spēkiem. Šādus netīrus darījumus latviešu buržuazija 1918.—1919. gadā noslēdza ar vācu, angļu, amerikāņu un franču imperialistiem.

Ar ārvalstu interventu palīdzību nodibinājusi savu varu pār latviešu tautu, latviešu buržuazija vēlāk stipri pūlējās šo apkauņojošo notikumu izdzēst no latviešu tautas atmiņas, atjaunot savu iedragāto autoritāti un no jauna slēpt savu īsto seju zem nacionālās demagoģijas maskas. Sevišķu cītību te parādīja latviešu buržuazijas varasvīrs Ulmanis un viņa vadītā latviešu buržuazijas lielākā partija — Zemnieku savienība. Tas arī saprotams, jo tieši Zemnieku savienības lideri visvairāk bija kompromitējušies kā nodevēji, noslēgdami šos netīros darījumus pret latviešu tautu. Būtu nepareizi apgalvot, ka tūkstošiem algotu aģitoru un propagandistu, simtiem pērkamu skribentu pūlējušies pavisam veltīgi. Divdesmit gadi ulmaniskās propagandas nevarēja palikt gluži bez rezultātiem.

Latvijas Komunistiskā partija veltījusi un veltī lielu uzmanību cīņai pret kapitalisma paliekām cilvēku apziņā, tai skaitā pret dažādām buržuaziskā nacionalisma paliekām. Likvidējot šīs paliekas, audzinot latviešu tautu socialisma garā, tā guvusi lielus panākumus. Taču būtu pāragri šo darbu jau uzskatīt par veiktu. Tāpēc jāturpina atmasket un jāatmasko līdz galam pašas latviešu buržuazijas izplatītā pasaciņa, ka tā nesavtīgi esot aizstāvējusi visas latviešu tautas intereses. Tas būs solis uz priekšu cīņā par buržuaziskā nacionalisma palieku pilnīgu iznīcināšanu cilvēku apziņā, tas palīdzēs nolīdzināt ceļu socialistiskās ideoloģijas pilnīgai un nedalītai uzvarai.

1918.—1920. g. notikumi Latvijā atmaskoja ne tikai latviešu buržuaziju. Tikpat uzskatāmi tie parādīja, kādas bija tā dēvētās «demokratiskās» valstis Rietumeiropā — Anglija un Francija un kas slēpās aiz «labā» amerikāņu «tēvoča» liekulīgā smaida. ASV, Anglijas un Francijas valdības 1918.—1920. gadā Latvijā rīkojās kā demokrātijas un tautu pašnoteikšanās ļaunākās ienaidnieces, kā latviešu tautas brīvības žņaudzējas. Vēlāk, kad padomju vara Latvijā bija apspiesta, amerikāņu, angļu un franču imperialisti neaizmīrsa uzlikt savu smago ķetnu arī buržuaziskajai Latvijai. Tāpat arī Šeidemaņa un Noskes valdība Vācijā, kas centās iztēlot

sevi kā «socialistisku» valdību, ar savu kaunpilno rīcību Latvijā atmaskoja sevi kā vācu imperialistu paklausīgu ieroci.

Iepazīstoties ar rietumu lielvalstu politiku Latvijā 1918.—1920. gadā, mēs redzam, ka nelietīga, negēlīga rīcība, kas maskēta melīgām demagoģiskām frazēm, ir raksturīga ne vien latviešu buržuazijai, bet tāpat arī buržuazijai visās zemēs.

Amerikaņu, angļu, franču un vācu imperialistu politika ne par matu nav mainījies arī mūsu dienās. Viņi atkal sāk sapņot, starp citu, arī par padomju varas apspiešanu Latvijā. Iepazīšanās ar kapitalistiskās pasaules galveno valstu reakcionāro, agresīvo politiku Latvijā 1918.—1920. gadā palīdz izprast arī šo valstu pašreizējo politiku, noraut tām demagoģijas masku, parādot tās kā laupītkāras plēsoņas, kas cenšas noslīcināt asinis bijušo koloniju un puskoloniju tautu brīvības alkas, žvazdina atomu un ūdeņraža ieročus un lielā slepenībā izstrādā arvien jaunus agresijas plānus pret PSRS un tautas demokrātijas valstīm, kaut gan arvien biežāk spiestas atzīt, ka visi šādi plāni ir veltīgi.

* * *

Pēdējos gados publicēti vairāki darbi par ārvalstu intervenciju Latvijā. Ja autors uzskatījis par iespējamu no jauna pievērst lasītāju uzmanību šim jautājumam, tad vispirms tāpēc, ka viņam izdevies savākt ne mazumu jaunu interesantu materialu, kuri ļauj dokumentāri pamatot vairākas padomju vēsturnieku agrāk izvirzītās tezes un apgaismot dažus līdz šim maz izpētītus jautājumus. Vēl vairāk, iepazīstoties ar šiem materiāliem, atsevišķas problēmas parādās jaunā gaismā.

Autors izmantojis bijušās buržuaziskās Latvijas ārlietu ministrijas agrāk slepenos archīva materiālus, Niedras valdības un Bermonta-Avalova archīvu, ASV un Anglijas valdības izdotās ārpolitisko dokumentu publikācijas, vācu armijas pēckara cīņu vēsturi Baltijā, kas sarakstīta pēc Vācijas kara ministrijas archīvu materiāliem, kā arī daudzus citus avotus.

Īpaši jāuzsver, ka autors nav spraudis sev par uzdevumu aprakstīt visus ārvalstu intervencijas un pilsoņu kara laika notikumus Latvijā. Šās grāmatas temats daudz šaurāks. Ja īsumā arī aplūkots, piemēram, padomju varas atjaunošana Latvijā 1918. g. beigās — 1919. g. sākumā un Latvijas Padomju valdības

darbība, tad vienīgi tāpēc, ka citādi lasītājam būtu grūtāk izprast, cik nelietīga loma latviešu tautas vēsturē bijusi ārvalstu interventiem, kuri Latviju izrāva no padomju tautu brālīgās saimes un piespieda latviešu darba tautu vēl veselus divdesmit gadus smakt kapitalisma jūgā.

Autors nav īpaši iztīrījis arī tīri militaras problemas, lai gan viņš atzīst, ka ļoti svarīgi būtu izpētīt šos jautājumus un vispirms tos izcilos varoņdarbus, ko 1917.—1920. gadā veica leģendārie latviešu strēlnieku pulki, iemantodami nevīstošu slavu.

Autors galvenokārt analizējis svarīgākās politiskās problemas, kas saistītas ar ārvalstu intervenciju Latvijā: apgaismojis Rietumeiropas lielvalstu kaunpilno politiku Latvijā un atmaskojis latviešu buržuazijas nelietīgo lomu tā laika notikumos, tās nodevību pret savu tautu.

I n o d a ļ a

VĀCU AGRESIJA BALTIJĀ PIRMAJĀ PASAULES KARĀ. ĶEIZARISKĀS VĀCIJAS INTERVENCIJA LATVIJĀ 1918. gadā

1. Vācu imperialistu aneksionistiskā politika Baltijā 1914.—1917. gadā

Vācijas imperialistiskajām valdošajām aprindām, kas 1914. gadā kopā ar citu zemju imperialistiem izraisīja pasaules karu, bija tālejoši aneksionistiski plāni. Par sevišķi svarīgu tās uzskatīja plašu Austrumeiropas teritoriju sagrābšanu, Krievijas rietumu nomaļu pievienošanu Vācijai. «Pangērmaņu savienība» — Vācijas visagresīvāko aprindu pārstāve — izstrādāja specialu programmu, kur sīki iztīrāja Vācijas «kara mērķus». Šās programmas pirmajā punktā bija teikts, ka Vācijai jāpievieno Polija, Baltkrievija, Baltija un Ukraina. Tālāk programā bija paredzēts šos apgabalus «atbrīvot no cilvēkiem», jo Vācijai esot vajadzīga teritorija bez cilvēkiem.¹

Savus aneksionistiskos plānus Austrumeiropā vācu imperialisti sāka realizēt 1915. gadā. 1915. g. pavasarī Austrumu frontē sākās vācu karaspēka vispārējais uzbrukums. Vācu karapulkiem izdevās sagrābt ievērojamu Krievijas teritoriju; tie iebruka arī Latvijā. Vācieši ieņēma Liepāju — svarīgu tirdzniecības ostu un Krievijas kara flotes bazi pie Baltijas jūras. Vairākus mēnešus frontes līnija atradās pie Ventas.

1915. g. jūlijā vācu karaspēks atsāka uzbrukumu Baltijā un ieņēma vairākus rajonus. Vācieši sagrāba visu Lietuvu un Kurzemi. Frontes līnija tagad bija pie Daugavas. Tikai Daugavas lejasdaļā krievu karaspēks noturēja nelielu teritoriju upes rietumu

¹ Ф. И. Нотович, Захватническая политика германского империализма на Востоке в 1914—1918 гг., Ленинград 1947, 11. лрр.

krastā. Frontes līnija palika šādā stāvoklī līdz 1917. g. augustam.

Kurzemes un Lietuvas iekarošanai vācu imperialisti piešķīra lielu nozīmi vispirms šo zemju sevišķi izdevīgā stratēģiskā stāvokļa dēļ. Vācu imperialisti cerēja izmantot Kurzemi un Lietuvu kā placdarmu turpmākai agresijai Austrumos.

Iekarodami Lietuvu un Kurzemi, vācu imperialisti domāja arī palielināt Vācijas materialo un cilvēku potenciālu, lai to izmantotu jaunos aneksionistiskos karos. Vācu austrumfrontes štaba priekšnieks Ludendorfs šai sakarībā rakstīja: «Ja mums nākamajā karā atkal būtu jāiztieks ar pašu spēkiem vien, Kurzeme un Lietuva dotu mums iespēju pārtikas jautājumu atrisināt daudz labāk... Lietuvas un Kurzemes iedzīvotāji dotu Vācijai papildus dzīvo spēku...»¹

Vācu iebrucēji Kurzemē nodibināja nežēlīgu okupācijas režīmu. Zemniekiem atņēma visus pārtikas krājumus. Sevišķi smags stāvoklis Kurzemes iedzīvotājiem radās tāpēc, ka okupācijas varas organi rekvizēja zirgus. Lielu postu iedzīvotājiem nodarīja vācu kareivji zagdami un laupīdami. Kurzemē bija īsts bads.

Kas attiecas uz Kurzemes un Lietuvas turpmāko statusu, tad vācu imperialisti bija nodomājuši tās iekļaut Vācijā uz personalunijas pamatiem. «Generalfeldmaršals [Hindenburgs. — V. S.] un es,» rakstīja Ludendorfs, «spraudām sev par galamērķi izveidot... Kurzemes hercogisti un Lietuvas lielfirsta valsti, kuras, ievērojot kopīgās intereses, jo cieši pieslietos Vācijai un atrastos personalunijā ar viņa majestāti» [t. i., Vācijas ķeizaru. — V. S.]. Ludendorfs norādīja, ka šie plāni guvuši Vācijas ārlietu ministrijas piekrišanu.²

Savus aneksionistiskos nodomus attiecībā uz Baltiju Vācijas valdība tomēr baidījās priekšlaikus izpaust. Ja vācu militaristi atklāti deklarētu savus kara mērķus, vācu tauta redzētu, cik melīgi ir valdības apgalvojumi, ka tā vedot vienīgi «aizstāvēšanās» karu. Vienlaikus tas palīdzētu Antantes valstu valdībām, tai skaitā arī cara valdībai, pārliecināt savas tautas, ka tās karojot

¹ E. Ludendorff, *Meine Kriegserinnerungen 1914—1918*, Berlin 1919, 417. lpp.

² Turpat, 375. un 376. lpp.

tikai tādēļ, lai savaldītu vācu imperialistus un «aizstāvētu savu tēviju» pret vācu iebrucējiem, un tas varētu stiprināt pretvācu koalīcijas kareivju cīņas sparū. Tāpēc plānotā Lietuvas un Kurzemes pievienošana Vācijai uz personalūnijas pamatiem 1915. un 1916. gadā vēl nenotika.

Pēc Februāra revolūcijas Krievijā vācu imperialistu nostāja šajā jautājumā mainījās pašos pamatos. Revolūcija parādīja, cik iekšējais stāvoklis Krievijā ir nestabils. Krievu armijas sairšana turpinājās milzīgā ātrumā, kareivji prasīja drīzāk izbeigt karu un sūtīt viņus uz mājām. Vācu imperialisti nosprieda, ka pienācis īstais brīdis atklāti paziņot par Austrumos sagrābto teritoriju pievienošānu Vācijai.

Taču, lai šāda rīcība neizskatītos pēc atklātas aneksijas, Vācijas valdība nolēma lietu iztēlot tā, it kā nevis Vācija pievieno sev Kurzemi un Lietuvu, bet Kurzeme un Lietuva pašas «pēc vietējo iedzīvotāju gribas» pievienojas Vācijai. Šai nolūkā vācu okupācijas organi 1917. g. 8. (21.) septembrī Jelgavā sasauca Kurzemes landtaga paplašinātu sēdi. Kopā ar landtaga locekļiem (vācu baroniem, baznīcas un pilsētu buržuāzijas pārstāvjiem) sēdē piedalījās arī daži latviešu zemniecības «pārstāvji». Landtagam bija jāizskata jautājums par Kurzemes turpmāko valsts piederību. Pēc neilgas diskusijas landtags pieņēma rezolūciju, kurā bija teikts, ka Kurzemes iedzīvotāji «savu likteni noliek» viņa majestates, t. i., vācu ķeizara rokās.¹

Šāda lēmuma pieņemšanu vācu varas organi jau iepriekš bija rūpīgi sagatavojuši. No landtaga paplašinātās sēdes 78 dalībniekiem 48 bija vācieši. Latviešu šajā sēdē bija tikai 28,² un tos pašus vācu okupācijas varas organi bija rūpīgi izmeklējuši starp latviešu tautas nodevējiem, kas kalpoja vāciešu dibinātajos «pašvaldības organos». Vācieši tomēr nekautrējās šo vācu okupācijas varas organu sasaukto sapulci iztēlot kā tautas pārstāvniecību, kas pilnvarota visu Kurzemes iedzīvotāju vārdā lemt par atdalīšanos no Krievijas un pievienošanos Vācijai.

Cik lielu uzmanību Vācijas valdība tai laikā veltīja jautājumam par Kurzemes pievienošānu Vācijai, to liecina arī tas, ka 1917. g. oktobrī Kurzemi un Lietuvu apmeklēja Vācijas

¹ *Sp. Paegle*, Kā Latvijas valsts tapa, Rīgā 1923, 155. lpp.

² Turpat, 154. lpp.

reichskanclers Michaeliss. 1917. g. 22. oktobrī (4. novembrī) jautājumu par Kurzemes un Lietuvas likteni sīki iztirzāja specialā apspriedē, ko Berlīnē sasauca jaunais reichskanclers Hertlings. Par šās apspriedes lēmumiem Ludendorfs rakstīja, ka Hertlings «piekrita domai par Lietuvas un Kurzemes dinastisko uniju ar Prūsiju vai Vāciju ar noteikumu, ka šo lēmumu akceptēs Vācijas savienības monarchi. Viņa majestāte šim lēmumam pievienojās...»¹.

Tomēr pirms Lielās Oktobra socialistiskās revolūcijas Krievijā nekādi oficiāli akti par Kurzemes pievienošanu Vācijai netika izdoti.

Izstrādājami plānus par Kurzemes pievienošanu Vācijai, vācu imperialisti vienlaikus gatavojās kolonizēt Kurzemi ar vāciešiem.

1915. g. 16. (29.) augustā Kurzemes vācu baroni nolēma, ka gadījumā, ja Kurzemi pievienos Vācijai, viņi par pazeminātu cenu pārdos Vācijas valdībai kolonizācijas vajadzībām vienu trešdaļu savu muižu platības.²

Sakarā ar Vācijas lauksaimniecības ministra uzturēšanos Jelgavā 1915. g. 25. septembrī (8. oktobrī) vācu okupācijas varas organu priekšnieks Kurzemē sastādīja specialu ziņojumu «Kurzeme zem vācu pārvaldes», kur sīki iztirzāts arī jautājums par iespējām noņemt Kurzemē vācu ieceļotājus. Ziņojumā bija teikts: «Vācijai vajadzīga zeme. Ilgus gadus mēs bijām spiesti to meklēt tālu no dzimtenes... Tagad labvēlīgs liktenis... noņemt mūsu priekšā zemi, kas mums tikai jānotur un jākolonizē, un mums būs jauna, gatava, visai vērtīga Vācijas daļa.» Ziņojumā norādīts, ka Kurzemē iespējams vācu kolonistus noņemt lielā skaitā, jo iedzīvotāju biežums Kurzemē daudz mazāks nekā Vācijā, «kas vien jau norāda uz kolonizācijas nepieciešamību». Bez tam ziņojumā atzīmēts «labvēlīgais apstākļi, ka lielums lielais vairums latviešu saimniecību ir pamestas³ un acīm redzot daudzās no tām savus agrākos saimniekus vairs neredzēs»⁴.

¹ E. Ludendorff, cit. grām., 428. un 429. lpp.

² Manteuffel-Katzdangen, Meine Siedlungsarbeit in Kurland, Leipzig 1941, VII lpp.

³ No Kurzemes 800 000 iedzīvotājiem, krievu armijai atkāpjoties, atstāja savas mājas un evakuējās uz Krieviju 560 000 cilvēku («Padomju Latvijas Skola», 1947. g., Nr. 9, 28. un 29. lpp.)

⁴ Kurland unter deutscher Verwaltung, Mitau 1915, 15. lpp.

Beidzot ziņojuma autors rakstīja, ka blakus vāciešiem «latvieši nevarēs ilgi noturēties. Jāievēro ne tikai tas, ka latviešiem šajā karā nolaists daudz asiņu, bet arī tas, ka latviešu dabiskais pieaugums ir niecīgs.»¹

Jautājums par Baltijas provinču kolonizāciju ar vāciešiem plaši iztirzāts arī daudzu vācu imperialisma ideologu grāmatās. Tā, piemēram, Vācijas valdības informācijas dienesta vadītājs P. Rorbachs, kas aizrautīgi sludināja vācu imperialisma aneksionistiskos plānus Austrumos, savā grāmatā «Krievija un mēs» rakstīja: «Baltijas provinces un Lietuva kolonizētas spēj uzturēt ... vismaz 15 miljonus cilvēku!»² Rorbachs saka, ka «tādējādi šo apgabalu var vienā paņēmienā padarīt par stipru vācu zemi»³.

Pie tam Rorbachs nekautrējas apgalvot, ka kolonizācijā esot ieinteresēti paši Baltijas vietējie iedzīvotāji, kas neesot spējīgi izveidot paši savu kulturu. «Latviešu, igauņu un lietuviešu tautas nākotni,» rakstīja Rorbachs, «nosaka tas apstāklis, ka vietējo iedzīvotāju skaits tām visām pārāk niecīgs, lai tās spētu veidot savu vairāk vai mazāk augstu kulturu. Turklāt neviena no vietējām valodām nav pietiekami attīstīta, lai tajā varētu izteikt lielo kulturtautu *augstākos* zinātniskos un citus garīgos sasniegumus.»⁴

Tātad jau 1915. gadā vācu iebrucējiem bija sīki izstrādāti plāni, kā kolonizēt iekarotos Baltijas rajonus, t. i., Lietuvu un Kurzemi. Bet vācu aneksionistiskie un kolonizācijas plāni gāja vēl tālāk. Vācu imperialisti domāja iekarot Latvijas ziemeļdaļu, kā arī Igauniju. Tas redzams, piemēram, no iepriekš minētā ziņojuma, ko vācu okupācijas varas organi Kurzēmē sastādīja 1915. g. 26. septembrī (8. oktobrī). Izskatījis jautājumu par iespējām kolonizēt Kurzemi, ziņojuma autors piezīmēja: «Gluži tādi paši kā Kurzēmē ir arī apstākļi abās brāļu provincēs: Vidzemē un Igaunijā.»⁵

Tā kā latviešu strēlnieku pulki izrādīja vāciešiem sīvu pretestību, ieņemt Ziemeļlatviju un Igauniju tie 1915.—1916. gadā

¹ Kurland unter deutscher Verwaltung, Mitau 1915, 16. lpp.

² Paul Rohrbach, Russland und wir, Berlin 1915, 58. lpp.

³ Turpat, 69. lpp.

⁴ Turpat, 65. lpp. (Kursivs — autora.)

⁵ Kurland unter deutscher Verwaltung, 16. lpp.

nevarēja. Vienīgi 1917. g. augusta beigās, izmantojot Kerenska nodevību, vācieši ieņēma Rīgu un izveidoja nelielu placdarmu Daugavas labajā krastā. Attīstīt šo panākumu tālāk un sagrābt visu Baltiju vācu imperialistiem 1917. gadā tomēr neizdevās.

2. Latvija pēc Lielās Oktobra socialistiskās revolūcijas. Vācu intervencija 1918. g. februārī un padomju varas nomākšana Ziemeļlatvijā

1917. gada rudenī Latvijā bija radušies visi priekšnoteikumi proletariskās revolūcijas uzvarai. Latvija bija viens no kapitalistiski visvairāk attīstītajiem Krievijas rajoniem. 1914. gadā 40,3 procenti visu Latvijas iedzīvotāju dzīvoja pilsētās.¹ Latvijā darbojās ap 800 rūpniecības uzņēmumu, kur bija nodarbināti ap 130 tūkstoši strādnieku. Visai augsta bija strādnieku koncentrācija lieluzņēmumos. 52 procenti strādnieku bija nodarbināti uzņēmumos, kur strādnieku skaits pārsniedza 500. Gumijas izstrādājumu fabrikā «Provodņiks» bija 12 tūkstoši strādnieku, Baltijas vagonu fabrikā — 4 tūkstoši, vagonu fabrikā «Fenikss» — 4 tūkstoši utt. Vadošo vietu starp rūpniecības nozarēm Latvijā ieņēma metalapstrādāšanas rūpniecība. Vislielākajā rūpniecības centrā — Rīgā bija koncentrēti ap 65 procenti visu Latvijas rūpniecības strādnieku.

Latvijas pilsētu strādnieku lielais skaits un augstā koncentrācija, to nežēlīgā ekspluatācija un politiskais beztiesīgums radīja labvēlīgus priekšnoteikumus tam, ka strauji pieauga Latvijas pilsētu strādnieku revolucionārais apzinīgums, un tie kļuva par vienu no Krievijas strādnieku šķiras priekšpulkiem cīņā pret buržuaziju un muižniekiem.

Latvijas pilsētu proletariātam tā cīņā bija uzticami sabiedrotie — kalpi, bezzemnieki un sīkzemnieki. Šķiru pretrunas Latvijas laukos bija ļoti asas. Ap $\frac{3}{4}$ Latvijas lauku iedzīvotāju bija bezzemnieki. Gandrīz puse visas zemes (48,3%) piederēja muižniekiem, lielākoties vācu baroniem. Vidējais muižas apmērs

¹ Visā Krievijas Eiropas daļā tai laikā pilsētās dzīvoja tikai apmēram 15 procenti iedzīvotāju.

pārsniedza 2000 hektaru. Dažām muižām piederēja desmitiem tūkstošu hektaru zemes. Baroniem Osten-Sakeniem piederošās Dundagas muižas platība bija 69 tūkstoši ha, Popes muižas — 50 tūkstoši ha, Viļakas muižas — 49 tūkstoši ha, Balvu muižas — 34 tūkstoši ha, Aleksandropoles muižas — 33 tūkstoši ha utt. Dažām baronu dzimtām piederēja desmitiem muižu. Baronu Volfu dzimtai bija 36 muižas ar kopplatību ap 290 tūkstoši ha, fon Lipartiem — 24 muižas ar kopplatību 68 tūkstoši hektaru. Tā kā lielākā daļa muižnieku Latvijā bija vācieši, tad agrarais jautājums Latvijā, savīdamies ar nacionālo jautājumu, ieguva sevišķu asumu.

Karš, kas Latvijas teritorijā plosījās no 1915. gada, atnesa latviešu darba tautai jaunu neizsakāmu postu, līdz pēdējam paasināja un atsedza šķiru pretrunas.

Latvijā pastāvēja partija, kas bija pietiekami nobriedusi, lai nostātos apspiesto masu priekšgalā, celtu tās socialistiskai revolūcijai un novestu to līdz uzvarai. Tā bija revolucionārā Latvijas socialdemokrātija — KSDS(b)P organiska sastāvdaļa. Latviešu darba tauta ticēja boļševikiem un tos atbalstīja. Latviešu strēlnieku pulki, kas ietilpa Latvijā dislocētajā 12. armijā, jau 1917. g. maijā noteikti nostājās boļševiku pusē. 1917. g. vasarā boļševiku pusē pārgāja vairums strādnieku un bezzemnieku deputātu padomju. Vidzemes apriņķu zemes padomju vēlēšanās 1917. g. septembrī boļševiki ieguva Valkas apriņķī 71⁰/₀, Valmieras apriņķī — 76⁰/₀ un Cēsu apriņķī — 74⁰/₀ balsu.

Oktobra revolūcija Latvijā uzvarēja samērā ātri un viegli. Latviešu pilsētu un lauku proletariats dedzīgi atbalstīja bruņoto sacelšanos Petrogradā. Padomēs vairākums bija boļševikiem, un tās tūlīt nostājās padomju varas pusē. Latviešu proletariats ar ieročiem rokās atbalstīja revolūciju.

Vecās varas galvenie atbalsta punkti Latvijā bija Cēsis, Valmieras un sevišķi Valka. Taču ilgi tie nenoturējās. 1917. g. 27. oktobrī (9. novembrī) latviešu strēlnieki iegāja Cēsīs, 29. oktobrī (11. novembrī) — Valmierā un 7. (20.) novembrī latviešu un krievu revolucionārās karaspēka daļas ieņēma kontr-revolūcijas galveno centru Latvijā — Valku.

Latviešu strēlnieki, ieņemdami satiksmes mezglus Baltijā, neļāva kontr-revolucionāras karaspēka daļas no Ziemeļu frontes

pārsviest uz Petrogradu. Tā viņi deva ļoti lielu ieguldījumu revolūcijas uzvarai Krievijā.

1917. g. 8.—9. (21.—22.) novembrī Valkā notika vāciešu neieņemto triju Vidzemes apriņķu Strādnieku, zaldātu un bezzemnieku deputātu padomes sēde, kurā pieņēma lēmumu par visas varas pāriešanu padomju rokās.

1917. g. novembrī trijos vāciešu neieņemtajos Vidzemes apriņķos notika Viskrievijas Satversmes sapulces vēlēšanas, kas spilgti demonstrēja latviešu fautas nostāju attiecībā uz padomju varu. Boļševiki šajās vēlēšanās ieguva 97 781 balsi (72% visu balsu), latviešu budžu partija — Zemnieku savienība 31 453 balsis, meņševiki 7046 balsis. No Satversmes sapulcē ievēlētajiem četriem deputātiem trīs bija boļševiki: P. Stučka, Fr. Roziņš un J. Bērziņš.

Vienlaikus padomju vara uzvarēja arī Latgalē. Izšķiroša nozīme revolūcijas drīzajā uzvarā Latgalē bija tam, ka padomju varas pusē pārgāja 5. armijas kareivji. Revolucionāro karaspēka daļu atbalstīti, boļševiki Daugavpilī, Rēzeknē un citās Latgales pilsētās ņēma varu savās rokās.

Visā vāciešu neieņemtajā Latvijas daļā tika nodibināta padomju vara.

1917. g. 16.—18. (29.—31.) decembrī notika Latvijas strādnieku, kareivju un bezzemnieku deputātu II kongress, kas svinīgi pasludināja padomju varas nodibināšanu Latvijā. Kongress sastādīja Latvijas pirmo padomju valdību («Iskolatu») ar Fr. Roziņu (Āzi) priekšgalā.

Lielā Oktobra socialistiskā revolūcija Krievijā sacēla milzīgu satraukumu Antantes valstu imperialistiskajās valdošajās aprindās. Krievijā smagu triecienu bija saņēmusi visa kapitalistiskā sistēma. Antantes valstu imperialisti baidījās, ka padomju varas pastāvēšana Krievijā varētu kļūt par aizraujošu paraugu citu zemju darbaļaudīm. Viņi bažījās, sacīja V. I. Ļeņins, «ka tik mūsu ugunsgrēka dzirksteles nepārsviestos uz viņu jumtiem»¹.

Antantes valstu imperialisti negribēja samierināties arī ar to, ka tie bija zaudējuši savus kapitus Krievijā, ka bija zaudēti cara un Pagaidu valdībai piešķirtie aizdevumi. Viņi negribēja

¹ V. I. Ļeņins, Raksti, 26. sēj., 456. lpp

samierināties ar strādnieku un zemnieku valsts pastāvēšanu Krievijā, kura vairs nebija izmantojama kā kapitalu pielietošanas sfera un finansialās ekspluatācijas objekts, kā izdevīgs realizācijas tirgus un lētu izejvielu avots.

Antantes valstu imperialisti ar bažām uzņēma arī Viskrievijas II Padomju kongresa aicinājumu visām karojošām tautām un to valdībām izbeigt imperialistisko karu un noslēgt vispārēju taisnīgu un demokratisku mieru. Viņi baidījās, ka Padomju valdības miera priekšlikumi varētu pastiprināt viņu tautu tiekšanos pēc miera un tādējādi izjaukt viņu imperialistiskos plānus.

Stipri satrauca Antantes valstu imperialistus arī tas, ka Krievija bija izstājusies no to valstu skaita, kuras piedalījās karā pret Vāciju. Krievu armija taču bija noturējusi Austrumu frontē gandrīz pusi visa vācu karaspēka, stipri atvieglodama savā sabiedroto stāvokli Rietumu frontē.

Ar visu to izskaidrojams, ka tūlīt pēc Lielās Oktobra socialistiskās revolūcijas Antantes valstis sāka gatavoties intervencijai Krievijā, lai gāztu padomju varu un atjaunotu kapitalistisko iekārtu. 1917. g. 21. decembrī jautājumu par intervenciju Krievijā sīki apsprieda Anglijas valdības sēdē; pēc tam Anglijas valdība sastādīja un saskaņoja ar Francijas un ASV valdību specialu memorandu, kurā bija norādīts, kādus galvenos pasākumus Antante uzskatīja par nepieciešamiem, lai Krievijā gāztu padomju varu.¹ 1917. g. 23. decembrī noslēdza konvenciju par Krievijas sadalīšanu atsevišķo sabiedroto valstu ietekmes sferās. Sākās Antantes valstu bruņotā intervencija pret Padomju Krieviju.

Reizē ar sabiedrotajiem intervencijai pret Padomju Krieviju gatavojās arī ķeizarkā Vācija, kas sprauda sev par mērķi gāzt padomju varu Krievijā un sagrābt vairākus Krievijas apgabalus.

Antantes valstis, cīnīdamās uz dzīvību un nāvi ar Vāciju un tās sabiedrotajām, tai laikā nevarēja noņemt no Rietumu frontes un raidīt pret Padomju Krieviju lielus karaspēka kontingentus. Karš pret Antantes valstīm saistīja arī Vācijas spēkus. Tiesa, Austrumu frontē Vācijai bija milzīga armija, ko tā būtu varējusi sūtīt uzbrukumā, lai Krievijā apspiestu padomju varu un iekarotu

¹ D. Lloyd George, War Memoirs, London 1936, V. sēj., 582. un 583. lpp.

jaunas krievu teritorijas. Taču Vācija bija ļoti ieinteresēta šo armiju drīzāk pārsviest uz Rietumu fronti. Bez tam vācu imperialisti baidījās, ka bruņots uzbrukums Padomju Krievijai varētu stipri paasināt iekšējo stāvokli Vācijā. Tāpēc arī tie neuzdrošinājās uzbrukt Padomju Krievijai.

Sevišķi svarīga nozīme vācu intervencijas novēršanā bija Padomju valdības miera politikai. Pirmais dekrets, ko izdeva padomju vara Krievijā, bija Viskrievijas II Padomju kongresa 1917. g. 26. oktobrī (8. novembrī) pieņemtais dekrets par mieru, kas aicināja uzsākt sarunas par miera noslēgšanu.

Antantes valstu valdības padomju miera priekšlikumu nepieņēma. Kas attiecas uz Vāciju, tad, ievērojot saspīlēto stāvokli valsts iekšienē un smagās kaujas Rietumu frontē, tā Padomju valdības miera priekšlikumu noraidīt nevarēja. 1917. g. 14. (27.) novembrī Vācijas valdība paziņoja, ka tā gatava sākt miera sarunas.

Saņēmusi Vācijas valdības piekrišanu sākt miera sarunas, Padomju valdība 1917. g. 17. (30.) novembrī no jauna aicināja Antantes valstu tautas un valdības noslēgt vispārēju mieru. Taču arī šoreiz Antantes valstis padomju priekšlikumu nepieņēma. Padomju valdība bija spiesta uzsākt ar Vāciju separatas miera sarunas.

Padomju Krievijas un Vācijas miera sarunas sākās Brestļitovskā 1917. g. 20. novembrī (3. decembrī).

Vācijas miera noteikumi tika izstrādāti 1917. g. 5. (18.) decembrī Vācijas kroņa padomes sēdē. Kroņa padome nolēma, ka Vācijas delegācijai miera konferencē jāpanāk Padomju valdības piekrišana Polijas, Lietuvas, Kurzemes, Vidzemes un Igaunijas atdalīšanai no Krievijas un to pievienošanai Vācijai.¹ Vācu imperialistiem šajās miera sarunās tātad bija skaidri izteikti aneksionistiski mērķi.

Padomju valdības miera programma pašos pamatos atšķīrās no Vācijas programmas. Vadoties no pamatnostādņēm, kas bija formulētas dekretā par mieru, Padomju valdība aicināja noslēgt patiesi demokratisku mieru bez aneksijām un kontribūcijām. Šos Padomju valdības miera priekšlikumus 1917. g. 9. (22.) decembrī

¹ Sk. Ф. И. Ногович, cit. grām., 66. lpp.

paziņoja Brestļitovskas konferencē. Padomju priekšlikumos bija teikts, ka nav pieļaujama kara laikā sagrābto teritoriju varmācīga pievienošana; karaspēks, kas šīs teritorijas okupējis, evakuējams no tām visdrīzākajā laikā. Nacionalajām grupām, kurām pirms kara nav bijusi politiska patstāvība, tiek garantēta iespēja referenduma ceļā brīvi izlemt jautājumu par to, vai piederēt pie tādās vai citādās valsts vai arī būt valstiski patstāvīgām.¹

Lai krāptu savu tautu, vācu delegācija vispirms liekulīgi izteica gatavību pieņemt padomju priekšlikumu un noslēgt mieru bez aneksijām un kontribucijām. Taču, kad sāka izstrādāt konkrētos miera līguma noteikumus, vācu imperialisti atklāja savus aneksionistiskos plānus. 1917. g. 13. (26.) decembrī vācu virspavēlniecības pārstāvis ģenerālis Hofmanis miera konferences sēdē paziņoja, ka Vācija, principā piekriždama noslēgt mieru bez aneksijām, okupētos Krievijas apgabalus tomēr neevakuēs, jo to iedzīvotāji jau esot paziņojuši savu lēmumu atdalīties no Krievijas.

«Vācu virspavēlniecība,» paziņoja Hofmanis, «jautājumu par nomaļu apgabaliem uzskata par izšķirtu: mēs uzskatām, ka šo apgabalu likumīgās pārstāvniecības izteikušās par atdalīšanos no Padomju Krievijas un tādēļ vēlreizējas vēlēšanas nav vajadzīgas.»²

Nākamajā dienā, 1917. g. 14. (27.) decembrī, vācu delegācija izvirzīja savu miera līguma projektu. 1. pantā demagoģiski bija teikts, ka Vācija ir ar mieru pēc kara beigām un krievu armijas demobilizācijas evakuēt okupētos Krievijas apgabalus, «ciktāl tas nebūs pretrunā ar 2. pantu». Taču Vācijas līgumprojekta 2. pantā bija ietverti noteikumi, kas 1. pantam atņēma jebkuru nozīmi. 2. pantā bija teikts, ka Krievijas valdība, par cik tā atzinusi visu Krievijas tautu pašnoteikšanās tiesības līdz pat tiesībām pilnīgi atdalīties, pieņem zināšanai deklarācijas, kurās izteikta to tautu griba, kas apdzīvo Poliju, Lietuvu, Kurzemi, kā arī daļu Igaunijas un Vidzemes, par šo tautu centieniem pēc pilnīgas valstiskas patstāvības un atdalīšanās no Krievijas Federācijas. Krievijas valdība atzīst, ka šie paziņojumi pašreizējos apstākļos uzskata

¹ Мирные переговоры в Брест-Литовске, т. I, Москва 1920, 7. un 8. lpp.

² M. Hoffmann, Die Aufzeichnungen, II sejt., Berlin 1929, 209. lpp.

tāmi par tautu gribas izpausmi, un ir ar mieru izdarīt attiecīgus secinājumus.¹ No 2. panta teksta izrietēja, ka Vācijas okupētie Krievijas apgabali nav evakuējami.

Šādam tautu pašnoteikšanās tiesību izkropļojumam Padomju valdība piekrist nevarēja, jo Vācijas līgumprojektā minētās «deklarācijas» par atdalīšanos no Krievijas un pievienošanos Vācijai bija pieņemtas nevis vācu karaspēka okupēto rajonu iedzīvotāju vispārējā brīvā aptaujā, bet gan vācu okupācijas varas organu sasauktajās sapulcēs, kur piedalījās šo pašu vācu okupācijas varas organu izraudzīti cilvēki — vietējo vāciešu pārstāvji un vācu imperialisma līdzskrējeji no latviešu buržuazijas vidus.

Lai dotu priekšstatu par to, no kādiem ļaudīm sastāvēja tās «sapulces», kuru lēmumus vācieši iztēloja kā visu iedzīvotāju gribas izpausmi, minēsim kā piemēru vienu no šādām «sapulcēm», ko 1917. g. 9. (22.) decembrī sasauca Rīgā.

1917. g. 5. (18.) decembrī latviešu buržuazisko partiju pārstāvji iesniedza vācu okupācijas iestādēm Rīgā lūgumu atļaut sasaukt Rīgā sapulci, lai lemtu par latviešu tautas turpmāko likteni, jo esot «pienācis laiks likt pamatus savai valsts dzīves uzbūvei». Lūguma parakstītāji pārstāvēja visas galvenās latviešu buržuaziskās partijas: Zemnieku savienību (Ulmanis, Valters), meņševikus (Skujenieks), Radikaldemokrātu partiju, socialistus revolucionarus, Demokratisko partiju, Republikaņu partiju, kā arī atklāti ģermanofilo «Tautas partiju» (Krustkalns).²

Vācu okupācijas varas organi atbildēja jau nākamajā dienā, t. i., 1917. g. 6. (19.) decembrī, paziņodami, ka tie sapulces sarīkošanai piekrīt. Tālāk atbildē bija teikts, ka sapulcei jānotiek Rīgā 1917. g. 9. (22.) decembrī un ka visiem sapulces dalībniekiem jāreģistrējas vācu okupācijas iestāžu pārvaldē Rīgā vismaz divas dienas pirms sapulces atklāšanas, t. i., ne vēlāk kā 7. (20.) decembrī. Vadīt sapulci bija uzdots ģermanofilās «Tautas partijas» pārstāvim Krustkalnam.³

Bez tam atbildē bija paziņots, ka vācu varas organi sapulces

¹ Мирные переговоры в Брест-Литовске, I сēj., 29. un 30. lpp.

² Историко-дипломатический архив. Фонд бывш. Министерства иностранных дел буржуазной Латвии (turpmāk saīsināti: Архив б. МИД Латвии), фонд 38-г, опись 1, дело 60, 10. lapa.

³ Архив б. МИД Латвии, ф. 38-г, оп. 1, д. 60, 12. lapa.

lēmumu varēs akceptēt vienīgi tad, ja tas saskanēs ar atbildei pievienoto lēmuma projektu. Pēc šā projekta sapulcei vajadzēja pieņemt lēmumu par Baltijas atdalīšanos no Krievijas un par Baltijas valsts nodibināšanu.¹

Saņēmušas šādu «atļauju», Latvijas buržuaziskās partijas, izņemot «Tautas partiju», kura sastāvēja no atklātiem Baltijas baronu un vācu imperialistu apoloģetiem², nolēma sapulcē nepiedalīties, jo tās it nemaz nebija ieinteresētas dibināt Baltijas valsti, kas uz personalunijas pamatiem būtu savienota ar Vāciju. 1917. g. 9. (22.) decembrī minētās partijas to paziņoja vācu okupācijas varas organiem.

Vācieši, kuriem ļoti bija vajadzīgs kāds latviešu «lēmums» par atdalīšanos no Krievijas, nolēma sapulci tomēr noturēt. Sapulce, kas bija nolikta uz 1917. g. 9. (22.) decembri, patiešām notika, taču tajā piedalījās vienīgi «Tautas partijas» piekritēji, kas pārstāvēja Latvijas iedzīvotāju niecīgu daļu.

Sapulcē, starp citu, noskaidrojās tas, kāpēc tā bija sasaukta tādā steigā. Šo noslēpumu atklāja savā runā viens no sapulces organizētājiem — Fr. Veinbergs. Viņš paziņoja, ka janvara vidū, varbūt pat agrāk, Brestļitovskas konferencē spriedis par latviešu apdzīvoto teritoriju likteni. Šajā sakarībā esot jāgriežas pie Vācijas valdības ar lūgumu Brestļitovskā aizstāvēt latviešu intereses.

¹ Sk. *Sp. Paegle*, cit. grām., 156. lpp.

² Fr. Veinbergs, viens no «Tautas partijas» lideriem, rakstīja sakarā ar to, ka Satversmes sapulces vēlēšanās Ziemeļlatvijā boļševiki bija dabūjuši $\frac{3}{4}$ nodoto balsu: «Priekš latviešiem neder nekāda valsts kārtība, kura pamatojas uz proletariatu, uz lielajām masām, kura uzstāda principu, ka varai jānāk *no apakšas*... Tādēļ tad arī kādas patstāvīgas neatkarīgas latviešu republikas dibināšana līdzinātos latviešu tautas nākamības izpostīšanai. Šai republikā valdītu proletariata dūre. Privatīpašums tiktu atcelts un atņemts... Tātad uz latviešu *pilsonības* būtu jāpamato valsts kārtība... Tomēr viņas svars pie tautas masām nebūt nav tik liels, ka viņa viena pati varētu savaldīt visu tautu. Ja viņai būtu jāstāv vienai pašai uz savām kājām, tad proletariats to ātri aizskalotu. Savu stāvokli... latviešu pilsonība var uzturēt, vienīgi atbalstīdamās uz *stīpras monarchijas*.» Tā kā Krievijā monarchijas vairs nebija, Veinbergs uzskatīja, ka Latvijai jāatdalās no Krievijas un jāpievienojas Vācijai («Rīgas Latviešu Avīze», Nr. 17, 1918. g. 8. (21.) janvārī). Par saviem nopelniem ģermanofilā aģitācijā un šās sapulces organizēšanā Veinbergs saņēma no vācu okupācijas iestādēm 50 000 rubļu (sk. «Разгром немецких захватчиков в 1918 г.», Москва 1943, 89. lpp.).

«Lieta esot steidzama,» teikts Veinberga runas pierakstā, «un tādēļ arī sapulce steigšus tikusi sasaukta.»¹

Sapulcē pieņēma vēstījumu vācu austrumfrontes pavēlniekam, kurā bija teikts, ka «latviešu tauta cenšas pēc patstāvīgas Baltijas valstības nodibināšanas, kura būtu atsvabināta no līdzšinējām valsts saitēm un nedalīta aptvertu latviešu zemes to etnogrāfiskās robežās». Vienlaikus sapulce lūdza Vācijas valdību uzņemties Latvijas iedzīvotāju interešu aizstāvēšanu Brestļitovskā.²

Vācu okupācijas varas organi saprata, ka šis lēmums, ko pieņēmusi latviešu tautas nodevēju saujiņa, var izraisīt nopietnus nemierus. Tāpēc tie stingri aizliedza sapulcē pieņemto lēmumu iespiest vai izplatīt jebkurā citā veidā.

Tomēr sapulces lēmums kļuva plaši zināms un tiešām sacēla sašutuma vētru latviešu tautā. Latvijas Socialdemokratijas CK, pauzdamā Latvijas darbaļaužu gribu, savā 1917. g. 11. (24.) decembrī publicētajā «Deklarācijā par Latvijas pašnoteikšanos» norādīja, ka latviešu tauta kategoriski protestē pret vācu imperialistu nodomu pārvērst Latviju par Vācijas koloniju. Deklarācija atmaskoja nekrietno darījumu starp latviešu buržuazijas daļu un vācu imperialistiem, viņu mēģinājumu iztēlot buržuazijas egoistiskos centienus par latviešu tautas gribu, tās vēlēšanos vācu militaristu aizsardzībā saglabāt savu kundzību pār darbaļaudīm. Nodevību pret latviešu tautas interesēm, kas bija izdarīta 1917. g. 9. (22.) decembra sapulcē, atmaskoja arī daudzas boļševiku izdotas nelegālas skrejlapas (kopējais metiens 125 000 eksemplaru).³ 1917. g. 24. decembrī (1918. g. 6. janvārī) Rīgā notika masu protesta demonstrācija pret mēģinājumiem atraut Latviju no Krievijas.

Neraugoties uz latviešu tautas protestiem, vācu delegācija Brestļitovskā nekautrējās vācu imperialisma apoloģetu saujiņas lēmumu iztēlot kā «latviešu tautas brīvo gribas izpausmi». Sapulce, ko vācu imperialisti 1917. g. 9. (22.) decembrī sasauca Rīgā, uzskatāmi rāda, ar kādām kaunpilnām metodēm vācu impe-

¹ Архив б. МИД Латвии, ф. 38-г, оп. 1, д. 60, 17. лapa.

² Turpat, 16. лapa.

³ LKP CK Partijas archivs, f. 35, apr. 37—38, 1917. un 1918. g. skrejlapas.

rialisti fabricēja «lēmumus» par Latvijas atdalīšanos no Krievijas.

Kas attiecas uz pārējiem «lēmumiem» par Latvijas atdalīšanos no Krievijas, uz kuriem Brestļitovskā atsaucās vācu imperialisti, piemēram, Kurzemes landtaga vai Rīgas pilsētas domes «lēmums», tad, atsaukdami uz tiem, vācieši rīkojās tikpat liekulīgi. Kurzemes landtags un Rīgas pilsētas dome taču sastāvēja vienīgi no vāciešiem un pašu vācu okupācijas varas organu izraudzītiem latviešu tautas nodevējiem. Pats par sevi saprotams, ka Latvijas iedzīvotāju gribu šādi «lēmumi» ne mazākā mērā neizteica.

Arī pati vācu delegācija Brestļitovskā apzinājās, cik nepārliecinoši ir tās apgalvojumi, ka latviešu tauta jau esot nolēmusi atdalīties no Krievijas. Tāpēc vācu delegācija atzina par nepieciešamu savu prasību pēc Latvijas un citu rietumu nomaļu zemju atdalīšanas no Krievijas motivēt arī ar citiem — «iespaidīgākiem» argumentiem. Savā runā miera konferencē 1917. g. 30. decembrī (1918. g. 12. janvārī) ģenerālis Hofmanis paziņoja: «Arī tehniski administratīvu apsvērumu dēļ vācu augstākai virspavēlniecībai jānoraida prasība evakuēt Kurzemi, Lietuvu, Rīgu un Rīgas jūras līča salas. Visos šajos apgabalos nav pārvaldes organu, nav tiesu un tiesas aizstāvības organu, nav dzelzceļu, telegrafa un pasta. Visu to ir radījuši Vācija un pārvalda Vācija. Tāpat arī attiecīgo organu trūkuma dēļ šīs tautas tuvākā laikā nespētu noorganizēt pašas savu karaspēku un miliciju.»¹

Taču arī ar šo «argumentu» Vācija nevarēja attaisnot Baltijas anektēšanu. Kas attiecas, piemēram, uz apgalvojumu, ka Baltijā «trūkstot» vietējo varas organu, tad Ziemeļlatvijas un Igaunijas darbaļaudis, nodibinādami 1917. gada novembrī padomju varu, bija parādījuši, ka tie pilnīgi spēj izveidot savus varas organus ne vien bez vācu okupantu, bet pat bez Latvijas un Igaunijas buržuazijas palīdzības.

Īsti «iespaidīgs» bija tikai viens Hofmaņa «arguments»: viņš norādīja, ka Baltiju ieņēmis «uzvarām vainagotais vācu karaspēks», t. i., norādīja uz Vācijas militāro spēku. Sakarā ar padomju delegācijas prasību izvest vācu karaspēku no Baltijas

¹ Мирные переговоры в Брест-Литовске, I сēj., 95. лрр.

Hofmanis minētajā runā 1917. g. 30. decembrī (1918. g. 12. janvarī) paziņoja: «Krievu delegācija runā tā, it kā viņa pārstāvētu uzvarētāju, kas ienācis mūsu zemē. Es gribētu aizrādīt, ka fakti runā tam pretī: uzvarām vainagotais vācu karaspēks atrodas Krievijas teritorijā.»¹

Tā vācu delegācija Brestļitovskā pavisam skaidri parādīja, ka vācu imperialisti grib sagrābt Baltiju. Nekādas deklarācijas, ka Vācija it nemaz nedomājot ar varu anektēt Baltiju, un apgalvojumi, ka Baltijas tautas pašas gribot pievienoties Vācijai, protams, pārliecināt nevienu nevarēja.

Jautājums par vāciešu ieņemto Krievijas teritoriju likteni Brestļitovskā radīja galvenās nesaskaņas. Vācu delegācija prasīja, lai padomju puse atzīst, ka Polija, Lietuva un Kurzeme pievienotas Vācijai, pamatojoties uz vietējo iedzīvotāju it kā jau izteikto gribu. Padomju delegācija tam piekrist nevarēja. Tā pastāvēja uz to, ka tautas aptaujai jānotiek plebiscīta veidā, izdarot vispārēju, vienlīdzīgu, tiešu un aizklātu nobalsošanu, turklāt plebiscīts jāsarīko pēc okupācijas karaspēka izvešanas.

Taču pārmērīga sarunu ieilgšana nebija vācu imperialistu interesēs. Tāpēc Vilhelms II pavēlēja vācu delegācijas vadītājam — ārlietu ministram Kīlmanim iesniegt padomju delegācijai ultimatu ar prasību pieņemt vācu miera līguma noteikumus un bez tam prasīt, lai krievu karaspēks atstāj visu Baltiju. Vācu ultimatu iesniedza 1918. g. 27. janvarī (9. februārī). Kas attiecas uz krievu karaspēka izvešanu no visas Baltijas, tad Kīlmanis to prasīt tomēr neuzdrošinājās. Viņš baidījās, ka šāda klaji aneksionistiska prasība varētu sacelt sašutuma vētru ne vien Vācijā, bet arī Vācijas sabiedrotajā Austroungarijā.²

Baltijas provinču pašnoteikšanās jautājumā padomju delegācija aizstāvēja Padomju valdības taisnīgo nostāju. Taču vienlaikus tai bija partijas CK un valdības nepārprotamā direktīva: ja vācieši iesniedz ultimatu, nekavējoties to pieņemt un parakstīt mieru. Taču Trockis, kas tai laikā vadīja padomju delegāciju Brestļitovskā, šo direktīvu pārkāpa, atteikdamies pieņemt vācu ultimatu un noslēgt mieru ar vācu delegācijas izvirzītajiem noteikumiem.

¹ Мирные переговоры в Брест-Литовске, I сēj., 94. лрр.

² E. Ludendorff, cit. grām., 446. лрр.

Nostāja «ne karu, ne mieru», ko, atbildot uz vācu ultimatu, ieņēma Trockis, deva vāciešiem iespēju atsākt uzbrukumu Austrumos, vērsot to pret militārā ziņā pilnīgi nesagatavoto Padomju republiku.

Vācu imperialisti uzskatīja, ka viņi tērējuši pietiekami daudz laika, «demonstrējami» vācu tautai savu «miermīlību», un tiecās atjaunot kara operācijas, lai Krievijā gāztu padomju varu un sagrābtu jaunas teritorijas Austrumos. Taču vainu par sarunu izjukšanu viņi gribēja uzvelt padomju delegācijai. Trockis ar savu nostāju viņiem izdarīja lielu pakalpojumu.

1918. g. 31. janvārī (13. februārī) tika sasaukta Vācijas kroņa padomes sēde, lai apspriestu jautājumu par karadarbības atjaunošanu. Nolēma sākt jaunu uzbrukumu Austrumu frontē, lai «dotu boļševikiem nāvīgu triecienu»¹.

Nodevēģi lauздami pamiera vienošanos, vācu interventī 1918. g. 5. (18.) februārī visā Austrumu frontē pārgāja uzbrukumā. Irstošā vecā krievu armija neizturēja līdz zobiem apbruņoto vācu interventu spiedienu un atkāpās. Līdz ar citām teritorijām vācu interventī ieņēma visu Vidzemi un Igauniju, kā arī Latgali. Visa Latvijas teritorija tagad atradās vācu imperialistu rokās. Padomju vara Latvijā tika apspiesta.

Pateicoties enerģiskajiem pasākumiem valsts aizsardzības organizēšanā, ko veica Komunistiskā partija un Padomju valdība, vācu uzbrukums Petrogradas virzienā tika apturēts. Petrogradai uzbrūkošā vācu karaspēka sagraušanā svarīga loma bija latviešu strēlnieku pulkiem. Savu galveno mērķi — gāzt padomju varu Krievijā — vācu interventī nepanāca.

Antantes valstis Vācijas 1918. g. februara uzbrukumu Padomju Krievijai uzņēma labvēlīgi. Tā kā Antantes valstu bruņotie spēki šai laikā bija saistīti Rietumu frontē, tad galvenās cerības attiecībā uz padomju varas gāšanu Krievijā tā lika tieši uz Vāciju. Savā grāmatā «Baltijas un Kaukaza valstis» to apstiprina Padomju Krievijas niknais ienaidnieks — angļu un amerikāņu imperialisma rokaspušis Bjukens. Lai gan starp Vāciju un Antanti karš vēl turpinājās pilnā spēkā, Bjukens uzskatīja, ka tieši «boļševiki . . . nozīmēja galvenās briesmas». Izrādās,

¹ Ф. И. Нотович, cit. grām., 206., 208. lpp.

šīs briesmas bijušas sevišķi lielas tāpēc, ka «liela un enerģiska Baltijas iedzīvotāju daļa piekrita boļševiku uzskatiem»¹.

Ja arī Vācijai neizdotos apspiest padomju varu visā Krievijā, tad vismaz, cerēja Antantes valstis, tā gāzīs boļševiku varu kaut vai Krievijas rietumu nomalēs. Par šo ASV un Antantes valstu nodevīgo politiku neviļus pateikti pāris vārdu grāmatā «Baltijas valstis», ko izdevis britu karaliskais starptautisko attiecību institūts. Šajā grāmatā par Latvijas un Igaunijas sagrābšanu teikts, ka «vācu okupācija pasargāja šīs provinces no neizbēgamas pievienošanas Padomju Savienībai»².

Tādējādi abi imperialistisko valstu grupējumi: Vācija ar saviem sabiedrotajiem, no vienas puses, un Antantes valstis, no otras, lai gan tie cīnījās uz dzīvību un nāvi, pēc klusas norunas žņaudza padomju varu Krievijā.

Kā atbildi uz vāciešiem pārraidīto Padomju valdības paziņojumu, ka tā gatava pieņemt Brestļitovskā izvirzītos vācu delegācijas noteikumus, Padomju valdība 1918. g. 23. februārī, kad vācu uzbrukums Petrogradai bija apturēts, saņēma jaunu Vācijas ultimātu ar jauniem, Padomju valstij vēl smagākiem noteikumiem.

Tā vācu ultimātā bija teikts, ka Padomju Krievijai jāatzīst Lietuvas, Kurzemes un Rīgas atdalīšanās. Krievu karaspēkam un Sarkanajai gvardei nekavējoties jāatstāj Vidzeme un Igaunija, ko ieņems vācu policija. Bez tam līdz kara beigām vācu karaspēka rokās jāpaliek arī pārējām vāciešu ieņemtajām krievu teritorijām, tai skaitā arī Latgalei.

Padomju valdība bija spiesta pieņemt vācu imperialistu diktētos aneksionistiskos miera noteikumus. 1918. g. 3. martā Brestļitovskā notika šī «ārkārtīgi pazemojošā, smagā un varmācīgā»³ miera līguma parakstīšana, ko Padomju Krievijai bija uzspiedūši vācu imperialisti.

Antantes imperialisti, cenzdamies panākt, lai karš starp Vāciju un Padomju Krieviju turpinātos, visiem līdzekļiem pūlējās

¹ J. Buchan, *Baltic and Caucasian States*, Boston—New York 1923, 104. lpp

² *The Baltic States*. Prepared by the Information Department of the Royal Institute of International Affairs, London 1938, 21. lpp.

³ V. I. Leņins, *Raksti*, 27. sēj., 494. lpp.

izjaukt vispirms miera līguma parakstīšanu un pēc tam tā ratificēšanu. Amerikas Savienoto Valstu prezidents Vilsons piesūtīja specialu telegramu Viskrievijas IV Ārkārtējam Padomju kongresam, kas apsprieda jautājumu par Brestļitovskas miera līguma ratificēšanu. Anglijas ārlietu ministrs Balfurs piesūtīja savam aģentam Krievijā angļu valdības apstiprinātu instrukciju, kurā bija teikts, ka politikā, kas realizējama attiecībā uz Krieviju, pats svarīgākais pašlaik esot «pārliecināt Petrogradas valdību nenoslēgt separatu mieru ar Vāciju»¹.

Oficiali un neoficiali sabiedroto pārstāvji cits pēc cita griezās pie Ārlietu tautas komisariata, piesolīdami ieročus, naudu un instruktorus karam pret Vāciju.²

Atmaskodams šos Antantes nodevīgos plānus, V. I. Ļeņins rakstīja: «Viņa tagad visādi velk mūs karā ar Vāciju, sola mums miljoniem labumu, zābakus, kartupeļus, šaviņus, lokomotives... Viņa grib, lai mēs tagad karotu ar Vāciju.

Ir saprotams, kāpēc viņai vajag to gribēt: pirmkārt, tāpēc, ka mēs atvilktu daļu Vācijas spēku. Otrkārt, tāpēc, ka Padomju vara varētu visvieglāk sabrukt no priekšlaicīgas militaras sadursmes ar Vācijas imperialismu.»³

Taču izjaukt miera noslēgšanu Antantes valstīm neizdevās. Miers ar Vāciju tika noslēgts. Padomju valsts, kaut gan par visai dārgu cenu, dabūja mieru, lai iegūtu atelpu.

Vācu okupācijas varas organu rokās tagad bija visa Latvija. Tiesa, saskaņā ar miera līgumu Vācijai vajadzēja Vidzemē un Igaunijā turēt tikai policijas daļas, un par šo zemju turpmāko valsts piederību vajadzēja lemt pašiem iedzīvotājiem, brīvi izteicot savu gribu. Taču vācu pavēlniecība nemaz nedomāja izvest savu karaspēku no Vidzemes un Igaunijas. Vācu okupācijas karaspēka pavēlnieks Igaunijā generalis Zekendorfs, runājot Igaunijas landrata atklāšanas sēdē 1918. g. 9. aprīlī, šajā sakarībā paziņoja: «Vācu karaspēks Igauniju neatstās, tas paliks šeit pastāvīgai aizsardzībai, un tā skaitliskais sastāvs tuvākajās dienās tiks pat palielināts... Drīz jūs arī redzēsiet Tallinas ostā

¹ D. Lloyd George, War Memoirs, V sēj., 594. lpp.

² Diplomātijas vēsture V. Potjomkina red., II sēj., Rīgā 1949, 346. lpp.

³ V. I. Ļeņins, Raksti, 27. sēj., 9. lpp.

un pie Igaunijas krāstiem lielu Vācijas floti, kas tur paliks piekrastes aizsardzībai.»¹

Ieņēmuši Baltiju, Poliju, daļu Baltkrievijas un noslēguši ar Padomju Krieviju miera līgumu, vācu imperialisti tomēr nedomāja izbeigt tālāku intervenciju Krievijā. Viņi joprojām loloja plānus, kā nospiegt padomju varu Krievijā, kā atraut no tās vairākus apgabalus. Vācu imperialisti ieveda savu karaspēku Ukrainā, gāza tur padomju varu, saimniekoja Aizkaukazā, apspieda padomju varu Somijā.

Turpinājās arī Antantes valstu intervencija Padomju Krievijā. Antantes valstis izcēla savu karaspēku Murmanskā, Arhangeļskā, Vladivostokā, iespiedās Turkestanā un Azerbaidžanā.

«Ja rietumos,» sacīja V. I. Ļeņins, «Vācijas imperialismis joprojām stāv kā militars, agresīvs, imperialistisks spēks, tad Krievijas ziemeļaustrumos un dienvidos angļu-franču imperialismis ir guvis iespēju nostiprināties un uzskatāmi, acīm redzami rāda mums, ka šis spēks gatavs no jauna ievilkt Krieviju imperialistiskā karā, gatavs nožņaut Krieviju — patstāvīgo socialistisko valsti...»²

3. «Baltijas valsts» dibināšanas projekts. Latvijas kolonizācijas plāni

Ieņēmuši ar savu karaspēku visu Baltiju, vācu imperialisti nosprieda, ka pienācis laiks juridiski noformēt tās pievienošanu Vācijai.

Vācu imperialistu nolūks bija pievienot Igauniju un Latviju Vācijai, izveidojot no šīm zemēm «Baltijas valsti», ko personālunija saistītu ar Vāciju. Par toreizējiem Vācijas valdības plāniem attiecībā uz Baltiju pastāstīts Ludendorfa atmiņās. «Igauniju, Vidzemi un Kurzemi,» rakstīja Ludendorfs, «bija paredzēts apvienot kara apgabalā «Baltija». Lietuvai palika agrākās robežas. Es biju nodomājis Vidzemē un Igaunijā realizēt tādu pašu

¹ M. Martna, Estland, die Esten und die estnische Frage, Beten 1919, 152. lpp.

² V. I. Ļeņins, Raksti, 28. sēj., 8. lpp.

politiku, kādu mēs līdz tam bijām piekropuši Kurzemē. Es tiecos pēc igauņu un latviešu . . . apvienošanas vienā valstī, ko vadītu vācieši . . .»¹

Realizēt šo plānu vācu imperialisti sāka burtiski nākamajā dienā pēc Brestļitovskas miera līguma noslēgšanas. Iniciatīvu Baltijas valsts dibināšanā uzņēmās Kurzemes baroni. 1918. g. 8. martā notika Kurzemes landtaga sēde, kurā pieņēma lēmumu par «Baltijas zemju» apvienošanu vienotā valstī ar vienotu pārvaldi un vienotu konstitūciju un šās valsts «pievienošanu Vācijai uz mūžīgiem laikiem»². Lūgt Kurzemes pievienošanu Vācijai pie Vilhelma II kopā ar vācu baroniem devās arī latviešu «pelēko baronu» pārstāvis Vēžnieks.

1918. g. 20. martā līdzīgu rezolūciju pieņēma vācu varas organu ieceltā Rīgāš pilsētas dome. Rezolūcijā bija teikts, ka dome lūdz Vācijas ķeizaru izveidot viņa virskundzībai pakļautu vienotu konstitucionāli monarchistisku Baltijas valsti, kurā ietilptu Igaunija, Vidzeme un Kurzeme.³

1918. g. 22. martā Rīgā tika sasaukta Vidzemes landtaga sēde, lai «saskaņā ar Brestļitovskas miera līguma noteikumiem» lemtu par Vidzemes likteni. Taču landtags atzina sevi par nekompetentu izlemt jautājumu par Vidzemes turpmāko likteni un nolēma sasaukt Vidzemes zemes sapulci. Zemes sapulcei vajadzēja sastāvēt no 32 muižnieku pārstāvjiem, 32 zemnieku pārstāvjiem, 4 bruņniecības pārstāvjiem, 8 garīdzniecības pārstāvjiem un 9 pilsētu pārstāvjiem. Kas attiecas uz zemnieku «pārstāvjiem», tad tos vajadzēja ievēlēt vācu okupācijas iestāžu iecelto pagastu vecāko sapulcē. Lēmumā, ko tādā kārtībā sasauktā Vidzemes zemes sapulce pieņēma 1918. g. 10. aprīlī, bija teikts: «Vidzemes zemes sapulce izsaka savu pilnīgu piekrišanu Vidzemes atdalīšanai no Krievijas.»⁴

Beidzot, 1918. g. 12. aprīlī, notika apvienotā Vidzemes, Igaunijas, Rīgas un Sāmsalas zemes sapulce. Arī te piedalījās tikai vācu okupācijas iestāžu speciāli izraudzītas personas. No

¹ E. Ludendorff, cit. grām., 532. lpp.

² Ed. Rosenberg, Für Deutschtum und Fortschritt in Lettland, Riga 1928, 43. lpp.

³ Sp. Paegle, cit. grām., 164. un 165. lpp.

⁴ Turpat, 171. lpp.

58 sapulces dalībniekiem 34 bija vācieši. Pārējos divdesmit četrus vācu iestādes bija izraudzījušās starp vāciešiem draudzīgi noskaņotajiem pagastu vecākiem, garīdzniekiem un pilsētu buržuaziju. Sapulci vadīja Vidzemes ģenerālis barons fon Pilchaus. Pieņēma šādus lēmumus:

«1) Lūgt Vācijas ķeizaru arī turpmāk uzturēt Vidzemē un Igaunijā militārisku apsardzību un sekmīgi pabalstīt viņas galīgi izvadīt savu atdalīšanos no Krievijas.

2) Izsacīt vēlēšanos, ka no Vidzemes, Igaunijas un Kurzemes līdz ar priekšā gulošām salām un Rīgas pilsētas taptu sastādīta monarķiski-konstitucionāla valsts ar apvienotu satversmi un pašvaldību, saistīta ar Vācijas valsti personālijā caur Prūsijas ķēniņu...

3) Lūgt Vācijas ķeizaru, lai starp Vācijas valsti vai Prūsiju un no Baltijas apgabaliem dibināmo valsti taptu noslēgtas vajadzīgās militārā, monetu, satiksmes, muitas, mēru, svaru un citas konvencijas.»¹

Tādējādi atdalīšanos no Krievijas un ar Vāciju cieši saistītas Baltijas valsts dibināšanu it kā atbalstīja visas šīs vāciešu organizējamās jaunās valsts daļas — Kurzeme, Vidzeme, Igaunija, Sāmsala un Rīga, kaut gan faktiski šādu lēmumu bija pieņēmuši tikai vācu baroni un ar tiem saistītās latviešu un igauņu lauku un pilsētu buržuazijas atsevišķi pārstāvji. Neviens nejautāja, ko domā tautas masas, bet tām šajā lietā bija pavisam citādi uzskati.

Pēc apvienotās zemes sapulces 1918. g. 12. aprīļa lēmuma pieņemšanas Vācijas valdība uzskatīja, ka jautājums par Vidzemes un Igaunijas atdalīšanu no Krievijas un par Baltijas valsts dibināšanu ir principā izlemts.

Apvienotās zemes sapulces pārstāvji 1918. g. 13. maijā paziņoja Padomju valdībai caur vācu valdību, ka saskaņā ar Brest-litovskas miera līguma noteikumiem Vidzemes, Igaunijas, Rīgas un Sāmsalas apvienotā zemes sapulce apspriedusi jautājumu par šo teritoriju turpmāko valsts piederību un pieņēmusi lēmumu par to atdalīšanos no Krievijas.²

¹ *Sp. Paegle*, cit. grām., 171. lpp.

² «Известия», № 114, 6. VI 1918.

Atzīt šādu lēmumu Padomju valdība, protams, nevarēja. 1918. g. 25. maija notā Vācijas valdībai Padomju valdība kategoriski protestēja pret to, ka vācu imperialisti nekaunīgi vilto latviešu un igauņu tautas gribu. Notā bija teikts, ka «Igaunijas un Vidzemes muižniecības pārstāvji... nekādā gadījumā nevar pretendēt uz tiesībām runāt visu Igaunijas un Vidzemes iedzīvotāju vārdā...». Kas attiecas uz zemniecības «pārstāvjiem», kas bija piedalījušies zemes sapulces sēdē, tad notā tika aizrādīts, ka «no 21 pagastu vecākā, kas š. g. 12. aprīlī sasauktajā sapulcē pārstāvēja zemniekus, 18 oficiāli paziņojuši, ka viņi nav kompetenti runāt igauņu tautas vārdā...». Beidzot, Padomju valdības notā bija teikts, ka «tūkstošiem Igaunijas un Vidzemes pilsētu un lauku apgabalu pilsoņu atklāti protestē pret šādu mākslīgu un varmācīgu šo apgabalu atraušānu no Krievijas»¹.

Padomju valdība nevarēja piekrist apgalvojumam, ka 1918. g. 12. aprīļa lēmums esot bijusi igauņu un latviešu tautas brīva gribas izpausme. Šo lēmumu tā neatzina un neuzskatīja to par spēkā esošu. Kamēr Padomju valdība neatzina Igaunijas un Vidzemes atdalīšanu no Krievijas, vācu imperialisti nevarēja tās oficiāli pievienot Vācijai. Tāpēc Vācijas valdība nolēma no jauna lietot spēku.² 1918. g. 27. augustā tā uzspieda Padomju Krievijai papildlīgumu pie Brestļitovskas miera līguma. Šajā papildlīgumā Padomju valdībai bija jāatzīst Igaunijas un Vidzemes atdalīšana no Krievijas.

Piespieduši Padomju Krieviju atzīt Igaunijas un Vidzemes atdalīšanu, vācu imperialisti sāka izstrādāt jaunās valsts iekārtu. 1918. g. oktobrī šis darbs bija pabeigts. 21. oktobrī sasauktajā Vidzemes, Igaunijas, Rīgas un Sāmsalas apvienotās zemes sapulces izpildkomitejas sēdē pieņēma šādu lēmumu:

1) Apvienotā zemes sapulce tiek pasludināta par augstāko varu valstī.

2) Baltijas zemes tiek apvienotas vienotā monarchistiski konstitucionalā valstī un tiek sastādīta pagaidu valdība.

¹ «Известия», № 114, 6. VI 1918.

² 1918. g. augustā Vācija gatavojās atjaunot uzbrukumu un iekarot Petrogradu. Sk. R. Goltz, *Meine Sendung in Finnland und im Baltikum*, Leipzig 1920, 92. lpp.

3) Jaunā valsts lūdz Vāciju uzņemties tās robežu militaro aizsardzību.¹

1918. g. 7. novembrī apvienotā zemes sapulce ievēlēja valdības padomi — Baltijas valsts pagaidu valdību. Valdības padomē ievēlēja 3 vāciešus, 3 igauņus un 2 latviešus. Bez tam tajā iegāja 1 vācietis un 1 latvietis kā Kurzemes pārstāvji.²

Baltijas valsts nodibināšanai nekādas praktiskas nozīmes vairs nebija, jo revolūcija Vācijā un Vācijas sakāve imperialistiskajā karā izjauca visus vācu imperialistu aneksionistiskos plānus. Jaunā valsts piedzima nedzīva.

Pēc Brestļitovskas miera noslēgšanas vācu imperialisti, juri-diski noformējot Latvijas pievienošanu Vācijai, vienlaikus rosīgi gatavojās Latviju kolonizēt ar vāciešiem. Telegramā Prūsijas landtagam Vilhelms II rakstīja, ka «mūsu uzvara, kas nodrošinājusi Baltijas pārvācošanu, sagādā man lielu prieku».

Kolonizācijas plānu praktiskajai realizēšanai Berlinē tika nodibināta speciala biedrība «Kurland», kurai vajadzēja nodarboties ar kolonistu noņemšanu tajās zemēs, ko kolonizācijas vajadzībām dos Kurzemes baroni. Bez tam biedrībai vajadzēja ar vācu banku palīdzību Kurzemē pirkt zemi. Vācieši, rakstīja Kurzemes barons Pauls Bistrams, plānoja «Kurzemi pārvācot visdrīzākajā laikā»³.

Lai biedrības «Kurland» rīcībā drīzāk būtu pietiekami zemju resursi, Hindenburgs 1918. g. 17. jūnijā izdeva specialu rīkojumu par Kurzemes kolonizāciju. Rīkojumā bija teikts, ka katram Kurzemes muižniekam, kam pieder vismaz 360 ha zemes, jāpārdod biedrībai «Kurland» viena trešdaļa savu zemes īpašumu par pirmskara cenu. Bez tam biedrībai «Kurland» tika piešķirtas pirmtiesības pirkt jebkuru zemes īpašumu, kas Kurzemē nāktu pārdošanā.⁴

Iepazīties ar kolonizācijas iespējām Vācijas valdība 1918. g. septembrī uz Baltiju sūtīja socialdemokrātu Vinnigu, ko vēlāk iecēla par Vācijas valdības ģenerālpilnvarnieku Baltijā. Par

¹ Ed. Rosenberg, cit. grām., 47. lpp.

² R. Wittram, Baltische Geschichte 1180—1918, München 1954, 254. lpp.

³ Архив б. МИД Латвии, ф. 38-г, оп. 1, д. 87, 166. lapa.

⁴ Sk. A. Fortiņš, Vācbaltu politisko mērķu dokumentācija, Rīgā 1932, 93.—102. lpp.

iespējām noņemt vācu kolonistus Baltijā Vinnigs bija ļoti sajūsmināts un kļuva viens no dedzīgākajiem kolonizācijas piekritējiem. Viņš rakstīja: «Kurzemē bija vislabvēlīgākie apstākļi kolonizācijai, jo augsne, klimats un realizācijas iespējas pilnīgi atbilda lauksaimniecības vajadzībām.»¹

Bez tam Vinnigs ar gandarījumu atzīmēja, ka kolonizācijas sagatavošanā daudz kas bija jau veikts. Viņš rakstīja, ka vislabāk šie darbi pāvirzījušies uz priekšu Grobiņas apriņķī, kur apriņķa priekšnieks barons Kņige ķēries pie lietas sevišķi cītīgi. Kņige parādījis Vinnigam dažu ciemu plānus. «Tur,» rakstīja Vinnigs, «bija paredzēts viss: ciema vecākā lielās mājas, krodznieks, kurpnieks, kalējs, ratnieks...»²

Priekšdarbi tātad bija veikti. Trūka vēl tikai pašu kolonistu. Taču novembra revolūcija Vācijā, izjaukdama vācu imperialistu aneksionistiskos plānus Austrumos, vienā rāvienā izjauca arī vācu kolonizācijas plānus Baltijā.

4. Vācu okupantu zvērības. Latviešu tautas cīņa pret vācu iebrucējiem

Vācu imperialisti Latvijā nodibināja nežēlīgu okupācijas režīmu. Sevišķi smagi 1918. gadā cieta Latvijas ziemeļdaļa, kur vācieši 1918. g. februārī bija gāzuši padomju varu.

Tāpat kā 1905. gadā, pa Ziemeļlatviju jāja soda ekspedīcijas ar vācu baroniem priekšgalā; tie atkal rikojās savās muižās, no kurām tos 1917. gadā bija padzinusi padomju vara. Pilsētu laukumos tika celtas karātavas, cietumi bija pārpildīti ar politiskajiem ieslodzītajiem. Apcietinātos pratināšanā sita līdz nāvei, bet pēc tam, lai slēptu nozieguma pēdas, «notiesāja» un steigšus nošāva. Strādnieku avīzes tika aizliegtas, pārējai presei nodibināja stingru cenzuru. «Neuzticamos» lauku un pilsētu pašvaldības organu locekļus atcēla, nomainot viņus ar vācu okupācijas varas ieliekteniem. Sākās neatlaidīga skolu pārvācošana: daudzas latviešu pamatskolas un vidusskolas slēdza, krievu valodas mācīšanu aizliedza, vidusskolās mācības notika vācu

¹ A. Winnig, Der weite Weg, Hamburg 1932, 418. lpp.

² Turpat.

valodā: dažās skolās par skolotājiem iecēla vācu unteroficierus, kas ne vārda neprata latviski. Krasi ierobežoja iedzīvotāju kustības brīvību pat viņu dzīves vietas tuvākajā apkārtnē. Visi progresīvie darbinieki, sevišķi boļševiki, tika nežēlīgi vajāti, daudzi partijas aktivisti apcietināti.

1917. g. 7. (20.) decembrī vācu 8. armijas pavēlnieks Kirbachs izdeva rīkojumu, ka vācu varas organu rīcības kritika turpmāk sodāma ar nāvi.

Neraugoties uz vācu okupantu asiņaino teroru, pret viņiem turpinājās latviešu tautas cīņa, ko no dziļas pagrīdes vadīja boļševiki. Viņi plaši izvērta masu politiskās audzināšanas darbu, organizēja revolucionāro cīņu. Boļševiki izdeva trīs nelegālas avīzes: «Biedrs», «Spartaks» un «Ziņotājs», kā arī daudz skrejlapu un uzsaukumu.

Cik plašā apjomā Latvijas boļševiki laida klajā nelegālas skrejlapas, liecina tas, ka 1918. g. janvarī vien viņi izlaida vismaz 8 skrejlapas ar kopējo metienu 235 000 eksemplaru. Piecas no šīm skrejlapām iznāca latviešu valodā, divas vācu valodā un viena abās valodās. Kirbacha 1917. g. 7. (20.) decembra rīkojumam bija veltīta skrejlapa «Neiebaidīsiet»; sapulcei, ko 1917. g. 9. (22.) decembrī Rīgā sasauca Krastkalns, — skrejlapas «Jūs topat pārdot!» un «Nost imperialistu kalpus!». 50 000 eksemplāros iznāca skrejlapa «Uz ielas, biedri un pilsoņi!», kas aicināja pilsētas iedzīvotājus 1918. g. 6. janvarī Rīgā sarīkot protesta demonstrāciju pret vācu imperialistu un latviešu tautas nodevēju — Krastkalna «Tautas partijas» pārstāvju centieniem Brest-ļitovskas miera sarunās panākt Latvijas atdalīšanu no Krievijas un tās pievienošanu Vācijai.¹

1918. g. 6. janvarī Rīgā tiešām notika plaša demonstrācija; piedalījās gandrīz visi pilsētā palikušie vīrieši, sievietes un bērni. Demonstrāciju izklidināja ar bruņotu spēku, starp tās dalībniekiem bija daudz nogalināto un ievainoto. Nākamajā naktī vācu varas organi rīkoja jaunas tvarestīšanas un masu arestus. Vāciešiem izdevās aizturēt ap 100 aktīvu partijas biedru, tai skaitā daļu no Rīgā palikušajiem partijas CK locekļiem.

¹ LKP CK Partijas archivs, f. 35, apr. 37—38, 1917. un 1918. g. skrejlapas.

Šīs zvērības nespēja salauzt latviešu tautas cīņas garu. Tā vēl vairāk ienāda vācu okupantus, vēl ciešāk sakļāvās ar boļševikiem, lai turpinātu cīņu.

1918. g. 3. februārī Rīgā notika jauna demonstrācija un vairāki mītiņi, kur piedalījās arī vācu kareivji. Demonstrācijas un mītiņu dalībnieki protestēja pret Vācijas aneksionistisko politiku, pret nāves sodiem, pret politisko ieslodzīto spīdzināšanu cietumos. Pret demonstrantiem no jauna laida darbā ieročus, nogalināja vairākas sievietes un bērnus. Sakarā ar vācu karaspēka uzbrukumu demonstrantiem Rīgas boļševiki izlaida specialu skrejlapu «Plūst asinis. Cīņa pieņemas», kurā aicināja tautas masas turpināt cīņu pret okupantiem.¹

Lai kā arī pūlējās vācu žandarmerija, atklāt nelegālo tipogrāfiju tai neizdevās. Apcietinātie komunisti tika nežēlīgi spīdzināti, taču tipogrāfijas atrašanās vietu viņi neizpaudiva.

Vidzemē, ko 1918. g. februārī bija ieņēmuši vācieši, tika izveidotas nelegālas boļševistiskas organizācijas. Jau 1918. gada 7. aprīlī tika sarīkota vāciešu 1918. g. februārī ieņemto Latvijas rajonu boļševistisko organizāciju nelegāla konference, kas izveidoja nelegālus partijas organus.²

Latviešu darbaļaužu revolucionārā aktivitāte plaši izvērsās 1918. g. 1. maijā. Latvijas pilsētās un laukos izplatīja desmitiem tūkstošu boļševistisko skrejlapu, izkāra simtiem sarkano karogu.³

«Latvijas Socialdemokrātija,» rakstīja avīze «Spartaks», «pastāv un darbojas ne vien visos Latvijas novados, bet pāri drāšu žogiem un cauri žandarmu un tautisko spiegu leģioniem ir sasniegusi no jauna savu organizatorisko un idejisko apvienošanos...»⁴

1918. g. maija beigās sanāca Latvijas Socialdemokrātijas 16. partijas konference, kas ieņēma svarīgu vietu Latvijas revolucionārās kustības vēsturē. Šī konference bija nozīmīga ar to, ka attīrīja partiju no meņševikiem. Konferencē izvirzīja jautājumu par vienota centra izveidošanu visām boļševiku organizācijām,

¹ LKP CK Partijas archīvs, f. 35, apr. 38, liēta 37.

² Latvijas Komunistiskās partijas VI kongresa protokoli, izd. «Spartaks», 1920, 17. lpp.

³ И. Ринг, Как живут крестьяне Латвии, Ленинград 1934, 29. lpp.

⁴ «Spartaks», Nr. 6, 1918. g. jūnijā.

kas darbojas vāciešu okupētajā Krievijas teritorijā.¹ 1918. g. augusta sākumā šāds organs arī sāka darboties, koordinējams Somijas, Igaunijas, Latvijas, Lietuvas, Baltkrievijas un Polijas komunistisko partiju darbu.²

Latvijā, tāpat kā pārējos vāciešu okupētajos Krievijas apgabalos, plašus apmērus sasniedza partizaņu kustība. Vācu karaspēka pavēlnieks Kīrbachs 1918. g. martā izdeva pat speciālu pavēli, norādot, kā organizējama partizaņu kustības apkarošana. Pavēlē bija teikts: «Es pavēlu jo nesaudzīgi cīnīties pret partizaņu organizācijām. Uz šādām bandām starptautiskās tiesības nav attiecināmas; tās iznīcināmas. Priekš šādiem zagļiem un slepkavām žēl tērēt lodes, te pietiek ar virvi.»³

Vācu okupanti Latviju iedzina trūkumā un postā, izvezdami no turienes visu, ko vien varēja izvest. Latvijā iestājās bads. Cilvēki ēda koku mizas un zāli. Rupjmaize, ko necīgās devās izsniedza pilsētu iedzīvotājiem, sastāvēja līdzīgās daļās no miltiem, samaltas apses un kartupeļiem.⁴ Līdzās vācu okupācijas varas orgāniem, kas plānveidīgi izlaupīja Latviju, nesodīti laupīja arī vācu kareivji. Tas viss vēl vairāk pasliktināja latviešu tautas jau tā ārkārtīgi smago stāvokli.

Mudinādami laupīt un iedzīvoties, vācu imperialisti centās daudz maz uzturēt cīņas garu vācu kareivjos, kas bija paguruši no ilgstošā kara. Taču nekas nelīdzēja; vācu armija strauji gāja pretī pilnīgam sairumam. Liela nozīme te bija tam, ka vācieši Austrumos nāca saskarē ar Padomju Krieviju, kas jau 1917. g. beigās no pasaules kara bija izstājusies revolucionārā ceļā. Vistraujāk vācu karaspēks demoralizējās tieši Baltijā; te otrpus frontes līnijas atradās 12. krievu armija, kurā jau no 1917. g. vasaras liela ietekme bija boļševikiem. Vācu kareivju brāļošanos ar krievu un latviešu kareivjiem šajā frontes sektorā bija parasta parādība.

Liela nozīme vācu armijas demoralizēšanā bija arī latviešu boļševikiem, kas darbojās vācu karaspēka aizmugurē. Darbojoties latviešu darbaļaužu masās, viņi vienlaikus izvērta plašu revolu-

¹ Latvijas Komunistiskās partijas VI kongresa protokoli, 18. lpp.

² Turpat.

³ Разгром немецких захватчиков в 1918 году, Москва 1943, 80. lpp.

⁴ «Правда», № 121, 18. VI 1918.

cionaru un pretkara propagandu vācu kareivju vidū. Daudzas skrejlapas, ko izlaida Rīgas boļševiki, bija paredzētas tieši vācu kareivjiem; vācu valodā viņi laiða klajā pat avīzes un brošuras. No 1918. g. janvara līdz oktobrim Rīgā vien vācu valodā iznāca ne mazāk kā 10 skrejlapas ar kopējo metienu vairāk nekā 250 000 eksemplaru.¹ Arvien biežāk vācu kareivji atteicās paklausīt pavēlei braukt uz Rietumu fronti; vācu kareivju pāriešana Sarkanās Armijas pusē — tiklab pa vienam, kā veselām grupām — kļuva par parastu parādību.²

«Revolūcijas apspiešanu sarkanajā Latvijā, Somijā un Ukrainā,» atzīmēja V. I. Ļeņins, «Vācijas samaksāja ar armijas demoralizāciju.»³

Vācu karaspēka demoralizāciju Baltijā 1918. gadā bija spiesti atzīt arī paši vācieši. Oficialajā vācu austrumarmijas pēckara cīņu vēsturē, ko sarakstīja, pamatojoties uz Vācijas kara ministrijas dokumentāriem materiāliem, šajā sakarībā bija teikts: «8. armija tika boļševistiski demoralizēta visai stipri, pie tam arī aizmugurē, jo kopš 1905. g. revolūcijas latviešu un igauņu iedzīvotāji bija noskaņoti krasi boļševistiski.»⁴

Par vācu karaspēka noskaņojumu Austrumfrontē visai skaidru priekšstatu dod vācu kareivja Ludviga Šrēdera vēstule viņa vecākiem. «Mums visiem uzspļaut, vai mēs dabūsim Kurzemi vai ne,» rakstīja Šrēders, «kaut tikai reiz būtu miers.»⁵

Vācu austrumarmijas demoralizācija 1918. g. rudenī kļuva arvien redzamāka. Pieauga revolucionārā kustība arī pašā Vācijā. Bija manāms, ka vācu imperialistu kundzībai Baltijā drīz pienāks gals.

Latviešu boļševiki izlaida uzsaukumus tiklab latviešu, kā vācu valodā, aicinādami gatavoties izšķirošām kaujām. Uzsaukumā «Socialistiskās revolūcijas svētkos» bija norādīts, ka revolūcija Krievijā ietekmējusi arī citas zemes. Visā pasaulē briest

¹ LKP CK Partijas archivs, f. 35, apr. 38.

² «Известия», № 228, 19. X 1918.

³ V. I. Ļeņins, Raksti, 28. sēj., 65. un 66. lpp.

⁴ Darstellungen aus den Nachkriegskämpfen deutscher Truppen und Freikorps. Erster Band: Die Rückführung des Ostheeres (turpmāk saīsināti: Die Rückführung des Ostheeres), Berlin 1936, 129. lpp.

⁵ Ф. И. Ногович, cit. grām., 181. lpp.

revolucija, gaidāmas jaunas revolucionarās cīņas. «Uz šīm cīņām,» bija teikts uzsaukumā, «jābūt gataviem arī mums. Reizē ar starptautisko revolūciju *jāsaceļas* arī mums pret vācu junkuru un latviešu bagātnieku kundzību, pret parazitisko «Baltijas valsti»... Visa vara jāsaņem strādnieku un bezzemnieku Padomju rokās. Latvijai jātop par socialistisko Padomju Latviju.»¹

1918. g. novembra sākumā Vācijā izcēlās revolūcija. Vācu imperialisti bija spiesti atzīt sevi par uzvarētiem. 1918. g. 11. novembrī Kompenā starp Vāciju un Antanti tika parakstīta vienošanās par pamieru.

¹ LKP CK Partijas archivs, f. 35, apr. 38, lieta 8. Kursivs oriģinālā.

II nodaļa

MĒĢINĀJUMS NODIBINĀT BURŽUAZISKU LATVIJAS VALSTI. PADOMJU VARAS ATJAUNOŠANA LATVIJĀ

1918. g. novembris — 1919. g. janvaris

1. Antantes valstu un Vācijas kopēja intervencija Latvijā

Imperialistiskā kara izbeigšana un 1918. g. 11. novembrī noslēgtais pamiers starp Antanti un Vāciju izmainīja starptautisko situāciju. Divu varenu imperialistisku grupu vairāk nekā četrus gadus ilgai cīņai uz dzīvību un nāvi tagad bija pienācis gals.

Bija jābaidās, ka, uzveikusi savus vācu konkurentus, Antante mēģinās raidīt visus savus spēkus cīņā pret pirmo socialistisko valsti pasaulē.

Krievijas starptautiskais stāvoklis, kas 1918. g. pavasarī sakarā ar Brestļitovskas miera noslēgšanu uz laiku bija uzlabojies, no jauna stipri sarežģījās. Padomju zemei draudēja uzbrukt visu zemju kapitalistu savienība ar ASV, Anglijas un Francijas imperialistiem priekšgalā, laižot darbā visus savus spēkus. Raksturojot šo stāvokli, V. I. Ļeņins sacīja, ka «nekad mūsu stāvoklis nav bijis... tik bīstams kā tagad. Imperialisti bija aizņēmti viens ar otru. Un tagad vienu grupējumu ir iznīcinājusi angļu-franču-amerikāņu grupa. Viņi uzskata par galveno uzdevumu vispasaules boļševisma žņaugšanu, tā galvenās šūniņas — Krievijas Padomju Republikas žņaugšanu.»¹

Taču Vācijas sakāvei bija arī svarīga pozitīva nozīme. Padomju Krievija tagad varēja anulēt plēsonīgo Brestļitovskas mieru, izbeigt kontribūcijas maksājumus Vācijai un uzsākt atklātu militāru un politisku cīņu par vāciešu okupētās Krievijas teritorijas atbrīvošanu. Bez tam revolūcija Vācijā sekmēja revolucionārās krīzes pieaugumu arī citās Eiropas valstīs. Krie-

¹ V. I. Ļeņins, Raksti, 28. sēj., 138. lpp.

vijas Padomju republikai radās sabiedrotais starptautiskajā arenā — revolucionārā kustība Eiropā.

Antantes valstu bruņotā intervencija pret Padomju Krieviju krasi pastiprinājās burtiski nākamajā dienā pēc pamiera noslēgšanas. Deklarējot amerikāņu, angļu un franču imperialistu nostāju pēc Vācijas sagrāves, ASV prezidents Vilsons 1918. g. novembrī paziņoja: «Sabiedrotās valstis vairs nedomā ieturēt pasīvu taktiku attiecībā uz boļševismu. Tajā tās redz vienīgo apkarojamo ienaidnieku.»¹

Antantes politika pret Padomju Krieviju te bija formulēta visā savā cinismā. Izrādās, atklātā bruņotā intervencija Krievijas ziemeļos, austrumos un dienvidos, ko ārvalstu imperialisti uzsāka jau 1918. g. pavasarī un vasarā, bijusi tikai «pasīva taktika attiecībā uz boļševismu». Tagad bija pienācis laiks boļševismu «apkarot» ar visiem imperialistu rīcībā esošajiem spēkiem!

Tieši šajā nolūkā ASV arī pēc Vācijas sagrāves joprojām turēja Eiropā milzīgu armiju — gandrīz 2 miljonus kareivju. ASV pārstāvju palatas loceklis Grīns 1919. g. 2. janvārī šajā sakarā izteicās ASV kongresā, ka «šo armiju, kas paliek Eiropā, acīm redzot izmantos policejisku funkciju pildīšanai... kā žandarmu, kas uzraudzītu Krieviju.»²

Antantes valstu bruņotā intervencija Krievijā 1918. gadā izvērsās milzu apmēros. Sibīrijā uzbrukumā pret Padomju republiku devās Kolčaks, kura karaspēku bija apbruņojušas ASV, Anglija un Francija. Aizkaukazā uzbruka angļi, Odesā un Sevastopolē izcēlās franči. 1918. g. decembrī sabiedroto imperialistu vadībā sākās rumaņu intervencija Besarabijā. Tālāk uz ziemeļiem operēja poļu imperialistu karaspēks.

Lai pilnīgi noslēgtu šo ārvalstu interventu loku, kas apņēma Padomju Krieviju, Antantes valstis gatavoja intervenciju arī no Baltijās, kas pēc Vācijas sagrāves tām kļuva pieejama. Ziemeļos intervencijā iesaistījās baltsoņi. Taču uz dienvidiem no Somu jūras liča vienīgais bruņotais spēks, kas spēja uzņemties cīņu pret Padomju Krieviju, bija vācu armija — Antantes līdzšinējā pretiniece. Paši sūtīt karaspēku uz Baltiju sabiedrotie tūlīt nevarēja.

¹ «Правда», Nr. 258, 28. XI 1918.

² Congressional Record, 57. sēj., I d., 958. lpp.

Tādējādi Antantes valstīm izvirzījās jautājums, kā intervencijai izmantot vācu karaspēku.

ASV un Antantes valstis arī baidījās, ka, vācu karaspēkam atstājot Baltiju, tur vara nonāks boļševiku rokās. Tās saņēma no dažādām pusēm ziņas, ka šāda iespēja ir pilnīgi reāla. Lūdzot palīdzību, par to brīdināja tiklab krievu baltgvardi,¹ kā arī vietējā buržuazija.²

V. I. Ļeņins, atmaskodams šos vāciešu ieņemto Krievijas nomauļu nacionalās buržuazijas tīkojumus, 1918. g. 22. oktobrī rakstīja, ka «Vācijai pakļauto vai tās okupēto zemju buržuazija... meklē vienošanos ar Antanti it īpaši tajos gadījumos, kad šī buržuazija, kā, piemēram, Somijā, Ukrainā u. tml., apzinās, ka ir pilnīgi neiespējams noturēt savu varu pār ekspluatētajām darbaļaužu masām bez ārzemju durkļu palīdzības»³.

Ka, izvedot vācu karaspēku no Baltijas, tur iespējama padomju varas nodibināšana, savām valdībām ziņoja arī ASV, Anglijas un Francijas diplomatiekie pārstāvji Zviedrijā un Dānijā, kuriem bija uzdots sekot notikumam attīstībai arī Baltijā. ASV pilnvarotais lietvedis Zviedrijā Vaithauzs 1918. g. 12. oktobrī telegrafēja savai valdībai: «Ameriķaņu, angļu un franču oficiālās personas, ar kurām man bijušas sarunas, uzskata, ka vācu un austriešu karaspēka evakuācija no šiem apgabaliem (Baltijas un Ukrainas. — V. S.) tūlīt novedīs pie nekārtībām un boļševiku iebrukuma vistuvākajā laikā. *Tāpēc, noslēdzot pamieru ar centralajām valstīm, nevajadzētu pieprasīt šo teritoriju evakuāciju tikmēr, kamēr mēs nebūsim spējīgi sūtīt uz turieni sabiedroto karaspēku.*»⁴

Sakarā ar šo nemitīgo telegramu straumi, kas tika nosūtītas ASV valdībai, V. I. Ļeņins 1918. g. 6. novembrī sacīja: «Mēs zinām, ka Vilsona valdību bērtin apbēra ar telegramām, kurās lūgts, lai vācu karaspēku atstājot Polijā, Ukrainā, Igaunijā un

¹ M. W. Graham, The Diplomatic Recognition of the Border States, II d., California 1939, 253. lpp.

² Papers Relating to the Foreign Relations of the United States (turpmāk saīsināti: Foreign Relations of the U.S.), 1918, Russia, II sēj., 837. lpp.

³ V. I. Ļeņins, Raksti, 28. sēj., 106. un 107. lpp.

⁴ Foreign Relations of the U.S., 1918, Russia, II sēj., 838. lpp. (Kursivmans. — V.S.)

Vidzemē, jo, kaut arī viņi ir Vācijas imperialisma ienaidnieki, bet šis karaspēks dara viņu darbu: tas apspiež boļševikus. Ļaujiet tam aiziet tikai tad, kad parādīsies antantofilais «atbrīvošanas karaspēks», lai žņaugtu boļševikus.»¹

Arī pašas Antantes valstu valdības bija visai nobažījušās par tām sekām, kādas varētu būt vācu karaspēka izvešanai no Baltijas. Tas redzams, piemēram, no memoranda, ko Anglijas pilnvarotais lietvedis Vašingtonā Barklejs savas valdības uzdevumā 1918. g. 31. oktobrī iesniedza ASV valsts departamentam. Memorandā bija teikts, ka pašlaik pastāv lielas bažas par stāvokli, kāds varētu rasties Baltijas zemēs, ja vācu karaspēku izvedīs no okupētās teritorijas Austrumos, jo šī teritorija «tad paliks neaizsargāta un atklāta boļševistiskas kundzības dibināšanai». «Šāda notikumu attīstība,» bija teikts memorandā, «būtu pret-runā . . . civilizētās pasaules interesēm.»²

ASV valdībai bija gluži tādas pašas bažas kā Anglijas valdošajām aprindām. To liecina ASV valsts sekretara Lansinga 1918. g. 16. oktobrī nosūtītā telegrama ASV pilnvarotajam lietvedim Zviedrijā Vaithauzam, atbildot uz iepriekš minēto Vait-hauza 12. oktobra telegramu. Lansings atzina, ka bažas par ienaidnieka karaspēka izvešanas sekām ir «pilnīgi dibinātas»³.

Aizkavēt padomju varas nodibināšanu Baltijā Antantes valstis varēja cerēt, vienīgi atstājot tur vācu karaspēku.

Amerikaņu, angļu un franču imperialisti, noslēdzot pamieru ar vāciešiem, nolēma vienlaikus noslēgt ar viņiem arī savienību cīņā pret Padomju Krieviju. Iepriekšējas sarunas, kas notika pirms pamiera vienošanās parakstīšanas, rādīja, ka vācu imperialisti pilnīgi piekrita savienībā ar Antantes valstīm piedalīties karā pret boļševikiem. Vācijas delegācija pati pievērsa sabiedroto pārstāvju uzmanību tam, ka vāciešu ieņemtās Krievijas teritorijas tūlītēja evakuācija novedīs pie boļševiku varas nodibināšanas tajā. Vācu imperialisti piedāvāja savu palīdzību, lai vācu karaspēka okupētajās Krievijas teritorijās arī turpmāk uzturētu «kārtību» un «mieru».⁴

¹ V. I. Leņins, Raksti, 28. sēj., 126. un 127. lpp.

² Foreign Relations of the U.S., 1918, Russia, II sēj., 839.—840. lpp.

³ Turpat, 838. lpp.

⁴ Der Waffenstillstand 1918—1919, 1. Band, Berlin 1928, 36. un 37. lpp.

Pamiera vienošanās XII pantu, kas attiecās uz vācu karaspēka izvešanu no vāciešu okupētajām citu valstu teritorijām, Vācijas un sabiedroto pārstāvji pilnīgā vienprātībā formulēja šādi: «Visam vācu karaspēkam, kas pašlaik atrodas teritorijās, kuras pirms kara izveidoja Krieviju . . ., jāatgriežas Vācijas robežās . . ., tiklīdz sabiedrotie atzīs, ka, ievērojot šo teritoriju iekšējo stāvokli, tam būs pienācis laiks.»¹

Pamiera vienošanās XII pants noformēja *Antantes valstu un to līdzšinējās ienaidnieces Vācijas militaru savienību pret Padomju Krieviju*.

To atzina arī paši šās savienības organizētāji. Tā, piemēram, ASV valsts sekretars Lansings izteicās, ka «*Baltijas provincēs saskaņā ar pamieru sabiedrotās un apvienotās valstis ir Vācijas sabiedrotās.*»²

Amerikaņu, angļu un franču imperialistu nodoms bija vācu okupācijas karaspēku Baltijā vēlāk nomainīt ar viņu pašu karaspēku.

Kā liecina vācu austrumfrontes štaba priekšnieka ģenerāļa Hofmaņa dienasgrāmata, sarunas par vācu okupācijas karaspēka nomaiņu Baltijā ar Antantes karaspēku sākās tūlīt pēc pamiera noslēgšanas. 1918. g. 13. novembrī Hofmanis rakstīja, ka «notiek sarunas ar Antanti, kura grib ievest savu karaspēku, lai pēc mūsu aiziešanas uzturētu šeit kārtību»³.

Vācijas valdībai tika uzlikts par pienākumu turēt savu karaspēku Baltijā tik ilgi, kamēr tur ieradīsies sabiedroto karaspēks.

V. I. Ļeņins atzīmēja, ka «angļi un franči saka: mēs Ukrainā ieradīsimies, bet, iekām tur vēl nav mūsu okupācijas vienību, jūs, vācieši, neaizvediet savu karaspēku, citādi Ukrainā varu saņems strādnieki un tur arī gūs virsroku Padomju vara. Lūk, kā viņi spriež, jo viņi saprot, ka buržuazija visās okupētajās zemēs — Somijā, Ukrainā un Polijā — zina, ka šī nacionalā

¹ Международные отношения, 1870—1918 гг. Сборник документов под ред. В. М. Хвостова, Москва 1940, 390. lpp.

² Foreign Relations of the U.S., The Paris Peace Conference (turpmāk saīsināti: P.P.C.), 1919, IV sēj., 691. lpp. (Kursivs mans. — V.S.)

³ Hoffmann, cit. grām., 1. sēj., 217. lpp.

buržuazija nenoturēsies nevienu dienu, ja aizies vācu okupācijas karaspēks . . .»¹

Antante bija nodomājusi Baltijā ne vien ievest savu karaspēku, bet tur arī organizēt vietēju pretpadomju karaspēku. Tāpēc pamiera vienošanās XVI pantā bija īpaši noteikts, ka teritorijas Austrumos, ko ieņem vācu karaspēks, «kārtības uzturēšanas labad» sabiedrotajiem būs brīvi pieejamas.²

Saņēmuši vācu imperialistu piekrišanu arī turpmāk turēt savu karaspēku Austrumos, amerikāņu imperialisti nolēma panākt šā karaspēka maksimālu izmantošanu padomju varas apspiešanai Krievijā. Tāpēc amerikāņu imperialisti uzskatīja, ka vācu karaspēks nav demobilizējams un ka tam atstājams apbruņojums pietiekamā daudzumā. Šo amerikāņu imperialistu politiku deklarēja ASV prezidents Vilsons vairākās runās Parizes miera konferencē.

Vilsons atklāti aicināja rēķināties ar to, ka boļševiki ir galvenās briesmas, ar kurām Vācijai «varbūt būs jāsaduras pie savām austrumu robežām»³.

Ka Vilsons gribējis «atstāt vāciešus faktiski pilnīgi apbruņotus un mobilizētus», apstiprināja arī amerikāņu generalis Bliss, kas Parizes miera konferencē piedalījās Vācijas miera līguma militaro pantu izstrādāšanā.⁴

Amerikāņu «miera» delegācijas ietekmē Vācijai atstāja lielu daļu tās apbruņojuma un atļāva tai saglabāt Austrumos lielus bruņotus spēkus.

Vācu imperialisti tiem doto uzdevumu cīņā pret boļševikiem pildīja visai enerģiski. Viņi cerēja tādejādi panākt no uzvarētājiem zināmu piekāpšanos vairākos jautājumos, kuros Vācija bija ieinteresēta. 1918. g. 14. novembrī vācu virspavēlniecība piesūtīja vācu karaspēka pavēlniekam Austrumfrontē izvilckumu no pamiera noteikumiem ar pavēli turpināt karu pret boļševikiem. Virspavēlniecības rakstā bija teikts, ka «karaspēka izvešana no ziemeļaustrumu apgabaliem tāpat pagaidām nav dienas kārtībā»⁵.

¹ V. I. Leņins, Raksti, 28. sēj., 100. lpp.

² Международные отношения, 1870—1918 гг. Сборник документов под ред. В. М. Хвостова, 390. lpp.

³ Foreign Relations of the U.S., P.P.C., 1919, IV sēj., 356. lpp.

⁴ The Intimate Papers of Colonel House, IV sēj., London 1928, 119. lpp.

⁵ Die Rückführung des Ostheeres, 132. lpp.

Antantes pretpadomju savienība ar Vāciju bija parakstīta. Sākās visu zemju imperialistu kopējā cīņa pret Padomju Krieviju.

2. Buržuaziskās valdības izveidošana Latvijā

Uzvarējuši Vāciju, Antantes valstu imperialisti vāciešu okupēto Krievijas rietumnomalu likteni ņēma savā ziņā.

Latvijas turpmākā likteņa noteikšanā sevišķi svarīga nozīme bija Anglijas nostājai, jo pēc sabiedroto vienošanās Latvija tika atzīta par Anglijas «ietekmes sferu». Anglijas imperialistu politiku Baltijā noteica vispirms viņu centieni nožņaupt padomju varu Krievijā. Taču vienlaikus viņi it nemaz nevēlējās «vienotības un nedalāmas» stipras buržuaziskas Krievijas atjaunošanu. «Anglijai,» konstatēja V. I. Ļeņins, «gribējās sadalīt Krieviju...»¹

Angļu vēsturnieks Temperlejs, labs Anglijas valdības politikas pazinējs, raksturojot Anglijas nostāju, norādīja, ka tobrīd labākais līdzeklis, ko varēja nostādīt pretī boļševismam, bija atbalstīt jaunās tautības visur, kur vien tās rādītu dzīvības zīmes. Tāpēc, turpināja Temperlejs, Anglijā radās ideja: slavu neapdzīvotajām Krievijas nomaļu valstīm tiklab Baltijā, kā Kaukazā sniegt palīdzību viņu neatkarības cīņā.² Tādējādi angļu imperialisti tiecās Krieviju sadalīt un tās nomaļu iedzīvotājus izmantot cīņai par padomju varas gāšanu Krievijas centralajos rajonos.

Tāda bija angļu imperialistu politika jau kopš 1917. g. novembra. Anglijas pilnvarotais lietvedis Petrogradā Lindlejs 1918. g. 28. februārī paziņoja Latvijas buržuazijas pārstāvim J. Seskim: «Cinieties par neatkarīgu Latviju, un es ticu, ka jūs viņas neatkarību iegūsiet.»³

Angļu imperialisti uzņēmās arī latviešu buržuazijas separa-

¹ V. I. Ļeņins, Raksti, 31. sēj., 193. lpp.

² H. W. Temperley, A History of the Peace Conference of Paris, VI sēj., London 1924, 296. lpp.

³ J. Seskis, Latvijas valsts izcelšanās pasaules kara notikumu norisē, Rīgā 1938, 134. lpp.

tistiskās darbības finansēšanu. Uzzinājis no Seska, ka buržuaziskās Latviešu pagaidu nacionalās padomes uzturēšanai vajadzīgi 50 000 rubļu mēnesī, Lindlejs 1918. gada 28. februārī izmaksāja Seskim avansu par četriem mēnešiem — 200 000 rubļu.¹ 1918. g. augustā, kad šī nauda bija iztērēta, cits angļu valdības pārstāvis — Anglijas ģeneralkonsuls Maskavā Lokarts no jauna izmaksāja Seskim 200 000 rubļu.²

Latviešu tautas nodevējus no Nacionalās padomes vidus angļu imperialisti izmantoja arī savā savzvēnieciskajā darbībā pret Padomju valdību. Meierovics, Seskis un vēlākais buržuaziskās Latvijas valdības kara ministrs J. Zālītis aktīvi piedalījās, piemēram, savzvērestībās, ko pret Padomju valdību organizēja Lokarts un angļu spiegs Reilijs. Ar latviešu buržuazijas pārstāvju palīdzību Lokarts mēģināja arī panākt noskaņojuma maiņu sarkano latviešu strēlnieku daļās. Kad cieta neveiksmi Lokarta un Reilija mēģinājums piekukuļot Kremļa komandantu Bērziņu, lai ar Kremļa apsardzes — latviešu strēlnieku palīdzību apcietinātu Padomju valdību, Lokarts solījās latviešu strēlniekiem atbrieties, tos iznīcināt.³

Anglijas oficiālo viedokli jautājumā par Latvijas atdalīšanu no Krievijas un patstāvīgas buržuaziskas Latvijas valsts dibināšanu paziņoja Anglijas ārlietu ministrs Balfurs savā sarunā ar Meierovicu Londonā 1918. g. 23. oktobrī un savā 1918. g. 11. novembra vēstulē Meierovicam.

1918. g. 23. oktobrī Meierovicu, kas pēc Lokarta savzvērestības izgāšanās bija devies uz Londonu, pieņēma Balfurs. Meierovics tam ziņoja par latviešu buržuazijas centieniem dibināt patstāvīgu Latvijas valsti.

Balfurs šajā sarunā Meierovicam paziņoja, ka Anglijas valdība «ir nolēmusi atzīt pagaidām līdz miera konferencei Latviešu nacionalo padomi par Latvijas valdību»⁴.

¹ J. Seskis, cit. grām., 133. lpp.

² Turpat, 151., 155. lpp.

³ Jāatzīmē, ka M. Seiersa un A. Kāna grāmatā «Slepenais karš pret Padomju Krieviju» Lokarta un Reilija mēģinājums piekukuļot Bērziņu aprakstīts nepareizi. Bērziņš savzvērestībā nepiedalījās, bet, gluži otrādi, palīdzēja to atklāt.

⁴ *Ligotņu Jēkabs*, Latvijas valsts dibināšana, Rīgā 1925, 395. lpp.

1918. g. 30. oktobrī Meierovics piesūtīja Balfuram memo-
randu, lūgdams to rakstiski apstiprināt viņa 23. oktobrī sniegto
paziņojumu. Savā atbildē 1918. g. 11. novembrī Balfurs rakstīja,
ka Anglijas valdība ar prieku no jauna apstiprina savu gatavību
pagaidām, līdz miera konferencei, atzīt Latviešu nacionālo
padomi par de facto neatkarīgu organu.¹ Tātad tajā pašā dienā,
kad tika parakstīts pamiers ar Vāciju, Anglijas valdība oficiāli
apliecināja savu cenšanos panākt Latvijas atdalīšanu no Padomju
Krievijas un buržuaziskas Latvijas valsts izveidošanu.

Amerikas Savienoto Valstu politika attiecībā uz Baltiju bija
sarežģītāka. ASV, tāpat kā Anglija, tiecās Krieviju sadalīt un
novājināt. Taču, lai sniegtu «moralu» atbalstu Koļčakam, Deņi-
kinam, Judeņičam un citiem krievu kontrrevolūcijas barvežiem,
kuru galvenais lozungs cīņā pret Padomju Krieviju bija «vienotas
un nedalāmas» Krievijas atjaunošana, ASV valdība uzskatīja
par lietderīgu savus nodomus atklāti neizpaust. ASV valdība ar
lielo demagoģijas meistarību priekšgalā laida klajā plaši
izreklamētas deklarācijas par «nesavtīgajām simpatijām» un
«labvēlības jūtām», kādas Amerikas Savienotajām Valstīm esot
attiecībā pret Krieviju. Viens šādu deklarāciju paraugs ir bēdīgi
slavenie «14 punkti», ko Vilsons pasludināja 1918. g. 8. janvārī.
VI punktā bija teikts, ka ASV mērķis esot:

«Visas Krievijas teritorijas evakuācija un tāda visu Krie-
viju skarošo jautājumu neregulēšana, kas nodrošinātu pārējo
pasaules nāciju vispilnīgāko un visbrīvāko sadarbību, dodot tai
netraucētu un neviena neierobežotu iespēju pieņemt neatkarīgu
lēmumu attiecībā uz viņas pašas politisko attīstību un tās nacio-
nālo politiku, kā arī garantētu tai sirsnīgu uzņemšanu brīvo
nāciju saimē ar tādu pārvaldes formu, kādu tā pati sev izrau-
dzīsies.»²

Kas patiesībā slēpās aiz Vilsona skaistajām demagoģiskajām
frazēm, redzams no vēlāk publicētiem šo «14 punktu» oficiāla-
jiem komentāriem. Šajos komentāros, ko 1918. g. 28. novembrī
apstiprināja Vilsons un kas tātad ir ASV valdības oficiāls doku-
ments, formulēta ASV valdības faktiskā politika «Krievijas

¹ Архив б. МИД Латвии, ф. 38-а, д. 18, 35. лара.

² The Intimate Papers of Colonel House, IV sēj., 202. lpp.

jautājumā», kura vērsta uz to, lai apspiestu padomju varu un sadalītu Krieviju. Komentāri VI punktam ir šādi:

«Vispirms rodas jautājums, vai ar Krievijas teritoriju jāsaprot teritorija, kas piederēja agrākajai Krievijas imperijai. Skaidrs, ka ne, jo XIII punktā ir paredzēta neatkarīga Polija, un tas izslēdz imperijas teritoriālo atjaunošanu. To, kas atzīts par pareizu poļiem, bez šaubām, vajadzēs atzīt par pareizu arī somiem, lietuviešiem, latviešiem un varbūt arī ukraiņiem.»

Un tālāk: «Tas vismaz nozīmē miera konferencē atzīt tās de facto valdības, kas pārstāv somus, igauņus, lietuviešus un ukraiņus. Šis sākotnējais atzīšanas akts jāsaista ar noteikumu, ka sasaukamas nacionalās sapulces de jure valdību sastādīšanai, tiklīdz miera konference būs nospraudusi šo jauno valstu robežas... Pie tam visiem līdzekļiem jāsekmē federatīvas attiecības starp šīm jaunajām valstīm... Tātad tuvākajā nākotnē Krievijas problēmas būtība acīm redzot būs šāda:

1. Pagaidu valdību atzīšana.

2. Palīdzības sniegšana šīm valdībām un caur šīm valdībām.»¹

Tātad faktiskā, Vilsona demagoģiskām frazēm neizpušķotā ASV politika pret Krieviju bija atdalīt no Krievijas visu, ko vien var atdalīt, atdalītajās teritorijās izveidot buržuaziskas valdības, noslēgt starp tām pretpadomju militāru savienību un sniegt tām militāru palīdzību padomju varas apspiešanai arī pārējā Krievijas teritorijā.

Kad Latvijas buržuazijas pārstāvji Meierovics, Seskis un Kreicbergs 1918. g. 8. janvārī apmeklēja ASV vēstnieku Pēterburgā Frensisu, viņš vispirms kārtām apjautājās, vai latviešiem ir savs karaspēks, cik tas liels un kur tas atrodas. Ameriķaņu imperialistus interesēja galvenokārt jautājums, vai Latvijas buržuazijas rīcībā ir spēks, ko varētu izmantot cīņā pret padomju varu. Meierovics, Seskis un Kreicbergs bija spiesti atzīt, ka savas karaspēka daļas latviešiem gan ir, bet ka tās «inficētas» ar boļševismu. Jautājumā par Latvijas atdalīšanu no Padomju Krievijas Frensis viņiem paziņoja: «Ja latvieši ir atsevišķa tauta ar savu valodu un vēl plašu inteliģenci, kāpēc tad viņi nevarētu nodibināt savu valsti? Mums tur nekas nebūtu pretim.»²

¹ The Intimate Papers of Colonel House, IV sēj., 202. un 203. lpp.

² *Līgotņu Jēkabs*, cit. grām., 256. lpp.

Kas attiecas uz Francijas valdības nostāju, tad tikmēr, kamēr vēl bija cerības uz ārzemju interventu un krievu baltgvardu uzvaru, uz padomju varas gāšanu Krievijā, tā bija par «vienotas un nedalāmas» Krievijas atjaunošanu. V. I. Leņins, raksturojot franču imperialistu politiku, sacīja, ka viņiem vajadzīga «stipra cara tipa Krievija»¹. Francija, kas pasaules kara rezultātā bija stipri novājināta, nevarēja lolot sevišķas cerības uz Krievijas nomaļu sagrābšanu. Daudz vairāk tā cerēja uz cara valdībai piešķirto aizdevumu atgūšanu, un Krievijas novājināšana to varēja vienīgi kavēt. Stipra Krievija bija vajadzīga Francijai arī kā sabiedrotā, ja rastos jauni Vācijas uzbrukuma draudi. Tāpēc Francija intervencijas laikā oficiāli izteicās par «vienotas un nedalāmas» Krievijas atjaunošanu.

Francijas valdība, tiekdams pēc «vienotas un nedalāmas» Krievijas atjaunošanas, tomēr atbalstīja ne vien krievu kontr-revolūciju, bet arī Krievijas nacionālo nomaļu buržuaziju, kaut gan nomaļu buržuazija izvirzīja nacionālās pašnoteikšanās lozungu. Franču imperialisti cerēja, ka atjaunota Krievijas buržuaziska valdība spēs pakļaut arī bijušās Krievijas imperijas nacionālās nomales, jo vairāk tāpēc, ka pēc padomju varas apspiešanas būtu likvidēts galvenais iemesls, kas pamudināja nomaļu nacionālo buržuaziju atdalīties no Krievijas.

Vadoties no šādiem apsvērumiem, Francijas vēstniecība Krievijā 1918. gadā sniedza atbalstu Latvijas buržuazijai. Toreizējais Francijas vēstnieks Krievijā Nulanss vēlāk rakstīja, ka Latvijas buržuazijas pārstāvjus, kas pie viņa ieradušies 1917. g. decembrī, viņš sirsnīgi uzņēmis un sniedzis tiem «aktīvu palīdzību». 1918. g. aprīlī pie Nulansa, kas tai laikā jau bija pārcēlies uz Vologdu, ieradās Seskis. No Nulansa viņš saņēma vēstuli Francijas vēstniecības pārvaldniekam Pēterburgā Binē² ar norādījumu izmaksāt Seskim 100 000 rubļu. Šo naudu Seskis arī saņēma.³ 1918. g. jūlijā Seskis saņēma no Francijas vēstniecības jaunu aizdevumu — 71 000 franku.⁴ Vēlāk Latvijas valdībai visi šie aizdevumi bija jāatmaksā.

¹ V. I. Leņins, Raksti, 31. sēj., 105. lpp.

² 1919. gadā Binē tika iecelts par Francijas konsulu Rīgā.

³ Sk. J. Seskis, cit. grām., 140. lpp.

⁴ Архив б. МИД Латвии, ф. 38-г, оп. 5, д. 128, 358. лара.

Pēc tam kad 1920. gadā krievu kontrrevolūcijas un ārvalstu interventu pēdējie spēki bija sagrauti un zuda pēdējās cerības uz drīzu padomju varas gāšanu Krievijā, mainījās arī Francijas oficiālā nostāja attiecībā uz Krievijas nomaļu, tai skaitā Baltijas atdalīšanu no Krievijas. Jautājumā par Krievijas saskaldīšanu Francijai tagad bija tāds pats viedoklis kā Anglijai un ASV.

* * *

Pirmajā laikā pēc Vācijas sakāves ASV, Anglijas un Francijas imperialisti, kuriem Baltijā nebija ne karaspēka, ne pārstāvju, varēja realizēt savu politiku Latvijā vienīgi caur Vācijas valdību un vācu okupācijas varas orgāniem. Vienojušās ar vācu imperialistiem, ka tie atstās Baltijā savu karaspēku «cīņai pret boļševikiem», ASV, Anglijas un Francijas valdības norādīja, kādi pasākumi vācu varas orgāniem Baltijā jāveic.

ASV, Anglijas un Francijas imperialisti deva Vācijas valdībai uzdevumu izveidot Baltijā vietējās buržuaziskās valstis, no buržuazisko partiju pārstāvjiem sastādīt valdības un palīdzēt tām saformēt savu karaspēku.

Šos uzdevumus vācu imperialisti sāka pildīt ļoti cītīgi — pa daļai tāpēc, lai izkalpotos uzvarētāju priekšā, taču galvenokārt tāpēc, ka vācu imperialistiem Baltijā bija savi tālejoši plāni un Vācijai uzlikto pienākumu pildīšana bija labs aizsargs, lai šos plānus realizētu.

Lai gan Vācija karu bija zaudējusi, tomēr vācu imperialisti tiecās arī turpmāk saglabāt savu kundzību Baltijā, aizstāvēt vācu baronu intereses un ekspluatēt Baltijas ekonomiskās bagātības. Vācu virspavēlniecības specialajā paskaidrojumā par pamiera noteikumiem, kas publicēts vācu austrumarmijas pēckara cīņu vēsturē, bija norādīts, ka jāturpina lauksaimniecības produktu un izejvielu izvešana un ka «ne nacionalā, ne ekonomiskā ziņā Vācija nav ieinteresēta austrumu apgabalu, sevišķi Ukrainas un Baltijas drīzā evakuācijā...»¹.

Vienlaikus vācu imperialisti projektēja savu faktisko kundzību Baltijā saglabāt arī pēc vācu karaspēka izvešanas, kurai agrāk vai vēlāk bija jānotiek. Viņi nolēma panākt vienošanos ar tām

¹ Die Rückführung des Ostheeres, 19. un 20. lpp.

vietējo iedzīvotāju aprindām, kuras, baidīdamās no padomju varas nodibināšanās Latvijā, bija gatavas vienoties ar vācu imperialistiem, lai viņu durkļu aizsardzībā saglabātu savas šķiras privilēģijas.

Tas bija uzdots pazīstamajam Vācijas socialdemokrātiskās partijas pārstāvim A. Vinnigam, kuru jau 1918. g. oktobra beigās sūtīja uz Baltiju nodibināt kontaktu ar vietējo buržuaziju. Vinnigs gan dēvēja sevi par «socialistu», taču jau 1918. g. septembrī, pirmo reizi apmeklējams Baltiju, lai noskaidrotu, kādas iespējas ir kolonizēt Baltiju ar vāciešiem, viņš bija parādījis, ka viņa uzskati ne ar ko neatšķiras no visdedzīgāko vācu militaristu uzskatiem. Piederība pie socialdemokrātiskās partijas zināmā mērā atviegloja Vinnigam viņa visai sarežģīto uzdevumu: ar politiskām intrigām panākt pēc Vācijas sagrāves to, ko tai nebija izdevies panākt ar bruņotu spēku.

Par sava otrā brauciena mērķiem Baltijā Vinnigs vēlāk rakstīja savās atmiņās: «Uzdevums, ar kādu prinča Makša valdība mani sūtīja uz Baltijas valstīm, bija šāds: man vajadzēja censties nodibināt sakarus ar piemērotiem igauņu un latviešu pārstāvjiem, lai viņus savervētu Vācijai draudzīgas politikas atbalstīšanai.»¹ «Manas politikas mērķis,» saka Vinnigs kādā citā vietā, «bija nodibināt starp mums un Baltijas valstīm tādas attiecības, kas ekonomiski un politiski saistītu tās ar mums un dotu mums iespēju aizstāvēt viņu robežās dzīvojošos cilts brāļus (t. i., vācu baronus. — V. S.) pret ļaundarībām un varmācībām.»²

Uzdevums, ko Vinnigam bija devusi ķeizarskā valdība ar principi Maksim priekšgalā, bija acīm redzami imperialistisks, tomēr tas palika spēkā arī tad, kad pēc Vilhelma II gāšanas tika sastādīta Eberta socialdemokrātiskā valdība. Vācu socialdemokrati turpināja Austrumos vācu imperialistu veco aneksionistisko politiku.

Lai Vinnigam atvieglotu viņa uzdevumu pildīšanu, 1918. g. 14. novembrī viņu iecēla par Vācijas valdības ģenerālpilnvarnieku Baltijā.

1918. g. oktobra beigās Vinnigs ieradās Rīgā un drīz vien

¹ A. Winnig, Am Ausgang der deutschen Ostpolitik, Berlin 1921, 9. lpp.

² Turpat, 37. lpp.

prata iemantot latviešu buržuazisko politisko partiju pārstāvju uzticību, jo, «pēc viņu domām,» raksta Vinnigs, «bija pats par sevi saprotams, ka vācu socialdemokrāts juta lielāku tuvību ar viņiem nekā ar Vācijas valdību»¹.

Vienlaikus Vinnigs iemantoja arī vācu baronu pilnīgu uzticību. To liecina šāds raksturojums, ko viņi deva Vinnigam: «Vinniga kungs gan ir socialdemokrāts, tomēr viens no pieklājīgiem socialistiem, ar kuru var visai labi sadarboties.»²

Vinnigs Baltijā tātad spēlēja dubultu spēli: sastopoties ar latviešiem, viņš bija «īsts» socialists bez jebkādiem imperialistiskiem nolūkiem, turpretī, satiekoties ar vācu baroniem, viņš atklāja savus imperialistiskos tīkojumus. To neslēpj, starp citu, arī pats Vinnigs. «Saskaņā ar manu uzdevumu,» viņš atzīst, «man bija vairākkārt jāspēlē dubulta spēle.»³

Kā gan Vācijas valdība domāja noturēt Baltiju jaunajos apstākļos? Plāni par Baltijas pievienošanu Vācijai, pamatojoties uz 1918. g. 7. novembrī pasludinātās Baltijas valsts personaluniju ar vācu ķeizaru, pēc Vācijas sakāves un Vilhelma II gāšanas bija kļuvuši nederīgi. Vācu imperialistu līdzšinējais balsts Latvijā — vācu baroni un ģermanofilā «Tautas partija», ko atbalstīja neliela latviešu buržuazijas daļa, vācu imperialistus varēja apmierināt vienīgi militaras okupācijas apstākļos. Tagad turpretī, kad bija jārēķinās ar vācu karaspēka drīzu izvešanu, Vācijas valdība uzskatīja par nepieciešamu jau laikus radīt sev plašāku bazi. Tāpēc Vinnigam vajadzēja dabūt Vācijas pusē visas galvenās buržuaziskās politiskās partijas Latvijā. Vinniga nodoms bija no šo partiju pārstāvjiem sastādīt buržuazisku valdību un pasludināt Latvijas «neatkarību». Viņš cerēja, ka, izraugoties piemērotus valdības locekļus un noslēdzot ar jauno valdību dažādus līgumus, viņam izdosies šo viņa paša nodibināto Latvijas buržuazisko valsti pārvērst par Vācijas marioneti.

Vinniga nodomi izveidot «neatkarīgu» Latvijas valsti tai laikā saskanēja ar latviešu buržuazijas nodomiem.

Tomēr jāatzīmē, ka latviešu buržuazijas centieni izveidot «neatkarīgu» Latviju pirmo reizi radās tikai pēc Lielās Oktobra

¹ A. Winnig, Der weite Weg, 424. lpp.

² Ed. Rosenberg, cit. grām., 65. lpp.

³ A. Winnig, Der weite Weg, 424. lpp.

socialistiskās revolūcijas. Līdz 1917. g. novembrim latviešu buržuazija ekonomisku apsvērumu dēļ bija par to, lai Latvija paliktu Krievijas sastāvdaļa. Latviešu buržuaziskā avīze «Dzimtenes Vēstnesis» 1915. g. 12. februārī rakstīja, ka «būtu jāuzskata par plānprātiņu ikviens latvietis, kas iedomātos dibināt patstāvīgu valsti — vai nu «mazo» vai «lielo» Latviju».

Vēl 1917. g. oktobrī vēlākais Latvijas buržuaziskās valdības ārlietu ministrs Meierovics Latvijas buržuazijas pārstāvju apspriedē Petrogradā, runājot Ulmaņa un citu Zemnieku savienības lideru vārdā, paziņoja, ka viņi ir «pret neatkarīgu Latviju, viņi ir par federāciju ar Krieviju...»¹.

Līdz 1917. g. oktobrim latviešu buržuazijas prasības pēc pašnoteikšanās negāja tālāk par lozungu «Brīvu Latviju brīvā Krievijā», ko jau 1905. gadā bija izvirzījuši Latvijas socialdemokrāti. Laikā no 1917. g. februāra līdz oktobrim prasību pēc Latvijas autonomijas Krievijas ietvaros ne vienu vien reizi bija parakstījuši visu latviešu buržuazijas partiju un organizāciju pārstāvji.

Latviešu buržuazijas nostāja mainījās tikai pēc Lielās Oktobra socialistiskās revolūcijas Krievijā. Latviešu buržuazija negribēja zaudēt savas šķiras privilēģijas kopā ar krievu buržuaziju. Tā sāka enerģiski rīkoties, lai sakļautu visus savus spēkus cīņai par kapitalistiskās iekārtas saglabāšanu Latvijā. 1917. g. 17. (30.) novembrī latviešu buržuaziskās partijas un organizācijas nodibināja tā dēvēto Latviešu pagaidu nacionālo padomi, kas 1918. g. 17. (30.) janvarī pieņēma lēmumu par nepieciešamību atdalīt Latviju no Padomju Krievijas un izveidot «neatkarīgu Latviju».

Viens no Zemnieku savienības lideriem M. Valters vēlāk rakstīja par pārmaiņām, kas tajā laikā notika latviešu buržuazijas nostājā: «Ja agrāk bija pastāvējusi tā dēvētā «krievu orientācija»..., tad kaut kādas attiecības ar boļševistisko Krieviju nebija domājamas.»²

Taču latviešu buržuazija skaidri apzinājās, ka, pastāvot revolucionāram noskaņojumam latviešu tautas masās, tai neizdosies

¹ P. Zālite, Kā Latvija tapa, Rīgā 1928, 54. lpp.

² M. Walter, Lettland, seine Entwicklung zum Staat und die baltischen Fragen, Rom 1923, 342. lpp.

noturēt savās rokās varu bez ārzemju palīdzības. Tā bija gatava uz jebkuru nodevību pret latviešu tautu, lai tikai nepieļautu padomju varas nodibināšanu Latvijā.

«Atsevišķu valstu buržuazija apzinās,» rakstīja V. I. Leņins, «ka tai savās valstīs nāksies turēties ar ārzemju durkļu palīdzību.»¹

Latviešu pagaidu nacionalās padomes sēdē 1917. g. 17. (30.) novembrī padomes biroja priekšsēdētājs Goldmanis ziņoja, ka viņš jau nodibinājis sakarus ar angļu, franču un amerikāņu pārstāvjiem Petrogradā un ka sarunas ar viņiem jāturpina, jo pirmās tikšanās parādījušas, ka var cerēt uz viņu atbalstu. Sakaru uzturēšanai ar ārvalstīm Latviešu pagaidu nacionalā padome izveidoja specialu delegāciju, kurā ietilpa Meierovics, Kreicbergs un Čakste. Delegācijas sekretars bija Seskis. Kopš tā laika latviešu buržuazijas pārstāvji sāka nenogurstoši deldēt ārvalstu pārstāvniecību sliekšņus un lūgt palīdzību un atbalstu.

Goldmanis un Seskis 1917. g. 30. decembrī apmeklēja arī Zviedrijas vēstnieku Pēterburgā Brendstremu. Viņi piedāvāja Zviedrijas valdībai uzņemties protektorātu pār Latviju.

Kamēr latviešu buržuazijas daļa, kas pēc Rīgas ieņemšanas atradās Ziemeļlatvijā, nodibināja Latviešu pagaidu nacionālo padomi, Rīgā palikušie latviešu buržuazisko partiju pārstāvji apvienojās tā sauktajā Rīgas demokrātiskajā blokā. Līdzās buržuazisko partiju pārstāvjiem te piedalījās arī latviešu meņševiki. Sevišķi aktīvi šajā blokā darbojās Zemnieku savienības pārstāvji Ulmanis un Valters, meņševiki Menders, Skujenieks u. c. Rīgas demokrātiskais bloks, tāpat kā Latviešu pagaidu nacionalā padome, sāka aicināt uz patstāvīgas buržuaziskas Latvijas dibināšanu. Rīgas demokrātiskā bloka darbība kļuva sevišķi rosīga 1918. g. novembrī sakarā ar vācu imperialisma krachu. Latviešu buržuazija baidījās, ka sakautajiem vācu imperialistiem vajadzēs izvest savu karaspēku no okupētajiem Krievijas rajoniem. Tas nozīmētu padomju varas atjaunošanu Baltijā, kura pēc tautas masu prasības atgrieztos pie Padomju Krievijas. Lai nepieļautu šādu notikumu attīstību, Latvijas buržuazija uzskatīja par nepieciešamu pasludināt Latvijas «atdalīšanos» no Krievijas un

¹ V. I. Leņins, Raksti, 28. sēj., 94. lpp.

patstāvīgas buržuaziskas Latvijas valsts nodibināšanu. Šāda valsts varētu vēlāk griezties pie citām kapitalistiskām valstīm un lūgt palīdzību «cīņā pret boļševikiem».

Raksturīgi tomēr, ka pat sarunā ar Anglijas ārlietu ministru Balfuru 1918. g. 23. oktobrī Meierovics nevarēja neieminēties par Latvijas dabiskajiem sakariem ar Krieviju. «Tā kā Latvija ir ekonomiski ieinteresēta Krievijas «aizmugurē»,» sacīja Meierovics, «un Krievijai ir vajadzība sūtīt un saņemt preces caur Latvijas ostām, tad man liekas, ka «alianses» nodibināšanās starp mums un Krieviju ir neizbēgama, bet, cik šīs attiecības būs draudzīgas, ir grūti spriest, kamēr mēs nezinām, kāda Krievija nākotnē būs.»¹

Vācu okupācijas armija Latvijā 1918. g. novembrī gan bija stipri demoralizēta, tomēr tā bija vienīgais bruņotais spēks, ar kura atbalstu cīņā pret tautas masām latviešu buržuazija varēja zināmā mērā rēķināties. Tāpēc latviešu buržuazija drīz nodibināja ciešus sakarus ar vācu okupācijas varas organiem, kuru priekšgalā bija Vinnigs. Vācu imperialisti ļoti labprāt apsolīja latviešu buržuazijai militaru palīdzību, lai nepieļautu padomju varas nodibināšanu Latvijā, jo tā viņi cerēja saglabāt Latvijas atkarību no Vācijas.

Reizē ar latviešu buržuaziju ar vācu imperialistiem vienojās arī latviešu meņševiki.

Vinnigs savās atmiņās dižojās, ka tas esot bijis viņš, kas ieteicis latviešu buržuazijas pārstāvjiem sastādīt savu pagaidu valdību. Pēc tam, kā raksta Vinnigs, gandrīz ik dienas notikušas latviešu buržuazijas pārstāvju sapulces, kurās viņš pats arī vairākkārt bijis klāt. Sapulces tikušas sasauktas, lai sagatavotu Latvijas «neatkarības» proklamēšanu. Vinnigs gādāja, lai vācu okupācijas organi šādu sapulču sarīkošanai neradītu nekādus šķēršļus.²

¹ Līgotņū Jēkabs, cit. grām., 396. lpp.

² A. Winnig, Am Ausgang der deutschen Ostpolitik, 13. lpp. Ka buržuaziskā Latvija tika proklamēta ar vācu imperialistu ziņu, redzams arī no vācu austrumarmijas pēckara cīņu oficiālās vēstures, kurā teikts: «Ar vācu varas organu piekrišanu tika nodibināta latviešu nacionalā valsts» (Die Rückführung des Ostheeres, 136. lpp.). Golcs 1919. g. februārī pat rakstīja, ka Ulmaņa valdību «pirms diviem mēnešiem atkāpjoties nodibinājuši vācu varas organi» (R. Goltz, Meine Sendung in Finnland und im Baltikum, 127. lpp.).

1918. g. 17. novembrī Rīgā nodibināja tā dēvēto Tautas padomi, kurā bija pārstāvētas Latvijas galvenās buržuaziskās partijas un meņševiki. 1918. g. 18. novembrī Tautas padome proklamēja «neatkarīgu» Latviju un sastādīja buržuazisku Latvijas valdību ar Zemnieku savienības lideri Ulmani priekšgalā. Par iekšlietu ministru iecēla tās pašas partijas pārstāvi Valteru.

Tautas padome pieņēma manifestu, formulējot buržuaziskās Latvijas sabiedriski politiskās iekārtas pamatprincipus. Manifestā bija īpaši norādīts, ka Pagaidu valdībai «nav tiesības grozīt... pastāvošo sociālo iekārtu.»¹

Tā manifests — jaunās valsts pagaidu konstitūcija — pasludināja, ka kapitalistiskā iekārta Latvijā ir negrozāma.

Kas attiecas uz pamatbrīvībām (personas, vārda, preses, sapulču un biedrošanās brīvību), kas parasti tiek pasludinātas buržuazisko valstu konstitūcijās, tad Tautas padome neiedrošinājās tās atzīt bez ierunām.

Manifestā bija tikai aizrādīts, ka šīs brīvības «nodrošināmas ar Pagaidu valdības noteikumiem»². Valdībai tātad bija paredzēta iespēja šīs brīvības ierobežot.

Patstāvīgas Latvijas proklamēšanu un Ulmaņa valdības sastādīšanu Vinnigs nosauca par «operetes spēli» un sevi pašu acīm redzami uzskatīja par tās galveno režisoru. Viņš domāja, ka savos imperialistiskajos tīkojumos Baltijā viņš varēs pilnīgi paļauties uz latviešu buržuazisko valdību. Vinnigs rakstīja, ka Ulmanis «pēc izcelšanās un pēc izglītības ir vācietis». Viņa senči, norādīja Vinnigs, nākuši no Hanoveras³. Kas attiecas uz Valteru, Vinnigs rakstīja, tad viņš tika uzskatīts par tik lielu Vācijās draugu, ka krievi kara sākumā gribējuši viņu internēt. Tāpēc Valters aizbēga uz Somiju un vēlāk uz Zviedriju. 1918. g. oktobrī viņš ieradās Rīgā ar vācu varas organu atļauju⁴.

1918. g. 2. decembrī Tautas padomes sēdē Ulmanis sniedza valdības deklarāciju. Viņš apsolīja Latvijas buržuazijas un

¹ Latvijas Tautas padome, 1. puse, Rīgā 1920, 6. lpp.

² Turpat, 7. lpp.

³ A. Winnig, Am Ausgang der deutschen Ostpolitik, 53. lpp.

⁴ Turpat, 12. lpp.

ārzemju imperialistu pārstāvjiem, ka valdība darīs visu iespējamo, lai kapitalistiskā iekārta Latvijā paliktu negrozīta.

Visai raksturīgu paziņojumu, kas parādīja, cik ierobežotas «demokrātiskajā» Latvijā bija tautai pieejamās «brīvības», tajā pašā sēdē sniedza iekšlietu ministrs Valters. Sakarā ar to, ka vācu karaspēks pēc buržuaziskās Latvijas valdības lūguma 1918. g. 1. decembrī Rīgā bija izklidinājis boļševiku sasauktu sapulci, Valters sacīja: «Tautas [lasi: buržuaziskajai]¹ valdībai jāsargā brīvības, kas apsolītas [buržuazijai], un tāpēc viņai jāuzliek arī zināmi ierobežojumi [proletariatam]. Sapulces pēdējā laikā izvērtušās par trokšņu, par lielinieku vietām... Vai nu atstāt brīvu ceļu viņām, jeb meklēt iespēju brīvības nodrošināt [buržuazijai]? Brīvība bez tiesībām [to ierobežot] ir anarķija [domāta padomju varas nodibināšana], un, lai tas tā nenotiktu, mums jānodrošina zināmas robežas. Būt vācu rokās nav labi..., bet Pagaidu valdībai nav savu līdzekļu [boļševiku apspiešanai]. Tādā gadījumā taču jāizvēlas viens no diviem ļaunumiem.»²

Tādas bija tās «brīvības» un «tiesības», kas darbaļaudīm tika piešķirtas «demokrātiskajā» Latvijā.

Latviešu meņševiki buržuaziskajā valdībā neiestājās. Tautas padomē viņi izveidoja «opozīciju». Meņševiki negribēja diskreditēt sevi Latvijas darbaļaužu acīs, piedaloties buržuaziskā valdībā, kuras uzdevums bija nožņaugt revolucionāro kustību. Maskēdamies kā «opozīcija» pret valdību, meņševiki visādi centās iemantot tautas masu uzticību, lai izšķirošajā brīdī tās nodotu. Īstenībā meņševiki visos galvenajos jautājumos atbalstīja valdības politiku.

Cik nodevīgi rīkojās meņševiki, uz laiku it kā atiedami sāņus, lai netraucētu latviešu buržuazijai apspiest tautas revolucionāro kustību, skaidri liecina memorands, ko Parīzes miera konferences priekšsēdētājam iesniedza Latvijas delegācija Parīzē. Memorandā bija teikts, ka Socialdemokrātiskā partija «uzskata, ka, pagaidām valdībā nepiedalīdamās, tā labāk kalpos Latvijas valsts interesēm»³.

¹ Paskaidrojumi kvadrātikavās mani. — V.S.

² Latvijas Tautas padome, 1. puse, 23. un 24. lpp.

³ Memorandum on Latvia addressed to the Peace Conference by the Lettish Delegation, 1919, 11. lpp.

Ja ņemsim vērā, ka pēdējās vēlēšanās Latvijā, t. i., Satvermes sapulces vēlēšanās 1917. g. novembrī, Latvijas buržuaziskās partijas bija ieguvušas tikai apmēram 23% balsu, tad saprātīsim, ka meņševiku pakalpojumi — Latvijas pilsētu un lauku proletariata demagoģiskā krāpšana, lai to noturētu kapitalistu varā, — latviešu buržuazijai bija sevišķi svarīgi.

V. I. Ļeņins, atmaskodams dažādu oportunistisku, meņševistisku partiju nodevīgo lomu, sacīja: «Praktiski ir pierādīts, ka darbinieki pašā strādnieku kustībā, kuri pieder pie oportunistiskā virziena, ir labāki buržuazijas aizstāvji nekā paši buržuji. Ja oportunisti nevadītu strādniekus, buržuazija nevarētu noturēties.»¹

Latvijas buržuazija uz «saviem» socialdemokrātiem varēja pilnīgi paļauties. Partijas lideris «kreisais» socialdemokrats Menders taču bija atklāti atzinis, ka «mūsu pirmais ienaidnieks ir komunisti un tikai otrajā vietā nāk vācu barons!»². Latviešu buržuaziju meņševiki par ienaidnieku neuzskatīja. Cīnīties pret «savu» buržuaziju viņi nedomāja.

Par savu galveno uzdevumu latviešu meņševiki uzskatīja cīņu pret komunistiem. Šajā cīņā viņi bija gatavi noslēgt savienību ne vien ar latviešu buržuaziju, bet pat ar vācu imperialistiem un vācu baroniem. Lai cīnītos pret komunismu, rakstīja Menders, «mēs varam... noslēgt vienošanos kaut vai ar velna vecmāmiņu»³.

Latviešu socialnodevējiem tātad bija visai svarīga loma buržuaziskās iekārtas saglabāšanā Latvijā un latviešu proletariata revolucionārās cīņas apspiešanā.

II Internacionale deva latviešu meņševikiem vēl plašākus uzdevumus — tā uzskatīja latviešu socialnodevējus par savu priekšpulku arī cīņā par padomju varas gāšanu Krievijā. II Internacionales lideris renegats Kautskis šajā sakarībā rakstīja: «Latvijas Socialdemokratijas nozīme neaprobežojas ar to vien, ko tā darijusi un vēl darīs savas valsts labā. Latvijas

¹ V. I. Ļeņins, Raksti, 31. sēj., 197. un 198. lpp.

² П. Стучка, К характеристике латышских с.-д. — «меньшевиков», Москва 1920, 6. lpp.

³ Turpat, 8. lpp.

ģeografiskais stāvoklis un vēsturiskie sakari piešķir tai ļoti lielu nozīmi viņpus tās valsts robežām. Padomju Krievijas liktenis jau izšķirts.»¹

Tādējādi latviešu meņševiki ieņēma visai svarīgu vietu tajā reakcionaro spēku nometnē, ko Latvijā organizēja Antantes valstu un Vācijas imperialisti.

Ievērojot latviešu meņševiku nodevīgo politiku, nav brīnums, ka vācu imperialistu pārstāvim socialdemokratam Vinnigam izdevās ar viņiem vienoties bez sevišķām grūtībām. Vinnigs rakstīja, ka latviešu meņševiku lideris «kreisais» socialdemokrāts Menders bija «patiesš ģermanofilas politikas piekritējs» un «turējās pie stingri antiboļševistiskas taktikas»².

Vinnigam tātad izdevās vienoties tiklab ar latviešu buržuazijas pārstāvjiem, kas bija buržuaziskajā pagaidu valdībā, kā arī ar «opozīcijas» lideriem. Viņš cerēja, ka viņam izdosies Latvijā sasniegt savus mērķus:

Taču Vinnigs mazliet par augstu bija novērtējis Ulmaņa, Valtera un citu Zemnieku savienības lideru draudzību ar Vāciju. Kopš pirmā pasaules kara sākuma līdz 1917. g. oktobrim latviešu buržuazija dedzīgi bija aicinājusi latviešu tautu cīņā pret savu niknāko ienaidnieku — vācu imperialismu. Latviešu buržuazijai tagad nebija viegli savu nostāju grozīt un vienoties ar to pašu vācu imperialismu, galīgi neiedragājot savas pozīcijas latviešu tautā. Latviešu buržuazija orientējās vispirms uz Angliju un citām Antantes valstīm un ļoti labprāt būtu nostājusies to aizstāvībā. Taču Antantes valstīm pašām nebija Baltijā nekādu bruņotu spēku, ar kuriem tās varētu palīdzēt latviešu buržuazijai cīņā pret latviešu darbaļaudīm. Latviešu buržuazijai atlika tikai vai nu samierināties ar to, ka Latvijā tiks atjaunota padomju vara, vai arī vienoties ar vācu imperialistiem. Pastāvot šādai situācijai, tā noslēdza darījumu ar tiem pašiem vācu imperialistiem, pret kuriem tā tik nikni bija uzstājusies 1914.—1917. gadā.

V. I. Ļeņins rakstīja, ka tad, «kad lieta nonāk līdz kapitalistu un muižnieku privatīpašumam, viņi aizmirst visas savas frazes

¹ Sk. M. Markov, Советская Латвия, М. 1940, 42. un 43. lpp.

² A. Winnig, Am Ausgang der deutschen Ostpolitik, 12. lpp.

par mīlestību uz tēviju un neatkarību... kad lieta skar šķiras peļņu, buržuazija pārdod dzimteni un slēdz veikalnieciskus, pret savu tautu vērstus darījumus ar kuru katru svešzemnieku... tāds ir buržuazijas šķirisko interešu, šķiriskās politikas likums visos laikos un visās zemēs»¹.

Latvijas buržuaziskā valsts tika nodibināta, vienojoties Latvijas buržuazijai ar ārvalstu interventiem. Ar pašas latviešu tautas gribu neviens nerēķinājās. Taču latviešu tautas lielam lielais vairākums kategoriski iebilda pret atdalīšanos no Krievijas un «neatkarīgas» buržuaziskas Latvijas dibināšanu. Vairums Latvijas iedzīvotāju ieņēma atklāti naidīgu nostāju pret buržuazisko pagaidu valdību, kas turējās pie varas vienīgi ar ārzemju durkļu palīdzību. To bija spiesti atzīt arī pašas Latvijas buržuazijas pārstāvji. Tā, piemēram, Latvijas buržuaziskās pagaidu valdības loceklis Sp. Paegle vēlāk rakstīja, ka «Latvijas valsts pilsoņos pārāk gausi pieauga Latvijas valsts nepieciešamības un iespējamības apziņa... Pagaidu valdību šinīs viņas grūtos pienākumos sirsnīgi un ar pārliecību atbalstīja tikai šaurāka, attīstītāka sabiedrības daļa, kamēr plašās tautas masās viņai vēl nebija stipra un vispārēja atbalsta.»²

Ka tautas masas valdību neatbalsta, bija spiestas konstatēt arī buržuaziskās avīzes. Piemēram, avīze «Jaunais Laiks» rakstīja: «Lietu faktiskais stāvoklis gaiši un skaidri rāda, ka aiz mūsu pagaidu valdības nestāv tautas masas, ka šajā drausmīgajā brīdī pagaidu valdība ir viena, bez masām.»³

Pie tamlīdzīgiem slēdzieniem nāca arī Antantes valstu pārstāvji, kas toreiz uzturējās Latvijā, tai skaitā angļu admirālis Sinklers. Tas redzams no ziņojuma, ko ASV pilnvarotais lietvedis Dānijā Osborns 1919. g. 7. janvārī nosūtīja ASV valsts departamentam. Osborns rakstīja par slepenajiem ziņojumiem, ko Sinklers sniedza Anglijas valdībai: «Viņš parāda Igaunijas un Latvijas pagaidu valdību pilnīgo nespēju tikt galā ar pašreizējo krīzi. Iedzīvotāji pret valdībām izturas indiferenti...»⁴

¹ V. I. Leņins, Raksti, 28. sēj., 9. lpp.

² Sp. Paegle, cit. grām., 227. lpp.

³ «Jaunais Laiks», 1918. g. 30. decembrī.

⁴ Foreign Relations of the U.S., 1919, Russia, 666. lpp.

Ka Latvijas buržuazisko pagaidu valdību tautas masas neatbalsta, bija vispāratzīts fakts. Ulmaņa valdība turējās tikai uz vācu durkļiem. Ar to izskaidrojams, ka arī visa faktiskā vara Latvijā piederēja nevis pagaidu valdībai, bet gan vācu okupācijas varas orgāniem.

Ulmaņa valdības beztiesīgo un atkarīgo stāvokli vēl grūtāku padarīja tas apstākļi, ka pat savu naudas līdzekļu tai nebija un to pilnīgi uzturēja vācu okupācijas varas orgāni. Saglabājušās kvītis liecina, ka vācu varas orgāni regulāri maksājuši Ulmanim subsidijas. Saskaņā ar šīm kvītīm 1918. g. decembra otrajā pusē un 1919. g. janvāra sākumā vien Ulmanis trīs reizes (17. XII, 23. XII un 4. I) saņēma no Vinniga aizdevumu valsts aparāta uzturēšanai — ikreiz pusmiljona marku apmērā.¹ Ja Ulmaņa valdība būtu mēģinājusi kaut kādā lietā iebilst saviem vācu maizestēviem, tie varētu vienkārši pārtraukt algas izmaksu. Vienlaikus Ulmanis saņēma speciālus aizdevumus karaspēka organizēšanai un algošanai.

Buržuaziskajai Latvijas valdībai, kas uz ātru roku bija sastādīta ar ārvalstu interventu tiešu līdzdalību un pret latviešu tautas gribu, nekādas patstāvības un neatkarības, protams, nevarēja būt. Ulmaņa valdība spēja vilkt dzīvību vienīgi vācu karaspēka aizsardzībā un bija pilnīgi atkarīga no vācu imperiaļiem.

3. Ārvalstu interventu palīdzība latviešu buržuazijai

1918. g. novembrī Baltijā atradās daudz vācu karaspēka. Pēc oficiāliem datiem 8. vācu armijā, kas bija izvietota Igaunijā un Latvijā, ietilpa 6 kājnieku divīzijas, 1 kavalerijas brigade un 9 atsevišķi pulki.² Tomēr pēc tam, kad bija saņemtas ziņas par revolūciju Vācijā un pamiera noslēgšanu, nekāds nopietni ņemams bruņots spēks tas vairs nebija. Tiesa, Vācijas valdība prasīja, lai karaspēks arī turpmāk paliktu savās pozīcijās, taču kareivji nepaklausīja. Karaspēkā sākās nemieri. Virsniekiem norāva uzplečus un visienīstākos nogalināja. Vācu kareivji sāka

¹ Архив б. МИД Латвии, ф. 70, д. 18, 4.—6. лара.

² Die Rückführung des Ostheeres, 130. lpp.

ievēlēt kareivju padomes, atsevišķās karaspēka daļās šādas padomes pārņēma varu. Kareivji tiecās atgriezties mājās.¹

Vācijas kara ministrs Noske stāvokli 8. armijā raksturoja šādi: «8. armija, kas sastāvēja galvenokārt no vecāko gadagājumu rezervistiem, bija pilnīgi demoralizēta. Daudzas karaspēka daļas pilnīgi izira un panāca to, ka tās tika nosūtītas uz mājām.»²

Līdzīgā garā vācu kareivju noskaņojums raksturots arī vācu austrumarmijas pēckara cīņu vēsturē. Kā tur norādīts, doma par to, ka Baltijas baroni «ir vācu tautieši, kurus aizstāvēt ir nacionāls pienākums, vienkāršiem kareivjiem pat neienāca prātā — tā viņus ietekmēja igauņu un latviešu apkārtne un pieaugušā šķīru cīņas apziņa»³.

Majors Francs, kas 1918. g. novembrī bija 8. armijas štaba priekšnieks, par šāda stāvokļa cēloņiem rakstīja, ka «armiju demoralizējusi socialistiskā sērga, revolūcija»⁴.

Ievērojot šādu vācu karaspēka noskaņojumu, Antantes valstis un tāpat arī latviešu buržuāzija nevarēja sevišķi paļauties, ka izdosies vācu karaspēku ilgāku laiku noturēt Baltijā un izmantot cīņā pret Padomju Krieviju. Kad 1918. g. decembra sākumā sarkanie latviešu strēlnieki pārgāja uzbrukumā, vācu karaspēks bez lielas pretošanās sāka atkāpties.

Tāpēc ārvalstu interventi un latviešu buržuāzija mēģināja organizēt jaunu, cīņas spējīgu karaspēku, kas Latvijā spētu nomainīt atkāpjošos vācu karaspēku. Nolēma Latvijā dibināt landesvēru, uzņemot tajā vietējo vācu baronu, latviešu pilsētu un lauku buržuju dēļņus, kā arī vietējos krievu baltgvardus.

1918. g. 7. decembrī Ulmaņa valdība un Vinnigs šajā lietā noslēdza specialu nolīgumu. Nolīgumā bija paredzēts, ka landesvērs sastāvēs no 18 latviešu, 7 vācu un 1 krievu rotas un ka tajā būs 6000 vīru. Vācu okupācijas varas organi apņēmās uz kredīta piešķirt Latvijas valdībai landesvēra vajadzībām ieročus un formas tērpus, kā arī naudas līdzekļus.⁵

¹ Отечественная война против германских оккупантов в 1918 году. Документы, М. 1941, 38., 41. un 42. lpp.

² G. Noske, Von Kiel bis Kapp, Berlin 1920, 175. lpp.

³ Die Rückführung des Ostheeres, 130. lpp.

⁴ «Tägliche Rundschau», Nr. 474, 25. IX 1919.

⁵ Архив б. МИД Латвии, ф. 38-а, д. 27, 2.—7. лара.

Vācu varas organi spēja nodrošināt landesvēru ar ieročiem un formas tērpiem jebkurā daudzumā. Galvenā problēma bija — kā sadabūt kareivjus un virsniekus. Pagaidu valdība nolēma sākt ar komandējošā sastāva komplektēšanu. Šajā nolūkā tā 1918. g. 17.—20. decembrī Rīgā izsludināja virsnieku un apakšvirsnieku mobilizāciju. Ulmanis cerēja, ka virsnieki un apakšvirsnieki, ko izaudzinājusi reakcionārā cariskā armija, labprāt nostāsies buržuaziskās valdības pusē, lai cīnītos pret sarkanajiem latviešu strēlniekiem un iekšējo boļševismu. Taču mobilizācijas rezultāti bija nožēlojami: ieradās tikai 300 cilvēku.¹ Lai saformētu plānotās 18 latviešu rotas, atlika vienīgi izsludināt vispārēju mobilizāciju, taču to darīt Ulmanis neuzdrošinājās. Viņam nebija nekādu šaubu, ka šādā ceļā izveidots karaspēks būtu boļševistisks.

Latvijas buržuaziskās valdības uzskatus šajā jautājumā izteica iekšlietu ministrs Valters. Atbildot uz priekšlikumu izsludināt vispārēju mobilizāciju, Valters bija spiests atzīt, ka «tas neesot iespējams», jo tauta, sevišķi jaunatne, piekrītot boļševīkiem un vērstos pret mobilizācijas organizētājiem.² Arī apsardzības ministrs Zālītis, runādams kādā valdības sēdē, bija spiests atzīt, ka «latviešu tauta ir stipri lielnieciska, kas neļauj drošai armijai sastādīties»³. Līdzīgā kārtā tirdzniecības un rūpniecības ministrs Sp. Paegle aizrādīja, ka Rīgas apriņķī un pašā Rīgā nodomātā vispārējā mobilizācija «atkrita», jo «še neapzinīgās masas jau bija pārāk sagumdītas pret jauno nacionālo neatkarības iekārtu par labu lielniecismam»⁴.

Latviešu buržuazijai bija par ko gausties: «neapzinīgās» latviešu tautas masas bija sasniegušas tik augstu šķiras apziņu, ka latviešu buržuazija ar saviem nacionalistiskajiem un «patriotiskajiem» lozungiem vairs nespēja tās piekrāpt.

Baidīdamās izsludināt vispārēju mobilizāciju, Latvijas buržuaziskā pagaidu valdība sāka vervēt brīvprātīgos. Taču arī te rezultāti bija visai niecīgi. Ar lielām pūlēm izdevās līdz 1918. g. beigām Rīgā saformēt dažas latviešu rotas, kurās bija ap

¹ Sk. P. Bērziņš, Latvijas brīvības cīņas 1918—1920, Rīgā 1928, 11. lpp.

² P. Zālīte, Vācu varas pastari Latvijā, Rīgā 1925, 39. lpp.

³ «Cīņa», Nr. 148, 1952. g. 24. jūnijā.

⁴ Sp. Paegle, cit. grām., 236. lpp.

1000 kareivju un virsnieku. Gausi norisa arī vācu un krievu karaspēka daļu komplektēšana. Landesvēra vācu rotās līdz 1918. g. beigām izdevās savervēt tikai ap 1000 brīvprātīgo.¹ Ar krievu baltgvardu karaspēka organizēšanu Rīgā jau no 1918. g. novembra nodarbojās pulkvedis Rodzjanko, taču, pārlicinājies, ka šī lieta ir bez cerībām, viņš 1918. g. decembra beigās aizbrauca uz Igauniju.²

Rīgā noorganizētās latviešu karaspēka daļas vācu varas organi apgādāja ar vajadzīgajiem ieročiem un kara materiāliem. Bez tam Ulmaņa valdība regulāri saņēma no vācu okupācijas varas organiēm naudu šo karaspēka daļu uzturēšanai un algošanai. Saglabājušās kvītis liecina, ka līdz 1919. g. janvāra sākumam vien Ulmanis no vācu okupācijas varas organiēm karaspēka uzturēšanai bija saņēmis 2 250 000 marku (1918. g. 22. novembrī 200 000 marku, 10. decembrī — 500 000, 19. decembrī — 500 000, 20. decembrī — 50 000, 30. decembrī — 500 000, 1919. g. 2. janvarī — 500 000).³

Taču Ulmaņa valdība it nemaz nebija ieinteresēta palikt pilnīgā atkarībā no Vācijas. Tā nolēma lūgt palīdzību arī no Antantes valstīm.

1918. g. 4. decembrī Ulmanis devās uz Tallinu, lai stātos sakaros ar angļu pārstāvjiem un nodotu viņiem lūgumu pēc palīdzības.⁴ 1918. g. 6. decembrī viņš aizrakstīja vēstuli angļu kara flotes pavēlniekam Baltijas jūrā, lūgdams palīdzību. Šajā vēstulē Ulmanis aizrādīja, ka vācu karaspēks nespēj nopietni pretoties Sarkanajai Armijai un ka pagaidu valdībai pašai nekādu bruņotu spēku nav. Tāpēc Ulmanis lūdza atsūtīt Latvijā sabiedroto sauszemes un jūras bruņotos spēkus, kā arī kara materiālus. Vēstules nobeigumā Ulmanis aizrādīja, ka, ciktāl Sarkanās Armijas virzīšanās uz priekšu ir pretrunā ar Antantes valstu interesēm, Latvijas valdība cer, ka tās darīs visu nepieciešamo, lai boļševiku uzbrukumu apturētu.⁵

¹ P. Bērziņš, cit. grām., 6. un 7. lpp.

² А. Родзянко, Воспоминания о Северо-западной армии, Берлин 1920, 8.—16. lpp.

³ Архив б. МИД Латвии, ф. 70, д. 18, 7.—12. lapa.

⁴ «Jaunākās Ziņas», Nr. 18, 1918. g. 5. decembrī.

⁵ Архив б. МИД Латвии, ф. 38-а, д. 12, 39. lapa.

Vienlaikus Ulmanis nolēma lūgt palīdzību arī no ASV. Sai nolūkā viņš no Tallinas devās uz Helsingforsu, kur savu lūgumu izteica ASV valdības pārstāvjiem.¹ Tajā pašā laikā Tautas padomes priekšsēdētājs Čakste meklēja palīdzību Stokholmā. ASV sūtnis Zviedrijā Moriss 1918. g. 18. decembrī ziņoja ASV valsts sekretaram, ka Latvijas valdības pārstāvji viņam lūguši Latvijas ostās Rīgā, Liepājā un Ventspilī stacionēt sabiedroto karakuģus, kā arī piegādāt Latvijai ieročus un municiju.²

Angļu un amerikāņu imperialisti tūlīt steidzās palīgā. Vajadzīgos priekšdarbus tie bija veikuši jau laikus. 1918. g. 20. novembrī pie Anglijas ārlietu ministra vietnieka Sesila bija notikusi speciala apspriede, kurā sīki izplānoja intervenciju Latvijā un Igaunijā.³

Anglijas valdības pārstāvji Ulmanim 1918. g. decembrī apsolīja palīdzību ar naudu, ieročiem, pārtiku, kā arī ar apaviem un drēbēm.⁴

1918. g. 28. novembrī Baltijas jūrā ieradās liela angļu kara flotes eskadra, kurā ietilpa vairāk nekā 20 karakuģi,⁵ tai skaitā kreiseri «Cardiff», «Calypso», «Cassandra», «Caratock», deviņi iznīcinātāji un citi karakuģi.⁶

1918. g. 1. decembrī šī eskadra, ko komandēja admirālis Sinklers, izmeta enkurus Liepājas ostas reidā. Vairāki torpedkuteri iebrauca Liepājas kara ostā, un daļa to apkalpes izcēlās krastā. Pilsētas varas organu un vācu kara komandanturas pārstāvjiem, kas ieradās uz eskadras flagkuģa, angļi paziņoja, ka viņi ieradušies «nodibināt mieru un kārtību un cīnīties pret lielniecismu»⁷.

No Liepājas Sinklera eskadra devās uz Tallinu un 1918. g. 17. decembrī ieradās Rīgā. Kopā ar Sinkleru kā Anglijas ārlietu ministrijas pārstāvis ieradās agrākais Anglijas konsuls Rīgā Bosenkets. 18. decembrī pagaidu valdības locekļi noturēja

¹ «Jaunākās Ziņas», Nr. 23, 1918. g. 11. decembrī.

² Foreign Relations of the U.S., 1918, Russia, II sēj., 860. un 861. lpp.

³ «Padomju Latvijas Komunisti», Nr. 2, 1953, 53. lpp.

⁴ «Jaunākās Ziņas», Nr. 29, 1918. g. 18. decembrī.

⁵ «Berliner Tageblatt», Nr. 611, 29. XI 1918.

⁶ «Deutsche Tageszeitung», Nr. 610, 30. XI 1918.

⁷ «Jaunākās Ziņas», Nr. 18, 1918. g. 5. decembrī.

apspriedi ar Sinkleru un Bosenketu. Par apspriedes rezultātiem publicēja šādu paziņojumu: «Daļa angļu flotes paliks pastāvīgi Rīgā. Bez tam angļu valdība dod Latvijas pagaidu valdībai ieročus un visus citus vajadzīgos piederumus Latvijas armijas uzstādīšanai, tā arī citādi apņemas pabalstīt Latvijas valsts patstāvību un tās cīņu pret lieliniekiem.»¹

Sinklera eskadras galvenā daļa 1918. g. 19. decembrī atgriezās Liepājā, kura kļuva par vienu no angļu kara flotes galvenajām bazēm Baltijas jūrā. Liepājā Sinklers atkārtoja savu solījumu sniegt latviešu buržuazijai maksimālu palīdzību. Viņš paziņoja, ka ar savas valdības piekrišanu viņš tuvākajās dienās sūtīs krastā lielāku skaitu instruktoru «jaundibināmās Latvijas valsts armijas organizēšanai un apmācībai». Viņš solījās arī šo armiju apgādāt ar ieročiem un municiju. Bez tam Sinklers paziņoja, ka sakarā ar to «angļu flotes nodaļa turpmāk pastāvīgi uzturēšoties Liepājā»².

Pēc angļu flotiles Liepājā ieradās arī amerikāņu un franču karakuģi.

Lai gan tiklab vācu, kā arī angļu imperialisti sniedza visu iespējamo palīdzību, baltlatviešu karaspēka daļu organizēšana virzījās uz priekšu ļoti gausi. Noturēt frontes līniju pret uzbrūkošajiem latviešu sarkanajiem strēlniekiem šis karaspēka daļas nespēja.

Latvijas buržuazijas vienīgā cerība bija vācu karaspēks, taču tas atkāpās, atdodot pilsētu pēc pilsētas. Vācu kareivji gribēja doties uz mājām. Vinnigs un vācu 8. armijas pavēlniecība, nevēlēdamies atstāt Latviju, steidzīgi sāka organizēt brīvprātīgo daļas no vācu kareivjiem, kas bija ar mieru turpināt cīņu. 1918. g. 21. novembrī tika dots rīkojums par brīvprātīgo «dzelzs brigades» dibināšanu.³ Brīvprātīgajiem solīja paaugstinātu algu un citus labumus. Tomēr līdz 1918. g. beigām «dzelzs brigādē» iestājās tikai daži simti cilvēku.

Latvijas buržuaziskās pagaidu valdības stāvoklis kļuva kritisks. 1918. g. 22. decembrī, valdības sēdē apspriežot radušos situāciju, Ulmanis bija spiests atzīt, ka buržuaziskās Latvijas

¹ «Pagaidu Valdības Vēstnesis», Nr. 2, 1918. g. 23. decembrī.

² «Jaunākās Ziņas», Nr. 32, 1918. g. 24. decembrī.

³ Die Rückführung des Ostheeres, 138. lpp.

pastāvēšana nopietni apdraudēta, jo Sarkanā Armija tuvojās Rīgai un regulārais vācu karaspēks nespēj tai efektīvi pretoties. Vienlaikus Ulmanis paziņoja, ka vācu karaspēka pavēlniecība Baltijā viņam paziņojusi, ka tā cenšoties noorganizēt Latvijā cīņas spējīgu vācu karaspēku, lai to raidītu pret Sarkanā Armiju, bet pie tam aizrādījusi, ka brīvprātīgo pieplūduma pastiprināšanai nepieciešams tiem vācu kareivjiem, kas piedalīsies cīņās pret Sarkanā Armiju Latvijas teritorijā, piešķirt Latvijas pavalstniecību un tiesības apmesties uz dzīvi Latvijā. Pagaidu valdība šajā lietā galīgu lēmumu nepieņēma. Kā rādīja sēdē notikušās debates, valdības locekļi ļoti labi saprata, ka vācu pavēlniecības noteikumu pieņemšanu latviešu tauta uzskatītu par savu nacionālo interešu tiešu nodevību. Tāpēc Ulmaņa valdība nolēma, iekams piekrist šiem noteikumiem, no jauna mēģināt dabūt palīdzību no sabiedrotajiem.¹

Ulmanis nekavējoties nodeva Anglijas ārlietu ministrijas pārstāvim Bosenketam atkārtotu savas valdības lūgumu pēc palīdzības. Šajā sakarībā Bosenkets sasauca specialu apspriedi, pieaicinādams arī Vinnigu un vācu 8. armijas pavēlniecības pārstāvi. Apspriede notika 1918. g. 23. decembrī uz angļu kreisera «Princess Margaret». Vācu 8. armijas pavēlniecību apspriedē pārstāvēja armijas štaba priekšnieks apakšpulkvedis Birkners. Ziņojums, ko viņš sniedza par šo apspriedi, pēc dažām dienām parādījās Vācijas komunistiskās partijas centralajā organā, radīdams lielu sensāciju.

Birkners savā ziņojumā rakstīja, ka minētajā apspriedē angļi, pamatojoties uz pamiera vienošanos, uzstādījuši vāciešiem šādas prasības: vāciešiem jā saglabā Baltijā bruņotie spēki pietiekamā daudzumā, lai noturētu savas līdzšinējās pozīcijas, tai skaitā Valku, Valmieru, Cēsis, Krustpili, Bausku un Jelgavu, un apdraudētu boļševikus. Ja kāds rajons, ko vācieši pašlaik okupējuši, tiktu zaudēts, tas jāņem no jauna. Vāciešiem jāziņo angļu pārstāvjiem par sava karaspēka dislokāciju un jādod viņiem iespēja kontrolēt šo prasību izpildīšanu.

Noklausījies šīs prasības, Vinnigs apspriedē paziņoja, ka Vācijas valdība pati ieinteresēta noturēt vācu karaspēku ieņem-

¹ Архив б. МИД Латвии, ф. 38-а, д. I, 23. un 24. lapa.

tos rajonus, bet ka grūtības rada noskaņojums karaspēkā, jo kareivji negrib karot un prasa, lai tos sūta mājās. Tāpēc vācu varas organi organizē brīvprātīgo nodaļas un landesvēru.

Birkners apspriedē sniedza īsu pārskatu par militāro stāvokli. Viņš bija spiests atzīt, ka brīvprātīgo daļas ir vājas. Kas attiecas uz angļu prasību aizturēt Latvijā un raidīt pret boļševikiem ne tikai brīvprātīgo daļas, bet arī citas karaspēka vienības, tad Birkners izteicās, ka šī prasība neesot izpildāma.

Angļu pārstāvji, atbildot Birkneram, piedraudēja, ka gadījumā, ja viņu prasības netiks izpildītas, vācu karaspēkam no tā radīsies visai nopietnas sekas un bez tam, noslēdzot miera līgumu, Vācija par šādu rīcību tiks bargi sodīta.¹

Latvijas buržuaziskā valdība nolēma vēlreiz lūgt palīdzību no Amerikas Savienotajām Valstīm. 1918. g. 27. decembrī Latvijas ārlietu ministrs Meierovics nosūtīja Vilsonam specialu vēstījumu, lūgdams palīdzību. Meierovica telegramā bija teikts, ka Amerikas Savienotajām Valstīm jāpiedalās militārajā intervencijā Latvijā, lai iegūtu brīvu pieeju Baltijas ostām, lokalizētu boļševisma briesmas un izveidotu «sanitāro kordonu».²

Ulmaņa valdības stāvoklis joprojām bija kritisks. Drīzu un enerģisku palīdzību Antantes valstis nesolīja.

Nonācis izmisumā, Tautas padomes vicepriekšsēdētājs Zemgals, kas 1918. g. 18. novembrī pats bija proklamējis Latvijas «neatkarību», pagaidu valdības 1918. g. 27. decembra sēdē lika priekšā «nodot varu to rokās, kuriem tautā vairāk uzticības, t. i., lieliniekiem»³. Taču Ulmaņa valdība nedomāja kapitulēt.

Buržuaziskā pagaidu valdība uzskatīja par labāku piekrist tiem vācu varas organu uzstādītiem noteikumiem, ar kādiem tie bija gatavi sniegt palīdzību buržuaziskajai Latvijai, lai ar viņu palīdzību mēģinātu saglabāt savu varu.

Negribēdama tomēr pati uzņemties visu atbildību par līguma noslēgšanu, kas vāciešiem pavērtu iespēju kolonizēt Latviju, pagaidu valdība ierosināja jautājumu par līguma slēgšanu apspriest Tautas padomes starpfrakciju birojā. Starpfrakciju birojs

¹ «Rote Fahne», Nr. 1, 1. I 1919.

² Архив б. МИД Латвии, ф. 38-а, д. 4, 141. лара.

³ *Sp. Paegle*, cit. grām., 236. lpp.

līguma noslēgšanu atbalstīja. Tam piekrita visas Tautas padomē pārstāvētās partijas. Vācu brīvprātīgo iesaistīšanu cīņā pret boļševikiem visai enerģiski atbalstīja latviešu meņševiki. Starpfrakciju birojs nolēma, ka brīvprātīgie, kuri būs cīnījušies zināmu laiku pret boļševikiem, iegūs tiesības uz Latvijas pavalstniecību. Bija paredzēts savervēt līdz 5 000 vācu brīvprātīgo. Starpfrakciju birojs uzdeva pagaidu valdībai šajā jautājumā noslēgt līgumu ar vācu militarās varas organiem.¹

Pirms līguma parakstīšanas Ulmanis nolēma dabūt tā noslēgšanai arī Anglijas valdības formālu piekrišanu un piesūtīja attiecīgu pieprasījumu Anglijas ārlietu ministrijas pārstāvim Rīgā Bosenketam. 1918. gada 25. decembrī pienāca Bosenketa atbilde. «Jūs informējat mani,» rakstīja Bosenkets, «ka, nesaņemot tūlītēju palīdzību no ārienes, novērst boļševiku ienākšanu Rīgā nebūs iespējams. Tālāk jūs informējat mani, ka vācu karaspēks ir ar mieru sniegt Latvijai palīdzību, ja vācu kareivjiem tiks piešķirta Latvijas pavalstniecība. Jūs lūdzat mani apliecināt, ka man nav nekādu iebildumu pret to, ka Jūs šos noteikumus pieņemat. Atbildot uz to, es paziņoju, ka pašreizējo nenovēršamo briesmu brīdī nekādi iebildumi pret šādu lēmumu, manuprāt, nebūtu atļaujami...»²

Saņēmis šo Bosenketa vēstuli, Ulmanis paziņoja vācu okupācijas varas organiem, ka viņš ir ar mieru to prasību izpildīt un vācu kareivjiem piešķirt Latvijas pavalstniecību.

Par sarunām, kas Vinnigam šajā jautājumā 1918. g. decembra beigās bija ar Ulmani, viņš rakstīja: «Mēs spriedām par to, kādas sekas varētu būt Rīgas krišanai. Rīga vēl nav visa Latvija. Varēja pamēģināt noturēt Kurzemi... Ja vervēšana Vācijā sekmētos, tad varētu, balstoties uz Kurzemi, no jauna ieņemt Rīgu un Vidzemi. Ulmanis šai domai pieķērās abām rokām... Es būtu aizmirsis savus pienākumus un rīkojies bezprātīgi, ja nebūtu mēģinājis izmantot šo varbūt pēdējo izdevību vācu ietekmes uzturēšanai un stiprināšanai Latvijā.»³

Vinnigs pie tam aizrādīja, ka palīdzību cīņā pret boļševikiem

¹ *Sp. Paegle*, cit. grām., 234. un 235. lpp.

² Архив б. МИД Латвии, ф. 38-а, д. 38, 3. lapa.

³ *A. Winnig*, Am Ausgang der deutschen Ostpolitik, 83. lpp.

viņam lūguši ne vien pagaidu valdības pārstāvji Ulmanis un Valters, bet ka gandrīz katru dienu ar šādiem lūgumiem pie viņa nākuši arī latviešu meņševiku pārstāvji.¹

1918. g. 29. decembrī Ulmaņa valdība noslēdza ar Vinnigu, kurš 26. decembrī bija iecelts par Vācijas sūtni Latvijā, līgumu, kura pirmajā pantā bija teikts: «Latvijas pagaidu valdība apsolās visiem svešzemju armijas piederīgiem, kuri ne mazāk kā četras nedēļas ir cīnījušies brīvprātīgās karaspēka daļās par Latvijas valsts atbrīvošanu no boļševikiem, piešķirt uz viņu lūgumu pilnīgas Latvijas valsts pilsoņu tiesības.»²

Parakstot šo līgumu, latviešu buržuazija izdarīja nodevību pret latviešu tautas interesēm. Lai nosargātu savas šķiras privilēģijas, latviešu buržuazija noslēdza acīm redzami pret tautu vērstu militaru savienību ar latviešu tautas ļaunākajiem ienaidniekiem — vācu imperialistiem.³

Noslēdzis 1918. g. 29. decembra līgumu, Vinnigs devās uz Berlīni. Vācijas valdība šim līgumam pilnīgi piekrita un uzaicināja Vinnigu nekavējoties sākt brīvprātīgo vervēšanu. Vinnigs Vācijā noorganizēja specialu vervēšanas biroju «Baltenland», kas cieši sadarbojās ar Vācijas kara ministriju.⁴ Sākās rosīga kareivju vervēšana vācu brīvprātīgo daļām Latvijā.

Latviešu buržuazija un ārvalstu interventi Rīgā tajās dienās drudžaini gatavojās izšķirošajām cīņām. Tika veikti steidzami pasākumi, lai apturētu vācu karaspēka atkāpšanos un nostiprinātu tā cīņas spējas.

Avīzēs tika publicēts paziņojums, ka «angļi nolēmuši izcelt karaspēku Rīgā». Šajā paziņojumā bija aizrādīts, ka «angļu karaspēks uzņemas Rīgas pilsētas apsardzību kopā ar vācu okupācijas spēka uzticamākajām nodaļām. Vispirms angļu nodoms

¹ «Vorwärts», Nr. 455, 6. IX 1919.

² Архив б. МИД Латвии, ф. 38-а, д. 27, 10. лapa.

³ Vēlāk tika pierakstīts ļoti daudz papīra, lai «attaisnotu» Ulmaņa valdības lēmumu parakstīt šo līgumu. Visai zīmīgi, kā šo rīcību motivē viens no buržuaziskās Latvijas «kara vēsturniekiem» P. Bērziņš; viņš raksta, ka «uz šo soli valdību spieda paši jaunās valsts pilsoņi. Valdība viņus gan aicināja pie ieročiem, bet to, kas atsaucās, bija pārāk maz, tā ka valdībai nācās domāt par svešu pavalstnieku uzņemšanu karaspēkā...». (P. Bērziņš, cit. grām., 17. lpp.)

⁴ «Vorwärts», Nr. 455, 6. IX 1919.

ir apsargāt pilsētu, bet ir iespējams, ka turpmāk operācijas tiks paplašinātas.»¹

Rīgā tiešām izcēlās lielas angļu jūrnieku nodaļas. Raksturojot stāvokli Rīgā šajās dienās, Sp. Paegle rakstīja: «Angļu matroži un viņu virsnieki apbruņoti pulkos parādījās uz Rīgas ielām, kamēr angļu flotes komandieri, vietējās vācu militarās pārvaldes un Latvijas armijas štaba priekšstāvji kopēji pārsprida Rīgas aizstāvēšanas plānus. Vienojās, ka daļa angļu eskadras matrožu kopā ar latviešu aizsargu nodaļām aizstāvēs Rīgas rietumu novadu, kamēr vācu karaspēks kopā ar landesvēru apsargās Rīgas austrumu daļu. Angļu eskadra bez tam uzņēms piedalīties Rīgas aizstāvēšanā ar savu artileriju.»²

Tā nesenie ienaidnieki — angļi un vācieši — kopā ar nelieļām baltlatviešu daļām gatavojās plecu pie pleca cīnīties pret latviešu sarkanajiem strēlniekiem, kas tuvojās Rīgai.

Angļu un vācu imperialisti palīdzēja latviešu buržuazijai ne tikai cīņā pret sarkanajiem latviešu strēlniekiem, bet arī latviešu proletariata revolucionārās kustības apspiešanā aizmugurē. Latviešu buržuazija bija pārāk vāja, lai viena pati noturētu varu pār latviešu strādniekiem. Ārvalstu interventu, atsaukdami uz Ulmaņa valdības lūgumu, vērsās pret latviešu proletariatu ar sevišķu nežēlību. 1918. g. decembrī, atkāpjoties no Valkas, latviešu buržuazija un vācu okupanti savās zvēribās nogāja tik tālu, ka apcietinātos boļševikus ne tikai nošāva, bet liķus sakropļoja līdz nepazīšanai. Netaupīja arī sievietes.³

Cenzdami apspiest Rīgas proletariata revolucionāro kustību, angļu un vācu interventu rīkojās ļoti enerģiski. Sakarā ar to, ka boļševiki atklāti gatavoja Rīgas strādnieku sacelšanos, 1918. g. 29. decembrī Rīgā tika izlīmēti šādi draudīgi paziņojumi:

«No pagaidu valdības.

Anglijas priekšstāvis lika šodien paziņot: Tās pilsētas daļas, kur izceltos nemieri, angļu karakuģi apšaudīs ar lielgabaliem.»⁴

¹ «Jaunākās Ziņas», Nr. 34, 1918. g. 28. decembrī.

² Sp. Paegle, cit. grām., 236. un 237. lpp.

³ П. Стучка, Пять месяцев Социалистической Советской Латвии, ч. II, Псков 1921, 15. lpp.

⁴ «Jaunākās Ziņas», Nr. 36, 1918. g. 31. decembrī.

Neraugoties uz šo paziņojumu, boļševiki, darbojoties Ulmaņa valdības saformētajā karaspēkā, panāca, ka naktī uz 30. decembri divas šā karaspēka rotas sacēlās. Ulmaņa valdība, nespējama pati saviem spēkiem šo sacelšanos apspiest, griezās pēc palīdzības pie angļu un vācu karaspēka. Uz angļu kreisera nekavējoties sasauca apspriedi, kurā piedalījās angļu eskadras pavēlniecība, kā arī vācu varas organu un Ulmaņa valdības pārstāvji. Kā šajā apspriedē bija izlemts, nākamās dienas agrā rītā landesvēra un vācu karaspēka daļas ielenca sacēlušos rotu kazarmas un uzaicināja tās padoties. Sacēlušies kareivji šo prasību noraidīja. Tad angļi ar savu karakuģu lielgabaliem sāka apšaudīt sacēlušos rotu kazarmas. Sacēlušies latviešu kareivji bija spiesti padoties. 191 kareivi apcietināja,¹ 10 no viņiem nošāva.²

Tā angļu un vācu imperialisti palīdzēja latviešu buržuazijai sliecināt asinīs latviešu tautas revolucionāro kustību, tās cīņu par ārvalstu imperialistu un latviešu buržuazijas kundzības gāšanu, par padomju varas nodibināšanu Latvijā.

4. Padomju varas atjaunošana Latvijā

Revolūcija Vācijā un vācu imperialistu sakāve karā radikāli mainīja stāvokli Baltijā. Padomju valsts tagad varēja anulēt vācu imperialistu uzspiesto Brestļitovskas miera līgumu, kas no Krievijas atdalīja tās rietumu nomales. 1918. g. 13. novembrī VCIK šajā jautājumā pieņēma speciālu lēmumu, kurā bija teikts:

«Viskrievijas Padomju Centralā Izpildu Komiteja ar šo sviņīgi paziņo, ka 1918. gada 3. martā Brestā parakstītie miera noteikumi ar Vāciju nav vairs spēkā un zaudējuši jebkuru nozīmi. Brestļitovskas līgums... kopumā un visos punktos tiek pasludināts par anulētu...»

Krievijas, Vidzemes, Igaunijas, Polijas, Lietuvas, Ukrainas, Somijas, Krimas un Kaukaza darbaļaužu masas... tagad aicinātas pašas izlemt savu likteni.»³

¹ «Jaunākās Ziņas», Nr. 36, 1918. g. 31. decembrī.

² «Правда», № 11, 17. I 1919.

³ «Вестник НКВД», № 2, 1919, 105. lpp.

Latviešu tauta kopā ar pārējām Vācijas okupēto Krievijas nomāju tautām guva iespēju likvidēt ienīsto vācu jūgu un sākt cīņu par padomju varas nodibināšanu Latvijā.

Uzzinājis, ka Vācijā sākusies revolūcija, Somijas, Igaunijas, Latvijas, Lietuvas, Baltkrievijas un Polijas kompartiju centrālais birojs aicināja vāciešu okupēto teritoriju tautas nekavējoties sacelties, organizēt padomes un izveidot sarkano strādnieku gvardi.¹

Latvijā revolucionārā kustība tūlīt izvērsās visai plaši. Boļševiku nelegālā tipogrāfija «Spartaks» izdeva skrejlapu «Visiem darbaļaudīm», kas aicināja strādniekus būt gataviem pēc pirmā partijas aicinājuma celties cīņai pret vācu okupantiem.²

Jau 1918. g. 12. novembrī boļševiki Valkā sasauca strādnieku masu sapulci, kas nolēma nekavējoties sākt padomju varas atjaunošanu. Sapulcē ievēlēja organizācijas komiteju strādnieku deputātu padomes vēlēšanu sagatavošanai un sarīkošanai.

Rīgas boļševiki 1918. g. 17. novembrī organizēja strādnieku masu sapulci, kurā piedalījās ap 3 000 cilvēku. Sapulcē pieņēma rezolūciju ar prasību, ka visai varai jāpāriet padomju rokās. Nākamajā dienā, 1918. g. 18. novembrī, Rīgā notika jau vairākas strādnieku masu sapulces, ko organizēja boļševiku Rīgas komiteja. Izveidoja organizācijas komiteju Rīgas strādnieku deputātu padomes vēlēšanām.

1918. g. 18.—19. novembrī Rīgā notika nelegāla Latvijas Socialdemokrātijas XVII konference. Galvenie konferencē apspriestie jautājumi bija 1) jautājums par pašreizējo momentu un partijas uzdevumiem un 2) jautājums par bruņotu sacelšanos.

Konferences lēmumā par pašreizējo momentu un partijas uzdevumiem bija teikts, ka «angļu-amerikāņu imperiālisma nolūks ir aizkavēt no Vācijas okupēto apgabalu (Ukraines, Baltijas, Lietavas utt.) atiešanu pie Krievijas. Ar desantu Melnā un Baltijas jūrās tie steidzas palīgā okupēto apgabalu buržuazijai, lai vācu-austriešu karaspēka vietā tur ievestu savus karaspēkus un tādā kārtā no visām pusēm ieslēgtu socialistisko Krieviju...

Tas nozīmētu ne vien okupācijas varas uzturēšanu un strādnieku šķiras dziļāku verdzināšanu Baltijā, Ukrainē u. c., bet arī

¹ «Правда», № 248, 16. XI 1918.

² LKP CK Partijas archivs, f. 35, apr. 38, lieta 12.

smagu triecienu Krievijas un Vācijas revolūcijām. Tādēļ okupēto apgabalu proletariešu uzdevums ir savienot visus spēkus okupācijas režīma un savas buržuazijas varas nokratīšanai bruņotas sacelšanās ceļā, lai savienotos ar socialistisko Krieviju, iekams nav ieradusās angļu-ameriķaņu imperialistu bandas, saņemot visu varu strādnieku un bezzemnieku rokās.»¹

Partijas XVII konferences lēmumiem bija izcila nozīme, mobilizējot latviešu pilsētu un lauku proletariata spēkus cīņai par vācu okupantu padzišanu, latviešu buržuazijas kundzības gāšanu un padomju varas nodibināšanu Latvijā. Pēc konferences latviešu proletariata revolucionārā kustība izvērās vēl spēcīgāk un plašāk.

Tūliņ pēc konferences tika nodibināta Latvijas Kara revolucionārā komiteja, kurai uzdeva bruņotas sacelšanās sagatavošanu un praktisko realizēšanu. Kara revolucionārās komitejas priekšgalā bija partijas Centralās Komitejas locekļi J. Šilfs (Jaunzems) un J. Zukovskis (Teodors).

Dažās dienās Kara revolucionārās komitejas tika nodibinātas arī Valkā, Gulbenē, Valmierā, Cēsis un citur. Latvijas pilsētās un laukos sāka organizēt un atjaunot strādnieku un bezzemnieku deputatu padomes.

1918. g. 1. decembrī Rīgā notika strādnieku masu sapulces, kur ievēlēja deputatus Rīgas padomei. Vienlaikus pilsētā sarīkoja demonstrāciju, kuras galvenie lozungi bija «Nost ar okupācijas varu!», «Visu varu strādnieku padomēm!». Pēc buržuaziskās Ulmaņa valdības lūguma demonstrantiem un sapulču dalībniekiem uzbruka vācu karaspēks. Vācu karaspēks 1918. g. 1. decembrī izklidināja arī Rīgas Strādnieku deputatu padomes pirmo sēdi. Pilsētā notika masu aresti.

Tipogrāfija «Spartaks» izdeva par 1918. g. 1. decembra notikumiem specialu skrejlapu «Strādnieki, esat modrīgi!». Skrejlapā bija teikts: «Pirmais decembris ievadīja tautisko bendes kalpu jauno valdības kursu... Jau veselu nedēļu tautiskā policija tvarsta uz ielām strādniekus, aiztur gājējus, ielenc un krata veselās ielas, bet velti. Vētru cilpās nesāķert. Varat ālēties, cik jums tīkas, — Rīgas strādniekus jums neatbruņot! Tik možāk pie

¹ L.K.P. 25 gadi, Maskavā 1929, 433. un 434. lpp.

darba! Nav tālu tā stunda, kad kalpināšanas ieroči pret kalpinātājiem tiks vērsti.»¹

1918. g. 10. decembrī Rīgas strādnieku deputātu padome nelegāli noturēja jaunu sēdi, kurā ievēlēja Rīgas padomes izpildkomiteju.

Strauji attīstījās revolucionarā kustība arī otrā lielākajā Latvijas pilsētā — Liepājā. Liela nozīme te bija tam, ka pēc vācu jūrnieku sacelšanās Ķīlē sacēlās jūrnieki arī uz vācu karakuģiem Liepājā. Uz karakuģiem pacēla sarkanos karogus, virsniekus atbruņoja un tiem vairs neklausīja.²

Vienlaikus ar vācu jūrnieku sacelšanos Liepājā kļuva aktīvs arī turies latviešu proletariats. 1918. g. 15. novembrī Liepājā nodibināja Strādnieku deputātu padomi. Vācu okupācijas varas organi bija spiesti ziņot uz Berlīni, ka Liepājā radies pavisam «neciešams stāvoklis»³. Taču Liepājas proletariata revolucionarā aktivitāte vēl tikai sākās. 1918. g. 6. decembrī pēc ostnieku un dzelzceļnieku iniciatīvas pilsētā sarīkoja vispārēju vienas dienas streiku, notika masu demonstrācijas un mītiņi, kur piedalījās vairāk nekā 10 000 cilvēku. Liepājas strādnieki mītiņos pieņēma asas protesta rezolūcijas pret Rīgas strādnieku deputātu padomes izklīdināšanu 1. decembrī. Vācijas valdībai nosūtīja telegramu, protestējot pret to, ka vācu okupācijas organi no Latvijas izved pārtikas krājumus, un prasot vācu okupācijas karaspēka tūlītēju evakuāciju.

Vācu okupācijas varas organi Liepājā, ar bažām vērodamī revolucionarās kustības pieaugumu, nolēma sekot savu Rīgas koleģu piemēram. 1918. g. 10. decembrī notika bruņots uzbrukums Liepājas strādniekiem, kas bija sapulcējušies kārtējā mītiņā. Pret strādniekiem atklāja uguni, 4 cilvēkus nogalināja, desmitiem ievainoja. Pilsētā notika masu aresti.⁴

Ja pirmās divas trīs nedēļas pēc revolūcijas Vācijā revolucionarā kustība Latvijā varēja attīstīties samērā brīvi un vietām boļševiki pat iznāca no pagrīdes, tad 1918. g. decembra sākumā stāvoklis no jauna krasi pasliktinājās. Vācu okupācijas organu

¹ LKP CK Partijas arhīvs, f. 35, sar. 38, lieta 11.

² A. Winnig, *Der weite Weg*, 430. un 431. lpp.

³ *Die Rückführung des Ostheeres*, 138 lpp.

⁴ «Padomju Latvijas Boļševiks», Nr. 23, 1948, 40. lpp.

asiņainās represijas Rīgā, Liepājā un citur piespieda latviešu boļševikus no jauna pāriet pagrīdē. Taču bruņotās sacelšanās sagatavošanu tas nespēja aizkavēt. Boļševiki, kuriem bija stipras pagrīdes organizācijas un darbaļaužu lielum lielā vairākuma atbalsts, droši gatavojās izšķirošajām cīņām.

Pēc nedēļas, 1918. g. 25. decembrī, Liepājā no jauna notika vispārējs streiks, pie kam streikotāju galvenā prasība bija nodot varu strādniekiem. Dzelzceļa stacijā tika sarīkots plašs mītiņš.¹ 1918. g. beigās Liepājas boļševiki noorganizēja nelegālu tipografiju un sāka izdot avīzi «Komunists». Lai atvieglotu darbu masās, boļševiki nodibināja vairākas legalas organizācijas: kooperatīvu «Cīņa», arodbiedrības utt.²

1918. g. decembra beigās Jelgavā notika Kurzemes kalpu un bezzemnieku konference. Piedalījās ap 70 delegātu no 50 pagastiem. Konference aicināja darbaļaudis aktīvi atbalstīt padomju varu un visiem līdzekļiem cīnīties pret buržuazisko valdību un vācu okupācijas varas orgāniem. Konference pasludināja sevi par augstāko varu Kurzemē un ievēlēja savu izpildorganu.³

Liepājas strādnieku deputātu padome savā 1919. g. 12. janvāra sēdē noklausījās ziņojumu par Jelgavas konferenci. Ar balsu vairākumu pieņēma boļševistisku rezolūciju. Veco, meņševistisko izpildkomiteju atlaida un tās vietā ievēlēja jaunu, boļševistisku izpildkomiteju.⁴

Plaši izvērsās revolucionārā kustība visā Latvijā. Visur sauca darbaļaužu mītiņus un sapulces, ievēlēja padomes un organizēja bruņotas vienības. Vairākās vietās (Aizputes un Kuldīgas apriņķī) 16. novembrī sākās atklātas sacelšanās.⁵ Boļševiku organizētās strādnieku vienības atbruņoja latviešu baltgvardus, ieņēma dzelzceļa stacijas, telegrafu un citus svarīgus atbalsta punktus. Dažas vienības (Rūjienā, Mazsalacā) bija tik lielas un stipras, ka atklāti uzbruka vācu karaspēkam.⁶

¹ «Правда», № 283, 27. XII 1918.

² I. Pinksis, G. Freibergs, V. Lejiņš, Revolucionārā Liepāja, Rīgā 1955, 56. lpp.

³ «Socialdemokrats», Nr. 1, 1919. g. 2. janvārī.

⁴ I. Pinksis, G. Freibergs, V. Lejiņš, cit. grām., 59. lpp.

⁵ Die Rückführung des Ostheeres, 137. lpp.

⁶ Я. Крастынь, Борьба латышского народа против немецких захватчиков и поработителей, Москва 1946, 133. lpp.

Nekādas vācu okupācijas varas organu represijas un zvērības nespēja aizkavēt latviešu proletariata revolucionāro kustību, arvien aktivāku cīņu pret okupantiem.

Latviešu proletariātam, kas cīnījās vācu karaspēka aizmugurē, steidzās palīgā sarkanie latviešu strēlnieki no Padomju Krievijas.

Sarkanie latviešu strēlnieki tai laikā bija diezgan ievērojams spēks. 1918. g. februārī viņi bija spiesti atstāt Latvijas teritoriju. Taču savas kaujas spējas tie nebija zaudējuši, un Padomju valdība izmantoja tos cīņā pret kontrrevolūciju kā boļševikiem uzticīgu, disciplinētu karaspēku ar lielu kaujas pieredzi. 1918. gadā viņi piedalījās kreiso eseru dumpja apspiešanā, cīnījās pret Kaļedīnu, baltsomiem, Krasnovu, angļiem, čehoslovākiem un citiem kontrrevolucionāriem un interventiem.¹ Pēc Brestļitovskas līguma anulēšanas latviešu strēlnieki sāka koncentreties pie Latvijas robežām. 1918. g. decembra sākumā viņi devās straujā uzbrukumā pret vācu karaspēku.

Vietējie iedzīvotāji sarkanajiem latviešu strēlniekiem palīdzēja, cik vien spēja. Strēlniekiem tuvojoties, tautas masas boļševiku vadībā sacēlās pret okupantiem. Sacelšanās notika Valkā, Valmierā, Cēsīs un citās vietās.²

1918. g. 17. decembrī tika izveidota Latvijas Padomju valdība ar P. Stučku priekšgalā. Padomju valdība izdeva manifestu, pasludinādama padomju varas atjaunošanu Latvijā. Manifests atcēla zemes privatīpašumu, noteica 8 stundu darba dienu. Izpildītas tika arī vairākas citas neatliekamas darbaļaužu prasības.³

1918. g. 22. decembrī Padomju Latvijas neatkarību atzina KSFPR Tautas Komisarū Padome. 1918. g. 24. decembrī šo lēmumu apstiprināja VCIK. Krievijas Padomju valdība nekavējoties un bez ierunām atzina Latvijas neatkarību, latviešu tautas tiesības pašai lemt savu likteni.

Latvijas Padomju valdības nodibināšana bija ievērojams

¹ P. Кисис, Латышские стрелки в период гражданской войны, Рига 1951, 71. лрр.

² «Коммунистический Интернационал», № 3, 1919, 328. лрр.

³ П. Стучка, Пять месяцев Социалистической Советской Латвии, ч. I, Псков 1919, 5.—8. лрр.

notikums latviešu proletariata revolucionarās kustības vēsturē. Padomju valdība kļuva par svarīgu organizējošu un mobilizējošu centru, kas kopā ar Komunistisko partiju cēla latviešu tautu cīņai pret ārvalstu interventiem un latviešu buržuaziju, palīdzēja nodrošināt drīzu padomju varas uzvaru Latvijā.

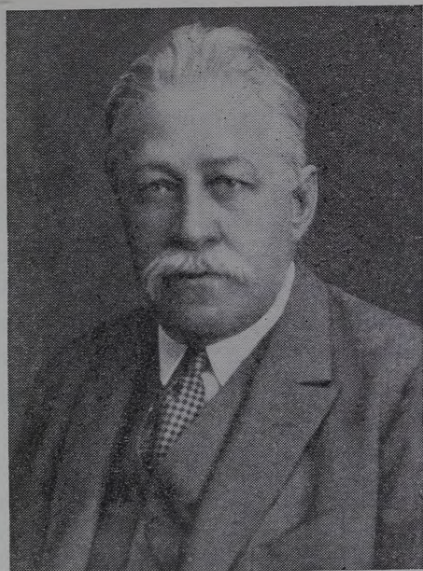
Latvijas Padomju valdība bija spiesta pret ārvalstu interventiem cīnīties vispirms ar ieročiem rokās, taču tā neatteicās arī no politiskās un diplomatiskās cīņas ieročiem. Uzturēdama sakarus ar spartakiešu organizācijām vācu karaspēkā, tā centās ar šo organizāciju palīdzību panākt okupācijas karaspēka drīzāku izvešanu. Tā griezās pie Vācijas valdības un caur vācu strādnieku un kareivju deputātu padomēm pie vācu tautas, prasīdama izbeigt vācu okupācijas varas organu zvērības un teroru Latvijā un nekavējoties izvest vācu karaspēku.

1918. g. 25. decembrī Latvijas Padomju valdība nosūtīja Berlīnes, Hamburgas, Minchenes un citām Vācijas strādnieku un kareivju deputātu padomēm telegramu, kurā tā atmaskoja vācu okupācijas karaspēka zvērības un laupīšanu Latvijā un prasīja gādāt par vācu karaspēka tūlītēju izvešanu no Latvijas. Telegramā bija teikts:

«Pašreiz mēs esam Rīgas strādnieku sacelšanās priekšvarā. Un šai laikā Rīgā ieradušies vācu kareivji, t. s. dzelzsdivīzijas rotas, kopā ar vācu zemes īpašniekiem, kas aizbēguši no Vidzemes un Igaunijas, dažādiem tumšiem elementiem un franču-angļu imperialistiem, gatavodamies apkaut Rīgas strādniekus. Šai nolūkā baznīcu torņos, uz jumtiem un citās piemērotās vietās uzstādīti ložmetēji un lielgabali. Ja tas darīts saskaņā ar uzspiestā pamiera noteikumiem, tad paziņojiet to atklāti, lai paši kareivji zina, ka viņus angļu-franču imperialisma interesēs pēc Vilsona pavēles ar ieročiem rokās sūta pret Latvijas proletariatu.» Latvijas Padomju valdība, tālāk bija teikts telegramā, ir pārliecināta, ka vācu strādnieku un kareivju deputātu padomes izdaris spiedienu uz Vācijas valdību, prasot, lai tā nekavējoties atsauc savu karaspēku no Latvijas.¹

1918. g. 26. decembrī Latvijas Padomju valdība nosūtīja notu

¹ П. Стучка, Пять месяцев Социалистической Советской Латвии, ч. II, Псков 1921, 15. un 16. lpp.

P. Stučka

Anglijas valdībai, kategoriski protestēdama pret to, ka Rīgā uzturas angļu karakuģi.¹

1919. g. 2. janvarī Latvijas Padomju valdība sūtīja jaunu telegramu «Visiem, visiem, visiem!», kategoriski protestēdama pret angļu un vācu interventu rīcību, kuri ar bruņotu spēku Rīgā bija apspieduši kareivju sacelšanos Ulmaņa saformētajās karaspēka daļās. «Ar artilēriju apšaudīt neaizsargātos Rīgas strādnieku kvartalus,» bija teikts telegramā, «ir «demokrātiskās» Anglijas un revolucionārās Vācijas necienīgi... Vai tiešām vācu un angļu strādnieku šķīra nepacels savu balsi un neprotēs pret šādām savu imperialistu negēlībām?»²

Demoralizētais vācu okupācijas karaspēks, nespēdams apturēt sarkano latviešu strēlnieku uzbrukumu, atkāpās, atdodot pilsētu pēc pilsētas.

Kas attiecas uz Latvijas buržuazisko valdību, kuras rīcībā nekāda karaspēka nebija, tad tās loma 1918. g. novembra un

¹ «Жизнь национальностей», № 1, 5. I 1919.

² *П. Стучка*, Пять месяцев Социалистической Советской Латвии, ч. II, Псков 1921, 17. лрр.

decembra notikumos bija visai nenozīmīga. Tā nespēja pat uzņemties «kārtības» uzturēšanu vācu karaspēka aizmugurē. Ulmaņa valdības loceklis Sp. Paegle atzīst, ka 1918. g. novembrī un decembrī «pagaidu valdības priekšstāvjiem uz vietām... nebija nekādas iespējas lielinieku organizēšanos aizkavēt»¹.

1918. gada decembra beigās sarkanie latviešu strēlnieki jau bija atbrīvojuši pusi no Latvijas teritorijas. 1919. g. janvāra sākumā viņi tuvojās Rīgai. Vienlaikus Rīgas proletariāts beidza pēdējos priekšdarbus bruņotās sacelšanās izvēršanai. Tuvojās gals ārvalstu interventu un latviešu buržuāzijas kundzībai Rīgā. Buržuāziskā Latvijas valdība lielā steigā aizbēga no Rīgas un pārcēlās uz Liepāju. Rīgas ostu atstāja arī angļu kara flotes eskadra.

Boļševiku organizētā un vadītā Rīgas strādnieku sacelšanās sākās 1919. g. 2. janvarī. Naktī uz 3. janvarī sacelšanās dalībnieki ieņēma pilsētas centru, kā arī dzelzceļa staciju, pastu un citus svarīgus objektus, 3. janvāra rītā viņu rokās bija arī Daugavas tilti. Pie dzelzceļa stacijas, krievu teatra, tiltiem un vairākās citās vietās notika neatlaidīgas, asiņainas cīņas.

«Kad no ziemeļiem pilsētas tuvumā parādījās dažas sarkanās kavalerijas patruļas,» teikts vācu austrumarmijas pēckara kauju vēsturē, «visās pilsētas malās uzliesmoja jau sen atklāti sagatavotā sacelšanās, par kuras apspiešanu nebija ko domāt.»²

Angļu kara flotes eskadras pavēlnieks admirālis Sinklers ar īgnumu konstatēja, ka «sacelšanās dalībniekiem pievienojies zināms skaits latviešu no karaspēka, kuru bija apbruņojuši angļi»³.

1919. g. 3. janvarī Rīgā ienāca sarkanie latviešu strēlnieki Jāņa Fabriciusa vadībā. Pēc tam kad sarkanie strēlnieki bija ienākuši Rīgā, tur ieradās arī Latvijas Padomju valdība. Rīga kļuva par Padomju Latvijas galvaspilsētu.

Ieņemuši Rīgu, sarkanie latviešu strēlnieki sāka atbrīvot Kurzemi, kas jau no 1915. g. smaka vācu okupantu jūgā. Drīz viņi ieņēma Jelgavu un 1919. g. 11. janvarī iegāja Ventpilī — svarīgā ostas pilsētā Baltijas jūras piekrastē. Latviešu strēlnie-

¹ Sp. Paegle, cit. grām., 231. lpp.

² Die Rückführung des Ostheeres, 152. lpp.

³ Foreign Relations of the U.S., 1919, Russia, 666. lpp.

kiem tuvojoties, Jelgavā, Tukumā un Ventspilī, kā arī vairākās citās Kurzemes pilsētās, notika proletariata bruņotas sacelšanās.¹

Jelgavā saformētās baltlatviešu rotas kareivji, kuriem bija pavēlēts doties uz Liepāju, izklīda uz visām pusēm. Kāda cita Tukumā saformēta karaspēka rota pārgāja vietējā proletariata pusē, kas boļševiku vadībā saņēma varu pilsētā jau pirms sarkano latviešu strēlnieku ierašanās.²

1919. g. janvāra vidū padomju vara bija uzvarējusi gandrīz visā Latvijas teritorijā. Vācu karaspēka un Ulmaņa rokās palika tikai neliels placdarms Liepājas rajonā.

Tik drīza padomju varas uzvara Latvijā nebija nejaušība. Šo uzvaru bija sagatavojuši visa vēsturiskā attīstības gaita Latvijā, sevišķi 1917.—1918. g. notikumi. Kaujas par padomju varu Latvijā 1918. g. beigās un 1919. g. sākumā bija tiešs to revolucionāro kauju turpinājums, kuras latviešu proletariats izcīnīja Lielās Oktobra socialistiskās revolūcijas dienās. Atklātie vācu imperialistu mēģinājumi atdalīt Latviju no Krievijas un pievienot to Vācijai, vācu okupantu un Baltijas vācu baronu zvērības, latviešu buržuazijas nodevība — tas viss 1918. gadā vēl vairāk bija paasinājis šķiru pretrunas Latvijā, palielinājis darbaļaužu naidu pret vāciešiem un latviešu buržuaziju, revolucionizējis strādniekus un trūcīgos zemniekus. Liela nozīme bija arī tam, ka latviešu boļševikiem bija tāds ievērojams militārs spēks kā sarkanie latviešu strēlnieki.

¹ «Коммунистический Интернационал», № 3, 1919, 328. lpp.

² P. Bērziņš, cit. grām., 14. un 19. lpp.

III nodaļa

PRETPADOMJU MILITARA PLACDARMA IZVEIDOŠANA LIEPĀJĀ

1919. g. janvaris-aprīlis

1. Jautājums par intervenciju Latvijā Parizes miera konferencē

Parizes miera konferencē jautājumam par intervenciju Baltijā, tai skaitā Latvijā, piešķīra visai lielu nozīmi. Padomju varas nodibināšana Baltijā 1918. g. beigās — 1919. g. sākumā Antantes valstu imperialistiskajās valdošajās aprindās radīja lielu satraukumu. Tās nolēma steidzīgi rīkoties, lai ne vien apturētu boļševisma tālāku izplatīšanos, bet arī nekavējoties apspiestu padomju varu Baltijā. Antantes valstu imperialisti to uzskatīja par vienu no svarīgākajiem un neatliekamākajiem uzdevumiem, plānojot padomju varas apspiešanu Krievijā.

Ka Antantes imperialisti Baltijai veltīja tik lielu uzmanību, tas izskaidrojams ar tās sevišķi izdevīgo stratēģisko stāvokli un nelielo attālumu no Krievijas svarīgākajiem centriem. Lielu nozīmi to Baltijas rajonu pārvēršanai par placdarmu pretpadomju intervencijai, kur vēl nebija nodibināta padomju vara, piešķīra, starp citu, amerikāņu imperialisti.

1918. g. 14. decembrī ASV sūtnis Zviedrijā Moriss telegrafēja uz Vašingtonu: «Vispiemērotākā vieta militārai intervencijai pret boļševikiem būs Baltijas provinces un Somija. To ģeogrāfiskais stāvoklis ir eksponēts, tām ir ostas un dzelzceļi, tās nav tālu no Petrogradas . . ., pie ceļiem, kas ved uz galvaspilsētu, nav nocietinājumu . . ., apgādes organizēšana šajos jau izpostītajos rajonos boļševikiem rada grūtības — tas viss runā par labu šādai operācijai. Sabiedroto karaspēkam jāokupē Baltijas provinču galvenās ostas un pilsētas . . .»¹

¹ Foreign Relations of the U.S., 1918, Russia, II sēj., 858. lpp.

Jautājumu par līdzekļiem un metodēm intervencijai Krievijā, tai skaitā arī intervencijai Baltijā, sīki izskatīja jau tajās apspriedēs, kuras notika pirms Parizes miera konferences un kurās Anglijas, Francijas un ASV valdības pārstāvji sagatavoja tās sasaukšanu. Šo jautājumu, starp citu, vispusīgi un rūpīgi iztirzāja apspriedē, kura notika Londonā 1918. g. decembrī, piedaloties Vilsonam, Loidam Džordžam un Klemanso. Šajā apspriedē tika it īpaši uzsvērts, ka cīņā pret boļševismu ļoti liela nozīme ir vācu karaspēka izmantošanai. Pēc domu apmaiņas «lielais trijnieks» nāca pie slēdziena, ka «pakļaut Krieviju» var «tikai ar Vācijas palīdzību». Apspriedes lēmumos bija teikts: Vācijai nemanāmi jāpāriet «no sīvas cīņas uz dabisku sadarbību ar mums visiem. Bez Vācijas Eiropā nekā nevar izdarīt, bet ar tās palīdzību visu varēs viegli veikt... Vācija ir jāaicina talkā Krievijas atbrīvošanā un Austrumeiropas atjaunošanā.»¹

Tā vācu militaristi tika atzīti par uzvarētāju valstu imperialistu «dabiskajiem sabiedrotajiem» Krievijas «atbrīvošanā» no boļševisma.

Saskaņā ar 1918. g. 11. novembra pamiera vienošanos cīņa pret boļševikiem Baltijā bija uzdots vācu karaspēkam. Taču vācu austrumarmijai tolaik pildīt Antantes uzliktos pienākumus nebija pa spēkam. Tā nespēja aizkavēt Sarkano Armiju atbrīvot Krievijas rietumu nomales. 1919. g. janvāra sākumā padomju vara jau bija nodibināta Igaunijā, Latvijā, Lietuvā, Baltkrievijā un ievērojamā daļā Ukrainas. Antantes imperialistus tas stipri satrauca. Nespēdami šajā rajonā kaut ko uzsākt paši saviem spēkiem, viņi nolēma pieprasīt, lai Vācija pastiprina savu karaspēku Baltijā un aktivizē tā operācijas.

1918. g. 24. decembrī sabiedrotie iesniedza Vācijas pārstāvjiem pamiera komisijā notu, kurā viņi stingri pieprasīja, lai vācieši saskaņā ar pamiera noteikumiem notur Baltiju tik ilgi, kamēr sabiedrotie to uzskatīs par nepieciešamu.² Šī sabiedroto prasība bija tik noteikta un kategoriska, ka dažas avīzes pat rakstīja, ka sabiedrotie esot iesnieguši Vācijai ultimatu.

Savā atbildē uz sabiedroto notu Vācijas pamiera komisijas priekšsēdētājs Erbergers 1919. g. 1. janvarī mēģināja pārliecināt

¹ W. Churchill, *The World Crisis*, 5. sēj., London 1929, 24. un 25. lpp.

² «Deutsche Tageszeitung», Nr. 2, 2. I 1919.

sabiedroto karaspēka virspavēlnieku Fošu, ka Vācija «dara visu iespējamo, lai apturētu boļševiku virzīšanos uz priekšu, un ka Vācijas valdība arī turpmāk labprāt turpinās pret viņiem cīņu»¹.

1919. g. 14. janvarī Kaselē notika vācu pamiera komisijas priekšsēdētāja Ercbergera apspriede ar Vācijas bruņoto spēku virspavēlniecību. Apspriedē tika panākta vienošanās, ka gadījumā, ja sabiedrotie prasīs izveidot vienotu fronti cīņā pret boļševikiem, Ercbergers var parakstīt attiecīgu vienošanos.²

Atbalstīdami Vācijas «socialistisko» valdību tās cīņā pret Padomju Krieviju, arī vācu militaristi aicināja kopā ar sabiedrotajiem uzbrukt boļševikiem. Ģenerālis Hofmanis izteicās angļu avīzes «Daily Express» korespondentam: «Boļševismu var gāzt tikai ar spēku; lai to gāztu, vajadzīga liela sabiedroto armija, kas soļotu plecu pie pleca ar vācu armiju. Tas jādara un pie tam drīz, citādi būs par vēlu.»³

Vācijas valdība, vēlēdamās nodibināt tiešu militāru sadarbību ar Antanti cīņā pret boļševikiem, savā 1919. g. 6. februāra notā aicināja sabiedrotos «dot rīkojumu, lai sabiedroto jūras bruņotie spēki pastāvīgi atrastos Liepājā un vajadzības gadījumā ar saviem ieročiem piedalītos piekrastes rajonu aizstāvēšanā pret boļševiku uzbrukumu . . .»⁴.

Sava Baltijas karaspēka pastiprināšanai Vācijai tomēr bija vajadzīgs zināms laiks. Sabiedrotie baidījās, ka pa šo laiku Sarkanā Armija būs paspējusi atbrīvot no vācu okupācijas jaunas plašas teritorijas. Tai laikā padomju karaspēks arī citās frontēs deva interventiem smagus triecienus. Sakarā ar to kapitalistiskās pasaules varasvīri sāka apsvērt, kā apturēt padomju varas tālāku izplatīšanos, iekāms būs pabeigti priekšdarbi vispārējam pret-padomju «krusta karam».

Tāpēc Parīzes «miera» konference, kas 1919. g. janvāra vidū sapulcējās, lai noslēgtu mieru ar Vāciju un tās sabiedrotajiem, vispirms nodarbojās ar pavisam citu jautājumu, kurš sabiedroto

¹ «Deutsche Tageszeitung», Nr. 2, 2. I 1919.

² M. Erzberger, Erlebnisse im Weltkrieg, Stuttgart-Berlin 1920, 350. lpp.

³ «Daily Express», 14. III 1919.

⁴ «Deutsche Worte», 8. II 1919.

valstu imperialistiem šķita daudz steidzamāks un svarīgāks, proti — ar «Krievijas jautājumu».

Angļu avīze «Morning Post» 1919. g. 17. janvarī rakstīja, ka nolemts, turklāt pietiekami pamatoti, konferencē nodarboties vispirms ar «Krievijas jautājumu», jo sabiedrotajām valstīm neka vējoties jānoteic sava politika attiecībā uz Krieviju. Lai cik svarīgi būtu tie jautājumi, kuri attiecas uz Rietumiem, tomēr jautājumam par sabiedroto politiku Austrumos neatliekamības ziņā piederot prioritāte. «Parizē sapulcējušos valstsvīru darbību,» rakstīja avīze, «īsti varēs novērtēt pēc viņu politikas attiecībā uz Krieviju, un, kamēr šī politika nebūs skaidri izstrādāta un, enerģiski realizēta, nedos rezultātus, tikmēr ar visu pārējo ir jānogaida.»

«Krievijas jautājumu» vispusīgi apsprieda Parizē nodibinātās sabiedroto Augstākās padomes sēdēs 1919. g. 16.—22. janvarī. Loida Džordža atmiņās izklāstīti Sabiedroto karaspēka virspavēlnieka Foša uzskati šajā jautājumā: «Maršals uzskata, ka sabiedrotie var zaudēt karu, ja viņiem neizdosies apmierinoši atrisināt Krievijas jautājumu. Viņš izsakās par palīdzību visiem antiboļševistiskajiem spēkiem Krievijā un visām Krievijas kaimiņzemēm... Viņš gatavs pat piekrist Vācijas un sabiedroto sadarbībai... un uzskata, ka tā var būt visai vērtīga.»¹

Taču priekšdarbi šāda plāna realizēšanai prasīja zināmu laiku, bet gaidīt Antantes valstis nevarēja — tās bija ieinteresētas, lai tūlīt tiktu apturēts boļševiku uzbrukums. Foša plāna realizēšanai nepieciešamos sagatavošanas darbus varētu veikt arī pēc tam. Šajā sakarībā Loids Džordžs 1919. g. 16. janvāra sēdē izvirzīja priekšlikumu: aicināt visu Krievijas teritorijā izveidoto valdību pārstāvjus sastapties kopēju sarunu vešanai, uz laiku pārtraucot kara operācijas.²

Tā kā neizdevās boļševisma izplatīšanos apturēt ar varu, Antantes imperialisti centās to panākt diplomātiskā ceļā.

Sabiedroto Augstākās padomes 1919. g. 22. janvāra sēdē Vilsons nolasīja viņa paša sastādītu aicinājumu visu Krievijas politisko un militāro grupējumu pārstāvjiem. Aicinājumā bija teikts,

¹ D. Lloyd George, *The Truth about the Peace Treaties*, I sēj., London 1938, 375. lpp.

² *Foreign Relations of the U.S.*, P.P.C., 1919, III sēj., 583. lpp.

ka visi politiskie un militārie grupējumi Krievijā tiek aicināti līdz 1919. g. 15. februārim sūtīt savus pārstāvjus uz Prinču salām, taču ar noteikumu, ka pa konferences laiku starp uzaicinātajām pusēm tiks noslēgts pamiers un pārtrauktas jebkuras uzbrukuma operācijas.¹

Šajā Augstākās padomes sēdē tika arī precizēts, ka šis aicinājums domāts ne vien krievu grupējumiem, bet arī nacionālajām buržuaziskajām valdībām, kas izveidotas Krievijas nomalēs — Baltijā un Aizkaukazā.²

Padomju valdība uz konferenci Prinču salās nekādas lielas cerības nelika, taču, būdama uzticīga savai miera politikai, tā tūlīņ paziņoja, ka ir gatava konferencē piedalīties. Padomju valdības 1919. g. 4. februāra notā Lielbritānijas, Francijas, Itālijas, Japānas un ASV valdībai bija teikts:

«Lai gan Padomju Krievijas stāvoklis tiklab militārā ziņā, kā arī attiecībā uz iekšējo situāciju kļūst arvien labvēlīgāks, Krievijas Padomju valdība uzskata par tik vēlamu noslēgt vienošanos, kas izbeigtu karadarbību, ka tā gatava šai nolūkā sākt sarunas nekavējoties un, kā tā vairākkārt paziņojusi, panākt šādu vienošanos, pat stipri piekāpjoties, ciktāl tas neapdraudēs Padomju Republikas tālāko attīstību.»³

Pārtraukt karadarbību jau pirms konferences Padomju valdība atteicās, jo tieši par karadarbības pārtraukšanu taču bija jānotiek sarunām konferencē.

Uz konferenci bija aicināta arī Latvijas buržuaziskā valdība. 10. februārī Latvijas delegācijas priekšsēdētājs Parizē⁴ J. Čakste piesūtīja Vilsonam notu, paziņodams, ka Latvijas buržuaziskā valdība ir ar mieru piedalīties konferencē Prinču salās. Taču vienlaikus viņš izvirzīja notā absurdu prasību, lai līdz konferences sākumam viss boļševiku karaspēks atstāj Latviju.⁵ Ne-

¹ Foreign Relations of the U.S., P.P.C., 1919, III sēj., 676. un 677. lpp.

² Turpat, 734. lpp.

³ «Известия», Nr. 26, 5. II 1919.

⁴ Jau 1918. g. decembra beigās Ulmanis saņēma aicinājumu sūtīt uz Parizes miera konferenci trīs pārstāvjus. Latvijas buržuaziskās valdības delegācija, kurā ietilpa Tautas padomes priekšsēdētājs J. Čakste, ārlietu ministrs Z. Meierovics un J. Seskis, ieradās Parizē 1919. g. 23. janvārī.

⁵ Foreign Relations of the U.S., 1919, Russia, 49. un 50. lpp.

spēdama turēties pretī sarkanajiem latviešu strēlniekiem, buržuaziskā valdība mēģināja savu varu pār visu Latviju nodibināt citādā ceļā.

Kas attiecas uz dažādām krievu baltgvardu valdībām, tad sastapties ar boļševikiem tās kategoriski atteicās. Tādējādi, neraugoties uz Padomju valdības piekrišanu konferencē piedalīties, tā nevarēja notikt.

Tāds pats mēģinājums apturēt Sarkanās Armijas uzbrukumu bija arī amerikaņu delegācijas locekļa Parizes miera konferencē Bullita brauciens uz Maskavu. Sarunās ar Bullitu Padomju valdība no jauna apliecināja savu patieso vēlēšanos drīzāk izbeigt karadarbību. Taču 1919. g. martā, kad Bullits atgriezās Parīzē, ārzemju interventi, gatavodami kopējo karagājienu pret Padomju Krieviju, jau bija daudz ko panākuši: sākās Kolčaka uzbrukums. Interventiem pamiers vairs nebija vajadzīgs. Ar to, kā vēlāk atzina pats Bullits, arī izskaidrojama viņa misijas neveiksme.¹

Taču, ierosinādamas sasaukt konferenci Prinču salās un sūtīdamas Bullitu uz Maskavu, Antantes valstis centās ne vien apturēt Sarkanās Armijas uzbrukumu, lai ārzemju interventi un krievu kontrrevolūcija gūtu iespēju pabeigt priekšdarbus «izšķirošam» uzbrukumam pret Padomju Krieviju; Antantes imperiālisti sprauda sev arī citu svarīgu uzdevumu — saskaldīt Krieviju. Vienošanās par karadarbības pārtraukšanu nostiprinātu buržuaziskās valdības Krievijas nomalēs.

Krievijas saskaldīšanas plāni Antantes valstu politikā ieņēma svarīgu vietu. Amerikaņu delegācijai Parizes miera konferencē ASV valsts departaments pat bija izgatavojis specialu karti ar nosaukumu «Proponētās Krievijas robežas». Šī karte uzskatāmi rāda, ka ASV valdība bija nodomājusi no Krievijas atdalīt Baltiju, Baltkrieviju, Ukrainu, Kaukazu, Sibīriju un Vidusaziju. Kartei pievienotajā ASV valsts departamenta paskaidrojumā ar bezgalīgu cinismu bija teikts: «Visa Krievija jāsadala lielos dabiskos apgabalos tā, lai katram būtu savrupēja ekonomiskā dzīve. Pie tam neviens apgabals nedrīkst būt pietiekami patstāvīgs, lai izveidotu stipru valsti.»²

¹ The Bullitt Mission to Russia, New York 1919, 90. lpp.

² А. Е. Кунина, Провал американских планов завоевания мирового господства в 1917—1920 гг., Москва 1951, 81. lpp.

Vilsons arī personīgi norādīja, ka, izlemjot jautājumus, kas skar Krieviju, jāvadās no tā, ka «Krievija sadalījusies vismaz piecās daļās — Somijā, Baltijas provincēs, Eiropas Krievijā, Sibīrijā un Ukrainā»¹.

Tādu pašu Krievijas saskaldīšanas un vājināšanas politiku Parizes miera konferencē piekopa arī Anglijas valdība. Kas attiecas uz franču imperialistiem, tad viņi tai laikā vēl sapņoja par «vienotas un nedalāmas» Krievijas atjaunošanu. Bijušais cara valdības ārlietu ministrs Sazonovs, kas par ASV, Anglijas un Francijas nostāju šajā jautājumā katrā ziņā bija labi informēts, no Parizes 1919. g. 17. februārī telegrafēja Kolčakam: «Francijā sāk saprast, ka viņiem izdevīga stipras Krievijas atjaunošana, bet Anglijā un Amerikā tas ir citādi, un tāpēc tur ar simpatijām atsaucas par to tautu tīkojumiem, kuras tiecas atdalīties no Krievijas.»²

Antantes valstis ne vien centās aktivizēt vācu karaspēka operācijas Baltijā un diplomatiskā ceļā apturēt Sarkanās Armijas virzīšanos uz priekšu, bet uzskatīja arī par nepieciešamu gādāt par to, lai Baltijā drīzāk tiktu saformēts vietējs baltgvardu karaspēks, kas varētu piedalīties cīņā pret boļševikiem.

Cerčils savā runā 1919. g. 15. februārī sabiedroto Augstākās padomes sēdē ierosināja dibināt specialu organu intervencijas sagatavošanai (Sabiedroto padomi Krievijas lietās), kas apspriestu «praktiskas iespējas» organizēt pret boļševikiem «apvienotas kara operācijas», kurās līdzās sabiedrotajām valstīm un krievu baltgvardu karaspēkam piedalītos arī Krievijas kaimiņzemju karaspēks.³

Cerčila priekšlikumu, kā raksta Loids Džordžs, atbalstīja Fošs, kas plānoja «somu, igauņu, latviešu, lietuviešu, poļu, čechu, krievu — visu sabiedrotajiem pakļauto Krievijas kaimiņzemju tautu plašu uzbrukumu Padomju Krievijai»⁴. «Šis jaunais karaspēks,» sabiedroto Augstākās padomes 1919. g. 25. februāra sēdē teica Fošs, «kas pats par sevi nav pietiekami labi organizēts . . ., apvienots ar vienotu pavēlniecību, var kļūt par pietiekamu spēku,

¹ Foreign Relations of the U.S., P.P.C., 1919, I sēj., 269. lpp.

² «Красный архив», Nr. 6 (37), 1929, 84. lpp.

³ W. Churchill, The World Crisis, V sēj., 173. un 174. lpp.

⁴ D. Lloyd George, The Truth about the Peace Treaties, I sēj., 370. lpp.

lai sagrautu boļševiku karaspēku un okupētu viņu teritoriju. Ja tas tiks izdarīts, tad 1919. gadā piedzīvosim boļševisma galu . . .»¹

Apspriežot jautājumu par Baltijas valstu buržuazisko valdību iesaistišanu intervencijā Krievijā, sevišķu cinismu parādīja amerikāņu imperialisti. Lai nodrošinātu Baltijas valstu buržuazisko valdību visplašāko piedalīšanos karagājienā pret Padomju Krieviju, viņi ierosināja tās uzpirkt, piesolot tām zināmu daļu no Vācijas reparacijām. Tā valsts departamenta pārstāvis Vorens savā memorandā par reparacijām norādīja, ka gadījumā, ja Baltijas valstu buržuaziskās valdības piedalīsies pretpadomju intervencijā, kas ir Rietumeiropas valstu interesēs, «tām piešķirs zināmas iespējas piedalīties reparaciju saņemšanā», bet, ja uzpirkšanas mēģinājums neizdotos un Baltijas valstu buržuaziskās valdības no piedalīšanās intervencijā atteiktos, nekautrīgs amerikāņu imperialists aicināja piedraudēt tām, ka reparācijas tiks piedzītas no viņām pašām.²

No šiem izsacījumiem redzams, ka amerikāņu, angļu un franču imperialisti Baltijas valstīs, tai skaitā arī buržuazisko Latviju, uzskatīja par svarīgu posmu to valstu ķēdē, kurām, pēc viņu plāna, vajadzēja piedalīties intervencijā, uzbrukt Padomju Krievijai un to nožņaupt. Paši viņi bija ar mieru uzņemties Baltijas buržuazisko valdību apgādi ar kara materiāliem.

Memorandā, ko 1919. g. 6. janvārī sastādīja Valsts departamenta pārstāvis Šeldons, šajā sakarībā teikts: «Sabiedroto un ASV valdības nodomājušas sniegt kopīgu atbalstu tām . . . valdībām, kas noskaņotas boļševikiem naidīgi un no visām pusēm apņēmusi centrālo padomju valdību . . . Līdzās dažāda veida militāram atbalstam nepieciešama politiska un ekonomiska palīdzība, pamatojoties uz sabiedroto vienotu programmu . . .»³

Ievērojot to, ka angļu un amerikāņu imperialisti bija ieinteresēti panākt Baltijā izveidoto buržuazisko valdību piedalīšanos cīņā pret boļševikiem, Ulmaņa valdības delegācija Parīzē ne bez pamata cerēja, ka Antantes valstīs sniegs latviešu buržuazijai visu iespējamo palīdzību. Kā redzams no Latvijas buržuaziskās

¹ Foreign Relations of the U.S., P.P.C., 1919, IV sēj., 122. lpp.

² А. Е. Кунина, cit. grām., 2. izd., 79. lpp.

³ Turpat.

valdības delegācijas Parīzē ziņojuma par tās darbību, galvenais, ko tā centās panākt, bija

«1) Latvijas patstāvības atzīšana.

2) *Intervencijas un palīdzības izgādāšana cīņā pret lieliniekiem.*

3) Aizņēmuma un pārtikas izgādāšana Latvijai.»¹

Bez visa tā buržuaziskās Latvijas pastāvēšana nebija domājama. Tāpēc Latvijas buržuaziskās valdības delegācija Parīzē izvērta drudzainu darbību.

Vispirms Latvijas delegācija lūdza Antantes valstis oficiāli atzīt Latvijas «neatkarību».

Bez tam Latvijas delegācija šajā miera konferencē, kura faktiski bija pretpadomju militārās intervencijas politiskais un organizatoriskais štabs, centās izdabūt no interventiem plašāku palīdzību Latvijas buržuazijai cīņā pret boļševikiem. Delegācija lūdza sūtīt uz Latviju ārvalstu karaspēku, jūras bruņotos spēkus, ieročus un municiju.

Beidzot Latvijas delegācija 1919. g. 13. februārī lūdza Antantes valstis piešķirt Latvijai aizdevumu 15 miljonu angļu mārciņu apmērā, lai tā varētu uzturēt un apgādāt karaspēku, kas Latvijā cīnījās pret boļševikiem.²

2. Kaujasspējīga vācu karaspēka saformēšana Liepājā

Izpildot Antantes prasību aktivizēt Baltijā esošā vācu karaspēka cīņu pret boļševikiem, Vācijas valdība sāka pastiprināt sava karaspēka kaujas spējas. Antantes prasībai tā bija piekritusi, būdama pati ieinteresēta saglabāt savu karaspēku Baltijā un panākt tā piedalīšanos intervencijā Krievijā. Pēc kara beigšanās Rietumos padomju varas apspiešana Krievijā bija kļuvusi par visu zemju kapitalistu, to starpā arī vācu kapitalistu galveno mērķi. Vācijas socialdemokrātiskā valdība nebija atteikusies arī no Vācijas agrākajiem ekspansionistiskajiem plāniem Baltijā.

¹ Архив б. МИД Латвии, ф. 38-а, д. 13, 205. lapa. (Kursivs mans. — V.S.)

² Архив б. МИД Латвии, ф. 38-а, д. 29, 90. lapa.

Pastiprināt vācu karaspēku Baltijā tika nolemts, vispirms mēģinot vervēt brīvprātīgos. Jau 1918. g. novembrī 8. vācu armijas pavēlniecība ar specialu rīkojumu bija nodibinājusi brīvprātīgo «dzelzs brigadi»¹, ko 1919. g. janvarī pārdēvēja par «dzelzsdivīziju». Taču 8. vācu armija bija tik stipri demoralizēta, ka nelīdzēja ne piesolītais augstais atalgojums, ne citi labumi — starp 8. armijas kareivjiem brīvprātīgo radās visai maz. 1919. g. janvarī «dzelzsdivīzijas» sastāvā bija tikai 450 kareivji un virsnieki.²

Tāpēc brīvprātīgos sāka vervēt arī pašā Vācijā. Kā ziņoja vācu avīzes, Prūsijas kara ministrija deva karaspēka virspavēlniekam rīkojumu «visiem spēkiem sekmēt brīvprātīgo vervēšanu». Rīkojumā bija teikts, ka šie «brīvprātīgie tiks izmantoti vispirms Austrumarmijas karaspēka daļās ārpus Vācijas robežām». Brīvprātīgajiem piesolīja augstu atalgojumu: virs parastajām 30 markām viņiem ik mēnešus bija paredzēta papildu gratifikācija 150 marku un premija 20—50 marku apmērā.³ Bez šā atalgojuma, ko maksāja Vācijas valsts kase, brīvprātīgajiem, tiklīdz tie atradās viņpus Vācijas robežas, bija jāsaņem 120 rubļu mēnesī no Latvijas valdības.⁴ Pēc 3 mēnešu dienesta viņiem bija paredzēts 14 dienu atvaļinājums.

Pēc Prūsijas valdības ar jautājumu par brīvprātīgo vervēšanu sāka nodarboties arī Vācijas valdība. 1919. g. 4. janvarī dažas vācu avīzes ziņoja, ka Tautas Pilnvaroto Padome — tā vācu socialdemokrāti, krāpdami tautas masas, bija nosaukuši Vācijas valdību — jau divas dienas apspriež stāvokli Austrumos un pasākumus, kādi būtu veicami, lai radītu kaujasspējīgu karaspēku cīņai pret boļševikiem.⁵ Tika nolemts organizēt mobilas daļas no brīvprātīgajiem un 1898. un 1899. gadagājuma kareivjiem.⁶ 1919. g. 7. janvarī Vācijas valdība publicēja Eberta, Šeidemaņa, Noskes un citu ministru parakstītu aicinājumu brīvprātīgajiem

¹ Die Rückführung des Ostheeres, 138. lpp.

² Darstellungen aus den Nachkriegskämpfen deutscher Truppen und Freikorps. Zweiter Band: Der Feldzug im Baltikum bis zur zweiten Einnahme von Riga (turpmāk saīsināti: Der Feldzug im Baltikum), Berlin 1937., 1. lpp.

³ «Deutsche Tageszeitung», Nr. 655, 25. XII 1918.

⁴ Der Feldzug im Baltikum, 140. lpp.

⁵ «Deutsche Tageszeitung», Nr. 6, 4. I 1919.

⁶ «Vossische Zeitung», Nr. 8, 5. I 1919.

pieteikties. Valdībai talkā nāca visa labējā vācu prese, burtiski dienu no dienas publicēdama rakstus, kas aicināja demobilizētos vācu kareivjus iestāties brīvprātīgo daļās cīņai pret boļševikiem. Berlīnē, Breslavā, Dancigā, Drezdenē, Jenā, Kenigsbergā, Libekā, Minchenē, Štutgartē, Štetinā un daudzās citās pilsētās atvēra vervēšanas birojus.

Nemitīgajai aģitacijai bija panākumi. Dažādās Vācijas pilsētās drīz vien sāka izveidoties brīvprātīgo vienības (Freikorps), kas bija gatavas doties uz Baltiju. Noske rakstīja, ka «tūkstošus cilvēku pārņēma Baltijas drudzis»¹. 1919. g. marta sākumā Baltijā jau atradās majora Fišera, kapteiņa Brandisa, kapteiņa Randova u. c. brīvprātīgo daļas.²

1919. g. janvāra beigās nodibināja «Ziemeļu virspavēlniecību» ar štabu Bartenšteinā (Austrumprūsijā). «Ziemeļu virspavēlniecības» priekšgalā atradās ģenerālis fon Kvasts, štaba priekšnieks bija ģenerālis fon Sekts — vēlākais Vācijas reichsvēra organizētājs.

Par vācu karaspēka pavēlnieku Liepājā tika iecelts negantais reakcionārs, Somijas revolūcijas bende ģenerālis fon der Golcs. 1919. g. 1. februārī viņš ieradās Liepājā.

Kā norādīts vācu austrumarmijas pēckara cīņu vēsturē, «grafa fon der Golca pirmais uzdevums bija apspiest boļševismu...»³. Taču pie plāniem, ko loloja Golcs pēc ierašanās Liepājā, der pakavēties sīkāk. Vislabāk par tiem var spriest pēc paša Golca atmiņām.

Golcs cerēja izmantot to apstākli, ka Antantes valstis ar saviem spēkiem vien nespēja tikt galā ar boļševikiem. Viņš uzskatīja, ka padomju varas apspiešanā Krievijā galvenā loma būs vācu karaspēkam, un tādejādi galvenā ietekme buržuaziskajā Krievijā tiks nodrošināta Vācijai. Ar jauno reakcionāro Krievijas valdību, ko nodibinātu pēc boļševiku gāšanas, Golcs domāja noslēgt militāru savienību un ar Krievijas atbalstu panākt smago pamiera noteikumu atcelšanu, kurus Vācijai bija uzspiedušas Antantes valstis. Golcs rakstīja, ka vāciešiem «kopā ar Deņikinu un Kolčaku jādod nāvējošs trieciens boļševikiem un... nākamās buržuaziskās Krievijas personā jāiegūst jauns sabiedrotais pret

¹ G. Noske, Von Kiel bis Kapp, Berlin 1920, 177. lpp.

² Der Feldzug im Baltikum, 148. un 149. lpp.

³ Turpat, 21. lpp.

britu pasaules lielvalsti»¹. Golcs arī cerēja, ka ar vāciešu palīdzību izveidota Krievijas valdība palīdzēs vācu reakcionāriem gāzt socialdemokrātu valdību Vācijā un tur atjaunot monarchiju.

Golcs cerēja, ka pat gadījumā, ja vācu imperialistiem kaut kādu iemeslu dēļ neizdotos visu šo plānu realizēt, vismaz piepildīsies viņu ekspansionistiskie tīkojumi Baltijā. Golcs rakstīja, ka pēc neveiksmīgā kara iznākuma jāglābj viss, kas vēl glābjams. Viņš norādīja, ka Vācijas austrumpolitiku, kas 1918. g. rudenī izjuka, vajadzēja censties realizēt «kaut kādā citā piemērotā formā, maskējot to ar cīņu pret boļševikiem»². Kāda īsti bija šī «cita piemērotā forma», redzams no vācu austrumarmijas pēckara cīņu vēstures. Tajā norādīts, ka Golcam bija «jāizveido Padomju Krievijai naidīgi un Vācijai draudzīgi noskaņotas nomaļvalstis»³. Ja neizdotos realizēt arī šos plānus, vācu imperialisti katrā gadījumā uzskatīja par nepieciešamu turēt boļševikus iespējami tālāk no Vācijas robežām.⁴

Kā rakstīja Golcs, viņam, kas bija dzimis Vācijas austrumos, visi šie jautājumi bija sevišķi tuvi, un savu uzdevumu viņš sāka pildīt visai cītīgi.⁵

Beidzot, vācu militaristi un reakcionāri cerēja Baltijā likt pamatus jaunai kaujas spējīgai vācu armijai, «atjaunot karaspēkā veco prūšu zaldātu garu»⁶, lai varētu sākt gatavoties jaunam karam un apspiest revolucionāro kustību Vācijā⁷.

Gatavodamies realizēt visus šos plānus, Golcs uzskatīja par nepieciešamu vispirms stiprināt vācu karaspēka kaujas spējas. Viņš sāka ar to, ka «nodibināja kārtību» 6. rezerves korpusā — galvenajā vācu karaspēka daļā Liepājā, pirmām kārtām likvidēdams kareivju padomes, kas vācu karaspēka daļās bija nodibinātas 1918. g. novembrī.

¹ R. Goltz, *Meine Sendung in Finnland und im Baltikum*, 147. lpp.

² R. Goltz, *Als politischer General im Osten*, Leipzig 1936, 85. lpp.

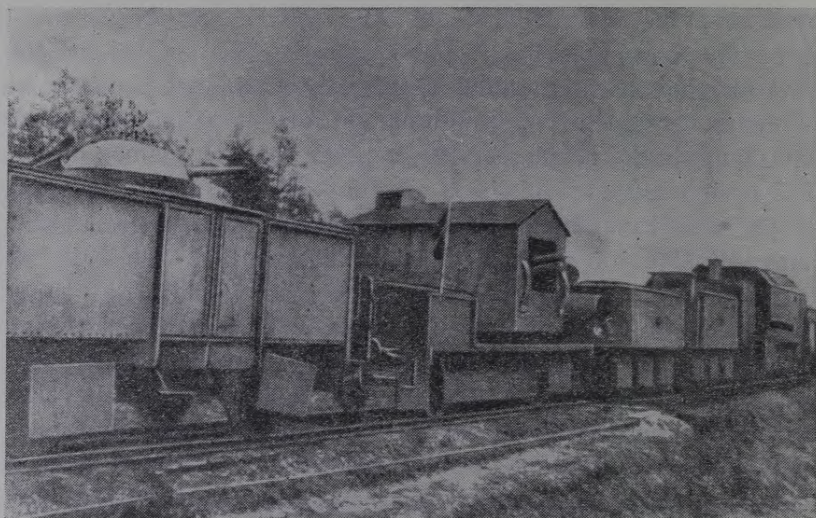
³ *Der Feldzug im Baltikum*, 21. lpp.

⁴ Turpat, 7. lpp.

⁵ R. Goltz, *Als politischer General im Osten*, 84. lpp.

⁶ *Der Feldzug im Baltikum*, 21. lpp.

⁷ Vācu imperialisti Golcu dēvēja par pirmo, kas pēc vācu armijas sabrukuma 1918. gadā izveidoja jaunu kaujas spējīgu un disciplinētu vācu karaspēku, uzskatīdami to par viņa svarīgāko nopelni Vācijas bruņoto spēku atjaunošanā.

Vācu bruņotais vilciens

No Vācijas Baltijā pienāca arvien jaunas un jaunas karaspēka daļas. Vislielāko papildinājumu Golcs saņēma 1919. g. februara beigās, kad viņam no Vācijas atsūtīja 1. gvardes rezerves divīziju — 32 000 kareivju.¹ Divīziju izvietoja pa daļai gar Liepājas fronti, pa daļai Ziemeļlietuvā gar Latvijas dienvidrobežu. Ar Vācijā savervētiem brīvprātīgajiem ievērojami pastiprināja arī «dzelzsdivīziju». Marta sākumā tās sastāvā skaitījās jau apmēram 4000 kareivju un virsnieku.²

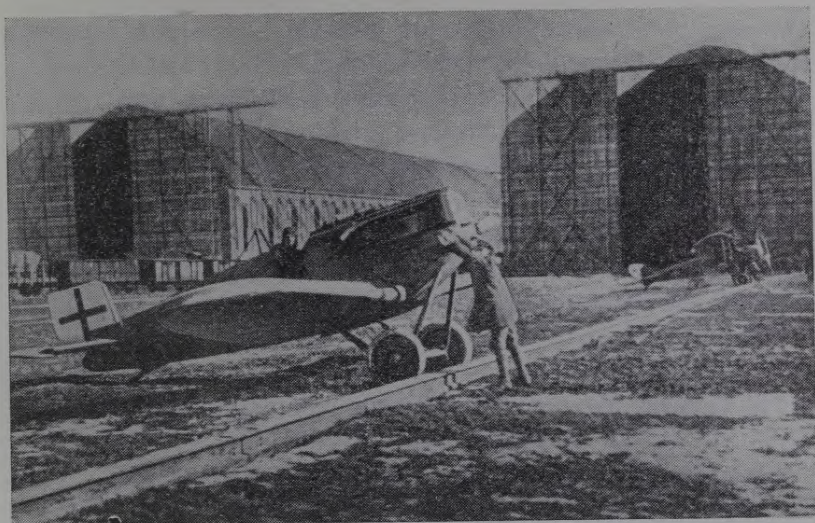
«Dzelzsdivīzijas» personālsastāvs patiešām atbilda savam nosaukumam. «Dzelzsdivīzijā» iestājās visnegantākie profesionālie slepkavas no sairusā vācu regulārā karaspēka, kuri nezināja un negribēja zināt nekā cita kā vienīgi slepkavot un laupīt. Ar to lielā mērā izskaidrojamas tās drausmīgās zvērības un ļaundarības, ko vācu karaspēks vēlāk pastrādāja iekarotajā Padomju Latvijas teritorijā.

Kā aprēķināja amerikāņu misija Baltijā, 1919. g. aprīļa sākumā vāciešu karaspēkā Baltijā bija jau 73 000 kareivju.³

¹ Der Feldzug im Baltikum, 99. lpp.

² Turpat, 32. lpp.

³ Foreign Relations of the U.S., P.P.C., 1919, XII sēj., 138. lpp.

Vācu aerodroms Vainodē

Nostiprinot vācu karaspēku, Golcs vienlaikus pastiprināja arī vietējo landesvēru, kas bija nodibināts saskaņā ar līgumiem, ko Ulmaņa valdība noslēdza ar Vinnigu 1918. g. 7. un 29. decembrī. 1919. g. marta sākumā landesvērā jau bija 4500 cilvēku.¹ Lielum lielais vairākums landesvēra virsnieku bija vietējo vācu baronu dēliņi, vairums kareivju — vācu brīvprātīgie. Tāpēc landesvēra personālsastāvs no «dzelzsdīvīzijas» sastāva faktiski neatšķīrās.

1918. g. 7. decembra vienošanās par landesvēra organizēšanu gan paredzēja, ka tā galvenā sastāvdaļa būs latviešu bataljoni, taču visi mēģinājumi organizēt baltlatviešu karaspēka daļas faktiski bija cietuši pilnīgu neveiksmi. 1919. g. marta beigās latviešu karaspēka daļās skaitījās tikai 1400 cilvēku, bet frontē no viņiem atradās 849 cilvēki.²

Reizē ar vācu un latviešu karaspēka daļām 1918. g. 7. decembra vienošanās paredzēja landesvēra sastāvā izveidot arī krievu baltgvardu karaspēku. Taču arī tā saformēšana sākumā virzījās uz priekšu ļoti gausi. Krievu daļas Liepājā organizēja baltgvardu

¹ Der Feldzug im Baltikum, 34. lpp.

² Sk. P. Bērziņš, cit. grām., 27. lpp.

virsnieks A. Līvens. 31. janvarī viss viņa karaspēks sastāvēja tikai no 65 cilvēkiem, 18. martā — no 250 cilvēkiem.¹

Landesvēru komandēja negantais reakcionars vācu majors Flečers.

Tādējādi 1919. g. sākumā Liepājas rajonā tika izveidoti lieli, kaujasspējīgi bruņoti spēki, kas sastāvēja galvenokārt no vācu daļām. Ar kara materiāliem tie bija labi apgādāti, to rīcībā bija pat bruņuvilcieni un lidmašīnas. Golcs gaidīja tikai pavēli, lai savu karaspēku sūtītu uzbrukumā.

3. Latvijas buržuaziskās valdības mēģinājumi nostiprināt savu stāvokli Liepājā

Padzīta no Rīgas, Ulmaņa valdība patvērās vispirms Jelgavā, bet pēc pāris dienām pārcēlās uz Liepāju. Nespēdama gūt atbalstu savā tautā, tā arvien neatlaidīgāk sāka lūgt palīdzību no ārvalstu imperialistiem.

Vinnigs raksta, ka Jelgavā un Liepājā atkal viņa durvis virinājuši dažādu latviešu partiju pārstāvji — no viskonservatīvākajiem līdz socialistiem (meņševikiem), lūgdami viņu vēlreiz griezties pie Vācijas valdības, lai Latvijai izgādātu militaru palīdzību. «Tagad,» raksta Vinnigs, «Latvijas valdība bija gatava vest nopietnas sarunas par vācu kareivju tūlītēju noņemšanu Latvijā, piešķirot viņiem zemi un pilsonības tiesības.»²

Kā Vinnigs vēlāk rakstīja, 1919. g. 3. janvāra rītā viņš savā rezidencē Jelgavā apspriedies ar Ulmani un Valteru par militāro stāvokli. Tā kā nebija karaspēka, ko varētu sūtīt pret uzbrūkošajām sarkano latviešu strēlnieku daļām, viņi visi trīs atzina, ka stāvoklis ir ārkārtīgi kritisks un ka pagaidu valdības nākotne atkarīga no tā, vai izdosies saņemt ārvalstu palīdzību, pie tam pietiekamā apmērā. Tajā pašā dienā Vinnigs piesūtīja Ulmanim notu, kurā norādīja, ka vervēt brīvprātīgos Vācijā viņam būtu daudz vieglāk, ja Ulmaņa valdība būtu ar mieru brīvprātīgajiem piešķirt Latvijā zemi. Ulmanis tūlīt paziņoja, ka ir gatavs sākt sarunas šajā jautājumā.

¹ Sk. P. Bērziņš, cit. grām., 20. un 21. lpp.

² «Vorwärts», Nr. 455, 6. IX 1919.

Vinniga sarunas ar Ulmani par zemes piešķiršanu vācu brīvprātīgajiem sākās 1919. g. 4. janvarī. Vinnigs par šīm sarunām raksta: «Premjerministra Ulmaņa priekšlikumi pie tam gāja tālāk par manējiem, jo manos priekšlikumos bija paredzēts piešķirt 60 līdz 80 pūrvieta zemes, turpretim viņš uzskatīja par nepieciešamu piešķirt 100 līdz 120 pūrvieta.» Nenoskaidrots palika, raksta Vinnigs, kādam karavīru skaitam zeme būs vajadzīga. Saruna beidzās ar to, ka nolēma nogaidīt, kādus rezultātus dos brīvprātīgo vervēšana Vācijā. «No vācu puses,» nobeidz Vinnigs, «varēja uzskatīt, ka Latvijas valdība faktiski piekritusi piešķirt zemi.»¹

Zaudējusi jebkuras cerības uz atbalstu latviešu tautā, buržuaziskā valdība no jauna nodeva tautas intereses. Tā bija ar mieru piešķirt vācu karavīriem zemi, kura tik ļoti bija vajadzīga pašiem latviešu bezzemniekiem.

Lai saskaņotu ar Vācijas valdību jautājumu par jaunu vācu karaspēka vienību sūtīšanu uz Latviju, Vinnigs no jauna devās uz Berlīni. Lūgt Vācijas valdības palīdzību ciņā pret boļševikiem kopā ar Vinnigu aizbrauca arī latviešu meņševiku līderis — «kreisais» socialdemokrāts Menders.

Kas attiecas uz Ulmaņa valdību, tad sakarā ar sarkano latviešu strēlnieku tuvošanos Jelgavai tai no jauna bija jābēg. 1919. g. 6. janvarī tā pārcēlās uz Liepāju.

Latvijas buržuaziskā valdība, joprojām lūdzot palīdzību no vāciešiem, mēģināja Liepājā dabūt palīdzību arī no citas imperialistu grupas — no Antantes valstīm. 1919. g. 8. janvarī Ulmaņa valdība nolēma, ka vairākiem ministriem jāizbrauc uz ārzemēm, lai dabūtu tūlītēju militāru palīdzību no ASV, Anglijas, Francijas un Skandināvijas valstīm. 1919. g. 12. janvarī divu ministru pavadībā uz Kopenhāgenu devās Ulmanis. Stokholmā tai pašā virzienā darbojās Latvijas Tautas padomes priekšsēdētājs Čakste un viņa vietnieks Zemgals.

Par to, ko īsti ārzemēs centās panākt latviešu buržuazijas pārstāvji, var spriest pēc telegramas, ko amerikāņu sūtniecība Kopenhāgenā 1919. g. 24. janvarī sūtīja ASV valsts departamentam. Telegramā tika ziņots, ka Ulmanis lūdzis uz Latviju

¹ «Rheinisch-Westfälische Zeitung», Nr. 783, 2. X 1919.

sūtīt sabiedroto karaspēku, Liepājā stacionēt sabiedroto jūras bruņotos spēkus, kā arī atļaut Antantes valstīs, tai skaitā arī Antantes valstu karaspēkā, savervēt 10 000 brīvprātīgo, kas Latvijā cīnītos pret boļševikiem. Bez tam Ulmanis lūdzis piešķirt Latvijai ieročus, municiju, pārtiku, kā arī aizdevumu, kura atmaksāšana tiktu garantēta ar Latvijas mežiem. Beidzot Ulmanis lūdzis sūtīt uz Baltiju sabiedroto misiju.¹

Līdzīgus pasākumus Parizē veica buržuaziskās valdības ārlietu ministrs Meierovics. 1919. g. 2. janvarī viņš griezās pie ASV, Lielbritānijas, Francijas, Itālijas un Japānas valdībām, lūgdams piešķirt Latvijai aizdevumu «nacionālās apsardzības organizēšanai (pret lieliniekiem)»².

Visai enerģiski rīkojās arī Ulmaņa valdības diplomatisks pārstāvis Londonā Bisenieks un latviešu ģenerālis Misiņš, kas bija ieradies Londonā. Viņi bērtin apbēra Anglijas ārlietu ministriju ar saviem palīdzības lūgumiem. Lielu vērību viņi, starp citu, piegriezta brīvprātīgo vervēšanai ārzemēs. Tā, piemēram, memorandā, ko viņi piesūtīja Anglijas ārlietu ministrijai 1919. g. 14. februārī, bija teikts: «Latvijas pagaidu valdība faktiski zaudējusi visu Latvijas teritoriju un spiesta vervēt brīvprātīgos ārzemēs — sabiedrotās un neitralās valstīs. Šie brīvprātīgie izveidotu kodolu, ap kuru tā varētu organizēt un paplašināt savu karaspēku.»³

Sevišķu rosību brīvprātīgo vervēšanā Ulmaņa valdība ar atiecīgo valdību piekrišanu⁴ parādīja Skandināvijas valstīs.⁵

Bez tam Ulmanis centās koordinēt Igaunijas, Latvijas un Lietuvas buržuazisko valdību rīcību, noslēdzot starp tām līgumus par kopīgām kara operācijām pret Sarkano Armiju.

Lai noslēgtu līgumu ar Igauniju, Ulmanis devās uz Tallinu. Viņa sāko sarunu rezultātā 1919. g. 18. februārī tika noslēgts līgums par militāru savienību starp Latviju un Igauniju. Personas, kas šo līgumu parakstīja, savā ziņojumā Ulmaņa valdībai norādīja, ka līgums noslēgts, lai Latvijas un Igaunijas karaspēks

¹ Foreign Relations of the U.S., 1919, Russia, 667. lpp.

² Архив б. МИД Латвии, ф. 38-а, д. 18, 19. лара.

³ Turpat, 146. un 147. лара.

⁴ Sk. Foreign Relations of the U.S., 1919, Russia, 669. lpp.

⁵ Архив б. МИД Латвии, ф. 38-а, д. 12, 65. лара.

varētu uzsākt «kopīgas militariskas operācijas pret lieliniekiem»¹. Tā kā buržuaziskās Latvijas valdības varai tai laikā bija pakļauta tikai neliela Latvijas daļa, līgumā tika īpaši norādīts, ka Ulmaņa valdībai ir tiesības organizēt baltlatviešu karaspēka daļas arī buržuaziskās Igaunijas teritorijā. Šo karaspēku bija paredzēts apgādāt ar kara materiāliem no tiem krājumiem, ko Igaunijas buržuaziskajai valdībai bija piešķirušas sabiedrotās lielvalstis.²

Pēc militarās savienības noslēgšanas ar Igauniju Ulmanis devās uz Kauņu, lai noslēgtu savienību arī ar Lietuvas buržuazisko valdību. Līgumu starp Ulmani un Lietuvas buržuazisko valdību parakstīja 1919. g. 1. martā. Līgumā bija teikts, ka «Lietuvas un Latvijas valdība cīņā pret lieliniekiem rīkojas savstarpējā saskaņā». Bez tam līgumā bija norādīts, ka Ulmaņa valdība piekrit Lietuvas buržuaziskajai valdībai paredzētu kara materiālu tranzitam caur Liepāju un ka Lietuva piešķir Ulmanim aizdevumu 5 miljonu reichsmarku apmērā.³

Palīdzību no ārienes Ulmaņa valdība centās saņemt vispirms tāpēc, ka arī Liepājā tautas masas to neatbalstīja, kā to bija spiesti konstatēt paši šās valdības pārstāvji. Ulmaņa valdības 1919. g. 7. janvāra sēdes protokolā teikts: «Pagaidu valdības Grobiņas apriņķa un Liepājas pilnvarotais Kuršinskis referē par iekšējo stāvokli Liepājā. Atrod, ka stāvoklis Liepājā nedrošs un latviešu iedzīvotāju lielākā daļa simpatizē lieliniekiem. Nodrošināt stāvokli pilsētā būtu iespējams, tikai ievēdot militāru dik-taturu. Arī uz laukiem stāvoklis ir nelabvēlīgs...» Kā tālāk norādīts protokolā, iekšlietu ministra biedrs «A. Birznieks atrod, ka Liepājas aizstāvēšana tehniski nav iespējama, ja nenāk pabalsts no sabiedrotiem; šai domai pievienojas apsardzības ministrs Zālītis, tieslietu ministrs Juraševskis un citi»⁴.

Vācu karaspēka pavēlnieks Liepājā ģenerālis Golcs rakstīja, ka Kurzemē 60% iedzīvotāju ir boļševiki, bet Liepājā vēl vairāk.⁵

¹ Архив б. МИД Латвии, ф. 38-в, оп. 1, д. 31; 86. lapa.

² Turpat, 82. un 83. lapa.

³ Архив б. МИД Латвии, ф. 38-в, оп. 1., д. 1, 2. un 3 lapa, un ф. 38-а, д. 27, 13. lapa.

⁴ «Cīņa», Nr. 148, 1952. g. 24. jūnijā.

⁵ R. Goltz, Als politischer General im Osten, 84. lpp.

Stāvokli Liepājā 1919. g. janvara vidū vācu okupācijas varas organi uzskatīja par tik nopietnu, ka tie lūdza vācu virspavēlnieciņu nekavējoties sūtīt uz Liepāju dažus vācu karakuģus, lai apspiestu sacelšanos, kas, pēc viņu domām, varēja sākties kuru katru brīdi.¹ Kā norādīts vācu austrumarmijas pēckara ciņu vēsturē, Liepājas strādnieki «gaidīja tikai piemērotu brīdi, lai uzbruktu vāciešiem»². Golcs savās atmiņās atzīst, ka bija sagafāvots viss nepieciešamais, lai gadījumā, ja tiktu pārrauta fronte un Liepājā sāktos sacelšanās, īsā laikā evakuētu vācu karaspēku³.

Ka Liepājas strādnieku vairākums noskaņots boļševistiski, to buržuaziskā pagaidu valdība bija spiesta atzīt arī vēlāk. Tas redzams no Ulmaņa valdības ārlietu ministrijas 1919. g. 27. februara raksta Vācijas misijai Liepājā. Tajā teikts, ka valdība aizliegusi uz 24. februari nolikto Liepājas strādnieku deputātu padomes sēdi, jo minētajā padomē boļševiku partijai patlaban esot vairākums⁴.

Lai nostiprinātu savu stāvokli, Ulmaņa valdība visādi pūlējās Liepājā noorganizēt baltlatviešu karaspēku.

Liepājā kopā ar buržuazisko valdību no Rīgas bija ieradušies tikai daži simti kareivju un virsnieku. 1918. g. decembrī angļu eskadra Liepājā nodeva turienes latviešu varas organiem ieročus 500 kareivjiem. Tomēr, kā latviešu buržuaziskais publicists Nonācs 1919. g. 9. janvarī rakstīja savā dienasgrāmatā, tuvākajā laikā savākt vajadzīgo kareivju skaitu nebija nekādu cerību. Bez tam Nonācs atzīst, ka uz savervētajiem latviešu kareivjiem nevarēja paļauties. 1919. g. janvarī Liepājā viena rota bija pat jāizformē, jo izrādījās «šaubīga»⁵.

Brīvprātīgo, kas gribētu cīnīties pret sarkanajiem latviešu strēlniekiem, Liepājā, tāpat kā Rīgā, bija visai maz. Tā kā Ulmanim nebija citas iespējas noorganizēt savu karaspēku, tad viņš nolēma izsludināt piespiedu mobilizāciju lauku rajonos ap

¹ Die Rückführung des Ostheeres, 154. lpp.

² Der Feldzug im Baltikum, 9. lpp.

³ R. Goltz, Meine Sendung in Finnland und im Baltikum, 124. lpp.

⁴ Архив б. МИД Латвии, ф. 38-а, д. 38, 68. lapa.

⁵ O. Nonācs un V. Šreiners, Pēc 18. novembra. Tautas padomes locekļu memuari, Rīgā 1933, 23. lpp.

Liepāju, taču boļševiku aģitacija šo 1919. g. februārī izsludināto mobilizāciju izjauca. Latviešu buržuaziskais militarais skribents P. Bērziņš spiests atzīt, ka, «pateicoties komunistu aģitācijai . . ., iesaucamie pilsoņi noteiktā laikā sapulcēšanās punktos neieradās»¹.

Sīkāk mobilizācijas gaita aprakstīta Ulmaņa valdības attiecīgo organu 1919. g. 25. februārī sniegtajā ziņojumā. Tajā teikts, ka «mobilizācija 3. Liepājai tuvākos apriņķos (10. februārī) sākumā devusi tikai 9 cilvēkus. Daži slēpušies, citi aizbēguši uz Lietuvu, vairākums mobilizācijai nav piegriezis nekādu vērību un vajadzības gadījumā bijis nodomājis pretoties. Pēc apmēram 8 dienām noskaņojums mainījies. No laukiem ieradušies apmēram 100 cilvēku, taču no viņu sarunām bijis noprotams, ka viņi grib apbruņoties vispirms pret valdību, vāciešiem un visu buržuaziju. Arī pilsētas strādnieku vairākums jau toreiz nolēmis varbūtējā iesaukuma gadījumā ierasties, «lai dabūtu ieročus pret valdību un vāciešiem». Tāds nodoms joprojām pastāv . . . Pilsētas strādnieku vispārēja mobilizācija nozīmētu valdības pašnāvību . . .»².

Skrejlapās, ko tajās dienās izplatīja Liepājas boļševiki, pilsētas iedzīvotāji tika aicināti mobilizācijas gadījumā cīņai pret boļševikiem izsniegtos ieročus izmantot pret latviešu buržuaziju un vācu baroniem.³

Šādos apstākļos nebrīvprātīgo vervēšanai, nepiespiedu mobilizācijai nebija panākumu: ja 1919. g. 15. februārī latviešu buržuaziskajā karaspēkā frontē bija 375 cilvēki, tad līdz 1919. g. 30. martam to skaits pieauga tikai līdz 850. Tādi bija tie līdz smieklīgumam niecīgie spēki, kādus Ulmaņa valdībai izdevās saformēt savas pastāvēšanas pirmajos četros piecos mēnešos. Turēties pie varas ar šādiem spēkiem vai pat noturēt ar tiem fronti bija pavisam neiedomājami.

Lai nostiprinātu savu stāvokli, Ulmaņa valdība veica arī vairākus demagoģiskus pasākumus, kas bija domāti tautas masu krāpšanai.

¹ P. Bērziņš, cit. grām., 23. lpp.

² Архив б. МИД Латвии, ф. 38-а, д. 33, 18. lapa.

³ Turpat, 17. lapa.

Viens no Ulmaņa galvenajiem demagoģiskajiem pasākumiem bija viņa solījums izdarīt agrarreformu, lai bezzemniekiem piešķirtu zemi. Ar šo solījumu viņš domāja atšķelt no boļševikiem bezzemniekus.

1919. g. 27. februārī Ulmanis izdeva «Rīkojumu par bezzemnieku apgādāšanu ar zemi». Tajā bija teikts, ka bezzemnieku apgādāšanai ar zemi nodibināts valsts zemes fonds, kurā ieskaī/īs visas valsts zemes. Taču valsts zemes bija tikai 10,06% no visas zemes Latvijā. Sadalīt vācu baronu muižas (48,30% visas zemes) Ulmaņa valdība neuzdrošinājās. Lai stimulētu brīvprātīgo pieplūdumu Ulmaņa valdības organizētajā karaspēkā, rīkojumā bija norādīts, ka zemi piešķirs vispirms tiem, kas piedalīsies karā pret boļševikiem. Turklāt bija paredzēts zemi piešķirt nevis īpašumā, bet tikai nomā.¹

Par šā Ulmaņa pasākuma demagoģisko raksturu liecina tā rezultāti: visā 1919. gadā tika ierīkotas tikai 666 jaunas saimniecības.²

Latviešu buržuazijas demagoģijai nekādu ievērojamu panākumu nebija. Ar demagoģiju vien nepietika, lai vājinātu simpatijas, kādas vāciešu okupētās Kurzemes daļas iedzīvotājiem bija pret boļševikiem.

Tāpēc jo cītīgāk Ulmanis savu varu pār latviešu tautu sāka nostiprināt varmācības ceļā, pie kam ārvalstu interventu viņu atklāti atbalstīja.

Īpaša loma šajā Ulmaņa nelietīgajā darbībā bija latviešu buržuazijas un budžu militari teroristiskajai aizsargu organizācijai, ko pēc Ulmaņa un Valtera rīkojuma nodibināja 1919. g. 20. martā. Rīkojumā bija teikts, ka ar pagaidu valdības lēmumu tiek dibināti vietējie «aizsardzības spēki»; tām šķirām, kuras «no nedrošības . . . visvairāk cieš» (t. i., lauku un pilsētu buržuazijai, kurai rūpēja tās bagātību drošība), rīkojums uzlika «sevišķus aizsardzības piehākumus». Šajā rīkojumā tātad bija pateikts, ka aizsargi ir buržuju un budžu organizācija, kurai jānoslicina asiņīs strādnieku un trūcīgo zemnieku revolucionārā kustība. Ulmaņa valdības un vācu okupācijas varas organu atbalstīti, apbruņotie latviešu lauku un pilsētu buržuju dēliņi ar provokācijām,

¹ Latvijas agrarā reforma, Rīgā 1930, pielikums, 58 un 59. lpp.

² Latvijas agrarā reforma, 340. lpp.

spiegošanu un slepkavībām sāka plānveidīgi terorizēt strādniekus, kalpus un sīkzemniekus.

Izrēķinādamās ar apcietinātajiem boļševikiem, latviešu buržuazija izmantoja neģēlīgākos kara laika likumus, ko bija izdevusi jau cara un pagaidu valdība Krievijā.

Par kaut kādām «tiesībām» vai «brīvībām», kas tika apsoltas 1918. g. 18. novembrī — Latvijas buržuaziskās valsts dibināšanas dienā, nebija ne miņas. Tās bija domātas tikai buržuazijai. Darba tautai nekādu tiesību un brīvību nebija. Buržuaziskās valdības represijas vērsās pret katru, kas iedrošinājās izteikt par šo valdību kādu kritisku piezīmi. Pat Vācijas valdības pārstāvis Liepājā Burchards, kas 1919. g. janvāra beigās nomainīja Vinīgu, ziņoja uz Berlīni, ka Latvijā arvien biežāk visrupjākajā veidā pārkāpj preses brīvību un demokratiskās tiesības un ka tāpēc nopietni jārēķinās ar iespēju, ka sašutusi tauta varētu sacelties¹.

Vēl labāk Ulmaņa valdības darbību atmasko tās galvenais sabiedrotais latviešu darba tautas revolucionārās kustības apspiešanā — generalis Golcs. «Pagaidu valdība,» raksta Golcs, «kļuva arvien vairāk un vairāk par diktaturu. Jo mazāk piekritēju tai bija tautā, jo vairāk varas līdzekļu tai bija vajadzīgs, lai noturētos, kaut gan tā balstījās uz vācu durkļiem un Antanti...»²

Liepājas strādnieku deputātu padomi padzina. Vairākus padomes locekļus apcietināja, tai skaitā padomes izpildkomitejas priekšsēdētāja vietnieku komunistu Kļavu, kuru vēlāk zvēriski nomocīja³.

Neraugoties uz latviešu buržuazijas nežēlīgo balto teroru, boļševiki Liepājā rosīgi turpināja savu darbību. 1919. g. 15. februārī viņi pilsētā izlīmēja skrejlapas, kas atmaskoja šo latviešu buržuazijas teroristisko darbību. «Bezzemnieku padomes,» bija teikts šajās skrejlapās, «tiek apcietinātas, to locekļus apšauj dučiem, simtiem cilvēku spiesti slapstīties pa mežiem, glābjoties no karātavām. Strādnieku avīzes aizliegtas. Junkuri rīko grau-

¹ R. Goltz, *Meine Sendung in Finnland und im Baltikum*, 178. lpp.

² Turpat.

³ I. Pinksis, G. Freibergs, V. Lejiņš, *Revolucionārā Liepāja*, 61. lpp.

tiņus un apšauj mierīgas sapulces. Līķi, bads un šausmas iezīmē ceļu, pa kuru iet asiņainā Valtera valdība ar junkuru bandām.»¹

1919. g. martā Liepājas strādnieki pat mēģināja izdarīt bruņotu sacelšanos un ieņemt Liepājas dzelzceļa staciju. Vienīgi ar bruņotā vilciena palīdzību vācu karaspēkam izdevās piespiest sacēlušos atkāpties².

Ulmaņa valdība joprojām varēja pastāvēt vienīgi vācu durkļu aizsardzībā un ar vācu varas organu finansiālo palīdzību. 1919. g. 29. janvārī Vācijas misija Liepājā no jauna aizdeva Ulmaņa valdībai vairāk nekā miljonu marku, par ko saglābājusies kvīts ar ministru Valtera, Zālīša un Hermanovska parakstiem³.

Amerikaņu misijas vadītājs Baltijā Grīns 1919. g. 12. aprīlī par Ulmaņa valdību ziņoja uz Parizi: «Pašreizējā Latvijas de facto valdība ir ārkārtīgi vāja un tai nav nekādu pilnvaru no Latvijas iedzīvotājiem. Ja sarīkotu vispārējas vēlēšanas, tā uz vietas tiktu gāzta.»⁴

Latviešu buržuazija bija ieinteresēta, lai vācu okupācijas karaspēks arī turpmāk paliktu Kurzemē. Vācu varas organi to izmantoja, lai visu faktisko varu Liepājā un apkārtējā rajonā arī turpmāk paturētu savās rokās. Tāpēc Gols ar dziļu nicināšanu rakstīja, ka «Latvijas pagaidu valdību, kuras ministri pa daļai tagad izklīduši un kura valdīja tikai pār niecīgu savas zemes daļu un turējās tikai uz vācu durkļiem un savas iedomības, es varēju pilnīgi ignorēt...»⁵.

Tādējādi, ņemot vērā latviešu buržuazijas pilnīgo bezspēcību, tieši vācu karaspēks un vācu okupācijas varas organi bija tas reālais spēks, kas neļāva Liepājas un apkārtējā rajona strādniekiem un trūcīgajiem zemniekiem nokratīt ienīsto kapitalisma jūgu un ņemt varu savās rokās. Ar to arī izskaidrojams latviešu

¹ Архив б. МИД Латвии, ф. 38-а, д. 33, 16. lapa. (Saglabājies tikai skrejlapas vācu tulkojums, tāpēc citats tulkots no vācu valodas. — V. S.)

² Der Feldzug im Baltikum, 92. lpp.

³ Архив б. МИД Латвии, ф. 38-г, оп. 1, д. 68, 47. lapa.

⁴ Foreign Relations of the U.S., P.P.C., 1919, XII sēj., 141. lpp.

⁵ R. Goltz, Meine Sendung in Finnland und im Baltikum, 128. lpp. Kā rakstīja vācu prese, Latvijas buržuaziskā valdība, kurai «faktiski nav nekādas varas un kurai nav ne naudas, ne uzticamu latviešu karaspēka daļu, pastāv tikai šķietamī» («Tägliche Rundschau», Abendausgabe, 12. II 1919.).

tautas dziļais naids pret vācu okupantiem, kas tai laikā vērojams Liepājā. Vācu austrumarmijas pēckara cīņu vēstures autori toreizējo stāvokli Liepājā raksturo šādi: «Latviešu nostāju noteica visur dziļi iesakņojies naids pret vāciešiem... Nemantīgā pilsētas un lauku proletariata masa bija boļševistiska un vāciešos saskatīja vispirms socialās revolūcijas pretiniekus, kamēr mantīgās šķiras vienmēr atzina neproletarisko slāņu interešu kopību un tāpēc arī attiecībā uz vāciešiem ieņēma mērenāku nostāju.»¹

Ulmaņa valdības centieni nostiprināt savu ietekmi latviešu tautas masās cieta neveiksmi. Tautas masas joprojām izturējās pret šo valdību ar dziļu nicināšanu. Tās turpināja cīņu par ārvalstu interventu padzīšanu no Liepājas un vietējās buržuazijas kundzības gāšanu. Tāpat kā 1918. g. novembrī un decembrī Rīgā, tā arī tagad Liepājā Ulmaņa valdība turējās pie varas vienīgi ar vācu karaspēka palīdzību.

4. Antantes valstu misiju loma pretpadomju militara placdarma organizēšanā Liepājā

Lai organizētu padomju varas apspiešanu Igaunijā, Latvijā un Lietuvā, uz Baltiju tika sūtīta vesela virkne angļu, franču un amerikāņu militāro, politisko un ekonomisko misiju.

Visai lielu rosību Latvijā parādīja angļu imperialisti. Tas arī saprotams, jo Baltija ietilpa Anglijas «ietekmes sferā». 1919. g. sākumā Liepājā ieradās Anglijas oficiālais pārstāvis pie Latvijas pagaidu valdības Grants Vatsons un apakšpulķveža Talents vadītā Anglijas militāri politiskā misija Baltijā, kurā bija gandrīz 40 cilvēku². Šīs misijas pārstāvis Latvijā bija majors Kīnens³.

Kīnena galvenais uzdevums bija organizēt baltlatviešu karaspēku, kuru Anglija apņēmas apgādāt ar ieročiem. 1919. g. 9. februārī Liepājā pienāca speciāls tvaikonis no Anglijas ar kara materiāliem baltlatviešu karaspēkam. 1919. g. februārī un martā

¹ Der Feldzug im Baltikum, 85. un 86. lpp.

² J. D. Gregory, On the Edge of Diplomacy, London 1929, 187. lpp.

³ Majors Kīnens labi pazina Baltiju, jo pirms kara Pērnavā bija spekulējis ar kokmateriāliem un līnēm.

vien baltlatviešu karaspēks Liepājā saņēma no angļiem apmēram 5 000 šauteņu un 200 ložmetēju¹. Daudz ieroču angļi piegādāja arī tām baltlatviešu karaspēka daļām, kas 1919. g. pavasarī sāka formēties buržuaziskās Igaunijas teritorijā.

Visai svarīgs atbalsts Latvijas buržuaziskajai valdībai bija angļu kara flote Baltijas jūrā — vairāk nekā 100 karakuģu, tai skaitā 12 kreiseri un 20 minu kuģi².

Angļu imperialisti organizēja no Baltijas arī spiegošanu un diversijas Padomju Krievijā. 1919. g. sākumā Baltijā ieradās «specialā misijā» britu flotes kapteinis Boiss — kopš tā laika angļu izlūkošanas dienesta pretpadomju darbības galvenais organizētājs.

Savu uzturēšanos Latvijā angļi izmantoja arī, lai iepazītos ar Latvijas svarīgākajiem militariem objektiem. Tā, piemēram, Liepājā ieradās angļu kara inženieris, kas uzņēma Liepājas kara ostas un kuģu būvētavas sīku plānu.³

Diezgan aktīvi Baltijā darbojās arī franču imperialisti. Liepājā stacionēja franču jūras bruņotos spēkus.⁴ Baltijā ieradās speciala franču militari politiskā misija, ko vadīja agrākais franču militaris atašejs Zviedrijā apakšpulkvedis Diparkē. Par šās misijas galvenajiem uzdevumiem var spriest pēc Francijas ārlietu ministra vietnieka Abramī 1919. g. 30. marta runas Francijas deputātu palatā. Abramī paziņoja, ka Francijas valdība, tāpat kā pārējo sabiedroto valstu valdības, nodomājusi aktīvi palīdzēt nomaļvalstu valdībām cīņā pret boļševismu, piešķirot tām ieročus, naudu, formas tērpus un pārtiku⁵. Šā uzdevuma praktiskā realizēšana tika uzdota tieši Diparkē misijai.

Francijai bija visai plašas iespējas sniegt šādu palīdzību Latvijas buržuaziskajai valdībai: tās rīcībā bija ne vien prāvi pasaules karā neizlietoti franču kara materiāli krājumi, bet arī pēc pamiera vienošanās saņemtie vācu kara materiāli un bez tam

¹ Der Feldzug im Baltikum, 92. lpp.

² Ф. Д. Волков, Крах английской политики интервенции и дипломатической изоляции Советского государства, Москва 1954, 92. lpp.

³ Sk. A. Niedra, Kā tās lietas tika darītas, Rīgā 1943, 290. lpp.

⁴ Foreign Relations of the U.S., P.P.C., 1919, XII sēj., 144. lpp.

⁵ Sk. Отчет Народного комиссариата по иностранным делам седьмому съезду Советов, Москва 1919, 23. lpp.

vēl Francijas valdībai nodotie amerikāņu kara materiālu pārpalikumi.

Pretpadomju militārā placdarma organizēšanā Liepājā ļoti liela loma bija Amerikas Savienotajām Valstīm.

ASV valsts sekretars Lansings 1919. g. 10. februārī ierosināja savā vēstulē Vilsonam sūtīt uz Igauniju, Latviju un Lietuvu specialu amerikāņu misiju. Savu priekšlikumu viņš motivēja vispirms ar to, ka Baltijas buržuaziskās valdības «cīnās pret boļševismu»¹.

ASV prezidents Vilsons Lansingam pilnīgi piekrita. 1919. g. 12. martā amerikāņu delegācija Parīzes miera konferencē nolēma sūtīt uz Igauniju, Latviju un Lietuvu specialu misiju ar apakšpulkvedi Varviku Grīnu priekšgalā. Misijas sastāvā bija apakšpulkvedis Doulijs, majors Deverē, amerikāņu kara flotes atašējs Kopenhāgenā Geids u. c. Misija sastāvēja vienīgi no militārpersonām.²

Lielā rosība, ko Grīns parādīja pēc ierašanās Liepājā, izskaidrojama ar to, ka amerikāņu imperialisti uzskatīja Baltiju par svarīgāko stratēģisko placdarmu padomju varas apspiešanai Krievijā. Grīns rakstīja, piemēram, kā par mazo Baltijas valstu nozīmi nedrīkstot spriest pēc teritorijas lieluma un iedzīvotāju skaita — šo valstu nozīme esot daudz lielāka; to nosakot šo valstu ģeogrāfiskais stāvoklis, kas padarot tās par «*militāro un ekonomisko atslēgu Krievijas iekšējiem rajoniem*». Grīns norādīja, ka mazās Baltijas valstis esot ērts «*stratēģisks placdarms...*, lai sagatavotu aktīvu un agresīvu karagājieni boļševisma apspiešanai»³.

Savu darbību Baltijā Grīns sāka, sīki iepazīstoties ar vācu un latviešu karaspēka stāvokli, kā arī ar situāciju frontē. Šai nolūkā viņš devās braucienā gar visu Liepājas frontes līniju.⁴ Grīna misijas loceklis apakšpulkvedis Doulijs apbrauca arī visus pārējos frontes sektorus, sākot ar Somiju un beidzot ar Poliju. Grīns uzskatīja viņu par labāko visas pretpadomju frontes pazinēju Austrumeiropā.

¹ Foreign Relations of the U.S., P.P.C., 1919, XII sēj., 136. lpp.

² Turpat, 137. lpp.

³ Turpat, 207. un 208. lpp. (Kursivs mans. — V. S.)

⁴ Turpat, 141. lpp.

Iepazinusies ar stāvokli Kurzemē, amerikāņu misija pārliecinājās, ka Latvijā vienīgais nopietni ņemamais spēks cīņā pret boļševikiem bija vācu karaspēks. Grīns 1919. g. 11. aprīlī telegrafēja uz Parīzi, ka šis karaspēks atrodas Baltijā ar «Antantes piekrišanu saskaņā ar pamiera vienošanās 12. pantu, un, ja to izvedīs, kamēr nebūs ieradies cits līdzvērtīgs karaspēks, visa Kurzeme automatiski pāries boļševiku rokās»¹. 1919. g. 12. aprīļa telegramā Grīns no jauna uzsvēra, ka «bez vāciešiem šī zeme tūlīt kristu boļševiku rokās»².

To pašu Grīns atzīmēja arī savā 1919. g. 20. aprīļa ziņojumā. «Ja vācu karaspēku tūlīt evakuētu,» rakstīja Grīns, «neaižvietojo to ar citu karaspēku, visa zeme pārietu boļševiku rokās. Nekāda pagaidu valdība nespētu uzturēt, apbruņot, ietērt un apgādāt pietiekoši lielu karaspēku, lai apturētu boļševikus.»³

Tāpēc amerikāņu misija Baltijā darīja visu iespējamo, lai palīdzētu vācu karaspēkam. Tā, piemēram, Grīns piešķīra lielu nozīmi tam, lai noorganizētu vācu karaspēka regulāru apgādi. Šai nolūkā viņš centās panākt, lai Antantes valstis atļautu vācu karaspēku Baltijā apgādāt pa jūras ceļu, kaut gan tai laikā sabiedrotie Baltijas jūrā bija nodibinājuši blokādi. «Kamēr Vācija tur kaujas laukā karaspēku cīņai pret boļševikiem, kā tas te arī tiek darīts saskaņā ar pamiera noteikumiem,» 1919. g. 11. aprīlī Grīns telegrafēja uz Parīzi, «galvenais uzdevums ir dot tai attiecīgas iespējas šo karaspēku apgādāt...»⁴. Šo prasību Grīns atkārtoja arī savā 1919. g. 12. aprīļa ziņojumā, uzsverot, ka «tas ir ļoti svarīgi»⁵.

Arī Golcs savās atmiņās atzīst, ka amerikāņu misija ar Grīnu priekšgalā viņam daudz palīdzējusi.⁶

Grīns sāka arī neatlaidīgi prasīt, lai viņa valdība sūta uz Liepāju amerikāņu kara materialus baltlatviešu karaspēka organizēšanai. Grīna prasību ASV valdība ievēroja. Daļēji tas izskaidrojams ar to, ka ASV valdība tai laikā izpārdeva pēc kara

¹ Foreign Relations of the U.S., P.P.C., 1919, XII sēj., 138. un 139. lpp.

² Turpat, 140. lpp. (Kursivs mans. — V. S.)

³ Turpat, 146. lpp.

⁴ Turpat, 139. lpp.

⁵ Turpat, 140. lpp.

⁶ R. Goltz, Meine Sendung in Finnland und im Baltikum, 151. lpp.

beigām Eiropā palikušos nevajadzīgos amerikāņu kara materiālus. Amerikāņu delegācijas loceklis Parizes miera konferencē ģenerālis Bliss šajā sakarībā rakstīja 1919. g. 19. aprīlī konfidencialā vēstulē ASV valsts sekretaram Lansingam: «Ieročus, ko mēs esam atveduši uz Eiropu... mēs domājam izpārdot jaunajām nacijām... Mēs pārdodam uz kredīta, kura apjoms būs atkarīgs no tā, ar kādiem panākumiem [ierochu] pircēji slepkavos... savus kaimiņus. Mūsu vērtspapīru vērtība būs atkarīga no tā, cik tie būs apraipti asinīm.»¹

Amerikāņu valdības nostāja jautājumā par kara materiālu pārdošanu Baltijas buržuaziskajām valdībām redzama no ASV kara ministrijas sarakstes ar valsts departamentu. 1919. g. 30. aprīlī ASV kara ministra vietas izpildītājs Krovēls lūdza ASV valsts sekretara piekrišanu pārdot kara materiālus Somijas, Igaunijas un Latvijas buržuaziskajām valdībām.² Jautājumu apsprieda amerikāņu delegācija Parizes miera konferencē, un pēc tam ASV valsts sekretara vietas izpildītājs Polks atbildēja Krovēlam, ka amerikāņu «miera» delegācija «piekrīt šauteņu pārdošanai Somijai un neboļševistiskajām Igaunijas un Latvijas daļām»³.

Grīns ne vien apgādāja ar ieročiem buržuazisko Latvijas valdību, bet arī tieši piedalījās baltlatviešu karaspēka organizēšanā. Viņš izstrādāja sīku baltlatviešu armijas izveidošanas plānu un izklāstīja to savā 1919. g. 20. aprīļa telegramā amerikāņu delegācijai Parīzē. «Iesniedzu,» rakstīja Grīns, «miera delegācijas izskatīšanai šādu projektu: pakāpeniski izsludināt mobilizāciju visā Latvijā, izveidot Latvijas nacionālo armiju, kas spētu palīdzēt valsts pārvaldīšanā un kārtības uzturēšanā pret boļševismu, pie kam Antantei jāgādā par vadību, apmācību, naudas līdzekļiem, pārtiku, apbruņojumu un visiem nepieciešamajiem kara materiāliem, organizējot attiecīgu misiju no Lielbritānijas vai Savienoto Valstu pārstāvjiem... Vienīgā cita iespēja būtu Kurzemes okupēšana ar sabiedroto karaspēku...»⁴

¹ Sk. A. E. Кунина, cit. grām., 2. izd., 83. lpp.

² Foreign Relations of the U.S., 1919, Russia, 675. lpp.

³ Turpat, 678. lpp.

⁴ Foreign Relations of the U.S., P.P.C., 1919, XII sēj., 147. lpp.

Taču drīz vien Grīns bija spiests atzīt, ka, izsludinot viņa projektēto mobilizāciju, var rasties lielas grūtības, jo iedzīvotāju noskaņojums ir acīm redzami bolševistisks. Tāpēc Grīns atzīmēja, ka, izdarot mobilizāciju, «jārīkojas piesardzīgi»¹.

Arī Amerikas militārais atašējs Kopenhāgenā pulkvedis Solberts, kas apriļa vidū apmeklēja Liepāju un pēc tam ieradās Parīzē, 1919. g. 28. aprīlī iesniedza amerikāņu generalim Blisam, kas ASV delegācijā pārzināja visus militāros jautājumus, sīku ziņojumu par stāvokli Latvijā un savus ieteikumus par pasākumiem, ko nepieciešams veikt. Solberts ierosināja sūtīt uz Baltiju sabiedroto karaspēku, kas tur nomainītu vācu karaspēka daļas. Ja tas nebūtu pieņemams, rakstīja Solberts, tad ieteicams organizēt nacionālu latviešu armiju. Ja arī šis priekšlikums neradīs atbalstu, tad «nepārprotamā veidā jāuzliek Vācijai par pienākumu turēt bolševikus ārpus Latvijas robežām...»².

Grīna un Solberta priekšlikumus vispusīgi apsprieda amerikāņu «miera» delegācijas sēdēs. 1919. g. 30. aprīlī amerikāņu delegācija iesniedza sabiedroto Augstākajai padomei memorandu par sabiedroto valstu politiku Baltijā. Memorandā bija ierosināts vietējo pretpadomju karaspēku Baltijā apgādāt ar ieročiem, pārtiku un naudas līdzekļiem.³

Sakarā ar šo ASV delegācijas memorandu sabiedroto Augstākā padome 1919. g. 9. maijā apsprieda jautājumu par Antantes valstu politiku Baltijā. Sēdē nolēma dibināt specialu komiteju, kurai sīkāk jāiepazīstas ar iespējām organizēt pretpadomju intervenciju Baltijā. Komitejai tika uzdots sniegt padomei ziņojumu šajā jautājumā. Par komitejas locekļiem tika iecelti: no ASV — H. Huvers, admirālis Bensons un pulkvedis Logans, no Anglijas — E. Hovards, V. Guds, admirālis Hops un ģenerālis Tvetss, no Francijas — Seidi, admirālis de Bons un pulkvedis Žoržs, no Itālijas — admirālis Grasi.⁴ 7 komitejas locekļi no 11 bija karavīri; tāpat jau pats komitejas sastāvs norādīja, ka tā nodarbosies galvenokārt ar militāriem jautājumiem.

1919. g. 23. maijā ASV pārstāvis šajā komitejā Huvers

¹ Foreign Relations of the U.S., P.P.C., 1919, XII sēj., 180. lpp.

² Turpat, 153. lpp.

³ Foreign Relations of the U.S., P.P.C., 1919, IV sēj., 655. un 656. lpp.

⁴ Turpat, 693. lpp.

sabiedroto Augstākās padomes sēdē ziņoja par komitejas darba rezultātiem. «Komiteja nāca pie slēdziena,» paziņoja viņš, «ka vajadzīga militara palīdzība.» Huvers ierosināja apgādāt vietējo pretpadomju karaspēku ar ieročiem, pārtiku, apbruņojumu un dot tam pieredzējušus vadītājus.¹

Pēc komitejas priekšlikuma sabiedroto Augstākā padome nolēma vietējā baltgvardu karaspēka organizēšanu Baltijā pasteidzināt un šai nolūkā sūtīt uz Baltiju specialu militaru misiju. Par šās misijas uzdevumiem bija teikts, ka «tās pienākums būs Igaunijas, Latvijas un Lietuvas valdībām dot padomus visos vietējo spēku un no citām zemēm ieradušos brīvprātīgo organizēšanas, apgādes un apmācības jautājumos. Šās misijas pienākums būs minētajām valdībām dot arī padomus par labākajām cīņas metodēm pret boļševikiem...»² Par sabiedroto misijas vadītāju iecēla angļu ģenerāli Gofu.

Sabiedroto Augstākā padome tāad pieņēma priekšlikumu, ko amerikāņu misijas vadītājs Baltijā Grīns bija izvirzījis savā 1919. g. 20. aprīļa ziņojumā uz Parizi. Angļu un franču imperialisti piekrita Grīna izstrādātajam vietējā pretpadomju karaspēka organizēšanas plānam.

Amerikāņu imperialisti savā graužošajā pretpadomju darbībā padarīja Latviju arī par spiegošanas un diversiju organizēšanas centru. Kā izriet no paziņojuma, ko 1919. g. augustā kongresā sniedza ASV finansu ministrs, graužošai darbībai Krievijā un citās zemēs amerikāņu valdība bija asignējusi 175 000 dolaru budžeta līdzekļus.³

Nav nejaušība, ka Grīna misijas sastāvā bija pieredzes bagātais izlūks Geids. Pirms ierašanās Latvijā viņš darbojās kā ASV kara flotes atašejs Kopenhagenā, kas kara gados bija viens no amerikāņu izlūkošanas dienesta svarīgākajiem centriem Ziemeļeiropā⁴.

Visai enerģiski Latvijā darbojās Amerikāņu palīdzības administrācija (ARA).

¹ Foreign Relations of the U.S., P.P.C., 1919, IV sēj., 752. lpp.

² Turpat, 762. lpp.

³ «Правда», № 181, 16. VIII 1919.

⁴ Pēc Grīna aizbraukšanas Geids 1919. g. oktobrī tika iecelts par amerikāņu misijas vadītāju Baltijas valstīs.

ARA galvenie uzdevumi bija sekmēt padomju varas gāšanu Krievijā un revolucionarās kustības apspiešanu Eiropas valstīs, kā arī pakļaut šīs valstis ASV ietekmei. 1919. g. 26. maija memorandā ARA vadītājs Huvers norādīja, ka Antantes valstīm «visiem spēkiem jāpalīdz Kolčakam, Deņikinam, latviešiem, igauņiem, poļiem un, beidzot, somiem uzbrukt Krievijai. Tiem jānodrošina apgāde, nauda, instruktori...»¹. «Boļševisms,» teica Huvers, «ir ļaunāk nekā karš».²

ARA darbībai amerikāņu imperialisti piešķīra vislielāko nozīmi. «Palīdzība ar pārtiku,» rakstīja Vilsons 1919. g. 11. janvārī, «pašlaik dod iespēju pārvaldīt visu situāciju Eiropā... Boļševisms neatlaidīgi virzās uz rietumiem, tas jau pārņēmis Poliju un saindē Vāciju. To nevar apturēt ar spēku, bet to var apturēt ar pārtiku...»³

Attīstot tālāk šo Vilsona tezi, Huvers rakstīja, ka cīņā pret Padomju Krieviju iznākums atkarīgs no «arvien lielāka pārtikas daudzuma kaimiņvalstīm»⁴.

Arī Grīns ziņoja uz Parizi, ka cīņā pret boļševisma izplatīšanos Baltijā nepieciešams saņemt iespējami vairāk pārtikas. «Citādi,» rakstīja Grīns 1919. g. 12. aprīlī, «mēs veicinām boļševisma attīstību frontes aizmugurē.»⁵

Jautājumu par pārtikas piegādēm Baltijas antiboļševistiskajiem spēkiem 1919. g. 11. martā apsprieda amerikāņu delegācija Parizes miera konferencē. Saskaņā ar delegācijas lēmumu Lansings 1919. g. 12. martā telegrafēja uz Vašingtonu: «Es domāju, ka Igaunijai, Latvijai un Lietuvai jāsaņem no Savienotajām Valstīm visa vajadzīgā ekonomiskā palīdzība.»⁶

Pēc dažām dienām Huvers paziņoja Latvijas buržuaziskās valdības pārstāvjiem Parizes miera konferencē, ka ASV senats atvēlējis kredītu Latvijas apgādei ar pārtiku. Taču pie tam Huvers izvirzīja noteikumu, ka kredīta dzēšana jānodrošina ar

¹ Foreign Relations of the U.S., 1919, Russia, 116. lpp.

² Sk. M. Seierss un A. Kāns, Slepenais karš pret Padomju Krieviju, 115. lpp.

³ Organisation of American Relief in Europe, 1918—1919, California 1943, 177. lpp.

⁴ Turpat, 258. lpp.

⁵ Foreign Relations of the U.S., P.P.C., 1919, XII sēj., 140. lpp.

⁶ Foreign Relations of the U.S., 1919, Russia, 673. lpp.

Latvijas valsts dabas bagātībām un īpašumiem. Vienlaikus Huvers paziņoja, ka pārtikas sadalīšanai uz Baltiju dosies speciāla misija.¹ Drīz Liepājā ieradās ARA misija Baltijas valstīs, kurā bija 37 virsnieki ar pulkvedi Grūmu priekšgalā.² Latvijā misiju pārstāvēja Orbisons.

1919. g. 8. aprīlī Huvers un Ulmaņa valdības pārstāvji Parīzē parakstīja vienošanos par piegādes noteikumiem, kurā bija norādīts, ka Latvijas buržuaziskā valdība saņems amerikāņu «palīdzību», lai «uzturētu kārtību un izbeigtu anarchijas izplatīšanos». Amerikāņu imperialisti rezervēja sev tiesības kontrolēt piegādātās pārtikas sadali.³

Amerikāņu delegācija rīkojās ātri un enerģiski, jo pretpadomju karaspēkam, ko sabiedrotie organizēja Latvijas teritorijā, pārtika bija visai nepieciešama. Jau 1919. g. 9. aprīlī majora Brūkinga pavadībā Liepājā pienāca pirmais amerikāņu pārtikas sūtījums pretpadomju karaspēkam, kas atradās Latvijas teritorijā.

Pretpadomju karaspēku Latvijā amerikāņi sāka sistemātiski apgādāt. Latvijas buržuaziskā valdība saņēma no ARA pārtiku par 2 600 000 dolariem.⁴

Visai lielu rosību Baltijā parādīja arī amerikāņu Sarkanais Krusts. 1919. g. 20. martā amerikāņu delegācija Parīzes miera konferencē nolēma, ka amerikāņu Sarkanajam Krustam jāsniedz «tūlītēja ekonomiskā palīdzība» neboļševistiskajām Latvijas un Lietuvas daļām.⁵ 1919. g. 4. aprīlī amerikāņu Sarkanā Krusta pārstāvis pulkvedis Oldss aicināja pie sevis Latvijas delegācijas Parīzē locekli K. Ozolu un paziņoja viņam, ka amerikāņu Sarkanais Krusts «nolēmis sniegt palīdzību Latvijas armijai, kas cīnās pret boļševikiem»⁶. Lai sniegtu šādu «palīdzību», Baltijā ieradās amerikāņu Sarkanā Krusta misija pulkveža Raijana vadībā. Misija sastāvēja no 25 cilvēkiem, no kuriem tikai 2 bija

¹ Архив б. МИД Латвии, ф. 38-а, д. 13, 231. лapa.

² The Memoirs of Herbert Hoover, Years of Adventure 1874—1920., New York, 1952, 370. lpp.

³ Архив б. МИД Латвии, ф. 38-г, оп. 5, д. 176, 19. лapa.

⁴ Турпат, 3. лapa.

⁵ Foreign Relations of the U.S., P.P.C., 1919, XI sēj., 126. lpp.

⁶ К. В. Озолс, Мемуары посланника, Париж 1937, 67. lpp.

civilpersonas. Misijas sastāvā bija 4 majori, 8 kapteiņi un 9 leitnanti.¹

Dažādu ASV misiju darbinieku kopskaits Baltijā pārsniedza 100. Gandrīz visi viņi bija amerikāņu armijas virsnieki. Šo misiju galvenais uzdevums tieši bija organizēt un apgādāt anti-boļševistiskos bruņotos spēkus Baltijā un vadīt to kara operācijas pret Sarkanu Armiju.

Amerikāņu militari politiskā misija, pārstāvēdama galveno, visstiprāko kapitalisma valsti, kas sniedza palīdzību Latvijas buržuaziskajai valdībai, drīz vien kļuva par galveno noteicēju Latvijā.

«Mūsu dominējošo stāvokli,» rakstīja amerikāņu avīze «New York World Telegram», «nosaka... mūsu ekonomiskā varenība. Valsts, kas kontrolē tirdzniecību un kredītu, kontrolē visu pasauli...»²

Starp sabiedroto politiskajām un militārājām misijām, kas 1919. g. pavasarī darbojās Baltijā, Grīna misija neapšaubāmi ieņēma pirmo vietu. Tā, piemēram, Grīns savā 1919. g. 3. maija ziņojumā uz Parizi, atzīmējot angļu pārstāvja Latvijā — majora Kīnena nopelnus Latvijas karaspēka organizēšanā, vienlaikus rakstīja, ka Kīnena ietekme uz politiskajiem notikumiem bijusi mazāka. Nepārprotami nostādot sevi preti Kīnenam un tādējādi norādot uz savu «pārākumu», Grīns šajā ziņojumā atzīmēja, ka Kīnenam trūkstot «politisko iemaņu» un «konstruktīvu ideju», kas tik nepieciešamas sarežģītajā politiskajā situācijā Latvijā.³ Pat Golcs, kas angļu un franču vietējo pārstāvju rīkojumiem bieži vien uzdrošinājās nepaklausīt, Grīna norādījumus parasti ievēroja.

«Amerikāņu ietekme,» 1919. g. 3. maijā Grīns ziņoja uz Parizi, «pašlaik ir liela, jo visas partijas vērš savus skatienus uz Ameriku, gaidīdamas pārtiku... Šās zemes liktenis atkarīgs no ASV nostājas.»⁴

¹ «Сіпа», Nr. 178, 1951. g. 19. jūlijā.

² Sk. A. Клод, Куда идет американский империализм, Москва 1951, 42 un 43. lpp.

³ Foreign Relations of the U.S., P.P.C., 1919, XII sēj., 178. lpp.

⁴ Turpat, 178. un 179. lpp.

Tādējādi pēc Grīna ierašanās Baltijā par pretpadomju militārā placdarma galvenajiem organizētājiem Liepājā kļuva amerikāņu imperialisti, kuriem netrūka ne «konstruktīvu ideju», ne «politisko iemaņu». Lai gan Latvija ietilpa angļu «ietekmes sferā», 1919. g. pavasarī Latvijas buržuaziskajai valdībai pakļautajos rajonos vislielākā ietekme bija Amerikas Savienotajām Valstīm.

IV nodaļa

PADOMJU VARAS KRĪŠANA LATVIJĀ ĀRVALSTU INTERVENCIJAS REZULTATĀ

1. Padomju vara Latvijā 1919. gadā

Padomju varas atjaunošana Latvijā 1918. g. decembrī — 1919. g. janvarī bija izcila latviešu darba tautas uzvara. Latvija tika atbrīvota no ārvalstu interventiem. Vācu baroni un vietējā buržuazija zaudēja varu pār latviešu darba tautu. Latvijas pilsētu un lauku proletariats savu likteni ņēma savās rokās.

Latvijas darba tauta izveidoja jaunus valsts varas orgānus — padomes. Jau 10 dienas pēc Rīgas atbrīvošanas, 1919. g. 13. janvarī, Rīgā sanāca Latvijas Padomju kongress. Tajā piedalījās 705 delegāti no visām Padomju Latvijas pilsētām un apriņķiem. Kongresā ieradās arī pārstāvji no Liepājas un Ventspils strādnieku padomēm.

Kongresu atklāja Latvijas Padomju valdības galva P. Stučkā. Pēc tam runāja VCIK priekšsēdētājs J. Sverdlovs, kas bija ieradies kongresā. VCIK vārdā viņš dedzīgi apsveica latviešu darba tautu, kas asiņainā cīņā bija guvusi uzvaru. Savā runā J. Sverdlovs sacīja: «Biedri, nez vai ar kādu citu bijušās Krievijas impērijas daļu mēs esam saistīti tik cieši kā ar sarkano Latviju. Tūkstošiem labāko biedru, ko no šejienes bija padzinušas vācu imperialisma bruņotās ordas, tur, Padomju Krievijas teritorijā, saglabāja savus organizētos spēkus un kopā ar mums cīnījās pret kopējo ienaidnieku... Padomju Centralā Izpildu Komiteja atzinusi Latvijas patstāvību. Tas tomēr nenozīmē, ka mēs turpmāk nebūsim viens otram tikpat tuvi kā līdz šim. Mēs labi zinām, ka to vienību, kas mūs saliedē, nekas nekad nespēs izjaukt.»¹

¹ П. Стучка, Пять месяцев Социалистической Советской Латвии, ч. I., Псков 1919, 11. ил 12. лрр.

Kongress ilga tikai trīs dienas, taču pieņēma daudzus ļoti svarīgus lēmumus. Tika apstiprināts Latvijas Padomju valdības 1918. g. 17. decembra manifests un valdības darbība atzīta par pareizu. Vienbalsīgi pieņēma Latvijas Socialistiskās Padomju Republikas Konstitūciju, kurai par pamatu bija ņemta KSFPR Konstitūcija. Kongress ievēlēja Latvijas CIK 60 locekļu un 20 kandidātu sastāvā. Par Latvijas CIK goda locekļiem tika ievēlēti Leņins, Sverdlovs un visu padomju republiku valdību priekšsēdētāji.

Kongress arī izstrādāja Latvijas Padomju valdības strukturu. Visus komisariatus apvienoja grupās jeb padomēs. Astoņi ekonomiskie komisariāti (rūpniecības, zemkopības u. c.) izveidoja Tautas saimniecības padomi. No kara komisariāta, iekšlietu komisariāta un tieslietu komisariāta izveidoja Revolucionārās cīņas padomi. Socialās nodrošināšanas, tautas veselības un tautas izglītības komisariāti tika apvienoti Socialās nodrošināšanas un tautas izglītības padomē.

Latvijas Padomju valdības priekšsēdētājs un vienlaikus Tautas saimniecības padomes priekšsēdētājs bija P. Stučka, iekšlietu komisars un Revolucionārās cīņas padomes priekšsēdētājs — J. Lencmanis, tautas izglītības komisars un Socialās nodrošināšanas un tautas izglītības padomes priekšsēdētājs — J. Bērziņš. Latvijas Revolucionārās Kara Padomes priekšsēdētājs bija J. Daniševskis.

Saskaņā ar Padomju Latvijas Konstitūciju padomes tika izveidotas arī katrā apriņķī un katrā pagastā.

No 1919. g. 1. līdz 6. martam notika Latvijas Socialdemokrātijas VI kongress. Piedalījās 159 delegāti ar lēmēja balsstiesībām, kuri pārstāvēja 8378 partijas biedrus. Kongresā galīgi izlēma jautājumu par meņševiku padzišanu no partijas. No meņševikiem attīrītā Latvijas Socialdemokrātija tika pārdēvēta par Latvijas Komunistisko partiju. Kongress apstiprināja jaunus partijas statutus. Par partijas programmu nolēma uzskatīt programmu, ko pieņems KK(b)P VIII kongress, kas tika sasaukts Maskavā 1919. g. 18. martā. Pieņēma lēmumu par LKP iestāšanos Komunistiskajā Internacionālē.¹

¹ Latvijas Komunistiskās partijas VI kongresa rezolūcijas, Maskavā 1919, 5.—6. un 20.—25. lpp.

Latvijas padomju valdība savu darbību sāka ļoti grūtos apstākļos: vācu okupanti Latviju bija izpostījuši un izlaupījuši, tauta cieta badu, fabrikas un rūpnīcas nedarbojās.

«Zemes lielākā daļa,» par stāvokli Latvijā sacīja V. I. Ļeņins, «pārdzīvojusi tādu postu, par kādu Maskavas strādniekiem nav ne jausmas, — postu, kas saistīts ar karaspēka iebrukumu un vairākkārtēju lauku nopostīšanu karaspēka kustības rezultātā.»¹

Turklāt karadarbība Latvijā arvien vēl turpinājās. Lai visus spēkus varētu izlietot tautas saimniecības atjaunošanai, vispirms vajadzēja izbeigt karu. Tāpēc Latvijas padomju valdība 1919. g. 8. februārī griezās pie Antantes un Vācijas valdībām, aicinādama noslēgt mieru. Padomju valdības telegramā bija teikts:

«Mūsu padomju valdība, balstoties uz strādniekiem, kuri sastāda vairāk nekā $\frac{4}{5}$ ne vien pilsētu, bet arī lauku iedzīvotāju, vēlas mierīgi nodarboties ar iekšējo celtniecību, lai nenogurstošā darbā sadziedētu brūces, kas cirstas karā, kurš tik nežēlīgi piemeklējis Latviju. Tāpēc tā ir ar mieru ievadīt sarunas ar jebkuru no valstīm par tādas vai citādas vienošanās noslēgšanu.»²

Atbilde uz šo aicinājumu netika saņemta. Ameriķu, angļu, franču un vācu imperialisti Latvijas padomju valdības miera priekšlikumu nepieņēma. Taču tā arī turpmāk neatteicās no diplomatiskajiem līdzekļiem cīņā par mieru. Tā Latvijas padomju valdības priekšsēdētājs Stučka 1919. g. 13. martā sakarā ar jaunu regulāru vācu karaspēka daļu ierašanos Latvijā nosūtīja telegramu Vācijas valdībai un darba tautai. «Vācijas militaristiskie varas organi,» rakstīja Stučka, «acīm redzot rīkojas pret darba tautas gribu...» Telegramā bija norādīts, ka Latvijas darba tauta izsaka asu protestu pret jauna vācu karaspēka sūtīšanu uz Latviju un cer «uz Vācijas darba tautas atbalstu». Latvijas padomju valdība nosūtīja Vācijas valdībai arī vairākas citas telegramas, protestēdama pret Vācijas intervenciju Latvijā, pret to, ka vācu karaspēks lieto smacējošas gāzes, utt.

1919. g. 25. martā Latvijas padomju valdības priekšsēdētājs Stučka nosūtīja telegramu Dānijas valdībai, protestēdams pret to, ka Dānijā tiek vervēti brīvprātīgie cīņai pret Latvijas darba tautu.

¹ V. I. Ļeņins, Raksti, 29. sēj., 223. lpp.

² «Правда», № 31, 11. II 1919.

Izbeigt karu diplomatiskā ceļā Latvijas padomju valdībai neizdevās. Ārzemju interventi miera negribēja. Viņi gribēja turpināt karu, lai apspiestu padomju varu Latvijā.

Intervencijas turpināšanās stipri apgrūtināja mierīgo celtniecību. Un tomēr padomju vara ar vislielāko enerģiju sāka atrisināt svarīgākās ekonomiskās problēmas. Vispirms tā veica pasākumus bada likvidēšanai. Buržuazijai rekvizēja pārtikas krājumus. Pilsētās organizēja sabiedrisko ēdināšanu. Rīgā bezmaksas uzturu saņēma 185 000 iedzīvotāju (no 215 000). Palīdzību latviešu tautai sniedza brālīgā Padomju Ukraina. Līdz 1919. g. 10. aprīlim no Ukrainas nosūtīja uz Latviju 150 vagonus ar pārtiku.¹ Maija vidū Rīgā jau bija labības krājumi vairākām nedēļām. Veica pasākumus, lai laikā tiktu apsēta visa aramzeme, tā ka līdz ar jaunās ražas ievākšanu pārtikas jautājums būtu atrisināts.

Bankas, lielle tirdzniecības un rūpniecības uzņēmumi tika nacionalizēti. Buržuaziju aplika ar augstiem nodokļiem, kas bija maksājami naturā: ar pārtiku, drēbēm, zeltu, sudrabu. Stingri apkaroja spekulāciju.

Sāka atjaunot karā sagrauto tautas saimniecību. Te lielu palīdzību latviešu tautai sniedza Padomju Krievija. 1918. g. decembrī tā piešķīra Padomju Latvijai ekonomikas atjaunošanas vajadzībām 20 miljonus rubļu. Ja 1919. g. janvarī Rīgas fabrikās un rūpniecās bija nodarbināti 3 080 strādnieki, tad uz 1. maiju jau vairāk nekā 10 tūkstoši. No jauna atvēra ap 100 fabriku, kas okupācijas laikā nedarbojās. Daļēji atsāka darbu tādi lieli uzņēmumi kā Baltijas vagonu fabrika, «Fenikss», Klemensa kokzāģētava u. c. Armijas vajadzībām ierīkoja mechanisko apavu darbnīcu, kur strādāja 600 cilvēku; bija paredzēts izgatavot 5 000 pāru zābaku nedēļā.

Lieli revolucionāri pārveidojumi notika uz laukiem. Zemi nacionalizēja, muižnieku muižas konfiscēja, darot galu vācu baronu kundzībai Latvijā. 1919. g. 25. aprīlī izdeva dekretu par vācu baronu padzīšanu no Latvijas teritorijas. Dekretā bija teikts: «Ievērojot to, ka... Baltijas muižniecība ir visreaktionārākā kārtā visā pasaulē, kas gadu simteņiem gandrīz bez izņēmuma

¹ «Правда», № 79, 12. IV 1919.

ir vedusi necilvēcīgu cīņu pret darba tautu... muižniecības cilšu piederīgiem uz visiem laikiem jāatstāj Latvijas robežas...»¹

Konfiscētajās baronu muižās, kas bija lielākas par 100 ha, ierīkoja padomju saimniecības. Nodibināja pavisam 239 šādas saimniecības. Tām vajadzēja kļūt par pamatu Latvijas lauksaimniecības socialistiskajai pārveidošanai. Laukstrādniekiem noteica vidēju 8 stundu darba dienu gadā (60 stundu darba nedēļu vasarā un 36 stundu nedēļu ziemā).

Zemniekus un citus agrākos zemes īpašniekus, kuru saimniecības nebija lielākas par 100 ha, padarīja par valsts zemes nomniekiem. Viņiem bija atļauts izmantot algoto darbaspēku, taču stingri ievērojot likumu par darba dienas ilgumu, darba aizsardzības noteikumus utt. Laukstrādniekiem paaugstināja algu. Trūcīgie un vidējie zemnieki saņēma visāda veida palīdzību. Viņiem pārdeva uz kredita mašīnas un lauksaimniecības darba rīkus.

Darbaļaudīm nodrošināja patiesu vārda, sapulču, biedrošanās un preses brīvību. Ar specialu dekretu baznīcu atdalīja no valsts, tika ieviesta dzimšanas, miršanas gadījumu un laulību civilā reģistrācija.

Skolu atdalīja no baznīcas, un skolu tīklu ievērojami paplašināja. Skolēnu skaits pieauga no 10 tūkstošiem līdz 23 tūkstošiem. Bērniem no 8 līdz 14 gadiem ievada vispārēju bezmaksas izglītību. Rīgā atvēra universitāti, mākslas akadēmiju, konservatoriju, strādnieku teatru, operu, mākslas muzeju un citas kultūras un izglītības iestādes. Darbaļaudis ieguva tiesības uz bezmaksas medicīnisko palīdzību un uz pabalstu slimības un darba spēju zaudēšanas gadījumā.

Padomju varas atjaunošanai Latvijā 1918. g. beigās bija izcila nozīme latviešu tautas dzīvē. No jauna, tāpat kā 1917. g. beigās Latvijas ziemeļu rajonos, latviešu darba tauta nokratīja kapitalisma jūgu, ņēma varu savās rokās un nostājās uz socialistiskās attīstības ceļa. Kaut gan ārvalstu interventu padomju varu Latvijā vēlāk apspieda un te plosījās asiņainais baltais terors, tomēr latviešu darba tauta vairs neaizmirsā tās dienas, kad tā pati bija sava likteņa lēmēja.

¹ «Latvijas Socialistiskās Padomju Valdības Ziņotājs», Nr. 59, 1919. g. 2. maijā.

1917.—1919. g. notikumi Latvijā parādīja latviešu tautai, ka vienīgi padomju vara spēj apmierināt pilsētu un lauku darbaļaužu neatliekamās vajadzības. Tikai padomju vara atbrīvoja latviešu tautu no ārvalstu imperialistu kundzības, likvidēja vācu baronu varu Latvijā. Tikai padomju vara spēja dot Latvijas darba tautai patiesu brīvību un radīt stingrus pamatus viņu materiālās labklājības nemitigai augšupejai un kulturas uzplaukumam. Revolucionārās cīņas pieredze un plašu tautas masu uzticība, ko latviešu boļševiki bija ieguvuši 1917.—1919. gadā, nodrošināja padomju varai Latvijā drīzu un vieglu uzvaru 1940. gadā.

Cīņai par padomju varu, pret ārvalstu interventiem, ko latviešu darba tauta veda 1919. gadā, bija svarīga vēsturiska nozīme arī tai ziņā, ka latviešu tauta savienībā ar pārējām Krievijas tautām deva savu ieguldījumu socialistiskās revolūcijas šūpuļa — Padomju Krievijas aizstāvēšanā pret ārvalstu interventiem. Ar savu varonīgo cīņu latviešu proletariats izjauca ārvalstu interventu plānu — pārvērst Baltiju par svarīgāko placdarmu uzbrukumam Krievijas galvenajiem dzīvības centriem un izmantot vācu karaspēku padomju varas apspiešanai ne vien Baltijā, bet arī visā Krievijā. Padomju varas uzvara un nostiprināšanās Krievijā savukārt bija svarīgākais priekšnoteikums padomju varas atjaunošanai Latvijā 1940. gadā.

2. Vācu kundzības nostiprināšanās Kurzemē. Ameriķaņu imperialistu mēģinājumi izveidot Kurzemē visu pretpadomju spēku vienotu fronti

Klusumu, kas 1919. g. janvara vidū valdīja Liepājas frontē, februara beigās pārtrauca 1. vācu rezerves divīzijas ierašanās Baltijā. Ar sabiedroto tiešu līdzdalību Liepājā drudžaini tika veikti sagatavošanās darbi, lai visdrīzākajā laikā sāktu lielu uzbrukumu.

Vācu karaspēka uzbrukumu bija plānots sākt vienā laikā ar Antantes valstu pirmo karagājienu, kura galvenais triecienspēks bija Kolčaka armija. 1919. g. 5. martā Kolčaks, kura rīcībā bija liels, labi apgādāts karaspēks, Sibīrijā pārgāja straujā uzbrukumā. Pavēli uzbrukt saņēma arī visi pārējie ārvalstu interventu

algotņi. Antantes vadībā sākās ārvalstu interventu un krievu kontrevolūcijas vispārējais uzbrukums.

Krievijas ziemeļos operēja sabiedroto karaspēks. Ameriķu, angļu, franču, japaņu un citi interventi palīdzēja Kolčakam Sibīrijā. Turkestanā un Aizkaukazā uzbruka angļi. Ziemeļkaukazā un Ukrainas dienvidos operēja Deņikins. Rietumos uzbruka ukraiņu baltgvardi un poļi. Baltijā šo interventu loku, kas no visām pusēm apņēma Padomju Krieviju, noslēdza baltsomi, Judeņiča armija, baltigauņi un, beidzot, Latvijā un Lietuvā uzbrūkošais vācu karaspēks.

Vācu karaspēka piedalīšanos karagājienā pret Padomju Krieviju Antantes valstis uzskatīja par visai svarīgu, jo Baltijā vācu karaspēka bija daudz, tas bija teicami apmācīts un apgādāts ar visiem nepieciešamiem kara materialiem. Liela nozīme bija arī tam apstāklim, ka vācu karaspēks uzbruka tādā stratēģiski ļoti svarīgā rajonā kā Baltija.

1919. g. 3. martā vācu karaspēks Kurzemē pārgāja vispārējā uzbrukumā. 10. martā tas ieņēma Saldu, 15. martā — Tukumu un 19. martā — Jelgavu. Angļu kara flotes pavēlnieks Baltijas jūrā Kovens rakstīja, ka tas bija tieši «tas, kas toreiz bija vajadzīgs»¹.

Vācu karaspēka panākumi izskaidrojami ar to, ka tam bija liels skaitlisks pārsvars pār sarkanajiem latviešu strēlniekiem. Vairāk nekā 70 000 kareivjiem, ko vācieši raidīja uzbrukumā, Padomju Latvija varēja nostādīt pretī tikai ļoti nelielus spēkus. Už 1919. g. 15. martu latviešu strēlnieku daļās Kurzemes frontē bija tikai 6 900 durkļu, 487 zobeni, 184 ložmetēji un 22 lielgabali². Lai cik varonīgi viņi cīnījās, noturēties pret daudzus tūkstošus lielo vācu armiju viņi nevarēja.

Latvijas Padomju valdība cīnās pret Golcu varēja sūtīt tikai daļu sava karaspēka; pārējo karaspēku tā bija spiesta turēt citās frontēs. Tieši tai laikā Padomju Latvija bija nopietni apdraudēta arī no ziemeļiem. 1919. g. sākumā igauņu buržuazija, angļu flotes, somu, zviedru un dāņu brīvprātīgo, kā arī krievu balt-

¹ W. P. and Z. K. Coates, *Russia, Finland and the Baltic*, London 1940, 24. lpp.

² V. Strauss, *Padomju Latvija un starptautiskā kontrevolūcija*, Maskavā 1931, 68. lpp.

gvardu daļu atbalstīta, Igaunijā bija gāzusi padomju varu. 1919. g. martā viss šis karaspēks no Igaunijas sāka uzbrukumu Padomju Latvijai. Kopā ar citām baltgvardu daļām no Igaunijas uzbruka arī baltlatviešu karaspēks, kas Igaunijas teritorijā bija saformēts saskaņā ar 1919. g. 18. februara līgumu (ap 2000 cilvēku). Vācu armija Kurzemē un karaspēks, kas Padomju Latviju apdraudēja no ziemeļiem, uzturēja pastāvīgu kontaktu, lai koordinētu savas operācijas. «Šie sakari dabiski pamatojās uz to,» raksta Golcs, «ka boļševiki bija mūsu kopējais ienaidnieks.»¹

V. I. Ļeņins, raksturojot Padomju Latvijas toreizējo ārkārtīgi grūto stāvokli, norādīja, ka Antantes valstis pieliek visas pūles, lai šai pavasarī dotu boļševikiem stipru triecienu. «Nav šaubu,» teica V. I. Ļeņins, «ka viņu rīcības pamatā ir vienošanās ar Hindenburgu... No ziemeļiem viņiem palīdz igauņu baltgvardi par naudu, ko sūta Anglija, ar brīvprātīgiem, kurus sūta zviedri un dāņi, kurus caur un cauri uzpirkuši Anglijas, Francijas un Amerikas miljardieri. Viņi rīkojas pēc mums pilnīgi skaidra, vienoša plāna...» Antantes valstis, konstatēja V. I. Ļeņins, «atzīnušas momentu par pietiekoši izdevīgu, lai... no rietumiem pastiprinātu uzbrukumu saplosītajai un izmocītajai Latvijai un apdraudētu mūs»².

Vācu imperialistiem, kas apspieda Kurzemes strādnieku un zemnieku revolucionāro kustību un cīnījās pret sarkanajiem latviešu strēlniekiem, nebūt nebija vienalga, kas ievāks viņu darba augļus. Viņi bija ar mieru atstāt savu karaspēku Baltijā cīņai pret boļševikiem, cerēdami, kaut gan karu bija zaudējuši, tādā vai citādā ceļā pakļaut Baltiju vācu kundzībai. Kā jau norādīts, vācu imperialisti domāja to panākt, izveidodami Baltijā Vācijai draudzīgas buržuaziskas valstis.

Vācu varas organu attiecības ar Ulmaņa valdību 1919. gada sākumā pasliktinājās. Latviešu buržuazija, neatteikdamās no vācu palīdzības, tomēr orientējās vispirms uz Antantes valstīm. Vācu imperialistiem tas, protams, nebija pa prātam. Kamēr vācieši Liepājā vēl nejutās pietiekami stipri, viņiem ar šādu stāvokli bija jāsamierinās. Taču līdz ar vācu karaspēka pastiprināšanos Liepājā pieauga arī vācu imperialistu vēlēšanās redzēt

¹ R. Goltz, Als politischer General im Osten, 126. lpp.

² V. I. Ļeņins, Raksti, 29. sēj., 223. un 224. lpp.

Liepājā tādu valdību, kas bez ierunām pildītu visus viņu rīkojumus. Ja Ulmaņa valdību gāztu paši vācu varas organi, t. i., ja vācieši atklāti iejauktos Latvijas iekšējās lietās, tad tas varētu izraisīt Antantes valstu protestu. Izrēķināties ar Ulmaņa valdību un izveidot jaunu valdību, kas orientētos vienīgi uz Vāciju, uzdeva vietējiem vācu baroniem, lai varētu visu to iztēlot kā vietējo iedzīvotāju iekšējo lietu.

Pēc vācu imperialistu plāna, jaunās valdības priekšgalā vajadzēja nostāties bijušajam Vidzemes landmaršalam fon Strikam. Sazvērestības tehniskā puse bija jāveic vācu izlūkošanas dienesta virsniekam Štokam. Taču Ulmanis nejauši uzzināja par plānoto sazvērestību. 1919. g. 18. februārī, izdarot muitas pārbaudi uz Liepājā pienākuša tvaikoņa, uzgāja aizdomīgu sainīti. Izrādījās, ka tajā ir dokumenti ar Strika izstrādātiem plāniem — gāzt latviešu un igauņu buržuaziskās valdības un no Latvijas un Igaunijas izveidot Baltijas monarchiju, kuras valdību galvenokārt ietekmētu Baltijas baroni.

Sainīti, starp citu, atradās kāds ļoti slepens Strika raksts, kurā īsumā bija izklāstīti viņa plāni attiecībā uz Baltijas monarchiju. Rakstā bija teikts, ka šie plāni saskaņoti «ar Vācijas oficiāliem organiem un ar reichstaga frakcijām». Rakstā bija norādīts, ka Baltijas monarchijas valdība jāievēlē Vidzemes landtagam. Ievērojot landtaga sastāvu, tas nozīmēja, ka valdība sastāvētu gandrīz vienīgi no vietējiem vācu baroniem. Tālāk rakstā bija teikts, ka jaunajai valstij jābūt konstitucionalai monarchijai. Šās valsts valdībai vajadzēja vispirms veikt pasākumus, lai iespējami ciešāk apvienotos ar Vāciju. Šai nolūkā Striks uzskatīja par nepieciešamu noslēgt ar Vāciju vienošanos par dzelzceļu transporta, kā arī pasta, telegrafa un telefona sakaru apvienošanu, vienošanos par muitas savienību, par vienotu naudas sistemu un par to, kādā mērā Vācija var diplomātiski pārstāvēt jauno valsti. Bija paredzēts noslēgt arī militaru konvenciju, pie kam apvienotajam karaspēkam bija jābūt zem vācu pavēlniecības.¹

Realizējot minētos pasākumus, Latvija un Igaunija faktiski būtu pilnīgi pievienotas Vācijai.

¹ Архив б. МИД Латвии, ф. 77, д. 2, 52.—59. лapa.

Latviešu buržuazijai šī savvērestība iedvesa tik lielas bailes, ka Ulmaņa valdība 1919. g. 21. februārī telegrafēja uz Kopenhagenu angļu kara flotes pavēlniekam Baltijas jūrā: «Liepājā izcēlušies neparedzēti sarežģījumi. Nepieciešama angļu flotes klātbūtne. Noteikti lūdzam visdrīzākajā laikā ierasties Liepājā.»¹

Ulmanis sacēla trauksmi. Antantes valstu valdībām piesūtīja notas ar lūgumu sniegt palīdzību. Liepājā tika darīts viss iespējamais, lai savvērestību izjauktu. Vācu izlūku Štoku — savvērestības organizētāju — Ulmanis lika apcietināt. Savvērestība, ar kuras palīdzību vācu imperialisti cerēja panākt savus nolūkus pēkšņi un bez liela trokšņa, acīm redzami bija cietusi neveiksmi.

Vācu okupācijas varas organi gan visādi centās pierādīt, ka ar šo savvērestību tiem neesot nekāda sakara, taču visa to rīcība liecināja tieši pretējo. Baidīdamies, ka jauni aresti varētu atklāt vācu varas organu sakarus ar savvērestību, Vācijas valdības pārstāvis Latvijā Burchards 1919. g. 24. februārī piesūtīja Ulmanim vēstuli ar prasību «militārās drošības interesēs... vietējos iedzīvotājus, ko varētu uzskatīt kā iejauktus fon Strika kga lietā, neapcietināt bez pavēlnieka iepriekšējas piekrišanas»².

Bez tam, baidīdamies, ka Štoks varētu pateikt patiesību, vācu varas organi neatlaidīgi prasīja viņu atbrīvot. 1919. g. 4. martā Burchards piesūtīja Ulmanim vēstuli, kategoriski pieprasot Štoka tūlītēju atbrīvošanu. Savu prasību Burchards motiveja ar to, ka bijušais rezerves virsnieks Štoks «kopš kāda laika» no jauna dienot vācu armijā un ka tāpēc viņa lieta esot izskatāma vācu karatiesā.³

Nodrošinājusi sev Antantes atbalstu, Ulmaņa valdība atteicās atbrīvot Štoku.⁴

Samierināties ar šādu Ulmaņa valdības nepaklausību vācu imperialisti nedomāja. Pret Ulmani sāka organizēt jaunu savvērestību — šoreiz tā, lai panākumi būtu droši. Uz Liepāju izsauca no frontes landesvēra trieciendaļas ar baronu Manteifelu priekšgalā un vācu karaspēka vienību Pfefera vadībā.

¹ Архив б. МИД Латвии, ф. 38-а, д. 12, 77. лара.

² Turpat, д. 34, 4. лара.

³ Turpat, 22.—24. лара.

⁴ Turpat, 25. лара.

Veikusi šos priekšdarbus, Vācijas sūtniecība Latvijā 1919. g. 15. aprīlī iesniedza Ulmanim ultimatu ar prasību, ka līdz 16. aprīlim viņam jāpaziņo, ka viņš piekrīt tūlītējai Stoka izdošanai. «Ja līdz trešdienai, 16. aprīlim, nebūs saņemta apmierinoša atbilde,» bija teikts ultimātā, «Vācijas valdība rezervēs sev tiesības spert turpmākus soļus. Tā spēs panākt savu prasību izpildīšanu.»¹

Cerēdams, ka viņu atbalstīs Antantes valstis, kas par vācu ultimatu tika tūlī informētas,² Ulmanis nolēma šo ultimatu noraidīt. Atbildes vietā viņš nosūtīja Vācijas valdībai uz Berlīni telegramu ar protestu pret šāda veida ultimativām prasībām, ko uzstādīja Vācijas valdības pārstāvji Liepājā. Savā telegramā Ulmanis norādīja, ka viņš būtu ar mieru šo lietu nodot izskatīt neitralai saskaņošanas komisijai, ar to domādams Antantes valstu pārstāvjus.³

Ulmaņa telegrama palika bez atbildes. Toties 1919. g. 16. aprīlī landesvēra trieciendaļas, piedaloties Pfefera vadītajai vācu karaspēka vienībai, atbrūņoja latviešu karaspēku Liepājā, padzina Ulmaņa valdību un sagrāba visu varu Liepājā un apkārtējā rajonā. Civilā vara uz laiku tika nodota vācu baronam Borkovskim, kas mēģināja vāciešu ieņemtajā Latvijas daļā nodibināt atklātu militaru diktaturu.

Stāvokli, kāds sakarā ar vācu apvērsumu bija radies Liepājā, ar lielām bažām vēroja angļi, kuri baidījās no Vācijas pozīciju pārmērīgas nostiprināšanās angļu «ietekmes sferā». Tāpēc Anglijas ārlietu ministrs Balfurs 1919. g. 22. aprīlī caur pamiera komisiju iesniedza Vācijas valdībai prasību atjaunot Kurzemē tādu stāvokli, kāds tur bija līdz 1919. g. 16. aprīlim. Vācijas valdība atbildēja, ka Latvijas iekšējās lietās tā nētiejaucoties.

Taču Vācijaš valdība vēlējās parādīt sabiedrotajiem, ka tā pret viņu prasībām izturas nopietni. Tāpēc «iepažīties ar stāvokli» aprīļa beigās Liepājā ieradās Vācijas kara ministrs Noske, ģenerālis Kvašts un vairākas citas augstas amatpersonas. Kā

¹ Архив б. МИД Латвии, ф. 38-а, д. 34, 56. lapa.

² Turpat, 54. lapa.

³ Turpat, 60. lapa.

izriet no Golca atmiņām, socialdemokrāts Noske viņa rīcībai pilnīgi piekrita. Noske, kas pats sevi dēvēja par Vācijas revolūcijas «asinssuni», pilnīgi atbalstīja katru mēra sajūtu zaudējušā reakcionāra Golca imperialistiskos plānus Baltijā.¹

Angļu bažas par Golca rīcību tai laikā arvien vairāk pieauga. 4. maijā Vācijas pārstāvis pamiera komisijā saņēma jaunu notu ar Anglijas ārlietu ministra Balfura parakstu, kurā bija prasīts atsaukt no Kurzemes ģenerāli Golcu. Savā 1919. g. 9. maija notā Vācijas valdība noraidīja arī šo prasību. Taču, lai piespiestu angļus atteikties no viņu pretenzijām pret Golcu, tā paziņoja, ka vispār nodomājusi visdrīzākā laikā atsaukt savu karaspēku no Baltijas valstīm.² Vācijas valdības aprēķins izrādījās pareizs: angļi no savām prasībām tiešām atteicās.

Angļus, bez šaubām, ietekmēja arī tā noteiktā ģermanofilā nostāja, ko ieņēma amerikāņu imperialisti. ASV baidījās, ka Anglijas valdības prasības varētu pamudināt Vāciju izvest savu karaspēku no Baltijas, tādējādi krasi vājinot visu antiboļševistisko fronti Baltijā. Taču enerģiskā palīdzība, kādu ASV pretēji Anglijas valdības politikai sniedza vācu karaspēkam Baltijā, izskaidrojama arī ar citu iemeslu. Savienotās Valstis it nemaz neuztrauca iespēja, ka Vācija varētu nostiprināt savu ietekmi Baltijā uz Anglijas rēķina. ASV pašas tai laikā tiecās nostiprināt savas pozīcijas Eiropā, bet to traucēja Anglijas un sevišķi Francijas ietekme, kas pēc kara bija pastiprinājusies. Tāpēc ASV nolēma kā pretsvaru atbalstīt karā sakauto Vāciju. Ja šāds ASV atbalsts Vāciju arī zināmā mērā padarīja stiprāku, tad amerikāņu imperialistiem tas tai laikā nebija bīstami. Savienībā ar Vāciju ASV cerēja nostiprināt Eiropā arī savas pozīcijas.

Šos ASV plānus izklāstīja amerikāņu galvenā štāba politikās nodaļas priekšnieks, 1919. g. martā apmeklējams vācu bruņoto spēku virspavēlniecību. Viņš teica, ka «Amerikā notikušas svarīgas pārmaiņas. Tā tikai tagad esot kļuvusi par imperiju, kas turpmāk nostiprināšot savu ietekmi... Draudzība ar Franciju

¹ R. Goltz, *Meine Sendung in Finnland und im Baltikum*, 187. lpp. Atgriezies Vācijā, Noske pat paziņoja, ka «Kurzeme ir vācu zeme» («Коммунистический Интернационал», № 3, 1919, 329. lpp.).

² *Foreign Relations of the U.S., P.P.C.*, 1919, IV sēj., 767. lpp.

tuvojoties beigām... Tagad Amerika gribot iegūt atbalstu, t. i., draugu Eiropā un tāds draugs varot būt tikai Vācija.»¹

ASV valdības nostāja attiecībā uz stāvokli, kāds Liepājā bija izveidojies pēc 1919. g. 16. aprīļa, tika paziņota, izskatot šo jautājumu sabiedroto Augstākajā padomē. Par ASV nostāju liecina arī tā drudžainā darbība, ko tai laikā Liepājā izvērsta Grīna misija.

Sabiedroto Augstākās padomes 1919. g. 19. aprīļa sēdē apsprieda jautājumu, vai turpināt pārtikas piegādes Kurzemei, kur visa vara pārgājusi vāciešu rokās. Pēc amerikāņu pārstāvju priekšlikuma nolēma piegādes turpināt. Noteica tikai, ka šie sūļījumi nekādā gadījumā nedrīkst nonākt boļševiku rokās.² Amerikāņu delegācija Parīzes miera konferencē šai sakarībā telegrafēja Grīnam, ka «Huveram norādīts turpināt palīdzības sūtīšanu visiem neboļševistiskajiem Baltijas rajoniem neatkarīgi no tā, kāds tur būtu politiskais režīms»³.

Apspriežot jautājumu par turpmākām piegādēm Baltijai, noskaidrojās, ka amerikāņu imperialisti visādi centās panākt, lai vācu karaspēks paliktu Baltijā un turpinātu cīņu pret padomju karaspēku. ASV valsts sekretars Lansings vāciešus atklāti aizstāvēja. Sabiedroto Augstākās padomes sēdē 1919. g. 9. maijā viņš paziņoja: «Amerikāņu varas organi izmeklējuši sūdzības pret vāciešiem un noskaidrojuši, ka vācieši izturas daudz labāk nekā ziņots. Ģenerālis fon der Golcs, cik redzams, izturas pavisam godprātīgi un savā darbībā aprobežojas ar tīri militāriem jautājumiem.»⁴

Amerikāņu imperialistu pārstāvji joprojām cieši sadarbojās ar vāciešiem.

Grīns uzturēja ar Golcu ciešus sakarus. Gandrīz ik dienas viņš sastapās ar Golcu, noklausījās tā ziņojumus un norādīja, kā tālāk izvērst militāras operācijas pret boļševikiem.

¹ F. Rabenau, Seeckt, Aus seinem Leben 1918—1936, Leipzig 1940, 152. lpp.

² Foreign Relations of the U.S., P.P.C., 1919, IV sēj., 593. lpp.

³ Turpat, XII sēj., 197. un 198. lpp.

⁴ Foreign Relations of the U.S., P.P.C., 1919, IV sēj., 692. lpp. Grīns 1919. g. 3. maijā telegrafēja uz Parīzi: «Ģenerāļa fon der Golca nostāja vienmēr iezīmējies ar to, ka Latvijas iekšējās lietās viņš neiejaucās.» (Foreign Relations of the U.S., P.P.C., 1919, XII sēj., 179. lpp.)

Grīns tai laikā darbojās sevišķi rosīgi, izmantojot savu mērķu realizēšanai visu savu ietekmi. Tas arī saprotams: konflikts starp latviešu nacionālo buržuaziju un vāciešiem draudēja izjaukt viņa plānu — visus pretpadomju spēkus Kurzemē raidīt kopējā uzbrukumā.

1919. g. 22. aprīlī Grīnam bija saruna ar Golcu. Tūlīt pēc tam viņš amerikāņu misijā Liepājā sasauca specialu apspriedi, kurā piedalījās angļu kara flotes pavēlnieks Baltijas jūrā admirālis Kovens, franču eskadras pavēlnieks 1. ranga kapteinis Brisons, Anglijas ārlietu ministrijas pārstāvis Grants Vatsons un citi. Apspriedē nolēma piesūtīt vēstuli ģeneralim Golcam, pieprasot Manteifeļa un Pfefera karaspēka vienību izvešanu no Liepājas un nosūtīšanu atpakaļ uz fronti. Sabiedroto misijas, bija teikts Golcam nosūtītajā vēstulē, apņemas pēc šās prasības izpildīšanas ieteikt savām valdībām, «lai sekmētu enerģisku kara turpināšanu pret boļševismu», atbalstīt tikai tādu Latvijas valdību, kurā būs pārstāvētas visas Latvijā dzīvojošās tautības, t. i., tiklab latvieši, kā arī vietējie vācu baroni. Visu klātesošo vārdā vēstuli parakstīja Grīns.¹

1919. g. aprīļa notikumu laikā parādījās arī angļu un amerikāņu pretrunas Latvijā. Kā iepriekš norādīts, Balfurs 1919. g. 22. aprīlī ar sabiedroto pamiera komisijas starpniecību prasīja, lai Vācija atjauno Ulmaņa valdību. Turpretī Grīns bija ar mieru noslēgt jebkuru kompromisu ar Golcu un vietējiem vācu baroniem, lai tikai sastādītu tādu valdību, kas spētu apspiest revolucionāro kustību Latvijā un turpināt cīņu pret sarkanajiem latviešu strēlniekiem.² Lai gan Baltija ietilpa Anglijas «ietekmes sferā», Grīns prata panākt to, ka Anglijas valdības pārstāvji Baltijā atbalstīja viņa politiku.

Saņēmis minēto Grīna 1919. g. 22. aprīļa vēstuli, Golcs sāka rīkoties, lai tiktu sastādīta jauna valdība, kas formāli atbilstu Grīna prasībām, bet faktiski būtu vācu varas organu marionete.

¹ Foreign Relations of the U.S., P.P.C., 1919, XII sēj., 176. lpp.

² To apstiprināja arī Latvijas buržuaziskās valdības ārlietu ministrs Meierovics. Savā 1919. g. 22. aprīļa vēstulē viņš rakstīja: «Anglija vēlas iestāties noteiktāk, bet Ameriķa] ir tanis pašas domās, kādās tā bija pag. decembra beigās» (Архив 6. МИД Латвии, ф. 38-а, д. 18, 34. lapa). Šīs amerikāņu imperialistu domas, kā zināms, bija tādas, ka ar jebkuriem līdzekļiem jāpanāk vāciešu piedalīšanās intervencijā Padomju Krievijā.

1919. g. 25. aprīlī viņš aicināja pie sevis Baltijas baronu pārstāvjus un paziņoja viņiem: «Rīt līdz pusdienai jāsastāda jauna valdība, citādi baltiešu lieta ir zaudēta.» Pie tam Golcs uzsvēra, ka izskata dēļ jaunajā valdībā jāuzņem arī latviešu pārstāvji, taču vienīgi no vāciešiem draudzīgām aprindām.¹

Nākamajā dienā, 1919. g. 26. aprīlī, jaunā valdība bija sastādīta. Valdības priekšgalā atradās latviešu tautas nodevējs, vāciešu līdzskrējējs mācītājs A. Niedra, kas jau 1905. gadā, aktīvi piedalīdamies revolucionārās kustības neželīgajā apspiešanā Latvijā, bija iemantojis latviešu tautas dziļu naidu. Jāatzīmē, ka pats Niedra tai laikā Liepājā neuzturējās un par savu iecelšanu uzzināja tikai vēlāk. Jaunā valdība sastāvēja no četriem Baltijas baronu pārstāvjiem un sešiem ģermanofili noskaņotās latviešu buržuazijas daļas pārstāvjiem.

Jaunās valdības sastāvs Grīnu neapmierināja, jo bija skaidrs, ka to atbalstīs tikai niecīga latviešu buržuazijas daļa. Visas Latvijas buržuaziskās partijas, izņemot vienīgi ģermanofili noskaņoto konservatīvo «Tautas partiju», prasīja atjaunot Ulmaņa valdību. Grīns parādīja ārkārtīgu enerģiju un neatlaidību, cenšamies mainīt valdības sastāvu. Viņš uzņēmās starpnieka lomu starp Ulmani un Niedru. Ar katru no tiem viņam bija daudzas sarunas, un 1919. g. 30. aprīlī viņš sarīkoja apspriedi, kurā piedalījās ir Ulmanis, ir Niedra. Šajā apspriedē Grīns centās panākt, lai tie abi piekristu viņa izstrādātajam koalīcijas valdības izveidošanas plānam. Lai gan Grīns izdarīja spiedienu uz Niedru un Ulmani, šī apspriede nedeļa nekādus rezultātus.

1919. g. 1. maijā Grīns piesūtīja Niedram vēstuli, no jauna prasīdams pieņemt viņa plānu. Šī vēstule pelna sevišķu uzmanību, jo tajā pamatvilcienos formulēta visa amerikāņu imperialistu politika Latvijā.

Grīna vēstule sākas ar paziņojumu, ka «amerikāņi simpatizē latviešu tautai tās cīņā par patstāvību un pret boļševisma graujošajiem spēkiem». Jau šajā teikumā atklājas visa amerikāņu imperialistu politika «Krievijas jautājumā», tai skaitā viņu politika Latvijā. Šī politika bija — saskaldīt Krieviju, noņņaupt pirmo socialistisko valsti pasaulē.

¹ R. Goltz, Als politischer General im Osten, 114. lpp.

Grīns tālāk norāda, ka pašreizējā situācijā svarīgākais jautājums ir tūlīt atjaunot Kurzemē «politisko un sociālo mieru...», lai sekmīgi turpinātu karu pret boļševikiem». Grīns arī norāda, pēc kādiem pamatprincipiem sastādāma valdība, lai tā būtu spējīga šos uzdevumus veikt. «Manuprāt,» raksta Grīns, «Ulmaņa piekritējiem jādod vairākums jebkurā paredzamā koalīcijas valdībā, jo šādu soli atbalstītu boļševikiem naidīgo Latvijas iedzīvotāju vairākums.¹ No otras puses, nepieciešams, lai mazākumtautības — sevišķi tās, kas ņēmušas ievērojamu daļību kara operācijās pret boļševikiem, — būtu pienācīgi pārstāvētas koalīcijas valdībā, ko organizēs, lai sekmīgi turpinātu karu.» Kas attiecas uz konkrētajiem noteikumiem, tad Grīns ierosināja sastādīt jaunu valdību, kurā piedalītos 7—8 Ulmaņa piekritēji un 4—5 mazākumtautību (vietējo vācu baronu, ebreju utt.) pārstāvji. Par šādas valdības premjerministru Grīns ieteica iecelt Ulmani.²

Sīku pārskatu par visu savu darbību koalīcijas valdības izveidošanā Grīns sniedz savā 1919. g. 3. maija ziņojumā amerikāņu delegācijai Parīzes miera konferencē. Šajā ziņojumā Grīns vispirms paskaidro, kas viņu pamudinājis tik cītīgi nodarboties ar Latvijas iekšējām lietām. «Kā mēr nebūs sastādīta koalīcijas valdība, ko atbalstīs latvieši un baltieši,» raksta Grīns, «tikmēr pastāvēs pilsoņu kara briesmas,» t. i., tikmēr iespējamās bruņotās sadursmes starp latviešu nacionālo buržuāziju un vietējiem vācu baroniem. Un šāds «pilsoņu karš», raksta Grīns, var «iedragāt fronti un tādējādi visu zemi nodot boļševiku rokās»³.

Tālāk Grīns raksta, ka attiecībā uz Ulmaņa valdību izdarīta netaisnība, kas jāizlabo, «ja gribam saglabāt iekšējo mieru un vienotu fronti pret boļševismu»⁴. Taču gāztās pagaidu valdības trūkums bija tas, turpina Grīns, ka tā nebija pietiekami reprezentatīva. Ievērojot to, cik plaši cīņā pret boļševismu piedalījušies Baltijas baroni, viņu pārstāvji uzņemami valdībā. Labākais jau tājuma atrisinājums ir izveidot vienotu fronti uzvarai pār boļševikiem. Ja strīda daļībnieki, Baltijas baroni, šādam jautājumam

¹ Grīns te atzīst, ka *visu* Latvijas iedzīvotāju vairākums nekādu buržuāzisko valdību, tai skaitā arī Grīna projektēto koalīcijas valdību, neatbalstīs.

² Архив б. МИД Латвии, ф. 77, д. 2, 37. un 38. lapa.

³ Foreign Relations of the U.S., P.P.C., 1919, XII sēj., 178. lpp.

⁴ Turpat, 180. lpp. (Kursivs mans. — V. S.)

atrisinājumam nepiekritīs, raksta Grīns, «tad būs nepieciešams, lai sabiedrotie un Amerika izdara stipru kopīgu spiedienu...»¹.

Spiediens, par kuru raksta Grīns, tiešām tika izdarīts. Tā, piemēram, K. Ozols savos memuaros (nodaļā, kas datēta ar 1919. g. 2. maiju) norāda, ka Grīns «neatlaidīgi ieteica Ulmaņa valdībai nodibināt kontaktu ar vāciešiem un kopīgi sastādīt valdību»². 1919. g. 3. maijā sabiedroto valstu pārstāvji uzstādīja generalim Golcam kategorisku prasību, lai tiktu sastādīta koalīcijas valdība.³

Lai kā arī Grīns centās, tomēr viņa mēģinājumi izveidot koalīcijas valdību un tā nodibināt Kurzemē visu pretpadomju spēku vienotu fronti cieta neveiksmi. Vācu imperialisti, kas bija sagrābuši visu varu Kurzemē, negribēja piekāpties. Nevēlēdamies paasināt attiecības ar Vāciju, kura savā 1919. g. 9. maija notā bija piedraudējusi atsaukt savu karaspēku no Baltijas, ja sabiedrotie no savām prasībām neatteiksies, amerikāņu imperialisti nolēma samierināties ar stāvokli Kurzemē, lai tikai tur paliktu vācu karaspēks. Amerikāņi klusuciešot piekrita, ka vietējo vācu baronu sastādītā Niedras valdība paliek pie varas.

3. Padomju Latvijas galvaspilsētas Rīgas krišana

1919. g. marta beigās sarkanajiem latviešu strēlniekiem vairākus desmitus kilometru no Rīgas izdevās vācu bruņoto ordu uzbrukumam apturēt.

Vācu imperialisti no sava nodoma ieņemt Rīgu tomēr neatteicās. Vācieši savilka papildspēkus un gatavojās uzbrukumam atjaunot. «Ar militariem panākumiem,» rakstīja Golcs, «mums jāpanāk boļševiku politiskā iznīcināšana. Uzbrukums prasa mazāk finanšu līdzekļu un mazāk upuru. Vienīgi šādā ceļā boļševismam var dot nāvējošo triecienu...»⁴

Vācu interventu karaspēka tālākai pastiprināšanai no Vācijas ik dienas pienāca vairāki ešeloni ar papildspēkiem. Lai labāk

¹ Foreign Relations of the U.S., P.P.C., 1919, XII sēj., 180. lpp.

² К. В. Озолс, Мемуары посланника, 70. lpp.

³ Der Feldzug im Baltikum, 115. lpp.

⁴ R. Goltz, Als politischer General im Osten, 91. lpp.

koordinētu landesvēra un vācu karaspēka daļu operācijas, Golcs 1919. g. 24. aprīlī specialā pavēlē paziņoja, ka uzņemas pavēlniecību pār visiem Kurzemē esošajiem bruņotajiem spēkiem.

Vācu uzbrukuma apturēšana radīja lielu neapmierinātību latviešu kontrrevolūcijas nometnē, kā arī ASV, Anglijas un Francijas imperialistu aprindās. Latviešu buržuāzija lūgtin lūdza Golcu atjaunot uzbrukumu, lai ieņemtu Padomju Latvijas galvaspilsētu Rīgu. 1919. g. 22. martā Ulmanis personīgi ieradās pie Golca ar lūgumu, lai vācu karaspēks ieņem Rīgu. Golcs apsoliya Ulmanim viņa lūgumu izpildīt.¹ Pēc Ulmaņa valdības gāšanas ar tādu pašu lūgumu pie Golca griezās Niedra.²

Prasību, lai Golcs ieņem Rīgu, uzstādīja arī amerikāņu, angļu un franču imperialisti. Dzelzsdivīzijas pavēlnieks Bišofs savās atmiņās raksta, ka tūlī pēc amerikāņu misijas ierašanās Liepājā viņam bijusi saruna ar Grīnu, kurā viņš to sīki informējis par stāvokli Latvijā. Viņš norādījis, ka divas trešdaļas latviešu ir noskaņotas boļševistiski. Vācu karaspēka štāba priekšnieks ziņojis Grīnam arī par stāvokli frontē, par vācu karaspēka un sarkano latviešu strēlnieku pulku skaitlisko sastāvu un kaujas spējām. Noklausījies šos ziņojumus, Grīns jautājis Bišofam, vai vācieši spēj ieņemt Rīgu. Saņēmis no Bišofa apstiprinošu atbildi, Grīns teicis: «Kāpēc tad jūs to nedarāt? To taču prasa cilvēcība!»³

Šī Grīna saruna ar Bišofu rāda, starp citu, ar kādiem priekšstatiem par «cilvēcību» Grīns bija ieradies Latvijā. «Cilvēcīgs» viņam ir viss tas, kas vērst pret boļševikiem, kaut gan, kā viņam bija ziņojis Bišofs, boļševistiski noskaņotas bija divas trešdaļas visu vietējo iedzīvotāju.

Ka Grīns izteicies par to, lai vācieši turpina uzbrukumu un ieņem Rīgu, to savās atmiņās apstiprina arī ģenerālis Golcs.⁴

ARA vadītājs Huvers savos memuaros raksta, ka arī viņš 1919. g. maija vidū piesūtījis Golcam telegramu ar prasību ieņemt Rīgu. Golcs devis piekrītošu atbildi.⁵

¹ Der Feldzug im Baltikum, 113. lpp.

² R. Goltz, Meine Sendung in Finnland und im Baltikum, 190. lpp.

³ J. Bischoff, Die letzte Front, Berlin 1935, 86. lpp.

⁴ R. Goltz, Meine Sendung in Finnland und im Baltikum, 190. lpp.

⁵ The Memoirs of Herbert Hoover, Years of Adventure 1874—1920, 374. lpp.

Tādu pašu prasību 1919. g. 11. aprīlī Golcam iesniedza arī angļu kara flotes eskadras pavēlnieks Liepājā admirālis Sinklers. Gadījumā, ja vācieši ieņemtu Rīgu, Sinklers apsoliņa atcelt tos ierobežojumus, kas vēl traucēja vācu karaspēku Baltijā apgādāt pa jūras ceļu.¹

Cik lielu nozīmi amerikāņu, angļu un franču imperialisti piešķīra drīzākai Rīgas ieņemšanai, liecina arī tas, ka 1919. g. 9. maijā šo jautājumu apsprieda sabiedroto Augstākajā padomē. Padomes sēdē tika pat ierosināts jautājums par Vācijas un sabiedroto bruņoto spēku *kopīgām operacijām* Rīgas ieņemšanai. Sevišķi neatlaidīgi to prasīja amerikāņu delegācija. Huvers ierosināja sadalīt pienākumus tādējādi, ka «vāciešiem jāoperē uz sauszemes, saskaņojot savas operācijas ar angļu flotī, kas operēs uz jūras». Lansings, atbalstot Huveru, brīdināja, ka gadījumā, ja britu flote, baidoties no vācu ietekmes tālākas pastiprināšanās Latvijā, atteiksies no kopīgām operācijām ar vāciešiem, Anglijai būs jānes pilnīga atbildība par visām šādas rīcības sekām. Anglijas ārlietu ministrs Balfurs tomēr bija spiests izteikt šaubas, vai angļu matroži būs ar mieru cīnīties plecu pie pleca ar saviem līdzšinējiem ienaidniekiem, ar kuriem pat miera līgums nebija vēl noslēgts.² Ja amerikāņi būtu piedāvājuši sūtīt uz Baltiju savu karaspēku, Balfurs, protams, klusētu.

Pirms atsākt uzbrukumu, Golcs gribēja savus plānus un nodomus saskaņot ar Vācijas valdību. Šai nolūkā viņš 1919. g. 9. maijā devās uz Berlīni. No Golca memuariem redzams, ka Vācijas socialdemokratiskā valdība pilnīgi piekrita Golca plāniem, tai skaitā viņa nodomam ieņemt Rīgu.³

1919. g. aprīlī Sarkanā Armija bija atsitusi Kolčaka uzbrukumam. Lai Kolčaks varētu atvilkt elpu un no jauna pāriet uzbrukumā, Antantes valstis nolēma, ka interventiem jāpāriet uzbrukumā citās frontēs. Pāriet uzbrukumā pavēlēja Judeņiča karaspēkam. Vienlaikus, kā jau norādīts, Antantes valstis prasīja, lai jaunu uzbrukumu sāk arī vācu karaspēks. Izpildīdams šo amerikāņu, angļu un franču imperialistu rīkojumu, vācu karaspēks 1919. g. maijā savu uzbrukumu atsāka. Vācu bruņotajām ordām,

¹ Der Feldzug im Baltikum, 113. lpp.

² Foreign Relations of the U.S., P.P.C., 1919, IV sēj., 691. lpp.

³ R. Goltz, Als politischer General im Osten, 118. lpp.

kurām bija liels skaitlisks un materials pārsvars pār sarkanajiem latviešu strēlniekiem, 1919. g. 22. maijā izdevās ieņemt Padomju Latvijas galvaspilsētu Rīgu.

Kontrrevolucija liksmoja. Čerčils, uzslavēdams Golcu un tā karaspēku, nosauca tos par Baltijas «glābējiem» no boļševisma¹. Vēsti par vācu karaspēka ieiešanu Rīgā jūsmīgi uzņēma arī latviešu buržuazija, tai skaitā arī Golca padzītās Ulmaņa valdības piekritēji.

Kas turpretim zīmējas uz latviešu darba tautu, tad pat Golcs bija spiests atzīt, ka «latviešu iedzīvotāji vāciešiem neizrādīja nekādu pateicību par viņu zemes atkarošanu»².

Rīgas ieņemšanu vācu karaspēkam atviegloja tas, ka tai laikā Padomju Latvijai uzbruka arī citi interventī. No dienvidaustrumiem pret Padomju Latviju virzījās liels poļu karaspēks. No ziemeļiem, somu, zviedru un dāņu brīvprātīgo atbalstīti, uzbruka baltigaunī, kuru sastāvā bija arī nelielas baltlatviešu daļas. Karaspēkā, kas Padomju Latvijā iebruka no Igaunijas, 1919. g. maija otrajā pusē bija vairāk nekā 16 500 kareivju un virsnieku, to starpā latviešu ne vairāk kā 10%. Visu šo interventu karaspēku atbalstīja amerikāņu, angļu un franču imperialisti, apgādādami to ar kara materiāliem, pārtiku un apģērbu, palīdzēdami tam ar savu kara floti, apmācīdami tā kareivjus, kā arī koordinēdami tā operācijas.

Tiesa, arī sarkanie latviešu strēlnieku pulki savu skaitlisko sastāvu, salīdzinot ar 1918. g. rudeni, bija palielinājuši; 1919. g. maijā tajos bija ap 40 000 karavīru. Taču, lai aizstāvētu Padomju Latviju pret ārvalstu interventiem, ar šiem spēkiem nepietika. Turklāt stipri bija jūtams municijas trūkums, sakari bija noorganizēti slikti, un pie tam frontes līnija bija ļoti izstiepta. Ārkārtīgi neizdevīgs bija arī Padomju Latvijas stratēģiskais stāvoklis. Ārvalstu interventī to ielenca no trim pusēm. Šādos apstākļos sarkanie latviešu strēlnieki nevarēja noturēties pret interventu uzbrukumu.

Vienīgā sarkanās Latvijas sabiedrotā, no kuras tā varēja saņemt palīdzību cīņā pret ārvalstu interventiem, bija Padomju

¹ W. Churchill, The World Crisis, 5. sēj., 99. lpp.

² R. Goltz, Als politischer General im Osten, 103. lpp.

Krievija. Taču tai laikā Padomju Krievija pati izcīnīja niknu cīņu pret ārvalstu interventiem un krievu kontrrevolūciju. Tieši 1919. g. aprīlī un maijā Sibīrijā notika sīvas kaujas ar Kolčaku. Šajā brīdī, kad Antantes pirmais karagājiens izvērās pilnā spēkā un Austrumos izšķīrās Padomju Krievijas liktenis, tā, protams, nespēja sniegt sarkanajiem latviešu strēlniekiem kaut cik ievērojamu palīdzību.

4. Ārvalstu interventu asiņainais terors Latvijā

Lai apspiestu revolucionāro kustību un tālāk nostiprinātu savu kundzību, vācu imperialisti ieņemtajos Latvijas rajonos nodibināja asiņainu baltā terora režimu. Bez tiesas sprieduma nošāva katru, ko turēja aizdomās, ka viņš simpatizē boļševikiem. Un Golcs taču bija aprēķinājis, ka Kurzemē boļševikiem simpatizē vairāk nekā 60% iedzīvotāju! Ar to arī izskaidrojama masu slepkavošana, ko vācu varas organi rīkoja Latvijā. Viss vācu karaspēka ceļš no Liepājas līdz Rīgai bija nosēts ar liķiem. Kādas vācu karaspēka daļas pavēlnieks Plēve vēlāk atzina: «Gūstā nevienu neņēma. Boļševiki, kas krita mūsu rokās, bija nolemti nāvei.»¹

Golca karaspēka trakošanu Latvijā savās atmiņās pilnīgāk apraksta cits šo ļaundarību dalībnieks — Ernsts fon Zalomons. «Mēs šāvām,» raksta Zalomons, «uz pārsteigtajiem ļaužu bariem, trakojām, no jauna šāvām un dzināmies cilvēkiem pakaļ. Mēs trenkājām latviešus kā zaķus pa lauku, pielikām uguni katrai mājai, saspridzinājām katru tiltu un nogāzām katru telegrafa stabu. Liķus mēs sametām akās un pēc tam tur iesviedām rokas granatas. Mēs iznīcinājām visu, kas mums gadījās ceļā, un dedzinājām visu, kas spēja degt. Kur mēs bijām gājuši pāri, tur vaidēja zeme no postījumiem. Kur mēs trakojām, tur no mājām palika pāri tikai gruveši, pelni un gruzdoši baļķi. Milzīgs dūmu stabs iezīmēja mūsu ceļu.» Zalomons stāsta arī, ka sagūstītos latviešu kareivjus viņš un viņa līdzgaitnieki dzīvus iemetuši degošās mājās.²

¹ K. Plehwe, Im Kampfe gegen die Bolschewisten, Berlin 1926, 10. lpp.

² E. Salomon, Die Geächteten, Gütersloh 1941, 142. lpp.

Tāpat par vācu karaspēka zvēribām savās atmiņās raksta vācietis Dvingers. Reiz viņš redzējis, ka ievainotie latviešu strēlnieki, kas bija saņemti gūstā, visi iemesti upē.¹ Viņš apraksta arī gadījumu, kad barons Pālens piedāvājis diviem vācu kareivjiem 1 000 marku, ja viņi pērs līdz nāvei kādu ievainotu komunisti. Priekšlikums tika pieņemts un šī komuniste, kā raksta Dvingers, pārvērsta «asiņainā masā»².

Ieņēmis Ventspili, vācu karaspēks tur nošāva 150 cilvēku.³ Kuldīgā pirmajās dienās pēc vāciešu ienākšanas tika nogalināti 136 cilvēki.⁴ Sevišķi asiņains terors plosījās Talsu apriņķī, kur par katra sarkanarmieša vai bijušā padomju kalpotāja sagūstīšanu tika izsolīta premija 100 rubļu apmērā.⁵

Jelgavā tūliņ pēc vāciešu ienākšanas 200 cilvēku tika aizvesti uz tuvējo mežu un nošauti. Kā ziņoja vācu avīze «Freiheit», nogalinātie vairāk nekā trīs nedēļas neaprakti gulēja mežā un «pie viņu liķiem mielojās kraukļi». Slepškavošana pilsētā turpinājās arī nākamajās dienās, pie kam nežēloja ne sirmgalvjus, ne sievietes, ne bērņus. Tā zvēriski tika nogalināta vesela ģimene — vīrs, sieva un pieci bērņi no pusgada līdz desmit gadiem.⁶ Pavisam Jelgavā nedaudz dienu laikā noslepkavoja ap 500 cilvēku.⁷

Asiņaino balto teroru Latvijā izvērša galvenokārt vācieši, taču ar ASV, Anglijas un Francijas pilnīgu piekrišanu. Visai svarīga loma asiņainā terora režīma nodibināšanā Latvijā bija amerikāņu imperialistiem. Viņi uzskatīja, ka revolucionārās kustības apspiešanā Eiropā jāpiedalās arī Amerikas Savienotajām Valstīm. Tā, piemēram, ASV kongresa loceklis Ransdils 1919. g. 25. februārī kongresā izteicās, ka «pār Eiropu jānodibina policijas kontrole, un Amerikai tanī jāpiedalās»⁸.

Ar slepkavībām Latvijā amerikāņu imperialistiem bija vis-

¹ E. Dvinger, Die letzten Reiter, Jena 1935, 140. lpp.

² Turpat, 137., 140. lpp.

³ «Socialdemokrats», Nr. 185, 1929. g. 18. augustā.

⁴ «Socialdemokrats», Nr. 173, 1929. g. 4. augustā.

⁵ Я. Красынь, Борьба латышского народа против немецких захватчиков и поработителей, 141. lpp.

⁶ «Freiheit», Nr. 393, 18. VIII 1919.

⁷ «Socialdemokrats», Nr. 175, 1929. g. 7. augustā.

⁸ «Congressional Record», 57. sēj., 5. d., 4208. lpp.

tiešākais sakars. Sevišķi spilgti tas izpaudās tad, kad baltais terors trakoja Jelgavā un Rīgā.

Par amerikāņu piedalīšanos latviešu masveida nogalināšanā liecina, piemēram, dažus gadus vēlāk Amerikas Savienotajās Valstīs publicēts raksts, kura autors — amerikāņu leitnants F. Džonsons kā kinooperators filmējis 18 latviešu boļševiku nošaušanu Jelgavā. Kā raksta Džonsons, 1919. g. 26. maijā, kad viņš ar savu kinokameru ieradās Jelgavā, stacijā viņu sagaidīja septiņi Amerikāņu palīdzības administrācijas (ARA) virsnieki un paziņoja, ka viņam jau tajā pašā dienā būs jāfilmē 18 boļševiku nošaušana. Vakarā viņš kopā ar Grīnu un tā adjutantu ieradās cietumā. Tā kā tiesas spriedums vēl nebija atsūtīts un Grīns gaidīt negribēja, viņš atļāva izlietot savu automašīnu, lai atvestu spriedumu. Daži notiesātie, raksta Džonsons, bija mazgadīgi zēni. Pirms nošaušanas notiesātajiem lika nogulties un viņiem nolasīja nāves spriedumu. Pēc tam notiesātajiem pa trim cilvēkiem bija jānostājas bedres malā. «Un tomēr,» raksta Džonsons, «bez jebkādas šaubīšanās tiek izpildīta arī šī, beidzamā pavēle... Spītīga vīrišķība ir lasāma viņu sejās. Viens no jaunākajiem zēniem, kad pienāk viņa kārta, skriešus noskrien pie bedres malas. Kad mūsu kino aparats grib uztvert viņa sejas pantus, šis zēns tišā prātā šausmīgi saviebj ģīmi, nīrgādamies par slepkavām.» Spriedumu izpildīja dzelzsdivīzijas kareivji. Uzņemto filmu Grīns uzskatīja par tik vērtīgu, ka nolēma personīgi to aizvest uz Parīzi un nodot Vilsonam.¹

Interventu ļaundarības un zvērības Padomju Latvijas galvaspilsētā Rīgā tomēr pārspēja visu, kas līdz tam bija pastrādāts citās Latvijas pilsētās. Par Rīgas komandantu tika iecelts landesvēra pavēlnieks Flečers, kas jau agrāk bija kļuvis slavens ar savām zvērībām. Nežēlīgi viņš izrēķinājās ar pilsētas iedzīvotājiem, likdams nošaut katru, ko vācieši turēja aizdomās, ka tas simpatizē padomju varai. Par terora režimu, ko Flečers nodibināja Rīgā, liecina viņa 1919. g. 27. maijā publicētais rīkojums, kurā teikts:

1) 12 stundu laikā iedzīvotājiem jānodod visi viņu rīcībā esošie ieroči. Par neizpildīšanu draud nošaušana.

¹ «Latvijas Kareivis», Nr. 38, 1924. g. 15. februārī.

2) 48 stundu laikā jāreģistrējas personām, kas kalpojušas padomju varas organos. Par neizpildīšanu draud nošaušana.

3) Kas šādas personas slēps vai pieturēs, tiks nošauts.

4) Kas parādīsies uz ielas no pulksten 6 vakarā līdz pulksten 6 no rīta, tiks nošauts.

5) Ja no kāda nama tiks šauts, nošaus visus nama iedzīvotājus.

6) Nekavējoties jāreģistrē visi telefoni. Par neizpildīšanu draud nošaušana.

Flečera rīkojumā bija pavisam 10 šādi punkti, kas visi beidzās ar vienu un to pašu: par neizpildīšanu draud nošaušana.¹ Dažās dienās vācu slepkavu ieņemtajā Rīgā nogalināja ne mazāk kā 4 500 cilvēku.² To starpā bija daudz sieviešu, bērnu un sirmgalvju. Visā Latvijā, apspiežot padomju varu, ārvalstu interventi nogalināja ne mazāk kā 15 000 cilvēku.³

Kāds vācietis, kas 1919. g. maijā un jūnijā strādāja par grāmatvedi Rīgas Centralcieta, vēlāk publicēja vācu presē šādus datus par latviešu boļševiku nošaušanu: 5. jūnijā cietumā tika nošauti 442 cilvēki, 6. jūnijā — 140, 8. jūnijā — 169, 9. jūnijā — 300 utt.⁴

Kā redzams no Niedras valdības 1919. g. 10. jūnija sēdes protokola, tai laikā Rīgas cietumos vēl smaka 4 000 politisko ieslodzīto.⁵ Daudzus no viņiem gaidīja tāds pats liktenis. Apcietī-

¹ Архив б. МИД Латвии, ф. 38-г, оп. I, д. 91, 9. lapa.

² A. Jablonskis, Buržuazijas terors un strādnieku šķiras stāvoklis tā sauktajā «demokratiskajā» Latvijā, Rīgā 1947, 8. lpp. Pēc citiem datiem, šis skaits bija daudz lielāks. Tā vācu neatkarīgo socialdemokrātu avīze «Freiheit» 1919. g. 18. augustā rakstīja, ka vācieši Rīgā nogalinājuši 5600 cilvēku, un Vācijas Satversmes sapulces deputāts neatkarīgais socialdemokrāts Hāze 1919. g. 4. jūlijā Satversmes sapulcē paziņoja, ka vācieši Rīgā noslepkavojuši 6000 līdz 7000 cilvēku (Stenographische Berichte über die Verhandlungen der Deutschen Nationalversammlung, 1919, S. 1296).

³ A. Jablonskis, cit. grām., 8. lpp.

No toreizējā Latvijas valdības galvas Niedras memuariem redzams, ka gandrīz visi viņi nošauti bez tiesas sprieduma, jo tiesas izskatīja tikai 356 lietas, notiesājot uz nāvi 174 cilvēkus. (A. Niedra, Kā tās lietas tika darītas, Rīgā 1943, 287. lpp.)

⁴ «Padomju Latvijas Skola», Nr. 3, 1949. g., 39. lpp.

⁵ A. Niedra, cit. grām., 163. lpp.

nātos turēja ārkārtīgi sliktos apstākļos, 100—150 cilvēkus vienā kamerā.¹ Ieslodzītie cieta drausmīgu badu. Pat Niedras valdības tieslietu ministrs bija spiests atzīt, ka «cietumos pārtika pilnīgi nepietiekoša»².

Kā redzams no telegramas, ko amerikāņu misijas vadītājs Baltijā Grīns 1919. g. 3. jūlijā nosūtīja uz Parīzi, visas tās zvēribas, ko vācieši pastrādāja Rīgā, notika ar amerikāņu imperālistu ziņu un piekrišanu. «Baltie...» rakstīja Grīns, «izdara masu slepkavības. Piedzīvojuši virsnieki un labi ieperaktizējušies kareivji nāves sodus izpilda nežēlīgi un aukstasinīgi, bet arī nesāpīgi (!), jo nāve iestājas uz vietas... To es saku kā lietpratējs... Es noklausījos vācu kareivju sarunu, ka četros kara gados viņi ne reizi nav redzējuši šādus skatus. Jautājumu par nāves sodu izpildīšanu esmu apspriedis ar Flečeru, pieprasīdams, ... lai ikreiz nāves soda izpildīšanā būtu klāt mācītājs un ārsts.»³

Nevis izbeigt nāves sodus prasīja amerikāņu imperālistu pārstāvis, bet tikai pieaicināt mācītāju! Nevis par cilvēku dzīvību glābšanu bija norūpējies «civilizētās» Amerikas pārstāvis, bet gan par «nomaldījušos» boļševiku dvēseļu glābšanu. Tālāk šajā telegramā Grīns pat tieši norādīja, ka vācu imperālistu zvēribām viņš pilnīgi piekrit. «Attiecībā uz Flečeru jāsaka,» rakstīja Grīns, «ka kārtību Rīgā viņš atjaunojis ārkārtīgi grūtos apstākļos... un ka viņš rīkojas ar dzelzs roku, bet objektīvi...»⁴ Kā savās atmiņās raksta Niedra, Grīns drīz vien atteicās arī no «prasības», lai nāves sodu izpildīšanā būtu klāt mācītājs, jo boļševiki tā «pakalpojumu» neizmantoja.⁵

Vācu interventu ieņemto Latvijas rajonu iedzīvotāji cieta ne vien no interventu nežēlīgā baltā terora, bet arī no tā, ka vācu kareivji zaga un laupīja, kā arī no dažādām rekvizīcijām un konfiskācijām. Tā vairāki vācu kareivji Rīgā bija salaupījuši dažādas mantas 100 000 rubļu vērtībā.⁶

¹ *Du Parquet*, L'Aventure Allemande en Lettonie, Paris 1926, 77. lpp.

² A. Niedra, cit. grām., 176. lpp.

³ Foreign Relations of the U.S., 1919, Russia, 679. un 680. lpp.

⁴ Turpat, 680. lpp.

⁵ A. Niedra, Cit. grām., 288. lpp.

⁶ «Freiheit», 8. X 1919.

Vācu okupanti pastrādāja tik brēcošas ļaundarības, ka pat amerikāņu vēsturnieki spiesti tās pieminēt. Tā, piemēram, amerikānis Grehems raksta, ka «fon der Golca vadītā Baltijas armija, kas saskaņā ar pamiera noteikumiem ar nolūku tika atstāta Kurzemes rietumdaļā . . ., mocīja vietējos iedzīvotājus ar laupīšanām, nežēlīgām rekvizīcijām, pastāvīgām kratišanām un konfiskācijām un latviešu slepkavošanām uz mazāko aizdomu pamata . . .»¹.

Un tomēr šiem masu slepkavām un laupītājiem — vācu imperialistiem pietika nekaunības uzskatīt sevi par kulturas un progresā nesējiem Latvijā. Golcs rakstīja, ka «bez vāciešiem no šīs neattīstītās zemes nekas neiznāks. Zemei un tautai par visu, absolūti par visu ir jāpateicas vācu kulturai un civilizācijai. Rīga un Jelgava latviešu rokās — tas būtu pretēji veselīgam saprātam, tas būtu reakcionāri.»²

Tātad bez vācu «kulturas» un «civilizācijas» — bez vācu interventu rīkotām slepkavībām un laupīšanām, rekvizīcijām un konfiskācijām latviešu tautas pastāvēšana būtu «reakcionāra»; bez šādas «kulturas» un «civilizācijas» latvieši, kā rakstīja Golcs, «atgrieztos pirmatnējās attīstības pakāpē»³.

Ārvalstu interventu asiņainais baltais terors un mežonīgās zvērības tomēr nevarēja apspiest boļševiku vadīto latviešu darba tautas revolucionāro kustību. Vācu karaspēka aizmugurē latviešu darba tauta turpināja varonīgo cīņu pret interventiem. Vācu interventu ieņemtajos Latvijas rajonos darbojās lielas partizāņu vienības. Tautas atriebēji nepalaida garām nevienu izdevību dot triecienu interventiem. Kā atzina paši vācieši, lielas partizāņu vienības operēja Tukuma, Talsu un citos apriņķos. Partizāņi uzbruka vācu žandarmerijas patruļām, vācu kareivju un virsnieku grupām, uzspridzināja tiltus, postīja vācu baronu muižas.⁴

Interventu represijām pret partizāņiem nebija lielu panākumu. Galu galā to bija spiesti atzīt arī paši vācieši. Piemēram, vācu austrumarmijas pēckara cīņu vēsturē teikts, ka «vācu kavalerijas nodaļa 2. maijā izdarīja pēkšņu uzbrukumu Usmas ezera

¹ M. W. Graham, *New Governments of Eastern Europe*, New York 1927, 331. lpp.

² R. Goltz, *Meine Sendung in Finnland und im Baltikum*, 176. lpp.

³ Turpat.

⁴ *Der Feldzug im Baltikum*, 109. un 110. lpp.

apkārtne, jo bija saņemtas ziņas, ka tur darbojas boļševiku banda», taču turpat atzīmēts, ka šā uzbrukuma rezultāti «nebija ilgstoši»¹.

Neraugoties uz nežēlīgo okupācijas režīmu, latviešu proletariats boļševiku vadībā varonīgi turpināja cīņu par savu atbrīvošanos.

5. Vācu imperialistu agresīvo plānu neveiksme Latvijā

Rīgas ieņemšana parādīja Antantes valstu imperialistiem, ka vācu karaspēks Baltijā kļuvis par ievērojamu spēku, ko viņi sekmiņi var izmantot cīņā pret boļševikiem. Tāpēc viņi bija stipri nobažījušies par Vācijas valdības 1919. g. 9. maija notu, kurā tā paziņoja, ka nodomājusi vācu karaspēku no Baltijas atsaukt.² Ja vācu karaspēks aizietu no Baltijas, Antantes valstis zaudētu svarīgu sabiedroto cīņā pret Padomju Krieviju. Bez tam Antantes valstu imperialistiem nebija šaubu, ka pēc vācu karaspēka aiziešanas Latvijā nekavējoties tiktu atjaunota padomju vara.

Grīns savos ziņojumos uz Parīzi dienu no dienas atkārtoja vienu un to pašu: «Ja nebūtu vācu karaspēka, te valdītu pilnīga anarchija un boļševisms.»³ Vienis prātis ar Grīnu šajā jautājumā bija arī amerikāņu delegācijas loceklis Parīzes miera konferencē. Tā Huvers sabiedroto Augstākās padomes 1919. g. 23. maija sēdē konstatēja, ka «pašlaik būtu grūti vāciešus evakuēt, nepieļaujot, lai viņu vietu ieņemtu boļševiki»⁴.

Lai piespiestu vācu karaspēku palikt Baltijā arī turpmāk, Antantes valstis 1919. g. 25. maijā iesniedza Vācijas valdībai notu, kurā kategoriski protestēja pret Vācijas valdības nodomu izvest savu karaspēku no Baltijas valstīm. Notā bija norādīts, ka Vācijas valdībai visām vācu karaspēka daļām, kas cīnās Latvijā

¹ Der Feldzug im Baltikum, 111. lpp.

² 1919. g. 8. maijā vācu Ziemeļu virspavēlniecība pavēlēja 1. gvardes rezerves divīziju pārsviet uz Vācijas robežu ar Poliju. 1919. g. maija pēdējās dienās (kad vācieši bija ieņēmuši Rīgu) šās divīzijas dažas vienības atstāja Latviju (Der Feldzug im Baltikum, 117.—120. lpp.).

³ Foreign Relations of the U.S., P.P.C., 1919, XII sēj., 199. lpp

⁴ Foreign Relations of the U.S., P.P.C., 1919, IV sēj., 753. lpp.

un Lietuvā, jādod pavēle, ka tām jāpaliek savās vietās, un ka jāseko šo pavēļu izpildīšanai. Atsaucoties uz pamiera vienošanās noteikumiem, Antantes valstis norādīja, ka Vācijas valdībai ir tiesības izvest savu karaspēku no Baltijas valstīm vienīgi pēc Antantes valstu pieprasījuma.

Golcs savās atmiņās raksta par sabiedroto 1919. g. 25. maija notu, ka Antantes valstu «atteikšanās piekrist Latvijas evakuēšanai liecina, ka *tās tai laikā vēl uzrakstīja par visai svarīgu vācu karaspēka izmantošanu cīņai pret boļševikiem*»¹.

Lai Vācijas valdība būtu ar mieru arī turpmāk turēt savu karaspēku Baltijā, sabiedrotie 1919. g. 29. maijā iesniedza Vācijas valdībai jaunu notu, kurā atteicās no Balfura 1919. g. 4. maija notā izteiktās prasības, lai no Baltijas valstīm tiktu atsaukts Golcs. Šī Antantes valstu nota rāda, ka amerikāņu pārstāvjiem Parīzē bija izdevies pierunāt savus angļu sabiedrotos samierināties ar Golcu, ja vien vācu karaspēks turpina cīņu pret boļševikiem. Par enerģiskajām kara operacijām pret boļševikiem un vispirms par Rīgas ieņemšanu angļu imperialisti nolēma piedot Golcam visus viņa grēkus.

Oficiālajā vācu izdevumā «Pamiers» šajā sakarībā tika atzīts, ka tikmēr, kamēr vācu karaspēks Baltijas valstīs turpināja cīņu pret boļševikiem, «Vācijai tur jāva rīkoties visumā pilnīgi brīvi»².

Šo sabiedroto piekāpību vācu imperialisti nolēma izmantot, lai savu kundzību Latvijā vēl vairāk nostiprinātu. Viņi centās Latvijā radīt tādus apstākļus, kas viņiem tur nodrošinātu neierobežotu varu arī pēc viņu karaspēka izvešanas. «Kurzeme un Dienvidvidzeme,» rakstīja Golcs, «mums jāpatur katrā ziņā.»³

Vispirms vācu imperialisti uzskatīja par nepieciešamu nostiprināt viņu pašu sastādīto Niedras valdību, piešķirt tai «likumīgas» valdības izskatu. Niedru uzaicināja sarīkot «vēlēšanas» un izveidot «tautas sapulci», uz kuru viņa valdība varētu balstīties.

Šajā sakarībā Niedra izstrādāja sīku «tautas sapulces» sasaukšanas programmu. Šo programmu viņš izklāstīja memorandā, ko 1919. g. 5. jūnijā iesniedza ASV, Anglijas un Francijas

¹ R. Goltz, Als politischer General im Osten, 118. lpp. (Kursivs-autora)

² Der Waffenstillstand 1918—1919., 3. sēj., 21. lpp.

³ Архив б. МИД Латвии, ф. 38-г, оп. 1, д. 80, 4. лара.

pārstāvjiem Baltijā. Niedras memorands pelna ievēribu vispirms tāpēc, ka tas pretēji autora gribai atmasko Niedras valdību, parāda tās īsto seju. Savā memorandā Niedra rakstīja, ka pēc Rīgas ieņemšanas pienācis laiks Latvijā sasaukt «tautas sapulci» un izveidot «ievēlētu valdību». Kas attiecas uz «tautas sapulces» sasaukšanas kārtību, tad Niedra norādīja, ka, izņemot vienīgi boļševikus, kuriem ir stipra partija, Latvijā citu kaut cik ievērojamu politisko partiju nav. Tāpēc, rakstīja Niedra, «tautas sapulce» nedrīkst pamatoties uz partiju pārstāvību. «Tautas sapulci», pēc Niedras domām, nevarēja izveidot arī vispārēju vēlēšanu ceļā. «Vispārējās vēlēšanu tiesības,» rakstīja Niedra, «divu gadu laikā divas reizes devušas mums proletariata diktaturu. Pamatoties uz vispārējām vēlēšanu tiesībām koalīcijas valdība tāpēc pagaidām vēl nevar.»

«Tautas sapulce», turpināja Niedra, izveidojama, piešķirot zināmu vietu skaitu katrai nacionalai un socialai grupai (kurijai). Niedra ieteica «tautas sapulcē» vietas sadalīt šādi:

$\frac{1}{3}$ vietu — latviešu lauku un pilsētu buržuazijai;

$\frac{1}{3}$ vietu — latviešu strādniekiem kopā ar brīvo profesiju pārstāvjiem, lai strādnieki varētu ievēlēt izglītotus cilvēkus;

$\frac{1}{3}$ vietu mazākumtautībām, vispirms vāciešiem.

Uz šādiem pamatiem Niedra domāja sastādīt arī valdību.¹

Tātad arī Niedra atzina, ka Latvijas Komunistiskā partija bija daudz stiprāka par visām pārējām politiskajām partijām kopā. Viņam nebija nekādu šaubu, ka vispārēju vēlēšanu gadījumā tautas lielum lielais vairākums balsotu par boļševikiem. Tāpēc Niedra savam projektam par pamatu ņēma cara laika vēlēšanu likumu, kas visus iedzīvotājus sadalīja kurijās un iepriekš noteica, cik vietu ievēlētajā organā būs katrai kurijai. Latviešu pilsētu un lauku proletariātam — Latvijas iedzīvotāju lielum lielajam vairākumam — Niedra ierosināja «tautas sapulcē» piešķirt **tikai** vienu trešdaļu visu vietu. Liedzis latviešu proletariātam pienācīgo vietu skaitu «tautas sapulcē», Niedra projektēja izlietot vēl vienu paņēmieni, kā viltot latviešu darba tautas gribu: viņš ierosināja, lai strādnieki ievēlētu tautas sapulcē nevis strādniekus, bet gan brīvo profesiju, t. i., galvenokārt sīkburžu-

¹ Архив б. МИД Латвии, ф. 78, д. 2, 153. un 154. lapa.

zisko aprindu pārstāvjus. Niedra cerēja, ka šie sīkburžuazijas pārstāvji «tautas sapulcē» aizstāvēs mantīgo šķiru un nevis strādnieku intereses.

Vienīgi ar šādām machinacijām Niedra varēja cerēt izveidot paklausīgu «tautas sapulci», uz kuru balstoties viņš varētu «likumīgi» valdīt pār latviešu tautu.

Niedras valdība bija vācu imperialistu paklausīgs ierocis, jo tā varēja pastāvēt, vienīgi balstoties uz vācu karaspēku, kas ne vien noturēja frontes līniju, bet arī uzturēja kārtību aizmugurē. Ka bez vācu karaspēka palīdzības Niedra nespēja noturēties, liecina, starp citu, viņa 1919. g. 24. maija vēstule Vācijas sūtniecībai Latvijā. Šajā vēstulē Niedra lūdz Vācijas valdību «atstāt vācu karaspēku vēl kādu laiku Latvijā», jo Latvijas landesvērs vēl nespēj tikt galā ar boļševikiem.¹

Īstie stāvokļa noteicēji Kurzemē un Rīgā bija vācu imperialisti. Savā 1919. g. 30. jūnija memorandā amerikāņu delegācijas ģeneralsekretaram Parizes miera konferencē Grū to konstatēja arī Grīns. Viņš rakstīja, ka vācieši ieņemtajos Baltijas rajonos nodibinājuši «pilnīgu kontroli». «Viņi,» rakstīja Grīns, «atbalsta un kontrolē vietējās valdības...; viņi apbruņo, algo, apgādā un komandē vietējo karaspēku...; viņi pārvalda visus dzelzceļus un telegrafu, kā arī kontrolē un vada visu policejisko funkciju pildīšanu.»²

Lai nostiprinātu savu kundzību Latvijā, vācu imperialisti uzskatīja, ka visai svarīgi ir nometināt Latvijā iespējami vairāk vācu kolonistu. Jau Ulmaņa valdība 1918. g. 29. decembra līgumā bija piekritusi piešķirt vācu kareivjiem, kas piedalītos karā pret boļševikiem, tiesības apmesties uz dzīvi Latvijā. Niedras valdība, ko sastādīja 1919. g. 26. aprīlī, tajā pašā dienā piesūtīja Golcam vēstuli, kurā apstiprināja, ka «ārzemju kareivjiem uz viņu vēlēšanos tiks piešķirta Latvijas pavalstniecība»³. Bez tam Niedras valdība savā 1919. g. 9. jūnija sēdē apstiprināja Golcam adresēto rakstu, kurā paziņoja, ka atzīst par spēkā esošu Ulmaņa un Vinniga 1918. g. 29. decembrī noslēgto līgumu.⁴

¹ «Vossische Zeitung», Nr. 262, 24. V 1919.

² Foreign Relations of the U.S., P.P.C., 1919, XII sēj., 209. lpp.

³ A. Niedra, cit. grām., 137. lpp.

⁴ Turpat, 160. lpp.

Lai lielāks vāciešu skaits iegūtu tiesības apmesties uz dzīvi Latvijā, vācu imperialisti uzskatīja par nepieciešamu palielināt vācu brīvprātīgo skaitu. Vervēšanas birojs «Baltenland» Vācijā darbojās visai rosīgi. Brīvprātīgo vervēšanu vadīja ģenerāļa Golca brālis. Vervēšanas biroja nodaļas tika atvērtas visās Vācijas lielākajās pilsētās. Vācu avīzēs parādījās arvien jauni raksti, kas aicināja demobilizētos vācu kareivjus doties uz Latviju. Lielos metienos iznāca specialas brošuras un uzsaukumi.

Cenzdamies atvilināt brīvprātīgos, vācu kolonizatori visai rožainās krāsās iztēloja tos «labumus», kādi Latvijā it kā gaidot vācu kareivjus. Brošūrā «Kolonizācijas iespējas Austrumos», ko 1919. g. vasarā Vācijā plaši izplatīja, piemēram, teikts: «Kurzeme aizņem 2,67 miljonu ha platību, no kuras gandrīz 1,1 miljons ha pieder vācu lielgruntniekiem... Šī zeme apdzīvota ļoti reti: pirms kara tur bija ap 25 iedzīvotāji uz kvadrātkilometra, bet tagad pat mazāk nekā 20, turpretī Vācijā — 120... Gandrīz tādi paši apstākļi ir kaimiņapgabalos Vidzemē un Latgalē, kuri kopā ar Kurzemi izveido Latvijas valsts teritoriju.» Tālāk sekoja aicinājums iestāties Latvijas landesvērā, lai iegūtu Latvijas pavalstniecību, t. i., tiesības apmesties uz dzīvi Latvijā.¹

Noteikumu, ka Latvijā jānometina vienīgi karavīri, vācu imperialisti nolēma izmantot, lai šai kolonizācijai piešķirtu zināmā mērā militaru raksturu. Viens no kolonizācijas organizētājiem Bistrams 1919. g. 6. maijā rakstīja, ka vācu kolonistiem arī turpmāk būs jāpilda zināmi militari pienākumi. Kolonisti jāapvieno karavīru kopās, pie kam vēlams, lai starp viņiem būtu arī virsnieki, kas vajadzības gadījumā uzņemtos militāro vadību. Bistrams tālāk norādīja, ka vācu kareivji, iegūstot Latvijas pavalstniecību, Vācijas pavalstniecību tomēr nezaudē, tātad arī turpmāk tie saņems no Vācijas tiklab militāro, kā arī jebkuru citu atbalstu.²

Nometināšanas militārajam raksturam sevišķi lielu nozīmi piešķīra arī vācu karaspēka pavēlniecība Latvijā. Tāpēc arī tā vācu kareivju nometināšanu Latvijā faktiski ņēma savās rokās. 1919. g. 7. maijā tika izdota pavēle l. vācu gvardes rezerves divīzijai. Tajā bija uzsvērts, ka «kareivji nometināmi karavīru

¹ Архив б. МИД Латвии, ф. 38-г, оп. 1, д. 87, 173.—177. лapa.

² Turpat, 169.—171. лapa.

kopās»¹. 1919. g. 12. jūnijā iznāca jauna pavēle, kurā bija teikts, ka «līdz 1919. g. 25. jūnijam jāpaziņo, kādas karaspēka daļas izveidojušās karavīru kopas noņemšanai un cik cilvēku cieši apņēmušies apmesties uz dzīvi Kurzemē»².

Vācu karaspēka pavēlniecības aktīvā līdzdalība kolonizācijas organizēšanā liecina, ka vācu militaristi ar kolonizāciju gribēja Baltijā izveidot militāru priekšposteni tiklab cīņai pret Padomju Krieviju, kā arī jaunām Vācijas aneksijām Austrumos.

Nostiprinot savu kundzību okupētajos Latvijas rajonos, vācu imperialisti joprojām gatavojās sagrābt pārējās, vēl neieņemtās Latvijas daļas. «Bija ļoti svarīgi,» teikts vācu austrumarmijas pēckara cīņu vēsturē, «izmantot Padomju valsts pārejošo vājumu, lai no tās atrautu iespējami lielāku teritoriju...»³

Vācu karaspēks no Rīgas virzījās ne vien uz austrumiem, turpinādams cīņu pret sarkanajiem latviešu strēlniekiem, bet arī uz ziemeļiem, lai ieņemtu Ziemeļlatviju, ko draudošā ielenkuma dēļ sarkanie latviešu strēlnieki bija atstājuši. Ejoj uz ziemeļiem, vācieši varēja ar minimāliem upuriem ieņemt plašu teritoriju. Tāpēc vācu karaspēka galvenā daļa tika sūtīta tieši šajā virzienā.

Tai pašā laikā no Igaunijas virzījās uz dienvidiem baltigauņu un Igaunijā saformētais baltlatviešu karaspēks, kas paklausīja Ulmanim un Niedras valdību neatzina. Vācu karaspēks bija ieinteresēts nepieļaut, lai igauņu un Ulmaņa karaspēks ieņemtu kaut cik ievērojamu Latvijas teritorijas daļu, jo tas nostiprinātu Ulmaņa un tā atbalstītāju stāvokli.

Tomēr Vācijas valdība baidījās, ka pret vācu karaspēka virzīšanos uz ziemeļiem Antante varētu celt protestu. Tāpēc Golcs nolēma dzelzsdivīziju un citas vācu karaspēka daļas ieskaitīt landesvērā, lai tās pārvērstu no Vācijas karaspēka par «Latvijas karaspēku». Vācu karaspēka pāriešana landesvērā bija saskaņota ar vācu virspavēlniecību.⁴ Tas redzams arī no dzelzsdivīzijas

¹ Архив б. МИД Латвии, ф. 38-г, оп. 1, д. 87, 179. lapa.

² Turpat, 178. lapa.

³ Der Feldzug im Baltikum, 39. lpp.

⁴ Darstellungen aus den Nachkriegskämpfen deutscher Truppen und Freikorps. Dritter Band: Die Kämpfe im Baltikum nach der zweiten Einnahme von Riga. Juni bis Dezember 1919. (Turpmāk saīsināti: Die Kämpfe im Baltikum), Berlin 1938, 13. lpp.

pavēlnieka Bišofa 1919. g. 26. jūnija slepenās pavēles, kurā teikts: «Bruņoto spēku virspavēlniecība uzskata, ka dzelzsdivīzijas pāriešana Latvijas karaspēka sastāvā ir līdzeklis, lai... nostiprinātu sasniegto... Par divīzijas apgādi, papildināšanu ar cilvēkiem un ieročiem arī turpmāk gādās Ziemeļu virspavēlniecība.»¹

Vācu kareivju pāriešana landesvērā sākās 1919. g. maijā. Jūnija vidū landesvērā jau bija pārgājusi visa dzelzsdivīzija. Dzelzsdivīzijai un citām vācu karaspēka daļām pārejot landesvērā, tā skaitliskais sastāvs krasi pieauga. Tika radītas stipras karaspēka daļas, kuras oficiāli sauca par «Latvijas armiju» un kuras formāli bija pakļautas Niedras valdībai, kaut gan faktiski tās joprojām kalpoja vācu imperialistu ekspansionistiskiem centieniem Latvijā.

1919. g. jūnija sākumā landesvēra daļas, virzīdamās uz ziemeļiem, Cēsu rajonā sadūrās ar baltigauņu un baltlatviešu daļām. Tā kā abām pusēm pienāca klāt lielāki spēki, tad šī sadursme draudēja pārvērsties par lielu bruņotu konfliktu, kas novājinātu tos spēkus, kuri Baltijā cīnījās pret Sarkano Armiju. Tāpēc amerikāņu imperialistu pārstāvis Grīns no jauna (tāpat kā pēc 1919. g. 16. aprīļa, kad vācieši bija padzinuši Ulmaņa valdību) cēla trauksmi un steidzīgi centās likvidēt konfliktu miera ceļā, lai visus vācu interventus un nacionalās kontrevolūcijas spēkus Baltijā no jauna raidītu cīņā pret Sarkano Armiju.

Konflikta noregulēšanai 1919. g. 10. jūnijā Cēsīs sasauca speciālu apspriedi, kurā piedalījās apakšpulkvedis Grīns, amerikāņu misijas loceklis apakšpulkvedis Doulijs, angļu misijas vadītājs Baltijā apakšpulkvedis Talentss, franču pulkvedis Hurstels, landesvēra pavēlnieks Flečers, kā arī igauņu un Ulmaņa karaspēka pārstāvji (Rēks, Kalniņš u. c.).

Apspriedi vadīja, jeb pareizāk, apspriedē deva rīkojumus amerikāņu misijas vadītājs Baltijā apakšpulkvedis Grīns. Kā vēlāk, atstāstīdams sarunu gaitu, izteicās Kalniņš, apspriedē runāja tikai Grīns, «bet citi sabiedrotie neteica ne vārda!»² Grīnam bija tāda ietekme uz Talentsu, ka tas klusēja un neuzdroši-

¹ Архив б. МИД Латвии, ф. 38-г, оп. 1, д. 91, 22. лара.

² Мāс. Andr. Niedras, Dr. T. Vankina un zv. adv. Ansberga прāва, 2. d., 156. lpp.

nājs teikt ne vārda, kaut gan Grīna nostājai viņš nebūt nepiekrīta.

Grīns šajā apspriedē aizstāvēja vācu intereses, ko atzīst pat vācu austrumarmijas pēckara cīņu vēstures autori¹. Priekšlikumu, ko Grīns apspriedē izvirzīja amerikāņu, angļu un franču misiju vārdā, bija sastādījis viņš pats un iepriekš saskaņojis ar landesvēra pavēlnieku Flečeru. Grīna priekšlikumā bija teikts:

«Cīņa pret lieliniekiem ir patlaban tas vissvarīgākais... Kaimiņu valstīm jāpabalsta saskaņā ar katras spēkiem vienai otrai kopējā cīņā pret lieliniekiem. Tādēļ jānodibina noteikta fronte pret lieliniekiem, ko lai Igaunijā tur igauņi, Latvijā — Latvijas karaspēks.»²

Saskaņā ar šo priekšlikumu igauņu un Ulmaņa karaspēkam vajadzēja atiet uz ziemeļiem un landesvēram, kas faktiski sastāvēja gandrīz vienīgi no vāciešiem, — ieņemt Ziemeļlatviju. Tātad Grīns ierosināja visu Latviju nodot Niedras valdības rokās. Tas bija pretrunā ar angļu imperialistu interesēm, jo viņi it nemaz nebija ieinteresēti vācu ielikteņa Niedras varai pakļaut teritoriju, ko jau bija ieņēmis Anglijai paklausīgais igauņu un Ulmaņa karaspēks. Tomēr Anglijas pārstāvis Talentss klusēja; pārējie apspriedes dalībnieki varēja domāt, ka viņš Grīna priekšlikumam piekrīt.

Nosakot, cik garu pretboļševistiskas frontes līniju spēj ieņemt igauņu un Ulmaņa karaspēks un landesvērs, radās jautājums, vai par «Latvijas karaspēku» var uzskatīt vācu daļas (dzelzsdivīziju u. c.), kas tikai nesen bija pārgājušas landesvērā. No šā jautājuma atrisināšanas bija atkarīgs tas, vai jāprasa igauņu un Ulmaņa karaspēka atiešana uz ziemeļiem, jeb ne. Grīns šo jautājumu izlēma vāciešu labā, atzīdams dzelzsdivīziju un citas landesvērā pārgājušās vācu daļas par «Latvijas karaspēku»³. Tādējādi Grīns atbalstīja vācu karaspēka pāriešanu landesvērā; to Golcs bija izrīkojis, lai Latvijā tālāk nostiprinātu vācu kundzību.

Prasīdams pieņemt šo priekšlikumu, kas igauņu un Ulmaņa karaspēkam bija visai neizdevīgs, Grīns uz ša karaspēka pārstāv-

¹ Die Kämpfe im Baltikum, 9. lpp.

² A. Niedra, cit. grām., 265. lpp.

³ Turpat, 270. un 271. lpp.

jiem apspriedē izdarīja stipru spiedienu. Sai nolūkā viņš pārtrauca kopējās sarunas un ar igauņu un Ulmaņa karaspēka pārstāvjiem sarīkoja atsevišķu apspriedi, kurā viņš, kā liecina šās apspriedes dalībnieki (latvieši), «ļoti enerģiski prasīja viņa priekšlikumu pieņemt»¹.

Lai gan Grīns izdarīja stipru spiedienu, tomēr igauņu un Ulmaņa karaspēka pārstāvji viņa priekšlikumu neuzdrošinājās pieņemt. Taču Grīns joprojām neatlaidīgi pastāvēja pie sava un deva Igaunijas valdībai viņa priekšlikuma pieņemšanai laiku līdz 1919. g. 20. jūnijam. Pēc Grīna prasības naidīgajām pusēm bija jānoslēdz pamiers.

Tādējādi amerikāņu imperialisti Cēsu sarunās no jauna parādīja gatavību visādi piekāpties vācu militaristiem, lai tikai maksimāli izmantotu vācu karaspēku cīņā pret Sarkanu Armiju. Bez tam Cēsu sarunās no jauna pavisam skaidri kļuva redzama amerikāņu imperialistu lielā loma visu Baltijas antiboļševistisko spēku sakļaušanā cīņai pret Padomju Krieviju.

Pēc šīm sarunām, kas notika 10. jūnijā Cēsīs, Grīns no jauna izvilka dienas gaismā savu plānu sastādīt Latvijā koalīcijas valdību, uzskatīdams to par labāko līdzekli visu Latvijas kontr-revolucionāro spēku apvienošanai cīņā pret boļševikiem. Taču, ja aprīļa beigās — maija sākumā viņš bija uzskatījis par nepieciešamu izveidot tādu valdību, kur vairākums būtu gāztās Ulmaņa valdības locekļiem, tad tagad viņam bija pavisam citādi plāni. Tā kā Niedram tai laikā bija vairāk reāla spēka, Grīns paziņoja, ka uzskata par lietderīgu, lai daži Ulmaņa grupas locekļi iestātos Nieras valdībā.²

Tai pašā laikā, kad Grīns centās noregulēt briestošo konfliktu starp vācu un igauņu-latviešu karaspēku, lai Baltijā atjaunotu vienotu antiboļševistisko fronti, Baltijas jautājumu vispusīgi apsprieda arī sabiedrotie Parīzē. Taču Parīzē pieņemtie lēmumi stipri atšķīrās no tās politikas, ko Baltijā piekopa Grīns. Anglijas pārstāvji Parīzē panāca to, ka sabiedroto Augstākā padome jautājumā par Antantes valstu politiku Baltijā atzina par pareizu angļu viedokli.

¹ M. Peniķis, Latvijas atbrīvošanas kara vēsture, I. d., Rīgā 1938, 222. lpp.

² «Germania», Nr. 265, 14. VI 1919.

Anglijas valdība ar nopietnām bažām vēroja, ka Baltijā nostiprinās vācu pozīcijas un ka vācu karaspēks mēģina ielauzties tajos Ziemeļlatvijas rajonos, ko jau bija ieņēmis igauņu un Ulmaņa karaspēks. Antantes doto uzdevumu Baltijā vācu karaspēks jau bija izpildījis: padomju vara Baltijas valstīs bija apspiesta. Tāpēc Anglijas valdība uzskatīja, ka pienācis laiks vācu karaspēku no Baltijas aizvākt. Tā cerēja, ka ar Antantes valstu atbalstu vietējā buržuazija tagad noturēsies pie varas arī bez vācu karaspēka palīdzības.

Jautājumu par Antantes valstu turpmāko politiku Baltijā sabiedroto Augstākā padome izskatīja savā 1919. g. 13. jūnija sēdē. Šajā sēdē savus ieteikumus aplūkojamā jautājumā sniedza Antantes valstu militārie pārstāvji. Viņi norādīja, ka pienācis laiks Baltijā galveno atbildību cīņā pret boļševikiem uzlikt vietējam buržuaziskajām valdībām. Tāpēc militārie pārstāvji ierosināja aizliegt vācu karaspēkam turpmāku virzīšanos uz ziemeļiem un pieprasīt, lai Vācija nekavējoties evakuē Liepāju un Ventspili, kā arī tuvākajā laikā izved no Baltijas visu vācu karaspēku. Militāro pārstāvju ieteikumos tālāk bija norādīts, ka «loti nepieciešams palīdzēt vietējam nacionalajam karaspēkam šajās provincēs, piegādājot tam apbruņojumu, ieročus, apģērbu un citus materialus, kā arī atvēlot vajadzīgās naudas sumas». Tika ierosināts visu to veikt nekavējoties.¹

Militāro pārstāvju ieteikumus sabiedroto Augstākā padome pieņēma. Padomes lēmumā bija teikts:

1) Vācu karaspēkam aizliegts virzīties uz Igaunijas pusi. Vācu karaspēkam nekavējoties jāatstāj Liepāja un Ventspils un pēc tam saskaņā ar pamiera vienošanās 12. pantu iespējami drīzākā laikā jāevakuējas no Baltijas valstīm.

2) Baltijas provinču vietējais nacionālais karaspēks jāapgādā ar apbruņojumu, ieročiem, apģērbu un citiem materiāliem.

3) Sabiedroto militārajiem pārstāvjiem jāsniedz priekšlikumi par to, ko piegādāt un kam piegādāt.²

Galvenā loma šā lēmuma pildīšanā bija ierādīta sabiedroto misijai Baltijā, kas bija nodibināta saskaņā ar sabiedroto Augstākās padomes 1919. g. 23. maija lēmumu. Misiju vadīja angļu

¹ Foreign Relations of the U.S., P.P.C., 1919, VI. sēj., 375. un 376. lpp.

² Turpat, 374. lpp.

ģeneralis Gofs, misijas loceklī bija angļu ģenerāļi Marčs (Gofa vietnieks), Berts u. c.

Ieradusies Baltijā, Gofa misija koncentrēja savās rokās augstāko varu Baltijas valstīs un kļuva par galveno centru, kas šeit organizēja pretpadomju bruņotos spēkus un koordinēja to operācijas. Vienlaikus misijas vadītājs angļu ģeneralis Gofs darīja visu iespējamo, lai Baltijā nostiprinātu angļu ietekmi. Kamēr amerikāņi bija gatavi visādi piekāpties Vācijai Baltijā, angļu imperialisti nedomāja pieļaut, lai vācieši nodibinātu savu kundzību angļu «ietekmes sferā». Ar to arī izskaidrojama Gofa nostāja konfliktā, kas Ziemeļlatvijā bija izcēlies starp vācu karaspēku, no vienas puses, un baltigauņu un baltlatviešu karaspēku — no otras.

Igauņu karaspēks, kā arī Igaunijā saformētais latviešu karaspēks, bija organizēts galvenokārt par angļu naudu un apgādāts ar angļu ieročiem. Nodibinājuši savu kundzību Igaunijā, angļu imperialisti cerēja ar šā karaspēka palīdzību nostiprināt savu varu arī Latvijā. Sai nolūkā viņi uzskatīja par nepieciešamu izvest no Latvijas vācu karaspēku un nomainīt Niedras valdību ar Ulmaņa valdību.¹ Angļiem nebija nekādu šaubu, ka Ulmanis, atgriezies pie varas, viņiem uzticīgi kalpos. Golcs šajā sakarībā rakstīja: «Lai angļiem Baltijā sāktos ziedu laiki, pie varas bija jābūt Ulmanim, kas savas zemes nelielās bagātības ar devīgu roku izdalīja angļu tirgotājiem, ja tikai viņš par to varēja būt ministru prezidents.»²

Ieradies Latvijā, ģeneralis Gofs nekavējoties sāka pildīt uzdevumus, ko viņam bija devuši angļu imperialisti. 1919. g. 13. jūnijā Gofs pretēji Grīna 10. jūnija priekšlikumam pieprasīja, lai Golcs atvelk vācu karaspēku uz dienvidiem no Cēsīm, un kategoriski aizliedza jebkādu vācu karaspēka kustību ziemeļu virzienā. Bez tam Gofs pieprasīja, lai Golcs ļauj atgriezties pie varas Ulmaņa valdībai.

Golcs, acīm redzami cerēdams uz amerikāņu atbalstu, atteicās izpildīt Gofa prasības un paziņoja Gofam, ka ar šādām prasī-

¹ 1919. g. 16. aprīlī Ulmanis atrada patvērumu angļu misijā Liepājā. Vēlāk viņš angļu karamūku apsardzībā uzturējās uz tvaikoņa «Saratov» Liepājas ostas reida

² R. Goltz, *Meine Sendung in Finnland und im Baltikum*, 185. lpp.

Pašinojums.

Sastānā ar usvarcāju-Sabeedroto valstju pavēsti, mahzi atstahja Leepaju. Kā Sabeedroto nodibinatās Kara Mišijas Preefshneekš, cežetu par pilsetas garnizona pagaidu preefshneeku pulstveidi **Kaņepu** un lūhds ar šho bodu rīhšojumiu nekawejojšhi pahrvesti no Keweles fabrikas uštūreshšanai šipru dalu no pulstvešja **Semitana** tara spēhta.

Ar šabeedroto valstju palihdību agrahā Wātdiba šahjas darbā; refonstruetais kabinets reprejentēs mījus Latvijas eedshvotajus.

Šenes droshības un jaunās tabliāhjojības labā usajzinu Leepajas pilsoņus uštūret meeru un kahrību.

Leepajā, 27. jūnijā 1919. g.

H. P. Gough,

Angliss armijas Ģenerāļ-Citnauts.

Angļu ģenerāļa Gofa paziņojums par Ulmaņa valdības atjaunošanu

bām viņam jāgriežas pie Vācijas valdības. Kamēr notiktu šī oficialā sarakstīšanās, Golcs domāja savus aneksionistiskos plānus Latvijā realizēt ar bruņotu spēku un pēc tam angļu imperialistus nostādīt notikuša fakta priekšā.

Par šiem vācu imperialistu nodomiem liecina slepenā pavēle, ko 1919. g. 16. jūnijā bija devis landesvēra pavēlnieks Flečers. Pavēlē bija teikts: «Pašreizējais uzdevums ir atbalstīt Niedras valdību un jebkuriem līdzekļiem aizkavēt Ulmaņa valdības atjaunošanu. Tas panākams, vienīgi uzvarot igauņu un Ulmaņa latviešu karaspēku. Šā uzdevuma pildīšanā dzelzsdivīzija mums palīdzēs ar visiem saviem spēkiem. No austrumiem, kur boļševiki sāk aktivizēties, jau draud jaunas briesmas. Taču pret tiem jāuzsāk cīņa vienīgi tad, kad Ziemeļlatvija būs brīva no igauņiem un dumpīgajiem latviešiem...»¹

1919. g. 18. jūnijā Golcs pavēlēja vācu karaspēkam pāriet uzbrukumā. Nākamajā dienā tas pie Cēsīm devās triecienā pret igauņu un Ulmaņa karaspēku.

Igauņu un Ulmaņa karaspēkam izdevās vācu uzbrukumam atstāt, un 22. jūnijā tas pārgāja sekmīgā pretuzbrukumā. Vācu karaspēkam draudēja pilnīga sagrave, un tas steigā atkāpās.

¹ Архив б. МИД Латвии, ф. 38-г, оп. 1, д. 91, 13. лара.

Vācu imperialistu kundzība Latvijā bija beigusies. Niedras valdība, kas bija turējusies pie varas vienīgi ar vācu karaspēka tiešu atbalstu, beidza pastāvēt. No jauna nāca pie varas Ulmaņa valdība. 1919. g. 27. jūnijā Liepājā, ko vācu karaspēks pēc Antantes valstu prasības bija atstājis jau 23. jūnijā, tika izlīmēti plakati ar paziņojumu, ka «ar sabiedroto valstu palīdzību agrākā valdība (t. i., Ulmaņa valdība, — V. S.) stājas darbā...». Paziņojumu bija parakstījis angļu ģenerālis Gofs.¹ Tajā pašā dienā Ulmanis atgriezās Liepājā. Vispirms viņš teica runu, kurā aplicināja dziļu pateicību Anglijai, Francijai un Amerikai un viņu priekšstāvjiem.²

Vācu karaspēks pa to laiku atkāpās Rīgas virzienā. Igaunu un latviešu karaspēka daļas to nemītīgi vajāja un nepārprotami bija nodomājušas padzīt vāciešus no Latvijas teritorijas.

Taču Anglijas valdība, tiklīdz tā bija likvidējusi vācu kundzību Latvijā un tur nostiprinājusi savas pozīcijas, no jauna grozīja savu politiku jautājumā par vācu karaspēka turpmāku uzturēšanos Baltijā. Angļu pozīcijām Latvijā vācu karaspēks vairs nebija bīstams, taču cīņā pret boļševikiem tas vēl varēja noderēt. Tāpēc Anglijas valdība no jauna piekrita tam, lai vācu karaspēks paliktu Baltijā, ko joprojām visai enerģiski centās panākt amerikāņu imperialisti.

Sabiedroto pārstāvji, vispirms amerikāņi, kategoriski pieprasīja, lai igauņu un latviešu karaspēks pārtrauc vācu karaspēka daļu vajāšanu un noslēdz ar tām jaunu pamieru. Grīns, kas tai laikā bija ieradies Parīzē, un amerikāņu miera delegācijas loceklis pulkvedis Logans uzaicināja pie sevis Igaunijas buržuaziskās valdības ārlietu ministru Posku, kas tai laikā uzturējās Parīzē. Amerikāņi viņam iesniedza prasību, ka «esot visā drīzumā jāizbeidz iekšējā cīņa starp latviešiem un igauņiem, no vienas, un vāciešiem, no otras puses... Ja baltieši pilsoņu karu neizbeigšot,» piedraudēja Grīns un Logans, «tad amerikāņi vairs nedošot Baltijas valstīm nekādas pārtikas.»³ Līdzīgā garā Grīns izteicās arī vienam no Ulmaņa pārstāvjiem Parīzē — Ozolam.⁴ Latvijas

¹ Архив б. МИД Латвии, ф. 38-а, д. 29, 174. лapa.

² «Jaunākās Ziņas», Nr. 28, 1919. g. 30. jūnijā.

³ Архив б. МИД Латвии, ф. 38-а, д. 8, 131. лapa.

⁴ Turpat, 132. лapa.

Ulmaņa valdības ierašanās Rīgā (ar «Saratovu») angļu karakuģu apsardzībā

delegācijas vadītājs Parizes miera konferencē Seskis šajā sakarībā 4. jūlijā ar bažām ziņoja uz Rīgu, ka amerikāņi «iemaisās mūsu iekšējās darīšanās un lietas stāvokli sarežģī»¹.

Prasību nekavējoties noslēgt pamieru amerikāņi izteica Ulmanim arī Latvijā. ARA pārstāvis Orbisons paziņoja Ulmanim, ka miltus no amerikāņu tvaikoņiem, kas pienākuši Rīgā, izkraus vienīgi tad, ja Ulmanis šo prasību izpildīs.²

Ulmaņa valdība bija spiesta piekāpties Antantes valstu imperialistiem un pārtraukt Golca karaspēka vajāšanu. 1919. g. 3. jūlijā Strazdumuižā sabiedroto vadībā sākās pamiera sarunas; tajā pašā dienā parakstīja pamiera līgumu. Sevišķi svarīga loma šā līguma noslēgšanā bija ARA pārstāvim Grūmam, angļu militari politiskās misijas vadītājam Baltijā Talentsam un franču misijas vadītājam Diparkē. Pamiera līgumā bija teikts, ka karadarbība jāizbeidz 1919. g. 3. jūlijā. Vācu karaspēkam līdz 1919. g. 5. jūlijam bija jāatstāj Rīga un jāatiet uz dienvidiem no Daugavas.

¹ Архив б. МИД Латвии, ф. 38-а, д. 8, 132. лара.

² K. Liepa, Baltā Latvija, Izd. «Spartaks», 1920, 14. lpp.

«Vācu karaspēkam Latvijā,» bija teikts līgumā, «aizliegta jebkura pārvietošanās, izņemot tādu, kas būtu vērsta pret Krievijas Padomju Republikas boļševistisko karaspēku...» Bija paredzēts, ka pamiera noteikumu ievērošanu kontrolēs sabiedroto militārā misija.¹

Līdz normalu varas organu izveidošanai Rīgā pilsētu pārvaldīja sabiedrotie. Par Rīgas civilo gubernatoru kļuva apakšpulkvedis Talentss. Kara gubernatora pienākumus uzņēmās amerikāņu misijas pagaidu vadītājs Baltijā apakšpulkvedis Doulijs. Tai pašā laikā par Liepājas garnizona priekšnieku tika iecelts angļu apakšpulkvedis Robinsons².

1919. gada 9. jūlijā Ulmaņa valdība ieradās Rīgā ar kuģi «Saratovu» angļu karakuģu apsardzībā.

Tādējādi pēc Antantes valstu imperialistu prasības vācu karaspēkam no jauna tika dota iespēja palikt Kurzemē. Ulmaņa valdība bija spiesta piekrist tam, ka vācu karaspēks paliek Latvijā, kaut gan tas runāja pretī tās interesēm, jo tā baidījās jauna vācu uzbrukuma. Ulmaņa valdības noslēgtais pamiera līgums ar vāciešiem lieku reizi parādīja, ka Latvijas buržuaziskā valdība bija pilnīgi atkarīga no amerikāņu, angļu un franču imperialistiem.

1919. g. jūnija un jūlija notikumi Latvijā parādīja arī to, ar kādu nenogurstošu enerģiju Antantes valstu imperialisti, it īpaši ASV imperialisti, Baltijā turpināja organizēt visu antiboļševistisko spēku, tai skaitā arī vācu karaspēka vienotu fronti cīņai pret boļševikiem. Memorandā, ko 1919. g. 4. jūlijā sastādīja amerikāņu delegācija Parīzes miera konferencē, bija teikts, ka «jāveic stingri militārie un politiskie pasākumi, lai šo antiboļševistisko fronti saglabātu»³.

Grīns, kas tai laikā uzturējās Parīzē, šajā sakarībā rakstīja savā 1919. g. 5. jūlija ziņojumā amerikāņu delegācijas ģenerālsekretaram Grū: «*Nevar būt nekā nepatīkamāka par šo cīņu, jo tā saista antiboļševistiskā karaspēka cilvēku un materialos resur-*

¹ Архив б. МИД Латвии, ф. 38-в, оп. 1, д. 31, 3. lapa. Pamiera līgums bija sastādīts angļu valodā; arī tas liecina, ka to sastādījuši angļi un amerikāņi.

² «Cīņa», Nr. 148, 1952. g. 24. jūnijā.

³ Foreign Relations of the U.S., 1919, Russia, 684. lpp.

sus, kuras vajadzētu apvienot cīņai pret boļševismu. Mēs piedzi-
vojam nevis uzbrukumu Petrogradai, bet gan uzbrukumu Rīgai,
kas boļševikiem jau atkarota. Šā uzbrukuma laikā viena otru
novājina labākās antiboļševistiskās karaspēka daļas... Pa to
laiku pāriet vasara un reizē ar to zūd iespēja pilnīgi padzīt boļše-
vikus no Baltijas provincēm, ieņemt Petrogradu un organizēt
agresīvu karagājienu pret boļševikiem. Lai to visu veiktu, jāat-
jauno un jā saglabā miers boļševistiskās frontes aizmugurē...»¹

Mieru antiboļševistiskās frontes aizmugurē Baltijā Antantes
valstīm izdevās atjaunot. Tās sāka gatavoties jaunam karagājie-
nam pret boļševikiem.

¹ Foreign Relations of the U.S., P.P.C., 1919, XII sēj., 213. un 214. lpp.
(Kursivs mans. — V. S.)

V nodaļa

LATVIJA UN ANTANTES OTRAIS KARAGĀJIENS

1919. g. augusts—novembris

1. ASV, Anglijas un Francijas plāni par buržuaziskās Latvijas iesaistīšanu Antantes otrajā karagājienā

1919. g. vidū kļuva skaidrs, ka Antantes pirmais karagājiens ar Koļčaka armiju kā galveno triecienspēku bija cietis neveiksmi. Koļčaku vairs nespēja glābt ne amerikāņu, japaņu, angļu un franču karaspēka palīdzība, ne kara materiālu sūtījumi no Antantes valstīm, ne arī atbalsts, ko tam sniedza Deņikins, Judeņičs un buržuaziskās valstis, kas robežoja ar Padomju Krieviju rietumos.

Taču Koļčaka sagrave nenozīmēja, ka ārvalstu intervencijai un pilsoņu karam Krievijā bija pienācis gals. Interventi negribēja samierināties ar Padomju republikas pastāvēšanu, viņi centās rast arvien jaunus ceļus un līdzekļus, lai Krievijā apspiestu padomju varu. Ārvalstu imperialisti sāka gatavot jaunu — otro Antantes karagājienu. Galvenā triecienspēka lomu šoreiz ieradīja Deņikina baltgvardu armijai, kas bija saformēta Krievijas dienvidos.

Antantes pirmā karagājiena rūgtās pieredzes mācīti, ārvalstu interventi nolēma, ka Deņikina atbalstīšanai enerģiskākas kara operācijas jāizvērs arī buržuaziskajām Krievijas kaimiņvalstīm rietumos. Taču, lai ārvalstu interventu izveidotās buržuaziskās valstis Baltijā, tai skaitā Latvija, spētu pildīt tām dotos uzdevumus cīņā pret Padomju Krieviju, Antantes valstis uzskatīja par nepieciešamu vispirms nostiprināt Baltijas valstu iekšējo stāvokli un pastiprināt to bruņotos spēkus.

Kas attiecas uz buržuazisko Latviju, tad ārvalstu interventi nolēma vispirmām kārtām nostiprināt pašu Latvijas buržuazisko valdību, lai tā spētu sakļaut visus Latvijā esošos pretpadomju spēkus līdzdalībai Antantes otrajā karagājienā. Ameriķu, angļu un franču imperialisti, kas tagad Latvijā bija kļuvuši neierobežoti saimnieki, nolēma realizēt tos plānus, kurus Grīns bija perinājis jau 1919. g. aprīlī—maijā.

Ulmaņa valdībai, kas ar ģeneraļa Gofa 1919. g. 27. jūnija rīkojumu no jauna bija nākusi pie varas, vajadzēja atkāpties. Ulmaņa valdības 1919. g. 30. jūnija sēdes protokolā šajā sakarībā teikts: «Tautas padomes priekšsēdētājs Čakste ziņo, ka sabiedrotie izteikuši noteiktu vēlēšanos, lai kabineta rekonstruēšanās notiktu Liepājā un vēl šodien; tas būtu jāievēro, tāpēc viņš liek priekšā kabinetam nekavējoši atkāpties, lai varētu sastādīt jaunu.»¹

Sastādīja jaunu valdību (atkal ar Ulmani priekšgalā), kurā pēc Antantes valstu norādījuma uzņēma 3 baronu pārstāvjus. Ka baronu pārstāvji bija uzņemti valdībā pēc Antantes valstu prasības, redzams no memoranda, ko 1919. g. 11. jūlijā sastādīja Anglijas ārlietu ministrijas Krievijas nodaļa. Memorandā teikts, ka Latvijā «pēc sabiedroto pārstāvju ieteikuma sastādīta pagaidu valdība, kurā ir seši latvieši, trīs baltvāci un viens ebrejs»².

Ulmaņa valdības reorganizācija atbilda baronu interesēm. Tāpēc nav jābrīnās, ka Baltijas baronu nacionalās komitejas priekšsēdētājs Firkss angļu militari politiskās misijas vadītājam Baltijā apakšpulkvedim Talentsam par šo reorganizāciju izteica savu pateicību.³ Bija arī par ko pateikties: valdībā, kas sastāvēja no desmit locekļiem, vācu mazākumtautībai — dažiem procentiem Latvijas iedzīvotāju — bija piešķirtas trīs vietas.

Kādos nolūkos Ulmaņa valdību reorganizēja, redzams no paziņojuma, ko 1919. g. 2. jūlijā Parizes konferences Baltijas

¹ «Cīņa», Nr. 148, 1952. g. 24. jūnijā.

² British Foreign Policy, 1st series, III sēj., 6. lpp. Bez tam memorandā bija teikts: «Ir nepieciešams, lai baltvāci vienmēr paliktu visai svarīga iedzīvotāju daļa, un, tā kā viņiem visumā ir augstāks kultūras līmenis nekā pārējiem vietējiem iedzīvotājiem, tad skaidrs, ka viņu sadarbībai ar valstu valdību jāturpinās, jo citādi nav nekādu iespēju gūt panākumus.»

³ British Foreign Policy, 1st series, III sēj., 28. lpp.

komisijā sniedza Anglijas delegācijas loceklis Hovards. Viņš teica, ka Eiropas interesēs un vispār antibolševistiskās kustības interesēs jāpalīdz Baltijas valstīm cīņā pret bolševismu. «Tā kā Baltijas jūras ostas,» sacīja Hovards, «vajadzīgas jebkuram pasākumam, ko Rietumi varētu uzsākt pret Maskavu, ir nepieciešams, lai šajās valstīs būtu stabilas valdības.»¹

Latvijas buržuaziskās valdības reorganizācija, ko izdarīja ārvalstu interventu, nevarēja izmainīt tās darba tautai naidīgo raksturu. Gluži otrādi, atklātā latviešu buržuazijas savienība ar vācu baroniem tikai pastiprināja latviešu darba tautas lielam lielā vairākuma naidīgo attieksmi pret Ulmaņa valdību.

Ka Latvijas buržuaziskās valdības stāvoklis nebija stabils, par to liecina ziņojums, ko 1919. g. 3. augustā savai valdībai nosūtīja Francijas militārais atašejs Zviedrijā. «Ja Ulmaņa valdība,» rakstīja viņš, «tūlīt nesaņems ieročus, apbruņojumu un naudu, ko apsolijsi angļu misija, tad tā nenoturēsies ilgāk par 15. augustu un tās vietā nāks galējie socialisti. Tas novedīs pie bolševistiskas revolūcijas.»²

To pašu liecina arī Ulmaņa telegrama Vilsonam, kas Vašingtonā tika saņemta 1919. g. 17. augustā. Telegramā teikts, ka Latvijas buržuaziskā valdība ārkārtīgi grūtos apstākļos darījusi visu, kas bijis viņas spēkos, cīņā pret bolševismu. «Taču,» rakstīja Ulmanis, «Latvijas pagaidu valdība nespēs pildīt savus uzdevumus, ja jūs nesniegsiet tūlītēju palīdzību... Latvijas pagaidu valdība uzskata par savu pienākumu lūgt jūsu ekselenci piešķirt Latvijai naudu, ieročus, pārtiku, apģērbu un municiju.» «Bez tūlītējas palīdzības,» nobeigumā raksta Ulmanis, «viss būs zaudēts,» jo «stāvoklis ir ļoti kritisks.»³

Latvijas buržuaziskā valdība, izlietodama visus iespējamus līdzekļus, steidzīgi rīkojās, lai Latvijā apspiestu revolucionāro kustību. Pagaidām mums vēl ir visai nepilnīgas ziņas par tiem daudzajiem terora aktiem, ko tai laikā pastrādāja latviešu buržuazija. Pat latviešu meņševiku avīze «Socialdemokrāts» bija spiesta atzīt: «Katru dienu mums tiek iesūtītas redakcijā no

¹ M. Graham, *The Recognition of the Border States*, London, 1939, 2. d., 277. lpp.

² *British Foreign Policy*, 1st series, I sēj., 345. lpp.

³ *Foreign Relations of the U.S.*, 1919, Russia, 702. un 703. lpp.

visādām pusēm sūdzības par dažādu varas aģentu varmācībām un patvarīgām rīcībām. Bet, diemžēl, aiz cenzuras apstākļiem mums nav iespējams šos faktus apgaismot.»¹

Dažas ziņas par latviešu buržuazijas zvērībām tomēr nokļuva presē. Piemēram, 1919. g. 30. jūlijā tajā pašā avīzē bija publicēta šāda informācija, kas dod zināmu priekšstatu par latviešu buržuazijas rīcību: «Ap šā mēneša vidū Valmieras apriņķī tika sarīkota soda ekspedīcija, kura sastāvēja apm. no 100 cilvēkiem... Šī ekspedīcija, apmēram 10 dienu laikā, apbraukāja visus Valmieras apriņķī atrodošos miestņus un pagastus un pa savu darbības laiku ir arestējusi ap 200 cilvēku... Ja varētu savākt un aprakstīt visas tās briesmas, kuras sagādāja soda ekspedīcija tanīs miestņos, lauku mājās un muižās, kuras tā apmeklēja, tad iznāktu vesels briesmu stāsts... Kādā Valmieras apriņķa muižā tikuši arestēti gandrīz visi muižas strādnieki, daži no viņiem ar «pipkām» sakauti līdz asinīm.»²

Antantes valstu imperialisti, cenzdamies panākt Latvijas buržuaziskās valdības stāvokļa nostiprināšanos valsts iekšienē, uzskatīja par nepieciešamu pastiprināt arī to karaspēku, kas Latvijā cīnījās pret boļševikiem. Vispirms uz antiboļševistisko fronti pārsvieda visu to Ulmaņa valdības karaspēku, kas bija aizmurgurē. Tas tika darīts pēc Antantes pārstāvju tiešā rīkojuma un pret Latvijas buržuaziskās valdības gribu, kura baidījās, ka vācu karaspēks Kurzemē varētu sākt jaunu uzbrukumu.

1919. g. 8. jūlijā Gofs izdeva rīkojumu, ka reorganizējams un uz antiboļševistisko fronti nosūtāms arī Baltijas landesvērs. Gofa rīkojumā bija teikts, ka «pavēlniecību pār landesvēru nekavējoties uzņemsies sabiedroto valstu virsnieks, kuru iecels sabiedroto militarās misijas vadītājs.»³ Par landesvēra pavēlnieku tika iecelts angļu militari politiskās misijas loceklis Baltijā apakšpulkvedis Aleksanders.⁴ Drīz vien landesvēru Aleksandera vadībā nosūtīja uz fronti.

Antantes valstu pārstāvji Baltijā landesvēra nosūtīšanai uz fronti piešķīra visai lielu nozīmi, jo par Ulmaņa karaspēka

¹ «Socialdemokrats», Nr. 33., 1919. g. 11. augustā.

² «Socialdemokrats», Nr. 23., 1919. g. 30. jūlijā.

³ British Foreign Policy, 1st series, III sēj., 18. lpp.

⁴ Turpat.

kaujas spējām tie nebija pārliecināti. Vispirms tie šaubījās, vai šis karaspēks uzticams. Bez tam baltlatviešu karaspēkā bija tikai 20 000 vīru.

Ulmaņa valdības karaspēks bija tik vājš, ka nespēja pat ieņemt visu frontes līniju Latvijas teritorijā. Tāpēc 1919. g. 21. jūlijā, Antantes valstu pārstāvjiem piedaloties, starp Latvijas un Igaunijas buržuaziskajām valdībām tika noslēgts līgums, ka Latvijas karaspēks ieņems frontes līniju tikai uz dienvidiem no Lubānas ezera, bet par frontes sektoru starp Lubānas ezeru un Latvijas-Igaunijas robežu visu atbildību uzņemsies baltigauņu karaspēks. Kas attiecas uz laiku, kad Latvijas karaspēks ieņems frontes līniju starp Lubānas ezeru un Latvijas-Igaunijas robežu, tad saskaņā ar līgumu tas bija jānosaka specialai komisijai, kas sastāvētu no Igaunijas un Latvijas virspavēlniecību un sabiedroto militārās misijas pārstāvjiem.¹

Tā kā igauņu un Ulmaņa karaspēks ģenerāļa Golca karapulcus bija sagravis, par Antantes valstu galveno sabiedroto Baltijā cīņā pret boļševikiem tagad kļuva Igaunijas un Latvijas buržuazisko valdību vietējais karaspēks. Tāpēc Antantes valstu imperialisti uzskatīja, ka steidzīgi jānostiprina šā karaspēka kaujas spējas: pirmkārt, jāpalielina tā skaitliskais sastāvs, otrkārt, tas pienācīgi jāapgādā ar kara materiāliem.

Iniciatīvu šajā jautājumā no jauna parādīja amerikāņu misijas vadītājs Baltijā Grīns, nākdams klajā ar kārtējo «konstruktīvo» plānu. Grīns, ieradies Parīzē, savu plānu aplūkoja 1919. g. 28. jūnija vēstulē amerikāņu miera delegācijas ģenerāļsekretāram Grū. No jauna uzsvēris, ka Baltija stratēģiskā ziņā ir ļoti izdevīgs placdarms padomju varas gāšanai Krievijā, Grīns rakstīja:

«Tiek ierosināti divi lēmumi, kuru pamatā ir *enerģiska politiska cīņa pret boļševismu* . . . :

1) Lielbritānija un Savienotās Valstis uzņemas pilnīgu mandatu par šīm teritorijām.

Ja tas nav pieņemams, tad

2) nepieciešams, lai tiktu atbalstīts vietējais nacionālais

¹ Архив б. МИД Латвии, ф. 38-в, оп. 1, д. 31, 5.—7. lapa. Latvijas valdība visu fronti ar savu karaspēku ieņēma tikai 1920. g. februārī, t. i., pēc pamiera noslēgšanas ar Padomju Krieviju. (Turpat, ф. 38-а, д. 40, 33. lapa.)

karaspēks (igauņi, latvieši, lietuvieši, baltvāci) kopā ar krievu un ārzemju brīvprātīgajiem, lai angļu militārā misija uzņemtos kara operāciju vadību un lai Savienotās Valstis palīdzētu ar pārtiku un kopā ar Lielbritāniju piešķirtu ieročus un kreditus.»¹

Sikāk Grīns šos priekšlikumus izstrādāja memorandā, ko viņš iesniedza Grū 1919. g. 30. jūnijā. Tā kā, raksturojot amerikāņu imperialistu politiku Baltijā, šiem Grīna priekšlikumiem ir liela nozīme, mēs tos sniedzam visā pilnībā. Amerikāņu misijas vadītājs Somijā, Igaunijā, Latvijā un Lietuvā, rakstīja Grīns, ieteic:

«1) lai Lielbritānija un Savienotās Valstis uzņemas mandātus par Baltijas provincēm un Lietuvu;

2) lai pret boļševismu tiek pieņemta enerģiska cīņas politika, atbalstot un vadot antiboļševistisko karaspēku, kas operē Baltijas provincēs, Lietuvā un Petrogradas frontē, — pie tam tiklab to karaspēku, kas jau pastāv, kā arī to, kas vēl saformējams; atbalstāms tas ir ar naudu, dažāda veida pārtiku vajadzīgā daudzumā un pilnīgu kara materiālu apgādi²;

3) lai Igaunijā un Petrogradas frontē militāros pienākumus un atbildību, kas izriet no šās politikas, uzņemas angļu militārā misija;

4) lai Latvijā un Lietuvā šos pienākumus un atbildību uzņemas amerikāņu militārā misija;

5) lai vietējām valdībām piešķir mērenus aizdevumus;

6) lai iedzīvotāji tiek apgādāti ar pārtiku pietiekamā daudzumā.

Ja tas nav pieņemams, tiek ieteikts:

1) lai pret boļševismu tiktu pieņemta enerģiska cīņas politika, atbalstot un vadot antiboļševistisko karaspēku, kas operē Baltijas provincēs, Lietuvā un Petrogradas frontē, — pie tam tiklab to karaspēku, kas jau pastāv, kā arī to, kas vēl saformējams; atbalstāms tas ir ar naudu, dažāda veida pārtiku vajadzīgā daudzumā un pilnīgu kara materiālu apgādi;

¹ Foreign Relations of the U.S., 1919, Russia, 682. un 683. lpp. (Kursivs mans. — V. S.)

² Ieročus, municiju un citus kara materiālus pārpilnībā var piegādāt no krājumiem Francijā, par kuriem jau samaksāts, kuri tur ir tādos daudzumos, kas pārsniedz jebkuras iespējamās vajadzības, un kuru glabāšanai vajadzīgās dārgas noliktavu telpas un apkalpojošais personāls. (Piezīme oriģinālā.)

2) lai angļu militarā misija uzņemas antiboļševistiskā karaspēka apmācīšanu un vadību Baltijas provincēs, Lietuvā un Petrogradas frontē;

3) lai Savienotās Valstis sadarbojas ar Lielbritāniju šā antiboļševistiskā karaspēka apgādē ar pārtiku un jebkura veida kara materiāliem;

4) lai amerikāņu miera sarunu komisijas tagadējā misija¹ turpina savu darbību; militāros jautājumos tai jāaprobežojas ar novērošanu, izņemot tos gadījumus, kad tā pēc vienošanās ar angļu militarās misijas vadītāju veiks aktīvus pasākumus, pie kam Lietuvas armijas vadību paredzēts uzdot amerikāņu virsniekam; amerikāņu virsniekus var norīkot arī speciālu pienākumu pildīšanai Rīgā, kā arī Petrogradā, ja tā tiks atkarota boļševikiem;

5) lai iedzīvotāji tiek apgādāti ar pārtiku pietiekamā daudzumā;

6) lai vietējām valdībām piešķir mērenus aizdevumus.»²

Antantes valstu imperialisti tiešām nežēloja līdzekļus, lai Latvijas armiju apgādātu ar kara materiāliem, formas tērpiem un pārtiku. Sevišķi bagātīgi Latvijas armijai visu vajadzīgo piegādāja amerikāņu imperialisti. Jau 1919. g. 17. jūnijā tika noslēgts līgums par latviešu karaspēka apgādi ar kara materiāliem no amerikāņu ieroču noliktavām Francijā. 1919. gadā Latvija saņēma no ASV noliktavām Francijā dažādus kara materiālus par 2 521 869 dolāriem. Apmēram par tādu pašu summu Latvijai dažādas preces piegādāja ARA. Plašu palīdzību amerikāņu interventī sniedza Latvijas armijai arī caur amerikāņu Sarkanā Krusta un citām organizācijām. «Palīdzību» buržuāziskā Latvija saņēma pa daļai uz kredīta, pa daļai (caur Sarkanā Krusta) bez maksas. Bez tam daudz kara materiālu amerikāņu imperialisti piegādāja Latvijai arī pret tūlītēju samaksu.

Latvijas armijas organizēšanā un apgādē lielu aktivitāti parādīja arī angļu imperialisti. 1919. g. 29. augustā sabiedroto militārās misijas vadītāja vietnieks Baltijā angļu ģenerālis Marčs paziņoja misijas loceklim angļu ģenerālim Bertam, ka «Latvijas

¹ Domāta Grīna misija. — V.S.

² Foreign Relations of the U.S., P.P.C., 1919, XII sēj., 212. un 213. lpp.

un Lietuvas valdībām nekavējoties piešķirs vajadzīgos ieročus un municiju, lai to karaspēks kļūtu kaujas spējīgs.»¹ No Anglijas ārlietu ministrijas 1919. g. 8. septembra vēstules Latvijas sūtnim Londonā Biseniekam redzams, ka angļu militārajai misijai Tallinā tiešām bija dota instrukcija nosūtīt uz Rīgu apbruņojumu, tai skaitā ieročus un formas tērpus, 10 tūkstošiem karavīru.²

Angļi ne vien izmantoja tos krājumus, kas tiem jau bija Baltijā (lielāko tiesu Tallinā), bet uz Rīgu sūtīja kara materialus arī tieši no Anglijas. Lielu ieroču un municijas sūtījumu Latvija saņēma no Anglijas 1919. g. oktobrī. Sūtījumā bija 28 lielgabali, 18 600 šauteņu, 124 ložmetēji, 30 000 šāviņu, 10 miljoni patronu un citi kara materiāli.³

No Kerzona 1919. g. 12. novembra telegramas angļu militāri politiskās misijas vadītājam Baltijā Talentsam redzams, ka jau tālrunu par ieroču piegādēm Latvijai speciāli apsprieda Anglijas valdības sēdē un ka tika nolemts nosūtīt uz Latviju vēl vairāk kara materiālu. Minētajā telegramā Kerzons paziņoja Talentsam, ka Anglijā gaida pienākam tvaikoni, kas uz Latviju nogādās 10 000 šauteņu, 1400 ložmetēju un 20,5 miljonus šauteņu un ložmetēju patronu.⁴ 1919. g. decembra sākumā Rīgā pienāca arī angļu tanki.⁵ Anglijas valdība piegādāja Latvijai līdz 1920. g. sākumam kara materiālus pavisam par 2 320 169 angļu mārciņām (58 386 000 latu).⁶

Daudz kara materiālu Latvijas valdība iegādājās Anglijā arī apmaiņā pret liniem, kokmateriāliem un citām Latvijas eksportprecēm. Bez tam daudz kara materiālu Ulmaņa valdībai piesūtīja uz kredīta, ko tai caur «Lloyd Bank» bija piešķīrusi «National Metal and Chemical Bank». Par kara materiāliem Ulmaņa valdība šai bankai palika parādā 775 000 angļu mārciņu (17 345 000 latu).⁷

¹ British Foreign Policy, 1st series, III sēj., 83. un 84. lpp.

² Turpat, 113. lpp.

³ Sk. M. Peniķis, Latvijas nacionālās armijas cīņas 1919. gada vasarā un rudenī, Rīgā 1931, 172. lpp.

⁴ British Foreign Policy, 1st series, III sēj., 223. lpp.

⁵ «Jaunākās Ziņas», Nr. 163, 1919. g. 9. decembrī.

⁶ Latvijas statistiskā gadagrāmata 1934, Rīgā 1935, 83. lpp.

⁷ Turpat.

Angļi ne vien piegādāja ieročus, bet arī tieši organizēja un apmācīja Latvijas karaspēku. Šo darbu vadīja sabiedroto misijas loceklis Baltijā angļu generalis Berts, kura rīcībā bija vesela angļu virsnieku grupa.

Latvijas buržuaziskās valdības apsardzības ministrs Zālītis atzina, ka «angļu kara misijas priekšstāvis generalis Berts dzīvi piedalās Latvijas armijas lietās...»¹

Angļu virsnieki, kas bija piekomandēti atsevišķu karaspēka daļu komandieriem, tieši piedalījās arī Latvijas karaspēka militāro operāciju vadīšanā pret boļševikiem.

Latvijas karaspēka apmācīšanā un apgādē aktīvi ņēma daļību arī franču imperialisti. Francija piešķīra Latvijai kara materiālus aptuveni par 20 miljoniem franku. 1919. g. 27. augustā Ulmaņa pārstāvis Francijā Seskis noslēdza ar Francijas valdību speciālu līgumu, ka buržuaziskajai Latvijai tiks piegādāti apmaiņā pret liniem kara materiāli par 15 miljoniem franku. Saskaņā ar šo līgumu Francija apņēmas ar ieročiem, municiju un formas tērpiem apgādāt veselu baltlatviešu karaspēka divīziju 10 000 kareivju sastāvā.² Jau 2. septembrī Seskis telegrafēja uz Rīgu, ka sācis pieņemt kara materiālus no Francijas valdības.³

Franču kara materiāliem pienākot Latvijā, franču misija Baltijā sāka organizēt atsevišķu baltlatviešu karaspēka divīziju. Latviešu buržuaziskajā avīzē «Brīvā Zeme» šajā sakarībā parādījās šāda visai raksturīga informācija: «Franču militārās misijas priekšnieks Du Parquet (Diparkē) atgriezies Rīgā no*, kur viņš inspicēja * divīziju. Šo divīziju apgādā un apbruņo pilnīgā mērā Francija. Kā drēbes, tā arī ieroči un municija atvesti no Francijas. Divīzija būs apgādāta ar slaveniem franču lielgabaliem un pilnīgā mērā. 4 franču ofieri jau piekomandēti šai divīzijai kā instruktori. Vēl sagaida citus 3 franču ofierus, no kuriem viens ir generalštāba ofieris.»⁴

Šī informācija rāda, kāda loma bija ārzemju interventiem, organizējot, apmācot un apgādājot baltlatviešu karaspēku, kuram

¹ «Jaunākās Ziņas», Nr. 39., 1919. g. 12. jūlijā.

² Архив б. МИД Латвии, ф. 38-г, оп. 1, д. 15, 56. lapa, un ф. 38-а, д. 13, 166.—168. lapa.

³ Архив б. МИД Латвии, ф. 38-а, д. 18, 291. lapa.

⁴ «Brīvā Zeme», Nr. 6., 1920. g. 9. janvārī.

saskaņā ar Antantes plāniem kopā ar pārējo interventu karaspēku vajadzēja piedalīties padomju varas gāšanā Krievijā.

Amerikaņu, angļu un franču imperialistu pūlēm baltlatviešu karaspēka organizēšanā bija zināmi panākumi. 1919. g. jūlijā Ulmaņa valdības karaspēkā bija 20 000 kareivju, bet oktobra sākumā — jau 38 200.

2. Plāni par vācu karaspēka iesaistīšanu Antantes otrajā karagājienā

Sakarā ar 1919. g. jūnija notikumiem Ziemeļlatvijā, kad vācu daļas bija uzbrukušas igauņu un Ulmaņa karaspēkam, sabiedrotajiem radās jautājums, vai ir lietderīgi vācu karaspēku turpmāk izmantot cīņā pret Padomju Krieviju. Vācu karaspēka rīcība rādīja, ka tas var sabiedrotajiem arī neklausīt. Taču Antantes valstu imperialisti joprojām uzskatīja, ka vācu karaspēka uzturēšanās Baltijā ir ļoti vēlama.

Versaļas miera līguma noteikumos, ko parakstīja 1919. g. 28. jūnijā, no jauna bija noformēta pretpadomju savienība, kuru Antantes valstis un Vācija bija noslēgušas Kompjenā 1918. g. 11. novembrī. Versaļas līguma 433. pantā bija norādīts, ka viss vācu karaspēks, kas atrodas Baltijā, «atgriezīsies Vācijas robežās, tiklīdz galveno sabiedroto un apvienojušos valstu valdības, ievērojot šo teritoriju iekšējo stāvokli, uzskatīs, ka piemērotais brīdis ir pienācis.»²

Tātad no jauna tika noteikts, ka vācu karaspēks paliks Baltijā, lai arī turpmāk piedalītos pretpadomju intervencijā, kamēr vien Antantes valstu imperialisti to uzskatīs par vajadzīgu.

Saskaņā ar 1919. g. 3. jūlija pamiera līgumu, ko Ulmaņa valdībai diktēja Antantes valstu pārstāvji, vācu karaspēka daļām tika dota iespēja palikt Kurzemē un atjaunot savas kaujas spējas.

Pretpadomju savienībai ar Vāciju sabiedrotie tai laikā joprojām piešķīra visai lielu nozīmi. Ievērojot Antantes pirmā karagājiena bēdīgo iznākumu, sabiedrotie jaunajam karagājienam

¹ P. Bērziņš, cit. grām., 73. lpp.

² Версальский мирный договор, Москва 1925, 169. lpp.

gatavojās sevišķi rūpīgi. Viņi uzskatīja par visai svarīgu, lai tajā piedalītos arī vācu karaspēks. Šie apsvērumi arī noteica Antantes valstu nostāju attiecībā uz vācu karaspēku Latvijā. Sakarā ar 1919. g. 3. jūlija pamiera vienošanos amerikaņu delegācijas līdzstrādnieks Parizes miera konferencē Pīrss vēlāk atzina, ka īstenībā Antante toreiz «vēlējusies, lai Golcs paliek Jelgavā...»¹.

Arī Ulmaņa valdības pārstāvis Parizes miera konferencē Sesskis, raksturojot Francijas nostāju šajā jautājumā, 1919. g. 20. augustā ziņoja uz Rīgu, ka «franču valdība laikam nojauš, ka lielo Krieviju var atjaunot tikai Vācija...»².

Sabiedroto politika jautājumā par vācu karaspēka turpmāku izmantošanu cīņā pret Padomju Krieviju ļoti skaidri bija formulēta amerikaņu avīzē «Chicago Daily Tribune». Avīze konstatēja, ka «faktiski starp Vāciju un Antanti tagad pastāv vienošanās, kas pēc būtības ir kontrevolucionāra savienība pret boļševikiem. Citiem vārdiem, friči vairs nav mūsu ienaidnieki. Viņi ir mūsu sabiedrotie, un mūsu jaunais ienaidnieks ir Krievija.» Kā tālāk norādīja avīze, sabiedrotie bijuši spiesti atzīt, ka viņu centieni bez Vācijas palīdzības apspiest boļševismu Krievijā cietuši neveiksmi. Tāpēc sabiedrotie nolēmuši iesaistīt intervencijā arī vācu karaspēku.³

Taču atklāti turpināt sadarbību ar vācu imperialistiem ASV, Anglijas un Francijas valdībām kļuva arvien grūtāk. ASV, Anglijas un Francijas tautas masas arvien organizētāk vērsās pret ārvalstu intervenciju Krievijā, pret amerikaņu, angļu un franču imperialistu pretpadomju savienību ar vācu reakcionāriem un militaristiem. Lai maldinātu savas tautas, Antantes valstu valdības sāka savu īsto nostāju slēpt un publicēt demagoģiskus paziņojumus, ka tās atsakoties no pretpadomju savienības ar Vāciju un prasot vācu karaspēka atsaukšanu no Baltijas.

Ar to arī izskaidrojama tā komedija, kas, sākot ar 1919. g. jūliju, tika nospēlēta sabiedroto Augstākās padomes sēdēs un Vācijas pamiera komisijā. Antantes valstis pieņēma veselu virkni «lēmumu» par vācu karaspēka «tūlītēju izvešanu» no Baltijas.

¹ Архив б. МИД Латвии, ф. 38-а, д. 13, 186. лара.

² Турпат, 148. лара.

³ «Chicago Daily Tribune», 12. IX 1919.

Vācijai šajā sakarībā piesūtīja ne mazumu «prasību» un «ultimatu». Taču īstenībā viss palika pa vecam: vācu karaspēks ne vien no Baltijas neevakuējās — Baltijā pat pienāca no Vācijas jaunas karaspēka daļas.

1919. g. 14. jūlijā Vācijas pārstāvjiem pamiera komisijā iesniedza Foša pirmo notu ar prasību izvest vācu karaspēku no Latvijas.¹ Savā atbildes notā 1919. g. 24. jūlijā Vācijas valdība apsolīja sabiedrotajiem, ka «Latvijas evakuācija notiks iespējami drīzākā laikā»².

Taču no tā stāvoklis nemainījās. Golcs paziņoja Gofam, ka visa vācu karaspēka izvešanai no Latvijas būs vajadzīgas 74 dienas³. Kas attiecas uz evakuācijas sākšanu, tad Golcs izteicās, ka attiecīgā diena nav precīzi nosakāma, jo viss ir atkarīgs no tā, kad no Vācijas pienāks vajadzīgie vilcienu sastāvi.⁴ Vācu karaspēka evakuācija tā arī netika sāta.

Vācu karaspēks joprojām palika Latvijā, toties Antantes valstu valdības tagad varēja apgalvot, ka tās «atteikušās» no pretpadomju savienības ar vācu imperialistiem un pat «pieprasījušas» ģenerāļa Golca karaspēka izvešanu no Latvijas.

Vēlāk (2. augustā, 24. augustā) Vācijas valdībai piesūtīja jaunas notas ar «prasību» izvest vācu karaspēku no Latvijas. Arvien no jauna (26. jūlijā, 30. jūlijā, 20. augustā utt.) šo jautājumu apsprieda sabiedroto Augstākās padomes sēdēs. Taču vācu karaspēks joprojām netraucēti palika Kurzemē. Visspēcīgie sabiedrotie «nevarēja» piespiest uzvarēto Vāciju izvest tās karaspēku no Latvijas teritorijas! Patiesībā lieta bija tā, ka sabiedrotie nevis to «nevarēja», bet gan bija ieinteresēti paturēt vācu karaspēku Latvijā, lai tas piedalītos cīņā pret Padomju Krieviju.

Visai zīmīgs raksts šajā jautājumā parādījās vācu avīzē «Tägliche Rundschau». «Fošam neizdosies pārliecināt nevienu

¹ British Foreign Policy, 1st series, I sēj., 254. un 255. lpp.

² Turpat, 255. un 256. lpp.

³ Vācu avīze «Freiheit» 1919. g. 16. augustā šajā sakarībā rakstīja, ka karaspēka «evakuācijai vajadzīgas ne vairāk kā 14 dienas, jo runa ir tikai par 50—60 tūkstošiem vācu kareivju un tos var evakuēt vismaz tikpat īsā laikā kā daudzmiljonu armiju rietumos, kura 1918. g. novembrī daudz grūtākos apstākļos atgāja dažu nedēļu laikā».

⁴ British Foreign Policy, 1st series, I sēj., 256. un 257. lpp.

cilvēku Vācijā,» rakstīja avīze, «ka Vācijas socialistiskajai valdībai bijis pietiekami drosmes neizpildīt Antantes pavēli atsaukt grafu Golcu, un viņš neatradis nevienu, kas noticētu, ka viņš, Fošs, klusuciešot samierinātos ar to, ka netiek izpildīta viņa prasība atsaukt Golcu, *ja tas viņam nebūtu pa prātam*. Citiem vārdiem: Fošs un viņa sabiedrotie . . . gribēja izmantot vācu karaspēku . . . cīņai pret krievu boļševismu. *Tāpēc* viņi piekrita, lai Golcs un viņa karaspēks paliktu Baltijā.»¹

Arī Ulmaņa pārstāvis Parizē Sēskis 1919. g. 13. oktobrī ziņoja uz Rīgu, ka «nav ne mazāko šaubu, vismaz priekš manis, ka Golcam bija slepena atļauja palikt Kurzemē un agrākie ultimāti Golcam bija doti tikai priekš latviešu un leišu apmierināšanas.»²

Seskim nevar piekrist tikai tai ziņā, ka ultimāti esot sūtīti vienīgi latviešu un lietuviešu nomierināšanai. Latviešu un lietuviešu nomierināšanai sabiedroto Augstākā padome, protams, nekādas sēdes nenoturētu un Fošs nekādus ultimatus nesūtītu. Antantes valstu valdības krāpa vispirms viņu pašu tautas, kuras centās aizkavēt šo nelietīgo nodomu izpildīšanu.

Attiecībā uz Antantes valstu nostāju jautājumā par vācu karaspēka izvešanu no Baltijas ļoti zīmīgs ir Vācijas ārlietu ministra Millera paziņojums 1919. g. 9. oktobrī Vācijas Nacionālajā (Satversmes) sapulcē, ka sabiedrotie vairākkārt esot neoficiāli informējuši Vācijas valdību, ka tie ieinteresēti, lai vācu karaspēks paliktu Baltijā.³

Kas attiecas uz vācu imperialistiem, tai skaitā arī uz Seideņa un Noskes «socialistisko» valdību, tad viņi visai labprāt izmantoja iespēju paturēt savu karaspēku Kurzemē. Vācu imperialisti arvien vēl negribēja atteikties no cerībām, kādas tie bija likuši uz Golca karaspēku.

Golcs savās atmiņās atzīst, ka viņš centies vācu karaspēka izvešanu novilcināt, cerēdams, ka viņam tomēr izdosies apgādāt vācu karaspēku ar visu nepieciešamo, lai, izveidojot Lietuvā un Latvijā drošu placdarmu, «iznīcinātu Krievijā boļševismu,

¹ «Tägliche Rundschau», Nr. 506., 13. X 1919. (Kursivs avīzē. — V. S.)

² Архив 6. МИД Латвии, ф. 38-а, д. 13, 176. lapa.

³ Stenographische Berichte über die Verhandlungen der Deutschen Nationalversammlung 1919, 2960. lpp.

izveidotu tur «balto» valdību, kas būtu uzticams Vācijas draugs». Balstoties uz savienību ar Krieviju, Vācija tad varētu, kā rakstīja Golcs, «atbrīvoties no Versaļas līguma.»¹

Taču te jāpiemin vēl kāds Golca plāns, ko viņš pats ar gudru ziņu noklusēja, t. i., vācu reakcijas nodoms izmantot Golca organizēto Baltijas karaspēku, lai Vācijā atjaunotu monarchiju. Kā 1919. g. 18. septembrī rakstīja angļu avīze «Morning Post», Golca karaspēka virsnieki atklāti paziņoja, ka viņi «cinās par ķeizaru un reichu pret demokrātiju.»

Uz šiem Golca kontrrevolucionarijiem plāniem pastāvīgi norādīja arī vācu avīzes. Vācu neatkarīgo socialdemokratu avīze «Freiheit» rakstīja: «Mūsu acu priekšā tiek atjaunota cieša savienība starp prūšu un krievu reakciju... Kopā ar Kolčaka un Deņikina baltgvardiem, ko ar naudas līdzekļiem apgādā Antante, asiņainai cīņai pret proletariatu bruņojas arī vācu kontrrevolucija. Baltijas provinces kļuvušas par atbalsta punktu monarchistiskajai kontrrevolūcijai, kura vērš savu triecienu tiklab pret Padomju republiku, kā arī pret republikanisko Vāciju.»²

Galvenais priekšnoteikums visu šo vācu imperialistu plānu realizēšanai bija tas, ka vācu karaspēkam jāpaliek Baltijā. Lai gan Vācijas valdība izdeva daudzus oficiālus «rikojumus» par vācu karaspēka evakuēšanu, Golcam nebija grūti palikt Kurzemē, jo neviens no viņa neprasiya, lai viņš patiesi to evakuētu. Antantes valstu valdības, kā jau norādīts, vācu karaspēka izvešanu no Latvijas «prasīja» vienīgi tādēļ, lai krāptu savas tautas. Tāpat arī Vācijas valdība bija spiesta ne vienu vien reizi izdot pavēles par Golca karaspēka evakuēšanu, lai krāptu tās visai plašās vācu tautas aprindas, kas prasīja nekavējoties izbeigt Vācijas piedalīšanos intervencijā pret Padomju Krieviju un darīt galu Vācijas imperialistiskajiem tīkojumiem Baltijā.

Tāpat kā Antantes valstis neoficiāli paziņoja Vācijas valdībai, ka tās īstenībā neiebildīs pret to, lai vācu karaspēks arī turpmāk paliktu Kurzemē, tā arī Vācijas valdība savukārt neoficiāli paziņoja generalim Golcam, ka arī tā vācu karaspēka evakuēšanā no Baltijas nemaz nav ieinteresēta. Sakarā ar Vācijas valdības

¹ R. Goltz, Als politischer General im Osten, 165. lpp.

² «Freiheit», Nr. 389., 15. VIII 1919.

«pavēlēm» par vācu karaspēka izvešanu no Latvijas Golcs vēlāk savās atmiņās rakstīja: «Maskēšanās nolūkā oficiāli tika izdotas pavēles. Taču mutvārdiem tika piebilsts, ka nebūtu nekādu iebildumu pret to, ja es rīkotos tieši pretēji.»¹

Par Vācijas valdošo aprindu centieniem saglabāt vācu karaspēku Baltijā var spriest arī no pavēles, ko 1919. g. 13. septembrī izdeva kādas vācu karaspēka daļas Latvijā («Vācu leģiona») komandieris kapteinis Zīverts. Sakarā ar vācu karaspēka vēlēšanos palikt Latvijā Zīverts rakstīja: «Kara ministrs Noske un valsts prezidents pret mūsu plāniem izturas labvēlīgi. Kara ministra štabs mūs enerģiski atbalsta.»²

Tādējādi ar Antantes valstu un Vācijas valdības svētību ģenerāļa Golca karaspēks varēja joprojām palikt Latvijā. Taču, lai attaisnotu vācu karaspēka uzturēšanos Baltijā, bija jāizdomā kaut kāds «iegansts». Atrast to nebija grūti. 1919. g. 24. augustā vācu kareivji «sadumpojās» un paziņoja, ka Latvijas teritoriju viņi neatstās. Viņi prasīja, lai Latvijas buržuaziskā valdība izpilda savu solījumu piešķirt vācu kareivjiem Latvijas pavalstniecību un tiesības apmesties uz dzīvi Latvijā. Dzelzsdivīzijas pavēlnieks Bišofs — galvenais šā «dumpja» organizētājs — kareivju mītiņā teica acīm redzami musinošu runu, izteikdams draudus Ulmaņa valdībai, ja tā atteiksies piešķirt vācu kareivjiem tiesības apmesties uz dzīvi Latvijā. Savu runu viņš nobeidza vārdiem: «Mums jāiet uz Rīgu.»³

Nākamajā dienā Golcs izdeva speciālu pavēli, kurā bija konstatēts, ka karavīri prasa nodrošināt viņu nākotni. «Tā ir pretošanās valdības pavēlei evakuēties,» rakstīja Golcs. «Lai gan es šādai nepaklausībai nepiekrītu, tomēr tā man nevar būt par iemeslu atstāt karaspēku likteņa varā. Karaspēka prasības es darīšu zināmas Vācijas valdībai... Līdz tam laikam evakuācija tiek pārtraukta...»⁴

Tā vācu karaspēka evakuācija tika atcelta pirms tā bija sākusies.

¹ R. Goltz, *Meine Sendung in Finnland und im Baltikum*, 232. lpp.

² Архив б. МИД Латвии, ф. 38-г, оп. 1, д. 71, 35. lapa.

³ «Latvijas Sargs», Nr. 122., 1919. g. 26. augustā.

⁴ Архив б. МИД Латвии, ф. 38-г, оп. 1, д. 71, 78. lapa.

Ka jautājums par Latvijas pavalstniecības piešķiršanu vācu kareivjiem tika izmantots vienīgi kā iegants evakuācijas izjaukšanai, to gluži skaidri var redzēt no vācu karaspēka štaba sevišķu uzdevumu virsnieka kapteiņa Vēbera 1919. g. 21. augusta vēstules. Sakarā ar Vācijas avižu izplatītajām ziņām Vēbers rakstīja:

«Vismazāk es paļautos uz vācu avīzēm, tās nemaz nav informētas un vienmēr vēl atrodas tanī pārliecībā, ka Kurzemes neatstāšana stāv sakarā ar zemes iegūšanu... Patiesībā lieta grozās ap daudz svarīgāku. Pēdējie notikumi ir likuši pamatu krievu-vācu savienībai¹, kura vērsta pret Antanti un kura darīs galu Latvijai, Igaunijai utt.»²

Tādējādi vācu militaristi nedomāja atteikties no saviem plāniem gāzt Krievijā padomju varu, atjaunot Vācijā un Krievijā monarchiju un, Vācijai un Krievijai kopīgi nostājoties pret Antantes valstīm, panākt Versaļas līguma anulēšanu. Tāpēc vācu imperialisti savu karaspēku Latvijā ne vien neevakuēja, bet, gluži otrādi, —visu laiku to pastiprināja. No 1919. g. 7. līdz 12. jūlijam Kurzemē atgriezās apmēram trešdaļa no 1. gvardes rezerves divīzijas personālsastāva, kuras lielākā daļa maija beigās bija atsaukta uz Vāciju. Laikā no 1919. g. 26. jūlija līdz 1. augustam Kurzemē ieradās Dibiča brīvprātīgo korpuss, pēc tam 2. gvardes rezerves pulks, Jenas nodaļa un Badenes triecienbataljons.³ Kā ziņoja Vācijas prese, bija saņemtas «precīzas ziņas, ka jūlijā Latvijā ieradušies vismaz 20 000 kareivju»⁴. Turpinājās arī kara materiālu piegāde vācu karaspēkam.

Ka vācu karaspēks ne vien neevakuējas no Kurzemes, bet savu skaitlisko sastāvu pat nemitīgi palielina, tas nebija noslēpums arī Antantes valstu valdībām. Piemēram, angļu militarās misijas vadītājs Berlinē Malkolms 1919. g. 7. augustā ziņoja uz Londonu un Parizi, ka, spriežot pēc saņemtajām ziņām, gandrīz ik dienas uz Latviju tiek nosūtītas vācu kareivju grupas 40—70 cilvēku sastāvā un ka Vācijā arvien vēl pastāv speciali biroji, kas vervē kareivjus nosūtīšanai uz Kurzemi.⁵ Ka «pēc pēdējām ziņām uz

¹ Runa ir par savienību starp krievu un vācu reakciju. — V. S.

² «Brīvā Zeme», Nr. 282., 1921. g. 10. decembrī.

³ Die Kämpfe im Baltikum, 40., 43. lpp.

⁴ «Freie Zeitung», 12. VIII 1919.

⁵ British Foreign Policy, 1st series, III sēj., 52. un 53. lpp.

Jelgavu arvien vēl tiek nosūtītas vācu karaspēka daļas», piemin arī Fošs savā 1919. g. 18. augusta vēstulē Francijas premjerministram Klemanso.¹

Taču Antantes valstis pret to neiebilda, lieku reizi parādīdamas, ka tās ieinteresētas, lai vācu karaspēks paliktu Latvijā arī turpmāk un pat palielinātu savas kaujas spējas, kuras Antante domāja izmantot plānotā jaunā karagājienā pret Padomju Krieviju.

3. Krievu baltgvardu karaspēka organizēšana Latvijā. Vācu karaspēka pāriešana «krievu dienestā»

Antantes valstis ne vien organizēja buržuaziskajās Baltijas valstīs vietēju antiboļševistisku karaspēku un cīņā pret Padomju Krieviju iesaistīja vācu karapulcus — tās piešķīra lielu nozīmi tam, lai Baltijā tiktu saformēts arī krievu baltgvardu karaspēks.

Vajadzīgo cilvēku materialu Antantes valstis cerēja sadabūt krievu karagūstekņu noietnēs Vācijā. Šīs noietnes tādēļ tika pakļautas ASV, Anglijas un Francijas valdību kontrolei. Vispirms pārtrauca karagūstekņu repatriēšanu uz Padomju Krieviju. Noietnēs sākās neatlaidīga antiboļševistiska rīdīšana, gūstekņus aicināja iestāties baltgvardu karaspēka daļās.² Antantes valstu pārstāvji paziņoja krievu baltgvardu Sarkanā Krusta priekšniekam Berlinē Potockim, ka viņi nodomājuši no Vācijā internētajiem krievu karagūstekņiem izveidot baltgvardu armiju 200 000 cilvēku sastāvā.³

Jautājumu par baltgvardu karaspēka daļu formēšanu no Vācijā internētajiem krievu karagūstekņiem 1919. g. 14. maijā apsprieda sabiedroto Augstākā padome. Nolēma, ka daļa no karagūstekņiem, kas ir ar mieru piedalīties cīņā pret Padomju Krieviju, nogādājami Baltijā.⁴

¹ British Foreign Policy, 1st series, I sēj., 458. lpp.

² «Правда», Nr. 72, 3. IV 1919.

³ Sk. П. Авалов, В борьбе с большевизмом, Глюкштадт — Гамбург, 1925, 120. lpp.

⁴ Foreign Relations of the U.S., P.P.C., 1919, IV sēj., 707., 709. lpp.

Lielu aktivitāti krievu baltgvardu karaspēka daļu organizēšanā Baltijā parādīja amerikāņu imperialisti. Piemēram, 1919. g. 10. jūnijā amerikāņu «miera» delegācija telegrafēja Grīnam, ka vēlams, lai krievu baltgvardu karaspēka skaitliskais sastāvs Baltijā palielinātos. Telegramā bija demagoģisks norādījums, kas ļoti raksturīgs visai Vilsona diplomātijai, proti, ka krievu kareivji no Vācijas nosūtāmi nelielās grupās un no dažādām vietām, lai slēptu amerikāņu līdzdalību šajā lietā.¹ Karagūstekņu nosūtīšanu uz krievu baltgvardu vienībām Baltijā pēc valsts departamenta direktīvas vadīja amerikāņu militārās misijas priekšnieks Berlinē ģenerālis Hariess².

Baltijā amerikāņu imperialisti piedalījās arī krievu baltgvardu karaspēka apgādē ar pārtiku, kā to paredzēja vienošanās, ko 1919. g. 16. jūlijā ARA bija noslēgusi ar Kolčaku³.

Plānoto krievu baltgvardu karaspēka organizēšanu Baltijā enerģiski veicināja arī angļu un franču imperialisti. Turklāt to visnotaļ atbalstīja Vācijas valdība. Oficiālajā vācu austrumarmijas pēckara cīņu vēsturē norādīts, ka «Vācijas valdība veicināja krievu daļu organizēšanu...»⁴. Tā «atļāva vervēšanu karagūstekņu noņemšanai Vācijā, apbruņoja un apgādāja krievu brīvprātīgos un atvēlēja naudas līdzekļus krievu algošanai»⁵.

Krievu baltgvardu daļu organizēšanu Baltijā atbalstīja ne vien Vācijas valsts organi, bet arī Vācijas rūpnieki un finansisti. Bermonts, kas vēlāk kļuva par krievu baltgvardu karaspēka pavēlnieku Baltijā, šajā sakarībā rakstīja Kolčakam: «Es nodibināju sakarus ar Vācijas veikalnieku aprindām un Vācijas pavēlniecību, pie kam tiklab vieni, kā otri visnotaļ nākuši man pretī un snieguši pilnīgu atbalstu un palīdzību, apgādājot karaspēka nodaļu ar visu nepieciešamo... Militarās, komercialās un sabiedriskās aprindas tiecas pēc vienprātīgas kopīgas rīcības roku rokā ar jūsu augsto ekselenci pret Krievijas un Vācijas kopējo ienaidnieku — boļševismu.»⁶

¹ Foreign Relations of the U.S., 1919, Russia, 680. un 681. lpp.

² Sk. А. Березкин, США — активный организатор и участник военной интервенции против Советской России (1918—1920 гг.), 2. izd., 136. lpp.

³ Foreign Relations of the U.S., 1919, Russia, 693.—696. lpp.

⁴ Die Kämpfe im Baltikum, 52. lpp.

⁵ Turpat, 54. lpp.

⁶ П. Авалов, cit. grām., 163. lpp.

Tādējādi krievu karagūstekņu vervēšanai Vācijā un sūtīšanai uz Baltiju pilnīgi piekrita un to aktīvi sekmēja tiklab Antante, kā Vācija, būdamas vienādi ieinteresētas, lai no karagūstekņiem tiktu izveidotas karaspēka vienības, kas spētu piedalīties padomju varas gāšanā Krievijā. Šo Antantes un Vācijas imperialistu sadarbību, organizējot Vācijā krievu baltgvardu karaspēka daļas nosūtīšanai uz Baltiju, visai spilgti raksturo Bermonta memuari:

«Pirmais ešalons 350 cilvēku sastāvā, ko komandēja pulkvedis Aņisimovs, 30. maijā izbrauca no Berlīnes... Stacijā to pavadīt bija ieradusies: vācu virsnieki no iestādēm, kas piedalījās kopējā darbā; angļu virsnieki no militārās misijas Berlīnē un, beidzot, krievu virsnieki no Kara nodaļas. Angļi izdalīja visiem braucējiem pārtikas paciņas, kā arī krievu parauga uzplečus un karavīru cepures. Vācieši rūpējās par uzturu...»¹

Vācu imperialisti, uzņemdamies krievu baltgvardu karaspēka apgādi, reizē ar to centās šo karaspēku pakļaut savai kontrolei. Tas viņiem arī lielā mērā izdevās. Anglijas ārlietu ministrijas pārstāvis Latvijā Grants Vatsons 1919. g. 9. jūlijā ziņoja uz Londonu, ka «krievu karaspēks, kas atrodas Jelgavā, pakļauts vācu ietekmei»². Pēc divām nedēļām, 1919. g. 23. jūlijā, Grants Vatsons no jauna ziņoja Anglijas ārlietu ministrijai, ka «vāciešu politika joprojām vērsta uz to, lai, 1) piešķirot apbruņojumu, naudu utt. un 2) atbalstot vienotas Krievijas atjaunošanas politiku, krievu karaspēku turētu vācu ietekmē»³.

Taču tas viss nespēja ietekmēt Antantes nodomu izmantot Vācijā saformētās krievu baltgvardu daļas karagājienā pret Padomju Krieviju. Tā kā amerikāņu, angļu un franču imperialisti bija ar mieru, lai pretpadomju karagājienā piedalītos vācu karaspēks, tad viņi vēl jo drīzāk piekrita tam, lai tajā piedalītos šīs jaunās krievu baltgvardu karaspēka daļas, kaut arī tās atrastos vācu ietekmē.

Tomēr ASV, Anglijas un Francijas imperialisti uzskatīja par labāku, lai krievu baltgvardu karaspēks, ko organizēja Latvijā, atrastos nevis vācu, bet gan viņu pašu ietekmē. Tieši šajos nolūkos Balfurs sabiedroto Augstākās padomes sēdē 1919. g. 8. jūlijā

¹ П. Авалов, cit. grām., 143. lpp.

² British Foreign Policy, 1st series, III sēj., 18. lpp.

³ Turpat, 41. lpp.

ierosināja nodot ģenerāļa Gofa rīcībā 500 000 angļu mārciņu krievu baltgvardu karaspēka finansēšanai¹. Ievērojot to, ka krievu baltgvardu karaspēka pilnīga apgāde no Antantes prasīja tik lielus naudas līdzekļus, šā jautājuma izlemšanu tomēr atlika.

Krievu baltgvardu karaspēks Latvijā saņēma papildinājumus arī no karagūstekņu noietnēm Polijā. Arī te, tāpat kā Vācijā, kareivju vervēšanu vadīja amerikāņu, angļu un franču imperialisti. Līvens rakstīja, ka, «pateicoties palīdzībai, ko sniedza sabiedroto misija Varšavā, un vācu robežorganu pretimnākšanai, šī lieta tika organizēta lieliski, un Jelgavā pienāca līdz diviem ešeloniem nedēļā...»²

Tā kā krievu baltgvardu karaspēku Kurzemē joprojām uzturēja vācieši, tas arī politiski palika pilnīgi atkarīgs no Vācijas. Ar to arī izskaidrojams, ka 1919. g. jūlijā, kad Judeņičs pavēlēja visam krievu baltgvardu karaspēkam no Kurzemes pāriet uz Narvas fronti, šai pavēlei paklausīja tikai daļa karaspēka. Uz Narvas fronti no Latvijas aizbrauca tikai ap 1500 kareivju.³ Pārējais krievu baltgvardu karaspēks, kas tai laikā bija saformēts Latvijā, vāciešu ietekmēts, palika uz vietas un ar tādiem vai citādiem ieganstiem Judeņiča pavēli izpildīt atteicās.

Šā baltgvardu karaspēka priekšgalā nostājās «pulkvedis» Bermonts.⁴ Latvijā viņš bija ieradies jūnija vidū. Bermonta karaspēks pieauga diezgan strauji, jo no Vācijas nemitīgi pienāca arvien jauni papildspēki. Pēc Latvijas buržuaziskās valdības izlūkošanas organu ziņām 1919. g. augusta vidū krievu karaspēkā Kurzemē jau bija apmēram 6000 kareivju.⁵

Kas attiecas uz sabiedroto plānu no krievu karagūstekņiem izveidot 200 tūkstošu vīru lielu armiju, tad šis plāns cieta neveiksmi. Noske šajā sakarībā rakstīja, ka «krievu karagūstekņi nepārādīja sevišķi lielu vēlēšanos cīnīties savā dzimtenē pret boļševismu. Vairāku mēnešu laikā uz Kurzemi nebija izbraukuši pat 10 000 cilvēku...»⁶.

¹ British Foreign Policy, 1st series, I sēj., 35. lpp.

² «Памятка Ливенца, 1919—1929 гг.», Рига 1929, 34. lpp.

³ British Foreign Policy, 1st series, III sēj., 42. lpp.

⁴ Pulkveža dienesta pakāpes Bermontam faktiski nebija; vēlāk viņš «ieecēla» sevi par ģenerāli.

⁵ Архив б. МИД Латвии, ф. 38-ж, оп. 1, д. 111, 7. лара.

⁶ G. Noske, Von Kiel bis Kapp, 179. lpp.

Organizējot Latvijā krievu baltgvardu karaspēku, vācu imperialisti parādīja tik lielu cītību tāpēc, ka cerēja ar šā karaspēka palīdzību ne vien gāzt padomju varu Krievijā, bet arī realizēt visus tos slepenos plānus, kuru dēļ Baltijā bija atstāts vācu karaspēks. Golcs raksta, ka Vācijas valdības oficiālais pārstāvis buržuaziskajā Latvijā Burchards viņam šos plānus formulējis šādi: «Jau tagad mums Baltijas landesvērē ir kņaza Līvena vadītā virsnieku nodaļa, kas naudu, ieročus un apgādi saņem no Vācijas, kā to prasa Vācijas intereses. Līdzās šai virsnieku nodaļai mums uz tāda paša pamata jāorganizē arī citas krievu karaspēka daļas. Šīs jaunās formācijas, uzņemot sevī vācu brīvprātīgo nodaļas, iegūs lielāku izturību un gala iznākumā kļūs par bruņotiem spēkiem, kas ne vien uzņemsies Vācijas aizstāvēšanu pret boļševikiem, bet arī dosies karagājienā Krievijas iekšienē un no jauna padarīs šo zemi par kārtīgu valsti, kura kopējā cīņā kļūs par Vācijas draugu... Tā mēs varam radīt pretsvaru nesamierināmajai Antantei.» Golcs atzīst, ka ar Burchardu viņš bijis pilnīgi vienis prāts.¹

Bez tam vācu imperialisti cerēja, ka gadījumā, ja Bermontam būs panākumi, viņi varēs Baltijā atjaunot vācu baronu varu. Golcs raksta, ka viņa «uzdevums Baltijā taču bija ne tikai cīnīties pret boļševikiem, bet... arī glābt Baltijas vācu iedzīvotājus»². Viņš aizrāda, ka vāciešiem «jācenšas tur atjaunot savu varu ar krievu palīdzību»³.

Ar krievu baltgvardu karaspēka izveidošanu Golcs saistīja arī savus plānus atjaunot Vācijā monarchiju. Viņš cerēja, ka vācu reakcijai šajā lietā palīdzēs cariskā Krievija, ko viņš gatavojās atjaunot ar Bermonta palīdzību. Golcs bija vienojies ar Bermontu pat par kandidaturu cara tronim. Par kandidatu viņi bija izraudzījuši lielkņazu Kirilu Vladimiroviču, kas tai laikā rosījās Vācijā⁴. Angļu avīze «Morning Post» ziņoja, ka Baltijas baroni

¹ R. Goltz, Als politischer General im Osten, 138. lpp.

² Turpat, 136. lpp.

³ R. Goltz, Meine Sendung in Finnland und im Baltikum, 230. lpp.

⁴ «Правда», Nr. 249, 6. XI 1919. Bermonts arī domāja pats kļūt par Krievijas valdnieku. Tas redzams no raporta, ko ģenerālim Judeņičam iesniedza Bermonta štāba sevišķu uzdevumu virsnieks. Raportā bija teikts, ka «vakarā... sarīkoja balli par godu pavēlniekam, kuru pie ieejas sagaidīja

un krievu baltgvardi Baltijā nodibinājuši vairākas organizācijas, kuru mērķis ir «atjaunot monarchiju Vācijā un Krievijā». Avīze norādīja, ka šīs organizācijas finansē Bleichrēders, Krups, Stiness, Simenss-Šukerts un AEG.¹

Šim Golca reakcionariem plāniem vairākkārt pievērsa uzmanību arī Vācijas prese. Kā ziņoja avīze «Freiheit», 1919. g. 14. augustā Jelgavā sarīkoja krievu un vācu virsnieku «brālības svētkus», kuros atskanēja dedzīgi aicinājumi atjaunot cara patvaldību un prūšu monarchiju².

Galvenās cerības savu reakcionāro plānu realizēšanā Golcs lika uz Bermontu, kurš, kā raksta Golcs, bija «liels Vācijas draugs»³. Sakarā ar to Golcs palīdzēja Bermontam kļūt par visa krievu baltgvardu karaspēka pavēlnieku Latvijā. Kas attiecas uz to Bermonta trūkumu, ka militārās lietās viņš sajēdza visai maz, jo krievu armijā bija dienējis vispirms kā kapelmeistars un pēc tam kā intendants, tad Golcs uzskatīja, ka «robus Avalova⁴-Bermonta militārās zināšanās jāaizpilda vācu ģenerālštaba virsniekiem»⁵.

Pēc sagraves Cēsu kaujās Golcam vairs nebija lielu cerību savus plānus realizēt tieši ar vācu karaspēka palīdzību, turklāt viņš baidījās, ka Antante tiešām varētu pieprasīt, lai savu karaspēku viņš izved no Latvijas. Tāpēc Golcs sāka domāt par savu karavīru ieskaitīšanu krievu baltgvardu daļās. Tāpat kā 1919. g. maijā un jūnijā vācu karapulki, pāriedami landesvērā, bija kļuvuši par «Latvijas karaspēku», tā tagad Golcs gatavojās tos padarīt par «krievu karaspēku».

Golcs cerēja, ka Bermonts stāsies viņa vietā, «ja Baltijas pasākums nevarēs pastāvēt zem vācu karoga». Viņš raksta,

ar «urrā» saucieniem, bet vakariņu laikā... visi viesi nokrita ceļos un līdz ar himnas «Dievs, sargi ķeizaru» skaņām izsauca Bermontu par visas Krievijas monarhu, uz ko saņēma Bermonta piezīmi: «kungis, tas ir priekšlaicīgi...» («Latvijas Kareivis», Nr. 226, 1926. g. 8. okt.).

¹ «Morning Post», 16. IX 1919.

² «Freiheit», Nr. 392., 17. VIII 1919.

³ R. Goltz, Als politischer General im Osten, 139. lpp.

⁴ 1919. g. augustā Bermonts paziņoja, ka viņš esot gruziņu kņazu Avalovu pēctecis un tāpēc turpmāk saukšoties par kņazu Avalovu.

⁵ R. Goltz. Als politischer General im Osten, 139. lpp.

ka vācu kareivji «bija ar mieru pakļauties Avalovam-Bermontam un vācu kokardi apmainīt pret krievu kokardi»¹.

Gatavoties vācu kareivju pārvešanai «krievu dienestā» Golcs sāka tūlīt pēc viņa karaspēka sagrāves Ziemeļlatvijā. 1919. g. 13. jūlijā Golcs izdeva šajā jautājumā specialu pavēli, kurā bija teikts: «Principā mums jānostiprina krievu daļas un jāpalīdz tām viņu uzdevumu pildīšanā. Jau tagad nevar būt iebildumu pret atsevišķu personu pāriešanu... Kad vācu karaspēks... sāks no šejienes evakuēties, plaši tiks atbalstīta arī veselu karaspēka daļu pāriešana, ja finansialā ziņā to nākotne būs pietiekami nodrošināta.»²

Vācu kareivju iespējamo pāriešanu krievu baltgvardu karaspēkā Golcs saskaņoja ar Vācijas virspavēlniecību, kas uzdeva Kvastam un Sektam «šo kustību atbalstīt», jo tā dodot «vienīgo iespēju sekmēt vācu politiku Austrumos»³. Kā liecina Golcs, 1919. gadā, laikā starp 13. un 20. augustu, kad viņš bija aizbraucis uz Vāciju, savu piekrišanu vācu kareivju pāriešanai krievu karaspēka daļās un gatavību turpināt šo karaspēka daļu apgādi no Vācijas viņam apliecināja arī Vācijas reichskanclers Eberts un ārlietu ministrs Millers. Golcs raksta, ka uz jautājumu, ko valdība uzsāks pret vācu kareivjiem, kas brīvprātīgi paliks Bāltijā, tie viņam atbildējuši: «It neko.» Uz jautājumu, vai valdība ar varu aizkavēs krievu karaspēka daļu apgādāšanu vai klusuciešot to pieļaus, viņam atbildēja: «Pret to valdība nekā neuzsāks.»⁴

Tā kā Vācijas valdošās aprindas ieņēma šādu nostāju, vācu kareivju pāriešana krievu karaspēka daļās notika ļoti strajos tempos.

Vācu kareivju pāriešanu Bermona karaspēkā veicināja arī piesolītā augstā alga. Vācu kareivjiem vajadzēja saņemt 11 marķas un virsniekiem līdz 40 marķas dienā. Pēc boļševiku sagrāves katram vācu kareivim bija apsollīta premija 5000 rubļu apmērā⁵.

¹ R. Goltz, Als politischer General im Osten, 140. lpp.

² Архив б. МИД Латвии, ф. 38-г, оп. 1, д. 71, 123. lapa.

³ British Foreign Policy, 1st series, III sēj., 80. lpp.

⁴ R. Goltz, Als politischer General im Osten, 143. lpp.

⁵ «Freiheit», Nr. 391, 16. VIII 1919.

Vācu kareivjus vilināja arī iespēja nesodīti laupīt Latvijas iedzīvotājus. Vācu avīze «Berliner Volkszeitung» norādīja, ka vācu kareivju lielum lielais vairums palicis Latvijā tieši tādēļ, «lai iedzīvotos»¹. Franču misijas vadītājs Baltijā Diparkē savos memuaros nevarēja neatzīt, ka vācu armija Baltijā «ir laupītāju armija»². Angļu avīze «Morning Post» ar skumjām konstatēja, ka vācu kareivji, nebaidoties no soda, «vispirms nodarbojas ar zagšanu un laupīšanu, bet militarie pienākumi viņiem ir otrā vietā»³.

Par vācu kareivju pāriešanu Bermonta karaspēkā Antantes valstu valdības bija informētas, taču neko pret to neuzsāka, kaut gan vācu kareivju iestāšanos citu valstu dienestā nepārprotami aizliedza pat Versaļas miera līgums. Organizējot intervenciju Krievijā, sabiedrotie joprojām piekopa savienības politiku ar Vāciju. Sevišķu nozīmi šī savienība ieguva tieši tajā laikā, jo ASV, Anglija un Francija gribēja panākt, lai Antantes jaunajam karagājienam savas operācijas pieskaņotu visi antiboļševistiskie spēki, kurus tās bija izlolojušas Baltijā. To liecina, piemēram, angļu militarās misijas vadītāja Berlinē ģenerālmajora Malkolma 1919. g. 8. augusta ziņojums Anglijas ārlietu ministrijai. Malkolms raksta:

«Pēdējā laikā ļoti aktīvi tiek vervēti kareivji vācu karaspēkam un vācu ietekmei pakļautajam krievu karaspēkam, ko organizē Baltijas provincēs... Šis karaspēks esot labi apgādāts ar visu nepieciešamo; naudas līdzekļus dodot vācu lielrūpnieki, kas vēlas gāzt Ļeņina režīmu, pārvērst Baltijas provinces par Vācijas koloniju un pēc tam sākt Krievijas resursu ekspluatēšanu Vācijas interesēs.» Neraugoties uz to, Malkolms secina, ka, «ciktāl pulkvedis Bermonts ir nodomājis izmantot savu karaspēku pret boļševikiem, viņš var izdarīt mums pakalpojumu»⁴.

Kā redzams no Bišofa grāmatas «Pēdējā fronte», Malkolms informēja vāciešus, ka «Antante atļaus krieviem sadarboties ar vācu karaspēku»⁵.

¹ «Berliner Volkszeitung», Nr. 304, 24. X 1919.

² *Du Parquet*, L'Aventure Allemande en Lettonie, 38. lpp.

³ «Morning Post», 18. IX 1919.

⁴ British Foreign Policy, 1st series, III sēj., 53. un 54. lpp.

⁵ *J. Bischoff*, cit. grām., 208. lpp.

Tā ar Antantes valstu un Vācijas piekrišanu Baltijā zem krievu karoga tika organizēts karaspēks, ko Rietumu imperialisti domāja sūtīt pret Padomju Krieviju.

4. Antantes valstu mēģinājumi izveidot Baltijā visu antiboļševistisko spēku vienotu fronti. 1919. g. 26. augusta vienošanās

Gatavodamies Antantes otrajam karagājienam, angļu, amerikāņu un franču imperialisti veica enerģiskus pasākumus, lai visi viņu rīcībā esošie antiboļševistiskie spēki Baltijā karadarbību pret Padomju Krieviju uzsāktu vienā laikā. Kā paziņoja Anglijas kara ministrs Čerčils, viens no visaktīvākajiem šā karagājiena organizētājiem, intervencijā bija jāpiedalās 14 valstīm. Saskaņā ar Čerčila plānu Antantes otrajam karagājienam bija jāsākas augusta beigās vai septembra sākumā. Petrogradai pēc viņa aprēķina vajadzēja krist septembrī, Maskavai — līdz ziemassvētkiem.¹

Visai svarīgu lomu šajos plānos Čerčils ierādīja Baltijai. Anglijas valdības politika attiecībā uz Baltijas valstīm, vēlāk rakstīja Čerčils, tai laikā bija: «darīt visu iespējamo antiboļševistiskā karaspēka apgādāšanai ar ieročiem un tā apbruņošanai no Anglijas milzīgajiem atlikušo kara materiālu krājumiem, kā arī sūtīt militāros ekspertus un instruktorus, lai tām palīdzētu pašām izveidot kaujas spējīgu karaspēku. Gluži dabiski, ka mums vajadzēja visas antiboļševistiskās nomaļu valstis sakļaut vienā militārā un politiskā sistēmā un piespiest tās darīt visu, kas vien iespējams. Tāda bija mūsu nelokāmi piekoptā politika...»²

Baltijā visu pretpadomju spēku vienoto fronti organizēja ģenerāļa Gofa misija. Gofa misijas pārstāvis Latvijā — angļu ģenerālis Berts atklāti izteicās preses pārstāvjiem, ka sabiedroto militārās misijas uzdevums Baltijā ir sakļaut visus kontrrevolucionāros spēkus, lai apspiestu boļševikus «tiklab bijušās Krievijas malieņu valstīs, kā arī pašā Krievijā». Berts paziņoja, ka Bal-

¹ «Ленинский сборник», Москва 1933, XXIV сēj., 197. lpp.

² W. Churchill, The World Crisis, 5. сēj., 169. lpp.

tijā «drīz būs iespējams nodibināt kopēju apvienotu fronti pret lieliniekiem»¹.

Tiesa, pašu sabiedroto misijas vadītāju generali Gofu 1919. g. augusta sākumā izsauca uz Londonu sniegt ziņojumu par savu darbību, un Baltijā viņš vairs neatgriezās. Gofa atsaukšana izskaidrojama vispirms ar to, ka viņš pārāk neatlaidīgi, kaut arī bez panākumiem, bija prasījis vācu karaspēka izvešanu no Baltijas; tas nemaz neatbilda sabiedroto «augstākajai politikai», jo Antantes otrajā karagājienā bija paredzēta arī vācu karaspēka piedalīšanās. Pēc Gofa aizbraukšanas par sabiedroto misijas vadītāju Baltijā kļuva cits angļu generalis — Marčs, kas ļoti aktīvi organizēja visu Baltijas antiboļševistisko spēku kopējas kara operācijas pret Padomju Krieviju.

Marčs it īpaši centās noregulēt nopietnās nesaskaņas un strīdus starp viņa projektētās vienotās frontes dalībniekiem. Viņš panāca, piemēram, to, ka Judeņičs atzina Igaunijas neatkarību, jo citādi nebija nekādu cerību, ka pret Padomju Krieviju kopā ar Judeņiču cīnīsies arī baltigauņu karaspēks.

Visai aktīvi Marču atbalstīja poļu imperialisti. Presē parādījās ziņas, ka jau 1919. g. augusta sākumā Tallinā ieradies Polijas pārstāvis, «kura uzdevums ir panākt to, lai tiktu noslēgta savienība starp Somiju, Igauniju, Lietuvu, Latviju, Ukrainu un Poliju»². Ka Polijas valdība tai laikā centās panākt militāras savienības noslēgšanu ar Baltijas valstīm, to sarunā ar Latvijas valdības pārstāvi Parizē Seski pirms aizbraukšanas uz Rīgu apstiprināja arī jaunieceltais Polijas valdības pārstāvis Latvijā Vasiļevskis³.

26. augustā Rīgā notika visu Baltijas pretpadomju spēku pārstāvju apspriede, ko bija sasaucis un vadīja generalis Marčs. Piedalījās Judeņiča pārstāvis generalis Desino, Igaunijas karaspēka pavēlnieks generalis Laidoners, Ulmanis, Latvijas armijas pavēlnieks generalis Simansons, Bermonts, Lietuvas armijas pārstāvis Benjaševičs un Polijas armijas pārstāvis pulkvedis Mislovskis. Apspriedē nolēma kopīgi uzbrukt Padomju Krievijai.

¹ «Jaunākās Ziņas», Nr. 49., 1919. g. 24. jūlijā.

² «Deutsche Allgemeine Zeitung», Nr. 383., 11. VIII 1919.

³ J. Seskis, Latvijas valsts izcelšanās pasaules kara notikumu norisē, 340. lpp.

Uzbrukumam bija jāsākas 15. septembrī. Plānotā karagājiena dalībnieki nolēma ieņemt šādus frontes sektorus:

buržuaziskās Igaunijas karaspēks: no jūras līdz Jamburgas-Gatčinas dzelzceļlinijai ieskaitot;

Judeņiča karaspēks: no Jamburgas-Gatčinas dzelzceļlinijas, dzelzceļu neieskaitot, līdz Veļikajas upei;

buržuaziskās Igaunijas karaspēks: no Veļikajas upes līdz Lubānas ezera ziemeļu krastam;

buržuaziskās Latvijas karaspēks: no Lubānas ezera līdz Balt-ezeram¹;

Bermonta karaspēks: no Daugavpils uzbruks Veļikije Lukiem;

buržuaziskās Lietuvas karaspēks: no Baltezera līdz punktam 35 kilometrus uz dienvidrietumiem no Daugavpils;

Polijas karaspēks: uz dienvidaustrumiem no lietuviešu labā flanga.

Apspriedē panāca vienošanos arī vairākos citos jautājumos, tai skaitā jautājumā par vācu kareivju pāriešanu Bermonta karaspēka daļās; vācu kareivjiem atļāva palikt krievu daļās².

Tādējādi Antantes valstis 1919. g. 26. augusta apspriedē panāca to, ka tika noslēgta vienošanās starp visiem Baltijas kontr-revolucionarajiem spēkiem par kopēju uzbrukumu Padomju Krievijai. Vienu no svarīgākajiem frontes sektoriem — gar Rīgas-Maskavas dzelzceļu — plānotajā Antantes pretpadomu karagājienā ierādīja Bermonta karaspēkam, kurā atļāva palikt arī vācu kareivjiem. Tā Antantes valstis savā kārtējā karagājienā pret Padomju Krieviju no jauna iesaistīja vācu karaspēku.

Ārlietu tautas komisariats, atmaskodams Antantes valstu sadarbību ar Vāciju, norādīja savā aicinājumā Vācijas strādnieku masām 1919. g. 11. septembrī: «Noske un Čerčils — šie divi starptautiskās žandarmerijas balsti — snieguši viens otram roku un aiz savu tautu muguras noorganizējuši slepenu velnišķīgu savzvērestību pret vispasaules proletariatu.»³

Kopējai vadībai šajā karagājienā pret Padomju republiku vajadzēja atrasties sabiedroto rokās. Tas redzams no angļu avīzes «Daily Telegraph» ziņojuma, kurā bija teikts, ka sabiedrotie

¹ Starp Subatu un Eglaini. — *Red.*

² *J. Bischoff*, *Die letzte Front*, 205. un 206. lpp.

³ «Известия», № 203., 13. IX 1919.

pieliek visas pūles, lai izveidotu pretpadomju spēku vienotu fronti «no Narvas līdz Dņestrai *sabiedroto ģenerāļa vadībā*»¹. Komandēt latviešu, lietuviešu un poļu karaspēka operācijas, t. i., kopējās frontes labo flangu, bija uzdots ģeneralim Bertam. 1919. g. 7. septembrī sabiedroto pārstāvji Rīgā paziņoja, ka «Bertam uzdots vadīt latviešu, lietuviešu un poļu karaspēku gatavojamā kopējā uzbrukuma operacijā pret Daugavpili» un ka «pēc viņa norādījumiem frontē jau izdarītas pirmās pārgrupēšanās»².

Taču izpildīt 1919. g. 26. augusta vienošanos izrādījās ļoti grūti. Ulmanis paziņoja Marčam, ka Bermonta karaspēkam ceļā uz Daugavpili ejot caur Rīgu, katrā ziņā tiktu gāzta viņa valdība un ka tāpēc viņš atsakās šo karaspēku ielaist Rīgā. Šā jautājuma noregulēšanu uzņēmās angļu misijas vadītājs Baltijā Talentss. Viņš vienojās ar Bermontu, ka tas publicēs paziņojumu, kurā būs dotas zināmas garantijas Ulmaņa valdībai. Talentss arī sagatavoja šāda paziņojuma projektu, kurā bija norādīts, ka Bermonts atzīst Ulmaņa valdību, ka viņam attiecībā uz Latviju ir tikai miermīlīgi nodomi, ka Latvijas teritorijā viņš nepalikls ilgāk nekā nepieciešams utt.³

Bermonts gan solījās šādu paziņojumu publicēt, taču savu solījumu viņš nepildīja. Nesagaidījis Bermonta paziņojumu, Talentss 1919. g. 4. septembrī nosūtīja viņam vēstuli, no jauna aicinādamš šo paziņojumu nekavējoties publicēt⁴. Taču arī Talentsa vēstulei nebija panākumu.

Antantes valstis tik daudz noņēmās ar Bermontu tāpēc, ka viņa piedalīšanos kopējā karagājienā pret Padomju Krieviju tās uzskatīja par sevišķi svarīgu. Kādu nozīmi Bermontam piešķīra sabiedroto misija Baltijā, to liecina ģenerāļa Marča 29. augusta telegrama Anglijas ārlietu ministram Balfuram: «Bermontam ir stiprāks raksturs un viņš ir apņēmīgāks nekā Judeņičs, un manuprāt viņš ir vairāk spējīgs radīt Austrumos nopietnu stāvokli nekā Judeņičs, un tāpēc viņš vairāk pelnījis, lai to atbalstītu ar cilvēkiem un piegādēm.»⁵

¹ «Правда», Nr. 215, 27. IX 1919. (Kursivs mans. — V. S.)

² «Призыв», 10. IX 1919.

³ British Foreign Policy, 1st series, III sēj., 87. lpp.

⁴ Архив б. МИД Латвии, ф. 78, д. 2, 124. un 125. lapa.

⁵ British Foreign Policy, 1st series, III sēj., 83. lpp.

Šī Marča telegrama rāda, ka Antantes valstis Bermonta karaspēku vērtēja augstāk nekā Judeņiča karaspēku. Tas arī saprotams. Judeņičam bija mazāk nekā 20 000 kareivju¹, turpretim Bermonta karaspēkā bija apmēram 50 000 kareivju.

Iesaistīt Bermontu Antantes otrajā karagājienā tomēr neizdevās. Paziņojumu, ko no viņa prasīja Talentss, viņš tā arī neparakstīja. Neuzsāka karadarbību 15. septembrī arī pārējie apspriedes dalībnieki. Tas daļēji izskaidrojams ar to, ka galīgi neregulēt pretrunas, kas viņus šķīra, Marčam neizdevās. Latvijas buržuaziskā valdība savu karaspēku pret Padomju Krieviju neuzdrošinājās sūtīt, baidīdamās, ka Bermonts uzbruks Rīgai. Visai asas bija attiecības starp Lietuvu un Poliju. «14 valstu karagājiena» organizētājs Čerčils bija spiests atzīt, ka viņa plāns cietis neveiksmi. Memorandā, ko Čerčils sastādīja tieši 1919. g. 15. septembrī, kad bija jāsākas kopējam uzbrukumam, teikts:

«Ģenerāļa Deņikina karaspēkā pašlaik ir ap ceturtdaļmiljona kareivju. Bez tam somi varēja sūtīt uz fronti 100 000 cilvēku. Igaunī, latvieši un lietuvieši kopīgi notur fronti no Baltijas jūras līdz Polijai. Beidzot, visai stiprs ir poļu karaspēks. Palīdzību varētu saņemt arī no Rumanijas un zināmā mērā no Serbijas un Čehoslovākijas.

No iepriekš teiktā redzams, ka pastāvēja spēki, kas, saskaņoti izmantoti, viegli varēja izcīnīt uzvaru. Taču tie bija izkliedēti... Visi priekšlikumi izveidot vienotu pavēlniecību un dot boļševikiem kopēju triecienu beigušies ar neveiksmi.»²

5. Antantes plāna — izmantot Bermonta karaspēku cīņā pret Padomju Krieviju — sabrukums

Organizēt visu Baltijas pretpadomju spēku kopēju karagājieni pret Padomju Krieviju amerikāņu, angļu un franču imperialistiem neizdevās. Viens no šās neveiksmes cēloņiem lielā mērā bija Bermonta atteikšanās atzīt Latvijas neatkarību. Lai arī kā sabiedroto misija centās Bermontu ietekmēt, viņš šo prasību

¹ 1919. g. septembra beigās Judeņiča karaspēkā bija 18 500 kareivju (Г. Н. Караев, В боях за Петроград. Москва 1951, 145. lpp.).

² W. Churchill, The World Crisis, 5. sēj., 256. lpp.

tomēr neizpildīja. Bermonts izrādījās nepiekāpīgāks par Judeņiču, kuru ģenerālis Marčs bija piespiedis atzīt Igaunijas neatkarību, kaut gan Judeņičs ne mazāk kā Bermonts tiecās atjaunot «vienotu nedalāmu» Krieviju.

Bermonta nepiekāpība pa daļai izskaidrojama ar to, ka liela ietekme viņa karaspēkā bija vācu imperialistiem. Piedalīties karā pret Padomju Krieviju viņi neatteicās, taču vispirms tie gribēja nostiprināties Baltijā un tāpēc prasīja, lai Bermonts vispirms ieņem Baltiju (ar iegastu atjaunot «vienoto un nedalāmo» Krieviju) un tikai pēc tam dodas ar savu karaspēku pret boļševikiem.

Tā kā šāda vācu imperialistu nostāja kavēja Bermonta tūlītēju piedalīšanos karā pret Padomju Krieviju, Antantes valstis centās Bermonta karaspēkā pastiprināt savu ietekmi un vienlaikus panākt, lai vācu imperialistu ietekme tur mazinātos. Šai nolūkā viņi nolēma no Baltijas atsaukt ģenerāli Golcu. Ar šādu rīcību Antantes valstu imperialisti cerēja bez tam vēl piekrāpt savu zemju tautas masas, kuras arvien neatlaidīgāk nostājās pret savu valdību noslēgto pretpadomju savienību ar vācu militaristiem un prasīja izvest vācu karaspēku no Baltijas.

Ar šā jautājuma noregulēšanu nodarbojās sabiedroto Augstākā padome. Jautājumu par vācu karaspēku Latvijā un Bermonta karaspēka daļām sabiedroto Augstākā padome no jauna apsprieda savās 1919. g. 15., 18. un 25. septembra sēdēs. Nolēma pieprasīt, lai Vācija izved no Latvijas savu karaspēku. Ar to, protams, nebija teikts, ka Latvija tiešām jāatstāj visiem vācu kareivjiem — tas nemaz nebija Antantes interesēs — bet tikai, ka atsaucams Golcs ar viņa štabu. Tas redzams, starp citu, no ASV pārstāvja Polka runas sabiedroto Augstākās padomes sēdē 1919. g. 18. septembrī. Polks norādīja, ka sabiedroto Augstākajai padomei diez vai vajadzētu prasīt, lai Vācijas valdība evakuē tos vācu kareivjus, kas iestājušies Bermonta karaspēkā¹. Prasība izvest vācu karaspēku no Latvijas attiecās tikai uz tiem vāciešiem, kas nebija pārgājuši Bermonta karaspēkā un bija palikuši Vācijas valdības dienestā. Tādi vācieši Latvijā faktiski bija tikai ģenerālis Golcs un daži citi augstākie vācu virsnieki.

Sabiedroto nota ar prasību izvest no Latvijas vācu karaspēka

¹ Foreign Relations of the U.S., P.P.C., 1919, VIII sēj., 257. lpp.

daļas 1919. g. 27. septembrī tika iesniegta Vācijas valdības pārstāvjiem pamiera komisijā Spā.

Lai Vācijas valdību un Golcu šī sabiedroto prasība par daudz nesabaidītu un tie tiešām nesāktu evakuēt no Latvijas visus vācu kareivjus, sabiedrotie no jauna pasteidzās paziņot tiem savu patieso nostāju šajā jautājumā. Kā Vācijas Nacionalajā sapulcē paziņoja Vācijas ārlietu ministrs Millers, sabiedrotie neoficiālā ceļā informējuši viņu, ka «Antantes valstu valdības būtu apmierinātas, ja vācu karaspēks tur (t. i., Baltijā. — V. S.) paliktu zem krievu karoga»¹.

Antantes valstu politiku šajā jautājumā izklāstīja arī Bermonta militārais aģents Berlinē podporučīks Eberharts savā 1919. g. 30. septembra ziņojumā. «Kā paskaidrojusi sabiedroto misija,» ziņoja Eberharts, «visi ultimāti attiecībā uz Golca karaspēka izvešanu no Kurzemes paliks bez jebkādām sekām, un tie sastādīti tikai sabiedriskās domas nomierināšanai Anglijā un Francijā... Visiem šiem sabiedroto ultimātiem nevajag piegriezt pārāk lielu vērību.»²

1919. g. 3. oktobrī Vācijas valdība iesniedza Antantes valstu pārstāvjiem savu atbildi uz sabiedroto 27. septembra notu. Vācijas valdība apņēmas veikt pasākumus, lai vācu karaspēka daļas no Latvijas izvestu. Tā ziņoja, ka ģenerālis Golcs atsaukts un ka vadīt evakuāciju uzdots ģenerālim Eberhartam.³

Šie Vācijas valdības pasākumi tomēr attiecās tikai uz to karaspēku, kas nebija pārgājis Bermonta vienībās. Par «krievu dienestā» pārgājušo kareivju evakuāciju atbildes notā nebija ne vārda. Tādējādi vācu kareivji, kas bija pārgājuši Bermonta karaspēkā, ar sabiedroto un Vācijas valdības piekrišanu varēja palikt Latvijā arī turpmāk.

Jau 1919. g. 21. septembrī Golcs noslēdza ar Bermontu speciālu līgumu, noformējot vācu kareivju masveida pāriešanu Ber-

¹ Stenographische Berichte über die Verhandlungen der Deutschen Nationalversammlung 1919, 2960. lpp.

² Архив б. МИД Латвии, ф. 78, д. 1, 48. lapa.

³ British Foreign Policy, 1st series, I sēj., 872. un 873. lpp. Ģenerālis Eberharts bija tikpat negants reakcionārs kā Golcs. Pēc atkāpšanās no Francijas 1918. g. novembrī, ierodoties Vācijas teritorijā, viņš savam karaspēkam teica runu, kuras nobeigumā sumināja gāzto vācu ķeizaru («Deutsche Tageszeitung», Nr. 493., 4. X 1919.).

monta karaspēkā. Līgums paredzēja, ka pavēlniecību pār visu karaspēku Kurzemē Golcs nodod pulkvedim Avalovam-Bermontam. «Vācieši,» tā bija teikts līguma 4. pantā, «kas pēc vācu karaspēka daļu aiziešanas labprātīgi palikuši uz vietas, pāriet krievu pavēlnieka rīcībā un līdz ar to iestājas krievu dienestā.»¹

Šo līgumu Golcs nosūtīja apstiprināt Vācijas kara ministram Noskem. 1919. g. 26. septembrī viņš saņēma no Vācijas kara ministrijas šādu atbildes telegramu: «Kara ministrs piekrīt ģeneraļa grafa Golca priekšlikumam — pavēlniecību Jelgavas rajonā nodot krievu rokās un vācu kareivjiem ļaut izvēlēties: a) vai viņi paši uz savu risku paliks krievu dienestā vai arī b) saskaņā ar pavēli atgriezīsies Vācijā...»²

Saņēmis šo Noskes telegramu, Golcs 1919. g. 3. oktobrī izdeva pavēli, ka pavēlniecību pār visu Kurzemē paliekošo karaspēku uzņemas Bermonts. Tādējādi Golcs pavēlniecību pār savu karaspēku nodeva nevis ģeneralim Eberhartam, kuram, spriežot pēc Vācijas valdības 1919. g. 3. oktobra notas sabiedrotajiem, bija jāstājas viņa vietā un jāvada evakuācija, bet gan krievu baltgvardu karaspēka pavēlniekam Bermontam.

1919. g. 6. oktobrī visa dzelzsdivīzija pārgāja Bermonta dienestā. Pie tam parakstīja slepenu līgumu, saskaņā ar kuru vācu kareivjiem tika apsolīta Krievijas pavalstniecība un tiesības apmesties uz dzīvi Krievijā. Vācu kareivjiem, kas nokalpojuši krievu armijā pusgadu, bija tiesības saņemt 40 morgenus³ zemes, bet, kas nokalpojuši gadu, — 80 morgenus un tā tālāk līdz 140 morgeniem.⁴

No Golca memuariem redzams, kas īsti slēpās aiz viņa darījuma ar Bermontu. Golcs rakstīja, ka, «sākot ar 3. oktobri, Baltijas pasākums ārēji kļūst galīgi par krievu pasākumu... Vienīgi šādā ceļā varbūt izdosies Baltijas pasākumu sekmīgi novest līdz galam...»⁵

Tādējādi pavēlniecību pār visu karaspēku Kurzemē Golcs nodeva Bermontam — šim «uzticīgajam Vācijas draugam» —

¹ Архив б. МИД Латвии, ф. 78, д. 2, 100. un 101. lapa.

² R. Goltz, Als politischer General im Osten, 150. lpp.

³ 1 morgens = 2 550 m².

⁴ «Deutsche Allgemeine Zeitung», Nr. 521, 24. X 1919.

⁵ R. Goltz, Als politischer General im Osten, 151. lpp.

nebūt ne tāpēc, ka vācu militaristi savus plānus Austrumos būtu atmetuši kā bezcerīgus. Golca «Baltijas pasākums» joprojām pastāvēja, mainījusies bija vienīgi kokarde uz vācu karavīru cepurēm. Golcs bija pārliecināts, ka gadījumā, ja Bermontam tiešām izdosies ar vācu kareivju palīdzību realizēt savus plānus, piepildīsies arī visas tās cerības, ko viņš lika uz savu «Baltijas pasākumu».

Neattaisnojās Antantes valstu cerības, ka pēc Golca atcelšanas tām izdosies Bermonta karaspēku pakļaut savai kundzībai. Golcs, neieņemot nekādus oficiālus amatus, palika Baltijā un arī turpmāk no aizkulisēm vadīja visu Bermonta darbību. Bez tam sabiedrotie pienācīgi nenoorganizēja Bermonta karaspēka apgādi, kaut gan dažus pasākumus tie veica. Angļu pulkvedis Grovs, kas tai laikā uzturējās Kurzemē, 1919. gada 16. oktobrī ziņoja uz Londonu, ka nav manījis «nekādas pārmaiņas politikā vāi stāvokļa attīstībā, kopš augstāko varu nominali pārņēmuši krievi»¹.

Tiklīdz Bermonts bija pārņēmis pavēlniecību pār krievu un vācu karaspēku Kurzemē, viņš tūlīt sāka gatavoties uzbrukumam. Tai laikā krievu baltgvardu karaspēkam un ārvalstu interventiem citās frontēs bija izdevies cīņā pret Padomju Krieviju kādu laiku gūt diezgan ievērojamus panākumus. 1919. g. 6. oktobrī Deņikins ieņēma Voronežu, 13. oktobrī — Orlu. Kolčaks no jauna pārgāja uzbrukumā Tološkas rajonā. Millers uzbruka Vologdai un Petrozavodskai. Judeņičs sāka jaunu uzbrukumu Petrogradai. Uz priekšu virzījās arī poļi. Lai nenokavētos un vēl iespētu dot savu ieguldījumu boļševiku sagraušānā, Bermonts nolēma uzbrukumu sākt nekavējoties.

Bermonta tuvākos plānus izstrādāja viņa karaspēka augstāko virsnieku apspriedē 1919. g. 1. oktobrī Jelgavā. Apspriedē pieņēma šādus lēmumus: karagājiens jāsāk ar uzbrukumu Rīgai; jāgāž Latvijas un Igaunijas valdības; par Vidzemes un Kurzemes ģenerālgubernatoru tiks iecelts A. Niedra; Latvijai un Igaunijai piešķirs autonomiju krievu valdības uzraudzībā, taču bez tiesībām turēt savu karaspēku; Baltijas muižnieki patur visas savas privilēģijas.²

¹ British Foreign Policy, 1st series, III sēj., 164. lpp.

² P. Bērziņš, cit. grām., 69. un 70. lpp.

Cenzdamies sagatavot attiecīgu politisko situāciju, lai Antantes valstīs viņa rīcībai piekristu, Bermonts 1919. g. 6. oktobrī piesūtīja Latvijas valdībai telegramu ar lūgumu atļaut viņa karaspēkam brīvi iziet caur Latvijas teritoriju uz boļševiku fronti. Nenogaidot Latvijas valdības atbildi, tajā pašā dienā tika parakstīta pavēle 1919. g. 8. oktobrī sākt uzbrukumu Rīgai. Noteiktajā dienā, 1919. g. 8. oktobrī, Bermonta karaspēks pārgāja uzbrukumā. Pēc dažām dienām tas bija jau pie Rīgas.

Tātad, iekams sāka karagājienu pret Padomju Krieviju, Bermonts bija nolēmis tikt galā ar Latvijas un Igaunijas buržuaziskajām valdībām.

Bermontam tolaik bija 51 000—52 000 kareivju, tai skaitā apm. 40 000 vāciešu. Viņa karaspēka rīcībā bija 100 lielgabalu, 600 ložmetēju, 50 mīnmetēju, 120 lidmašīnu.¹ «Armijas apbruņojums . . .», rakstīja Bermonts, «bija tāds, ka neko labāku nevarēja vēlēties. Pietiek norādīt, ka dažās kājnieku daļās bija līdz 100 ložmetēju uz katru pulku.»²

Bez tam arvien turpinājās kara materiālu piegāde no Vācijas. Vācu prese ziņoja, piemēram, ka 1919. g. 13. un 14. oktobrī caur Šauļiem uz Kurzemi nosūtīti 8 vagoni ar formas tērpiem.³ 1919. g. 17. oktobrī uz Baltiju nogādāja 6 lidmašīnas. 19. oktobrī nosūtīja 6 vagonus ar municiju kājniekiem. 20. oktobrī — 25 vagonus ar šāviņiem.⁴ No Kenigsbergas Bermontam nosūtīja 10 miljonu patronu.⁵ 1919. g. 27. oktobrī Bermonta militārais aģents Berlinē Eberharts ziņoja uz Jelgavu, ka viņš nopircis no vācu firmas «Hugo Stinnes» pat 12 tankus.⁶

Līdz ar kara materiāliem Baltijā joprojām ieradās arī vācu kareivji. 1919. g. 31. oktobrī Vācijas robežu pārgāja vesela karaspēka daļa (Rosbacha triecienvienība) 1200 cilvēku sastāvā. Tai sekoja kavalērijas eskadrons — 120 kareivji un 157 zirgi⁷, kas Bermontam bija sevišķi vajadzīgi.

Vācijā joprojām vervēja arī brīvprātīgos, kas Baltijā ieradās

¹ П. Авалов, cit. grām., 213. lpp.

² Turpat.

³ «Berliner Volkszeitung», Nr. 304, 24. X 1919.

⁴ «Freiheit», Nr. 517, 25. X 1919.

⁵ Архив б. МИД Латвии, ф. 78, д. 2, 40. lapa.

⁶ Архив б. МИД Латвии, ф. 78, д. 1, 42. lapa.

⁷ Die Kämpfe im Baltikum, 109. lpp.

ar viltotiem dokumentiem. Kā tas tika darīts, redzams no dzelzsdīvīzijas pavēlnieka Bišofa 1919. g. 17. oktobra pavēles. Tajā bija teikts, ka «disciplinēti un uzticami kareivji, braucot atvaļinājumā, saņem līdzī vairākas atvaļinājuma apliecības, ar kurām tie atved savus paziņas»¹. Kā ziņoja vācu prese, šāda vervēšana Vācijā tai laikā tika praktizēta visai plaši.²

Vācijas valdība no savas puses it nekā nedarija, lai vācu kareivju un kara materialu sūtīšanu uz Baltiju pārtrauktu. Jautājums par vācu karaspēka evakuēšanu no Latvijas nebija vairs dienas kārtībā. To liecina Bermonta pārstāvja Berlinē — podporučika kņaza Popova-Erbekšeiska 1919. g. 18. oktobra ziņojums. Popovs-Erbekšeiskis rakstīja: «Kreisās aprindas nemitīgi iesniedz valdībai un reichstagam pieprasījumus par to, kas darīts, lai karaspēku no Kurzemes atsauktu. Tās prasa arī slēgt mūsu vervēšanas biroju. Valdība, protams, dod viņiem solījumus un vairāk nekā...»³ Ka attiecībā uz vācu karaspēku Baltijā Vācijas valdības nostāja bija divkosīga, ziņoja arī angļu prese. Tā avīze «Daily Chronicle» rakstīja, ka Vācijas valdības nostāju attiecībā uz šo karaspēku var raksturot šādi: «Uzvariet, un mēs jūs atbalstīsim.»⁴

Kas attiecas uz Bermonta karaspēka finansēšanu pēc Golca atsaukšanas, tad tā lielā mērā joprojām tika izdarīta uz Vācijas valdības rēķina. Savā 1919. g. 3. oktobra notā sabiedrotajiem Vācijas valdība gan bija paziņojusi, ka vācu kareivjiem, kas nevēlas atgriezties dzimtenē, algas izmaksa pārtraukta jau septembra beigās. Taču no Bišofa 1919. g. 21. oktobra pavēles dzelzsdīvīzijai redzams, ka vismaz līdz 1919. g. oktobra vidum viņa karaspēks arvien vēl tika uzturēts par Vācijas naudu.⁵ Vēl vairāk — 1919. g. 16. oktobrī angļu pulkvedis Grovs ziņoja uz Londonu, ka «dzelzsdīvīzija nesen saņēma algu par trim mēnešiem uz priekšu. Virspavēlniecība arī atzīst, ka karaspēks Kurzemē un Lietuvā apgādāts ar visu nepieciešamo sešām nedēļām»⁶.

¹ Архив б. МИД Латвии, ф. 38-г, оп. 1, д. 87, 127. lapa.

² «Berliner Börsen Courrier», 27. X 1919.

³ Архив б. МИД Латвии, ф. 78, д. 1, 53. lapa.

⁴ «Daily Chronicle», 13. X 1919.

⁵ Архив б. МИД Латвии, ф. 38-г, оп. 1, д. 87, 87. lapa.

⁶ British Foreign Policy, 1st series, III sēj., 167. lpp.

Līdzekļus sava karaspēka uzturēšanai Gols un Bermonts centās sagādāt arī citur, piemēram, no Berlīnē sastādītās Biskupska «Rietumkrievijas valdības». Pirms šās «valdības» sastādīšanas, 1919. g. 10. oktobrī ziņoja angļu avīze «Times», vācu imperialismā un krievu kontrevolūcijas pārstāvji specialā apspriedē esot vienojušies, ar kādiem noteikumiem vācu rūpnieki apņemsies šai valdībai sniegt palīdzību. Biskupska valdība esot piekritusi vācu imperialistu noteikumiem, kuri faktiski nozīmējot Krievijas ekonomisko verdzināšanu, par ko tai apsolīts 200 000 000 marku liels aizdevums¹.

Bez tam Berlīnē bija nodibināts «Krievu-vācu finansu sindikats», no kura Bermonts karaspēka uzturēšanai saņēma 110 miljonus marku. Arī šo sindikatu finansēja vācu lielrūpniecība.² Berlīnē darbojās arī tā dēvētā «Antiboļševistiskā līga», kurā sastāvēja pazīstami vācu militaristi un reakcionāri un krievu baltgvardi. «Antiboļševistiskajai ligai» bija sakari arī ar Vācijas valdības locekļiem, tās sēdēs reizēm piedalījās pat Noske. Līga vāca līdzekļus un sūtīja ieročus un naudu Deņikinam un Bermontam. Ieročus piegādāja Krups, Šildes konsorcijs un citi.³ Bermontu atbalstīja arī lielās vācu bankas: Darmštates banka, Nacionalbanka, Drezdenes banka u. c.⁴

Vācu imperialistu un reakcionāru palīdzība Bermontam liecina, ka, neraugoties uz sabiedroto 1919. g. 27. septembra notā izteikto «prasību» izvest vācu karaspēku no Baltijas, šis aprindas arvien vēl cerēja, ka vācu karaspēks Baltijā palīdzēs realizēt viņu plānus Austrumos. Viņu cerības par izkārtņi šiem plāniem izmantot Bermontu, kā jau norādīts, nebija bez pamata. Šīs cerības kļuva sevišķi lielas, kad Bermonts pārgāja uzbrukumā.

Lai gan Antantes valstu imperialistiem Bermonts sagādāja daudz nepatīkšanu, viņi savos intervencijas plānos tam arvien vēl ierādīja visai svarīgu vietu. Viņi negribēja atteikties no Bermonta pat tad, kad 1919. g. 8. oktobrī tas sāka bruņotu uzbrukumu citam Antantes satelītam — Latvijai. Antantes imperialisti tai laikā Bermontu uzskatīja par derīgāku sabiedrībai nekā

¹ «Правда», Nr. 238., 24. X 1919.

² British Foreign Policy, 1st series, III sēj., 135. un 136. lpp.

³ Turpat, 212. lpp.

⁴ Turpat, 297. lpp.

Ulmaņa valdību. Latvijas buržuaziskā valdība nespēja uzsākt pret boļševikiem kaut cik ievērojamas kara operācijas. Turpretī Bermonts diendienā deklarēja, ka ir gatavs nekavējoties uzsākt karagājieni pret Padomju Krieviju.

Antantes valstis būtu samierinājušās arī ar Bermonta uzbrukumu buržuaziskās Latvijas karaspēkam, kad tikai pēc Rīgas ieņemšanas viņš tiešām dotos uz austrumiem, lai cīnītos pret Sarkano Armiju. Ameriķaņu avīze «Bulletin» bija saņēmusi ziņas, ka Bermonts jau esot ieņēmis Rīgu, un ar vislielāko sajūsmu rakstīja, ka «Rīgas ieņemšanu militarās aprindas vērtē kā visai ievērojamu faktu. Tās norāda, ka starp vācu-krievu karaspēku un Petrogradu nav tādu bruņotu spēku, kas spētu apturēt tā virzīšanos uz galvaspilsētu.»¹

Tādās pašās domās bija arī amerikāņu interventu kompanjoni angļi un franči. Angļu avīze «Daily Telegraph» ar neslēptu apmierinājumu ziņoja: «Spriežot pēc dažām ziņām, šis vācu karaspēks nodomājis caur Latviju doties uz boļševistisko fronti, lai palīdzētu baltajām krievu armijām, kas cīnās pret boļševiku karaspēku.» Avīze izteica cerību, ka vācu karaspēks palīdzēs galīgi sakaut boļševikus, kas zem Deņikina triecieniem jau sākuši atkāpties.²

Angļu un franču imperialisti it īpaši apsveica Biskupska valdības nodibināšanu. Biskupski viņi, kā rakstīja Golcs, uzskatīja par mazāk draudzīgu vāciešiem nekā Bermontu. Angļu imperialisti izteica gatavību piedalīties Bermonta karaspēka finansēšanā, ja Biskupskim izdotos pakļaut Bermontu savai ietekmei.³ To paziņoja Bermonta pārstāvjiem, starp citu, angļu militārās misijas vadītājs Berlinē Malkolms.⁴

Angļu imperialistu nostāju pret Bermontu kādā ziņojumā raksturoja viņa militārais aģents Berlinē podporučīks Eberharts, kuram bija sakari ar Kolčaka pārstāvjiem Londonā. Par ziņām, ko Eberharts bija saņēmis no Londonas, viņš 1919. g. 27. oktobrī rakstīja Bermontam: «Anglijā pašlaik ļoti interesējas un visādi runā par mūsu armiju, pie kam visai daudzu cilvēku simpatijas

¹ «Bulletin», 11. X 1919.

² «Daily Telegraph», 11. X 1919.

³ R. Goltz, Meine Sendung in Finnland und im Baltikum, 258. lpp.

⁴ British Foreign Policy, 1st series, III sēj., 175. lpp.

ir mūsu pusē. Sarunā ar kādu pazīstamu krievu politiķi Čerčils esot pat izteicies: ja viņš būtu krievs, viņš rīkotos gluži tāpat kā pulkvedis Bermonts... Stāvokli stipri atvieglotu Rīgas ieņemšana. Ja Rīga kritis, tad, kā atzīst arī paši sabiedrotie, mūsu armija ieņems izcilu stāvokli starp brīvprātīgo armijām un ar mums rēķināsies pavisam citādi.»¹

Tā kā Antantes valstu imperialisti Bermonta karaspēkam piešķīra izcilu nozīmi, jautājumu par šo karaspēku ne vienu vien reizi apsprieda sabiedroto Augstākā padome, kura Bermonta rīcībai faktiski piekrita. Latvijas buržuaziskās valdības pārstāvis Parizē Seskis šajā sakarībā 1919. g. 15. oktobrī telegrafēja uz Rīgu: «Novērojams, ka Antante laikam atkal tišām kavēsies ar vācu izdzīšanu.»²

Amerikaņu imperialisti no jauna rosīgi darbojās, lai Baltijā izveidotu vienotu pretpadomju fronti. Operēdami ar Bermonta 10. oktobrī nosūtīto paziņojumu Ulmanim, ka viņš piekrīt noslēgt pamieru kopējam karagājienam pret boļševikiem, amerikāņu imperialisti enerģiski «ieteica» Latvijas valdībai šo priekšlikumu pieņemt. Kā 1919. g. 20. oktobrī uz Rīgu ziņoja Seskis, amerikāņu miera delegācijas darbinieks Pīrss 1919. g. 14. oktobrī viņam bija paziņojis, ka Latvijai «vajagot visādā ziņā pieņemt Bermonta miera piedāvājumu!»³.

Antantes valstu imperialistu nepārprotamie centieni padomju varas apspiešanai Krievijā izmantot vācu karaspēku spārnoja vācu reakciju. Vācu militaristi sāka nākt klajā ar saviem plāniem, kā organizēt «krusta karu» pret boļševikiem. Jau 1919. g. septembrī savu plānu, kā apspiest padomju varu Krievijā, avīzes «Matin» Berlīnes korespondentam izklāstīja ģenerālis Hofmanis. Viņš aicināja pret Maskavu organizēt «militāru ekspedīciju», kuras galvenais triecienspēks būtu vācu vienības un kurā piedalītos arī viena divīzija franču un viena divīzija angļu brīvprātīgo.⁴

Pēc Hofmaņa ar saviem plāniem nāca klajā arī ģenerālis fon Kluks. Viņš norādīja, ka boļševiku apspiešanai vajadzīgs stiprs sauszemes karaspēks un ka tāpēc uz panākumiem ciņā pret

¹ Архив б. МИД Латвии, ф. 78, д. 1, 41. lapa.

² Архив б. МИД Латвии, ф. 38-а, д. 8, 96. lapa.

³ Архив б. МИД Латвии, ф. 38-а, д. 13, 187. lapa.

⁴ «Правда», Nr. 210, 21. IX 1919.

boļševikiem var cerēt vienīgi tad, ja karagājienā pret viņiem piedalīsies arī Vācija. Kā izteicās Kluks, viņš neesot pārliecināts, ka pasākumi Baltijā vainagosies panākumiem. «Panākumi būtu nodrošināti tikai tad,» rakstīja Kluks, «ja Krievijas rietumu kaimiņi — Francija, Anglija un Vācija savā starpā noslēgtu militāru vienošanos par akciju pret boļševismu un rīkotos pēc viena kopīga plāna.» Kluks centās pārliecināt Antantes pārstāvjus, ka cīņā pret boļševikiem vācu virsnieki lojāli karotu plecu pie pleca ar sabiedrotiem.¹

Vācu militaristu taurē pūta arī reakcionārā vācu prese. Avīze «Tägliche Rundschau» uzsvēra, ka boļševikus izdosies sagraut vienīgi tad, ja visas valstis, to starpā arī Vācija, apvienos savas pūles².

Sabiedrotie bija cerējuši, ka Bermontam viegli izdosies ieņemt Rīgu vai arī ka viņš beidzot vienosies ar Latvijas buržuazisko valdību par viņa karaspēka iziešanu caur Rīgu un pēc tam Bermonta karaspēks tūlīt virzīsies uz anti-boļševistisko fronti. Taču šis cerības nepiepildījās. Rīgu ieņemt Bermontam neizdevās. Bez rezultātiem palika arī sarunas par Bermonta karaspēka mierīgu iziešanu caur Rīgu. Laist Bermontu Rīgā buržuaziskās Latvijas valdība kategoriski atteicās.

Kaujas pie Rīgas ieilga. Latvijas buržuaziskā karaspēka skaitliskais sastāvs sakarā ar Bermonta uzbrukumu sāka diezgan strauji augt. Baltlatviešu karaspēkam lika pamatus jau 1918. g. novembrī. Taču Latvijas buržuazijas centieniem organizēt savu karaspēku cīņai pret Latvijas Padomju valdību nekādu panākumu nebija. Noorganizēt 20 tūkstošu vīru armiju izdevās tikai 1919. g. jūnijā — cīņā pret Golca karaspēku, kas toreiz centās sagrābt Ziemeļlatviju, lai visā Latvijā atjaunotu vācu kundzību. Tagad, kad uzbruka Bermonts, kura armija sastāvēja lielāko tiesu no tā paša Golca karaspēka, Latvijas karaspēks no jauna sāka stipri pieaugt.

Tas viss lika Antantes valstu imperialistiem savu politiku

¹ «Berliner Tageblatt», Nr. 501, 23. X 1919. Komentējot šo Kluka projektu, avīze tomēr atzina, ka par šādu militāru vienošanos var sapņot vēl tikai bijušie ģenerāļi. Raksturīgi, ka arī pats Kluks gan runā par vācu virsnieku gatavību cīnīties pret boļševikiem, taču par vācu kareivju nostāju kluse.

² «Tägliche Rundschau», Nr. 506., 13. X 1919.

grozīt. Kaujās pie Rīgas Bermonta karaspēks jau bija stipri demoralizēts; uz tā drīzu ierašanos antiboļševistiskajā frontē vairs nebija ko cerēt. Tāpēc sabiedrotie prasīja, lai Bermonts atiet uz dienvidiem un atbrīvo ieņemto Daugavas kreiso krastu pie Rīgas. Šo prasību izpildīt Bermonts atteicās. Tad angļu un franču kara kuģi, kas atradās Rīgā, palīdzēja Ulmaņa valdības karaspēku pārsviest uz Daugavas kreiso krastu.

1919. g. 3. novembrī sākās baltlatviešu karaspēka pretuzbrukums. Tas norisinājās sekmīgi, un Bermonta karaspēkam drīz vien draudēja pilnīga sagrave. Taču Bermonta sagrave nebūt neietilpa Antantes valstu plānos, jo tās arvien vēl cerēja tā karaspēku izmantot cīņā pret Padomju Krieviju. Tāpēc Antantes valstis nolēma veikt steidzamus pasākumus, lai Bermonta un buržuaziskās Latvijas karaspēka sadursmi izbeigtu.

Šai nolūkā sabiedroto Augstākā padome nodibināja specialu komisiju, kuru vadīja franču ģenerālis Nisels un kuras locekļi bija amerikāņu ģenerālis Čenijs, angļu ģenerālis Terners, italiešu ģenerālis Marieti, franču pulkvedis Doss un vairāki citi virsnieki.¹

Sabiedroto Augstākās padomes sēdē 1919. g. 28. oktobrī apsprieda jautājumu, vai komisijai dodamas tikai militaras vai arī politiskas instrukcijas. Franči iesniedza savu jau iepriekš izstrādātu militaru un politisku instrukciju projektu. Taču sabiedroto Augstākā padome nosprieda, ka komisijai jāpilda galvenokārt militari uzdevumi un tāpēc politiskās instrukcijas nav vajadzīgas. Tomēr minētais franču instrukciju projekts pelna zināmu ievēribu.

Projektā bija teikts, ka komisijai jāveicina solidaritāte starp Igaunijas, Latvijas un Lietuvas valdībām, lai apvienotu to pūles kopējā cīņā pret boļševikiem, un ka tai jāveltī visi spēki, lai neļautu Baltijas valstīs izveidoties «boļševistiskai anarchijai»².

Šis instrukcijas projekts, kuru, kā sabiedroto Augstākās padomes sēdē izteicās Francijas pārstāvis Bertelo, sastādīja, lai «skaidri un konsekventi formulētu sabiedroto politiku attiecībā un Baltijas provincēm»³, lieku reizi apstiprina, ka Antantes

¹ Архив 6. МИД Латвии, ф. 38-г, оп. 1, д. 1, 128. лapa.

² British Foreign Policy, 1st series, II sēj., 94. un 97. lpp.

³ Turpat, 86. lpp.

valstis Baltijā sprauda sev divus galvenos uzdevumus: sakļaut Baltijas buržuaziskās valstis cīņai pret Padomju Krieviju un apspiest Baltijas tautu revolucionāro kustību.

Lai gan sabiedroto Augstākā padome formālu iemeslu dēļ instrukcijas neapstiprināja, tomēr, kā redzams no paša Nisela vārdiem, uz tām pamatojās visa viņa komisijas darbība. Tā, piemēram, Nisels izteicās Latvijas delegācijas locekļiem Parīzē, ka viņš nodomājis panākt, lai Baltijas valstis noslēgtu savā starpā militāru savienību¹. Bez tam Nisels savās atmiņās atzina, ka cits svarīgs viņa komisijas uzdevums bijis pasargāt Baltijas provinces no «boļševistiskas anarchijas»².

Ieradies Baltijā, Nisels tūlī sāka noregulēt Baltijas valstu attiecības ar Jūdēiņu un Bermontu, jo citādi visu Baltijas pretpadomju spēku vienotas frontes izveidošana nebija domājama. Neraugoties uz Bermonta intrigām, Nisels no jauna mēģināja realizēt plānu, kas bija ietverts 1919. g. 26. augusta vienošanās aktā.

Lai izdarītu spiedienu uz Bermontu, sabiedrotie lika viņam noprast, ka no viņa nostājas attiecībā uz Baltijas jaunajām buržuaziskajām valstīm būs atkarīgs, vai vācu kareivjiem atļaus palikt Bermonta karaspēkā. Dažus krievu baltgvardus Antantes valstu imperialisti jau bija attiecīgi ietekmējuši. Bijušais Krievijas Pagaīdu valdības kara ministrs Gučkovs 1919. g. 2. novembrī rakstīja Bermontam, ka viņš joprojām cenšas panākt, lai sabiedrotie piekristu krievu baltgvardu karaspēka sadarbībai ar vāciešiem, un ka viņam ir lielas cerības uz panākumiem. «Ja gribam ar sabiedrotiem šo lietu nokārtot,» rakstīja Gučkovs, «tad viens no galvenajiem priekšnoteikumiem ir tas, lai Viskrievijas lieta — karš pret krievu boļševikiem — nekādā ziņā netiktu saistīta ar citu svarīgu, tomēr ne kārtējo jautājumu — ar Baltijas jautājumu.»³ Gučkovs tāpat aicināja Bermontu izpildīt sabiedroto prasību un atzīt Baltijas valstu neatkarību, lai Baltijā varētu izveidot vienotu antiboļševistisku fronti, kur šādā gadījumā svarīga vieta būtu arī Bermonta karaspēkam.

¹ Архив б. МИД Латвии, ф. 38-а, д. 13, 343. lapa.

² A. Nissel, L'Evacuation des Pays Baltes par les Allemands, Paris 1935, 31. un 32. lpp.

³ Архив б. МИД Латвии, ф. 78, д. 1, 64. lapa.

Lai gan sabiedrotie izvirzīja jautājumu par vācu karaspēka paturēšanu Bermonta armijā kā kaulēšanās objektu, tomēr viņi bija visai ieinteresēti, lai vācu kareivji arī turpmāk paliktu Baltijā. Latvijas valdības pārstāvis Parizē Seskis šajā sakarībā 1919. g. 24. novembrī ziņoja uz Rīgu: «No Nisela dabūju tādu iespaidu, ka viņš grib visādā ziņā ieiet uz kompromisu ar vāciem.» Seskis pie tam uzsvēra, ka Nisela plānus sabiedroto Augstākā padome pilnīgi atbalsta.¹

Gadu vēlāk, 1920. g. rudenī, sarunā ar Latvijas misijas padomnieci Berlinē Ozoliņu-Krauzi visai vērtīgus atzinumus par Nisela komisijas darbību izteica viņa bijušais vietnieks pulkvedis Doss. No Dosa vārdiem izriet, ka viens no Nisela komisijas galvenajiem uzdevumiem bijis cīņā pret Padomju Krieviju maksimāli izmantot vāciešus. Ozoliņa-Krauze 1920. g. 19. septembrī ziņoja Latvijas ārlietu ministrijai, ka pulkvedis Doss pavisam nepārprotami apstiprinājis, ka 1919. g. rudenī ģenerāļa Nisela «ieskats bija, ka Bermonta lieta nav likvidējama . . . Tā kā toreiz stipra franču opozīcija nebūtu šai intervencijai devusi franču zaldātus, tad Nisels gribēja ņemt vācu zaldātus un veda par to sarunas ar vācu valdību.»²

Izveidot Baltijā vienotu pretpadomju fronti, kurā piedalītos arī Bermonta karaspēks, Nisela komisijai tomēr neizdevās. Kamēr tā bija ceļā uz Baltiju, Latvijā norisinājās notikumi, kas visus šos plānus izjauca. 1919. g. novembra pirmajās dienās pārgājis pretuzbrukumā pret Bermontu, baltlatviešu karaspēks asiņainās kaujās tā armiju sakāva un piespieda to atkāpties.

Nisela komisija bija spiesta savu darbību sākt nevis ar kopēja uzbrukuma sagatavošanu pret Padomju Krieviju, bet gan ar bruņotās sadursmes likvidēšanu pie Rīgas. Nisels uzaicināja Ulmani Bermonta karaspēka vajāšanu nekavējoties izbeigt. Taču Ulmaņa valdība, kas kara operāciju gaitā bija panākusi lūzumu, steidzās šo labvēlīgo situāciju izmantot, lai Latvijas teritoriju

¹ Архив б. МИД Латвии, ф. 38-г, оп. 1, д. 16, 17. лара.

² Архив б. МИД Латвии, ф. 38-г, оп. 2, д. 11, 134. un 135. лара. (Kursivs autora.) Tālāk Ozoliņas-Krauzes vēstulē teikts, ka Doss esot atzinis, ka «arī vēl tagad (t. i., 1920. g. septembrī — V. S.) Nisels un aiz viņa stāvošās franču aprindas ir ar mieru Krievijas intervencijas jautājumā saprasties ar vācu reakcionarajām aprindām, ņemot talkā vācu spēkus.»

atbrīvotu no Bermonta karaspēka, un tāpēc izvairījās šo prasību izpildīt. Latvijas ārlietu ministrijas politiski diplomatiskā departamenta direktors L. Sēja šajā sakarībā savā 1919. g. 9. decembra slepenajā politiskajā pārskatā Latvijas sūtņiem ārzemēs rakstīja: «Nisela komisija gribēja mūsu uzbrukumu apturēt pie Jelgavas. Mēs atklāti opozīcijā, protams, nenostājāmies, bet uzbrukumu ar dubultu enerģiju turpinājām . . .»¹

Ka ģenerāļa Nisela komisija visādi pūlējās izbeigt konfliktu starp Latviju un Bermontu, to savos ziņojumos apstiprina arī vairāki angļu virsnieki, kas tai laikā uzturējās Latvijā: admirālis Kovens, ģenerālis Terners un apakšpulkvedis Talentss.²

Pasargāt Bermonta karaspēku no sagrāves Nisela komisijai neizdevās. Baltlatviešu daļas to neatlaidīgi vajāja un grāva. Bermonta kāraspēks bija spiests atkāpties. Vācu kareivji, kas 1919. g. augustā un septembrī bija pārgājuši «krievu dienestā», paziņoja, ka viņi atgriežas vācu pavēlniecības rīcībā. Arī Bermonta karaspēka krievu apakšvienības meklēja glābiņu pie vāciešiem. Vācu karaspēka pavēlnieks Baltijā ģenerālis Eberharts, kas bija nomainījis Golcu, 1919. g. 19. novembrī steidzīgi nosūtīja Ulmanim telegramu, aicinādams noslēgt pamieru.³

Nekādu atbildi Eberharts nesaņēma. Baltlatviešu karaspēka daļas savu uzbrukumu turpināja un 1919. g. novembra beigās padzina Bermonta karaspēka atliekas no Latvijas teritorijas. 1919. g. decembra vidū Bermonta karaspēks bija spiests atstāt arī Lietuvas teritoriju un pārgāja Austrumprūsijas robežu.⁴

¹ Архив б. МИД Латвии, ф. 38-г, оп. 1, д. 7, 36. lapa.

² British Foreign Policy, 1st series, II sēj., 395. lpp.; III sēj., 236. un 237. lpp.

³ Архив б. МИД Латвии, ф. 38-г, оп. 1, д. 14, 15. lapa.

⁴ Pēc atgriešanās Vācijā karaspēka daļas, ko Golcs bija saformējis Baltijā, kļuva par vācu reakcijas balstu. 1920. g. janvārī tās piedalījās Kara monarchistiskajā apvērsumā. Vēlāk Vācijas socialdemokrātiskā valdība tās vairākkārt izmantoja, lai apspiestu Vācijas proletariata revolucionāro kustību. Golca karavīri izveidoja hitleriešu pirmo bruņoto vienību — SA un SS daļu kodolu. Daudzi no Golca virsniekiem Hitlera laikā kļuva par ģenerāļiem (Rabenaus, Kichlers, Kleists, Siksts fon Arnims, Zaloms, Fričs, Štilpnagels u. c.). (Sk. A. Norden, Zwischen Berlin und Moskau, 248.—250. lpp.). Golcs pats Hitlera laikā bija «Vācu virsnieku nacionālās savienības» priekšsēdētājs. Otrā pasaules kara laikā savus pakalpojumus Hitleram piedāvāja arī Bermonts.

6. Buržuaziskā Latvija — ārvalstu imperialistu puskolonija

Ameriķaņu, angļu un franču imperialisti, apgādādami buržuaziskās Baltijas valstis ar kara materiāliem, lai tās piedalītos intervencijā pret Padomju Krieviju, līdz ar to nospieda šīs valstis verdzībā, pakļāva tās savai kundzībai. Skaistās frazes par mazo Baltijas valstu «neatkarību» tādējādi palika tikai skaistas frazes. Antantes valstu imperialisti, runājot par Baltijas valstu «neatkarību», domāja vienīgi par to atdalīšanu no Padomju Krievijas. Viņi it nemaz nebija ieinteresēti, lai šīs valstis kļūtu tiešām patstāvīgas un neatkarīgas, tai skaitā neatkarīgas arī no ameriķaņu, angļu un franču imperialistiem.

Angļu avīze «Times» par Baltijas valstīm rakstīja, ka «tās nevar pastāvēt kā pavisam neatkarīgas un suverenas valstis, un sabiedrotās un apvienojušās valstis fiziski nespēj (protams, tās arī negribēja. — V. S.) to nodrošināt»¹.

Angļu misijas vadītājs Baltijā apakšpulkvedis Talentss, runājot par Antantes plāniem Latvijā, intervijā preses pārstāvjiem norādīja, ka «jaunorganizētā Latvijas armija būs pakļauta tieši Antantei» un ka Antantes valstis «gādās, lai Latvija savā iekšpolitikā un ārpolitikā ieturētu vajadzīgo kursu»².

Mazās Baltijas valstis bija, kā teica V. I. Ļeņins, «vienkāršas šacha figuriņas»³ Antantes valstu valdību rokās. Ārvalstu imperialisti saimniekoja šajās valstīs kā savā kolonijā. Apspriežot sabiedroto Augstākajā padomē instrukcijas Nisela komisijai, Itālijas premjerministrs Titoni konstatēja, ka šai komisijai būs plašākas tiesības nekā pašām Baltijas valstu valdībām un ka faktiski tā rīkosies šo valdību vietā.⁴

Baltijas valstu verdzināšanā liela loma bija ne vien ASV, Anglijas un Francijas valdības orgāniem, bet arī atsevišķām šo zemju baņķieru, tirgotāju un rūpnieku grupām. «Finansu kapitāls,» rakstīja V. I. Ļeņins, «ir tik liels, var teikt izšķirošs spēks

¹ «Times», 5. XI 1919.

² «Vossische Zeitung», Nr. 379., 28. VII 1919.

³ V. I. Ļeņins, Raksti, 29. sēj., 465. lpp.

⁴ British Foreign Policy, 1st series, II sēj., 85. lpp.

visās ekonomiskās un visās starptautiskās attiecībās, ka tas spējīgs pakļaut sev un īstenībā pakļauj pat valstis...»¹

Tā kā Latvija ietilpa angļu «ietekmes sferā», svarīga loma Latvijas verdzināšanā bija angļu imperialistiem. 1919. g. jūnijā, kad igauņu un Ulmaņa karaspēks bija sagrāvis ģenerāļa Golca armiju, Ulmaņa valdība, kā jau norādīts, pie varas atgriezās pēc angļu ģenerāļa Gofa rīkojuma. Par to Ulmanim savukārt bija jāizpilda visas Gofa prasības. Anglijas pārstāvju norādījumi Latvijas valdībai bija likums. Pēc viņu rīkojuma Ulmaņa valdībai bija jāpiedalās intervencijā pret Padomju Krieviju, jānoslēdz pamiers ar savu visbīstamāko ienaidnieku, jāatceļ un jāieceļ ministri. Latvijas buržuaziskā valdība bija atkarīga no Anglijas arī kā parādniece, kurai vajadzēja maksāt par piegādātajiem angļu kara materiāliem.

Angļi bija noteicēji arī tādā svarīgā jautājumā kā Latvijas robežu nosprašanās ar Igauniju un Lietuvu. Robežu starp Latviju un Igauniju nosprauda arbitražas komisija ar apakšpulkvedi Talentsu priekšgalā, robežu starp Latviju un Lietuvu — arbitražas komisija, ko vadīja Anglijas ārlietu ministrijas darbinieks Simpsons. Angļi mēģināja pie tam gūt labumus arī sev. Viņi uzsāka sarunas ar Igauniju, vēlēdamies iegūt tiesības Sāmsalā ierīkot angļu kara flotes bazi².

Angļu imperialisti Latviju pakļāva savai varai ne vien politiski, bet arī ekonomiski. Šai divkāršajai atkarībai vajadzēja kļūt par drošu balstu angļu imperialistu kundzībai Latvijā. Anglijas valdība šajā lietā iesaistīja atsevišķas privatuzņēmēju grupas, kurām tika dotas valdības garantijas pret iespējamiem zaudējumiem.

Galvenā loma Latvijas ekonomiskā verdzināšanā bija angļu baņķieru grupai ar «National Metal and Chemical Bank» direktoriem Smitu un Fortingtonu priekšgalā, kuri cieši bija saistīti arī ar «Lloyd Bank». 1919. g. augusta vidū Fortingtons ieradās Rīgā, kur viņš ar Ulmani, Meierovicu un Latvijas buržuaziskās valdības finansu ministru Erhardu veda sarunas par angļu ieroču piegādi apmaiņā pret Latvijas liniem un kokmateriāliem³. Saru-

¹ V. I. Leņins, Raksti, 22. sēj., 239. lpp.

² «Vossische Zeitung», Nr. 383, 30. VII 1919.

³ British Foreign Policy, 1st series, III sēj., 62.—65. lpp.

nas ar Fortingtonu bija slepenas. Taču 1919. g. augusta beigās Meierovics telegrafēja Seskim uz Parizi, ka visi Latvijas lini pārdoti Anglijai¹. Acīm redzot sarunas par ieroču piegādēm apmaiņā pret liniem tai laikā ļau bija devušas zināmus rezultatus.

Pēc Fortingtona aizbraukšanas Erhards devās uz Londonu, lai sarunas turpinātu. Panāca vienošanos, ka «National Metal and Chemical Bank» uzņemas starpniecību, pārdodot ārzemēs Latvijas linus un iepērkot Anglijā kara materialus Latvijas valdībai. Par saviem pakalpojumiem banka saņēma kā komisijas naudu 5% no pārdoto Latvijas linu un 7,5% no Latvijas valdības Anglijā iepirkto kara materialu vērtības. Kara materialu iepirkumus pa daļai finansēja arī pati banka; par to tā saņēma monopoltiesības pārdot ārzemēs Latvijas linus. Šās operācijas iznākumā Ulmaņa valdība bija bankai parādā 750 000 angļu mārciņu.²

Par šo starpniecību banka saņēma krietnu komisijas naudu, taču bankas īpašniekiem ar to vien nepietika. Izmantojot savas monopoltiesības, banka Latvijas linus Anglijā pārdeva par pazeminātām cenām un par to, protams, saņēma papildus «komisijas naudu» no linu pircējiem. Pēc Satversmes sapulces komisijas aprēķiniem, banka šādā ceļā nodarīja Latvijai zaudējumus daudzu simtu tūkstošu angļu mārciņu apmērā.³

Taču bankai arvien vēl nepietika. Anglijas valdības tieši atbalstīta, tā sāka sarunas, lai uz 15 gadiem iegūtu monopoltiesības arī uz Latvijas kokmaterialu pārdošanu ārzemēs. Bez tam banka veda ar Latvijas valdību sarunas par emisijas bankas atvēršanu Latvijā. Sagādāt vajadzīgo kapitalu piedāvājās «National Metal and Chemical Bank». Par to angļi prasīja, lai viņiem piešķir vietu vairākumu emisijas bankas direkcijā; tas dotu angļu imperialistiem neierobežotu varu pār Latvijas ekonomiku.

Angļu imperialistu politiku Latvijā diezgan atklāti raksturoja angļu avīze «Daily Herald». «Mēs turam rokās,» rakstīja avīze,

¹ Архив б. МИД Латвии, ф. 38-а, д. 13, 168. лара.

² Latvijas statistiskā gadagrāmata 1934, 83. lpp.

³ Latvijas Satversmes sapulces stenogramas 1920. g., 1286., 1291., 1296. lpp.

«Baltijas provinces, Poliju un Somiju. Visas šīs valstis ir maksāt nespējīgas. Visas tās gaida no mums kreditus, subsidijas, atzīšanu, ekonomisko un diplomatisko atbalstu. Polija piesaistīta Parīzei, pārējās valstis savus skatienus pievērs mums. Šo valstu neatkarība ir nosacīts jēdziens. Neviena no šīm valstīm nekā nevar uzsākt bez mūsu piekrišanas. Baltijas provinces ļoti labi saprot, ka mēs esam ieinteresēti to labklājībā un neatkarībā no Krievijas par tik, par cik mums ir intereses Baltijas jūrā. Mēs nespējam šajā jūrā valdīt kara laikā, un mēs esam tagad nolēmuši iegūt tur pastāvīgu atbalsta punktu un valdīt šajā jūrā tāpat, kā mēs valdām Vidusjūrā jau veselu gadsimtu.»¹

Buržuaziskā Latvija soli pa solim pārvērtās parastā angļu puskolonijā. Tāpēc angļi uzskatīja par iespējamu Latvijā izturēties tāpat kā citās angļu kolonijās. Angļu jūrnieki Latvijas ostu pilsētās iedzīvošanās nolūkos atļāvās jebkuras nelietības un zvērības. Viņi aplaupīja mierīgus pilsoņus, plaši spekulēja ar trūkstošām precēm: tabaku, cigaretēm, ziepēm, tekstilizstrādājumiem. Viņi nekautrējās pat uzbrukt Latvijas muitas ierēdņiem, kas aizliedza kontrabandas preces no angļu kara kuģiem nogādāt krastā².

Ar spekulāciju tomēr nodarbojās ne vien angļu jūrnieki, bet arī Anglijas oficiālo pārstāvniecību locekļi Latvijā. To liecina, piemēram, fakts, ka angļu pārstāvis Bosenkets, atstājot Latviju, kopā ar citu bagažu aizveda 7 kastes ar traukiem un gleznām³.

«Oficieri,» sacīja V. I. Ļeņins, «kas no Anglijas un Francijas bija atbraukuši uz mūsu nomaļvalstīm instruēt viņu karaspēku . . . spekulēja pa labi un pa kreisi. Un, jo vairāk cieš badu somu, poļu un latviešu strādnieki, — jo vairāk tos spiež saujiņa angļu, amerikāņu un franču miljardieru un viņu rokaspuīšu.»⁴

Sagrābt buržuaziskās Latvijas ekonomiskos resursus centās ne vien angļi, bet arī franču kapitalisti. Viņus tāpat kā angļus vispirms interesēja tādas preces kā lini un kokmateriāli, kuru trūkums Rietumeiropā 1919. g. bija izjūtams visai asi. Piešķirot

¹ «Daily Herald», 19. XI 1919.

² Архив б. МИД Латвии, ф. 38-г, оп. 2, д. 40, 34, 215. lapa.

³ Turpat, 174. lapa.

⁴ V. I. Ļeņins, Raksti, 30. sēj., 355. lpp.

Latvijai kara materialus,¹ Francija kā samaksu prasīja Latvijas linus un kategoriski atteicās pat no naudas. Raksturojot šo franču imperialistu politiku Latvijā, Ulmaņa valdības pārstāvis Parizes miera konferencē Seskis 1919. g. 14. augustā rakstīja, ka «te sapīta politika un veikals, ievērojot mūsu kritisko stāvokli, pat izspiešana»².

Kādā citā ziņojumā (1919. g. 27. augustā) Seskis jautājumam par franču kapitalistu iespēšanos Latvijas ekonomikā veltī pat specialu nodaļu ar virsrakstu «Tirdznieciski-ekonomiskais karagājiens». Seskis raksta, ka «ārzemju firmas naigi vien rikojoties, lai ekonomiski sagrābtu Latviju savos nagos... Pabalstītas ārzemju kapitāliem, viņas izskaudīs vietējos tirdzniecības un rūpniecības uzņēmumus un padarīs Latviju par savu koloniju. Šinī garā uzkrītoši rikojoties franču valdība. Franču firmas un bankas tiekot dibinātas Polijā un pabalstītas no valdības ar kapitāliem... Ne par velti sauc tagad Poliju par Franču koloniju. Tāds pats karagājiens tiek rīkots pret Latvijas saimniecisko dzīvi. Angļi varbūt to izdara veiklāk, pie frančiem tas lieliski uzkrīt.»³

Sagrābt Latvijas ekonomiskās bagātības Francijā sevišķi centās «Linu rūpnieku asociācija» un «Tirdzniecības, rūpniecības un finanšu sabiedrība Krievijai», ko vadīja bijušais Francijas vēstnieks Krievijā Nulanss. Taču savas pozīcijas Latvijā franču imperialisti varēja nostiprināt vienīgi cīņā pret angļu imperialistiem. Franču monopoli tiešām mēģināja uzņemties šo cīņu. Piemēram, kā uz Rīgu ziņoja Latvijas valdības pārstāvis Polijā, turienes franču misijas loceklis Neiraks sarunā ar viņu izteicies, ka Latvijai «nevajadzētu tomēr *galīgi* saistīties ar Angliju, kuras politikai piemītot arvien ekspluatācijas un egoisma raksturs. Franči esot šajā ziņā daudz ideālāki un humanāki.» Kad Latvijas pārstāvis norādījis, ka Latvija taču ietilpst angļu «iespaidu sferā», Neiraks tam esot piekritis, taču viņš teicis, «ja Anglija interesējoties tagad par ukraiņu lietām (franču sfera),

¹ 1920. g. sākumā Ulmaņa valdība bija Francijai parādā 9 270 000 franku, lielāko tiesu par kara materiāliem (Latvijas statistiskā gadagrāmata 1934, 83. lpp.).

² Архив б. МИД Латвии, ф. 38-а, д. 13, 123. лара.

³ Архив б. МИД Латвии, ф. 13, д. 13, 157. un 158. лара.

kādēļ tad gan lai Francija neinteresētos par Baltijas valstīm?»¹

Gūt kaut cik ievērojamus panākumus Latvijā franču imperialistiem tomēr bija grūti. 1919. g. 27. augustā «Linu rūpnieku asociācija» gan noslēdza ar Latvijas pārstāvjiem Parīzē līgumu, ka apmaiņā pret ieročiem Francijai tiks piegādāti lini par 15 miljoniem franku. Taču no apsolītajiem līnēm Francija saņēma tikai nelielu daļu, jo visa 1919. gada linu raža jau agrāk bija pārdota Anglijai. Nedeļa praktiskus rezultātus arī Nulansa tālejošie priekšlikumi, lai izjauktu Latvijas valdības sarunas ar Smitu un Fortingtonu, kā arī Nulansa un Sneidera-Krezo rūpniecību pārstāvju braucieni uz Rīgu.²

Latvijā jau bija nostiprinājušies angļu imperialisti, un izspiest viņus no Latvijas franči nebija spējīgi. Latvijas valdības pārstāvis Parīzē O. Grosvalds 1920. g. 14. februārī par šiem franču imperialistu vēlinajiem mēģinājumiem rakstīja: «Visas šīs lietas esence ir tāda: franči bīstas, ka angļi varētu viņiem noņemt visas tirdzniecības iespējas Latvijā, un nu 12. stundā nāk ārā ar saviem piedāvājumiem.»³

Sevišķi svarīga loma buržuaziskās Latvijas verdzināšanā bija amerikāņu imperialistiem. Būdamā visspēcīgākā kapitalistiskā lielvalsts, ASV nedomāja ievērot ne citu valstu robežas, ne to «ietekmes sfēras», bet visur centās rīkoties pēc pašu ieskatiem.

Amerikāņu imperialisti buržuazisko Latviju aplaupīja un tai uzkundzējās visnekaunīgākā veidā. Šai nolūkā viņi vispirms izmantoja Latvijas buržuazijai sniegto «palīdzību». ASV finansu ministrijas pārstāvis Krosbijs jau 1918. g. 13. novembrī rakstīja, ka Amerikas Savienotajām Valstīm «palīdzība» jāizmanto kā «spēcīgs ierocis, lai noteiktu tiklab Eiropas valstu iekšējo, kā arī ārējo politiku»⁴.

«Mums,» paziņoja Vilsons, «jāfinansē visa pasaule, un tiem, kas pasauli finansē, tā... arī jāpārvalda...»⁵

¹ Архив б. МИД Латвии, ф. 38-в, оп. 1, д. 16, 101. lapa. (Kursivs autora.)

² «Latvijas Sargs», Nr. 223., 1919. g. 25. decembrī.

³ Архив б. МИД Латвии, ф. 38-г, оп. 1, д. 15, 118. lapa.

⁴ Foreign Relations of the U.S., P.P.C., 1919, II sēj., 534. lpp.

⁵ А. Е. Кунина, cit. grām., 2. izd., 224. lpp.

Amerikaņu imperialistiem, sūtot uz Latviju kara materialus un pārtiku, bija vispirms politiski nolūki: viņi gribēja buržuāzisko Latviju iesaistīt intervencijā pret Padomju Krieviju. Tāpēc viņi sākumā izlikās, ka nedomā prasīt samaksu par šīm piegādēm, un visvisādi spriedelēja, cik viņu «palīdzība» nesavtīga. Raksturīga šai ziņā ir Huvera 1919. g. 11. maija telegrama Grīnam. Šajā telegramā Huvers ziņoja Grīnam, ka uz Baltiju nosūtīts jauns amerikaņu preču transports, un norādīja, ka tas, lūk, pierādot ASV «patiesās simpatijas» pret Baltijas tautām. «Lūdzu gādāt,» rakstīja Huvers, «lai šī informācija tiktu pienācīgi izplatīta.»¹ Taču vēlāk ASV valdība par šīm piegādēm pieprasīja nesamērīgi augstu maksu un, protams, gādāja par to, lai tas tiktu pienācīgi noklusēts.

Ka amerikaņu imperialisti, sniedzot «palīdzību» latviešu buržuazijai, centās iegūt maksimālu peļņu, liecina ziņojums, ko šajā jautājumā sastādīja Latvijas tirdzniecības sabiedrības «Konzums»² direktors rīkotājs. Ziņojumā norādīts:

«a) mums nebija tiesības izvēlēties, kādas mantas ņemt, kādas ne, jo bijām spiesti ņemt visu to, ko amerikaņu likvidācijas komisija nodod;

b) mums nebija tiesības kaulēties par preču cenām, jo bija jāņem par to cenu, par kādu Amerikaņu likvidācijas komisija piedāvāja, pretējā gadījumā mums nekā neveda. Vispār preču cenas, par kurām mums preces pārdeva, ir caurmērā 25—50% un vairāk par augstām, salīdzinot ar cenām tanī pašā laikā Amerikas brīvā tirgū... Lāpstas mums liktas rēķinā par \$ 1,42, kamēr uz vietas varēja tādās dabūt par 40 centiem; zāģi aprēķināti par \$ 1,80, kamēr Rīgā tādus pašus zāģus varēja pirkt par 75 centiem gabalā.»

Turklāt daļa saņemto preču bija bojāta vai Latvijas apstākļos pilnīgi nederīga. Ziņojumā norādīts, ka Latvijas valdībai nebija brīvas izveles, citādi tā no daudzām piedāvātām precēm būtu atteikusies un ņēmusi gandrīz vienīgi kara materialus.

Kā ziņojumā tālāk atzīmēts, amerikaņu pārstāvji, nosakot preču cenu, paziņojuši, ka Latvijai par šīm precēm nebūšot

¹ Foreign Relations of the U.S., 1919, Russia, 676. lpp.

² Ar «Konzuma» starpniecību Latvijai piegādāja kara materialus un citas preces no amerikaņu karaspēka noliktavām Francijā.

jāmaksā, un tāpēc tiši norādījuši nesamērīgi augstas cenas, lai palielinātu to sumu, par kuru ASV it kā sniedza «palīdzību» buržuaziskajai Latvijai.¹

Dažādas preces (sevišķi medikamentus) amerikāņi uzspieda Latvijas buržuaziskajai valdībai tādos daudzumos, ka Latvijai ar to pietiktu daudzus gadu desmitus. Vēl 1928. gadā «Konzuma» noliktavās bija 7324 kg etera, 19447 kg chloroforma, 6876 kg protargola, 1627 kg strichnina, 1168 kg vazelina utt.² Daudzas saņemtās amerikāņu preces tā arī netika izmantotas un no ilgas glabāšanas kļuva galīgi nederīgas.

Kā aprēķināja Latvijas Finanšu ministrija, šo preču nesamērīgi augsto cenu dēļ Latvijai par minētajām piegādēm bija jāpārmaksā 623 000 dolaru³. Taču zaudējumi, ko buržuaziskajai Latvijai nodarīja amerikāņu imperialisti, piegādājot dažādus materialus no amerikāņu noliktavām Francijā, sasniedza vēl daudz lielāku sumu.

Līdzīgs stāvoklis bija arī ar amerikāņu «palīdzību», ko buržuaziskā Latvija saņēma caur ARA. Huvers — ARA vadītājs — 1919. g. 2. februārī rakstīja savam pārstāvim Gregorijam, ka ar visām valdībām, kas saņem amerikāņu palīdzību, ARA jānoslēdz līgumi, saskaņā ar kuriem par visām piegādēm tiks maksātas tādas cenas, «kādas mēs noteiksim bez jebkādas tālākas apspriešanas»⁴.

Noslēdzot 1918. g. 8. aprīlī līgumu ar ARA, Latvijas valdība bija spiesta vēl pirms preču saņemšanas izsniegt ARA pārstāvjiem parādzīmi par 5 miljoniem dolaru. Preces tā saņēma tikai par pusi šās sumas. Bez tam, kā jau varēja sagaidīt, preces, kas tika piegādātas pēc šādas iepriekšējas samaksas, bieži vien bija lietošanai nederīgas. Tā no ARA saņemtie milti bija sapeļējuši un tārpu pilni⁵.

Ulmaņa valdība bija spiesta samaksāt arī par precēm, ko no ARA bija saņēmuši Niedra un generalis Golcs. 1919. g. 4. jūlijā

¹ Архив 6. МИД Латвии, ф. 38-г, оп. 5, д. 176, 454. un 455. lapa.

² «Economists», Nr. 12., 1928. g., 558. lpp.

³ Turpat.

⁴ Organisation of American Relief in Europe 1918—1919, 223. lpp.

⁵ Latvijas Satversmes sapulces stenogramas 1920, 1304. lpp.

tā parakstīja ar amerikāņiem šajā jautājumā pat speciālu līgumu.¹

Buržuaziskās Latvijās parāds ASV valdībai, kas bija radies sakarā ar kara materialu, formas tērpu un pārtikas piegādēm Latvijai, pārsniedza 5 miljonus dolaru un padarīja Latviju par ASV parādnieci uz vairākām paaudzēm. Saskaņā ar līgumu Latvijai šī parāda dzēšanai vajadzēja 60 gadu. Tas būtu dzēsts tikai 1984. gadā! Vienīgi padomju varas nodibināšana Latvijā 1940. gadā atbrīvoja latviešu tautu no šās smagās nastas un izbeidza arī jebkuru citu Latvijas atkarību no ASV.

Taču buržuazisko Latviju ekspluatēja ne tikai pati ASV valdība, bet arī atsevišķas amerikāņu monopolistu grupas. Tā, piemēram, Ulmaņa valdība noslēdza ar amerikāņu firmu «International Corporation» vairākus līgumus par lokomotīvu, vagonu, formas tērpu un citu preču piegādēm Latvijai, avansa veidā samaksājot šai firmai 485 000 amerikāņu dolaru. Taču nekādus kara materiālus un preces Latvijas valdība no šās firmas nesauņēma, un dabūt atpakaļ avansu arī neizdevās.²

Kas attiecas uz precēm, ko Latvijas valdībai tomēr izdevās saņemt no ASV saskaņā ar vairākiem citiem kontraktiem, tad tās bieži vien bija lietošanai nederīgas vai arī tika pārdotas Latvijai par nesamērīgi augstām cenām. Piemēram, 1920. g. 17. jūlijā Latvijas valdība noslēdza ar kādu amerikāņu firmu līgumu, ka tā piegādās Latvijai 300 tonnas cukura par 127 275 dolariem. Piegādātais cukurs bija ļoti sliktas kvalitātes un nesamērīgi dārgs — daudz dārgāks nekā pasaules tirgū. Latvijas zaudējumi šajā darījumā sasniedza 40 000 dolaru.³

Ar šādām ciniskām metodēm amerikāņu imperialisti finansiāli ekspluatēja un aplaupīja mazās valstis, tāda bija jeņķu izdaudzinātā «nesavtīgā palīdzība» bada cietējiem Eiropā, tai skaitā Latvijā. «Idealizētā demokrātiskā Vilsona republika,» rakstīja V. I. Ļeņins, «īstenībā *izrādījās* vistrakākā imperialisma, visnekaunīgākās vājo un mazo tautu apspiešanas un žņaugšanas veids.»⁴

¹ Архив 6. МИД Латвии, ф. 38-г, оп. 5, д. 176, 21. лара.

² Latvijas Satversmes sapulces stenogramas 1920, 1289., 1302. lpp.

³ Turpat, 1289. lpp.

⁴ V. I. Ļeņins, Raksti, 28. sēj., 166. lpp.

ASV, Anglijas un Francijas valdības Latvijā jutās kā pilnīgi saimnieki un lielkundziski noraudzījās uz latviešiem, tai skaitā arī uz Latvijas valdību, uzskatīdamas tos par saviem dzimtcilvēkiem. Latvijas buržuaziskās valdības pārstāvis Parīzē Seskis dziļi apvainots 1919. g. 9. augustā ziņoja uz Rīgu, ka Antantes valstis pret Latviju, kas visās lietās no tām atkarīga, izturas ar «mazcienību».¹

Tā amerikāņu, angļu un franču imperialisti savu «palīdzību», ko viņi bija snieguši latviešu buržuazijai padomju varas apspiešanai Latvijā, izmantoja, lai ekonomiski un politiski uzkundzētos Latvijai un to pārvērstu par savu puskoloniju.

¹ Архив б. МИД Латвии, ф. 38-а, д. 13, 114, лара.

VI nodaļa

MIERA NOSLĒGŠANA STARP LATVIJU UN PADOMJU KRIEVIJU

1919. g. septembris — 1920. g. augusts

1. Padomju Krievijas miera piedāvājums buržuaziskajai Latvijai

Padomju valdība ne vienu reizi vien bija griezusies pie visām valstīm, kas piedalījās intervencijā Krievijā, uzaicinādama tās sākt miera sarunas, lai karam un asins izliešanai reiz darītu galu. Taču interventi uz šiem priekšlikumiem neatbildēja.

Padomju Krievija bija spiesta cīņu pret amerikāņu, angļu, franču, japaņu un pārējiem interventiem turpināt. Taču, graužot interventus, Padomju valdība arī turpmāk nepalaida garām nevienu izdevību arvien no jauna piedāvāt mieru. Ja nevarēja karu izbeigt vienlaikus visās frontēs, tā centās interventu ķēdi pārtraukt kaut vienā, visvājākajā vietā un noslēgt mieru ja ne ar visiem, tad kaut vai ar dažiem intervencijas dalībniekiem.

1919. g. 31. augustā Padomju valdība piedāvāja mieru buržuaziskajai Igaunijai. 1919. g. 11. septembrī Padomju Krievija ar miera piedāvājumiem griezās pie Latvijas, Lietuvas un Somijas buržuaziskajām valdībām. Telegramā, ko KSFPR Ārlietu tautas komisars Čičerins 1919. g. 11. septembrī nosūtīja buržuaziskās Latvijas ārlietu ministram Meierovicam, bija teikts:

«Krievijas Padomju valdība jau griezusies pie Rēveles valdības ar priekšlikumu sākt miera sarunas. Šo priekšlikumu Rēveles valdība pieņēmusi, un miera sarunas sāksies pēc dažām dienām. Ar šo Krievijas Padomju valdības soli pietiekami tiek uzsvērts, ka pret jaunizveidotajām valstīm bijušās Krievijas imperijas nomalēs tai nav nekādu agresīvu nolūku. Ieņemot tādu pašu nostāju arī pret Rīgas valdību, Krievijas Padomju valdība uzaicina to sākt sarunas par karadarbības izbeigšanu un notei-

kumu izstrādāšanu, uz kuriem pamatotos miermīlīgas attiecības starp abām pusēm.»¹

Sakarā ar šo priekšlikumu Latvijas, Lietuvas un Somijas valdībām padomju prese publicēja KSFPR Ārlietu tautas komisiāriata specialu paziņojumu. Tajā bija konstatēts, ka ārvalstu interventu un krievu baltgvardu koncentrētais uzbrukums Padomju Krievijai beidzies ar neveiksmi. Kolčaks sakauts, Judeņiča mēģinājumi ieņemt Petrogradu palikuši bez panākumiem. «Visiem koncentrētā uzbrukuma plāna dalībniekiem jābūt skaidrībā par to,» bija teikts paziņojumā, «ka viņu mēģinājumi jau beigušies ar neveiksmi un ka nekas cits kā vienīgi neveiksmes viņus negaida arī nākotnē. Tiem jāsaprot, ka, turpinot savu karadarbības politiku pret Padomju Krieviju, viņi tikai veltīgi lej savu pilsoņu asinis. Padomju valdība tāpēc uzskata šo brīdi par piemērotu, lai aicinātu iepriekš minētās valdības beidzot uzsākt sarunas nolūkā apturēt kara darbību un izstrādāt noteikumus miermīlīgām attiecībām.»²

Uzaicinot mazās Baltijas valstis slēgt mieru, Padomju valdība jau iepriekš izteica pilnīgu gatavību izpildīt to galveno prasību: atzīt Baltijas valstu atdalīšanos no Krievijas, t. i., šo valstu neatkarību. Buržuaziskajām Baltijas valstīm bija sevišķi svarīgi, lai tās atzītu Padomju Krievija — tā valsts, no kuras tās bija atdalījušās. Baltijas valstu neatkarību tai laikā nebija vēl atzinušas de jure pat to «aizgādnes» — Anglija, Francija un ASV. Vienīgi Padomju valdība, konsekventi pieturēdamās pie viņas pasludinātā naciju pašnoteikšanās principa, bija ar mieru nekavējoties un bez jebkādam ierunām atzīt Baltijā izveidojušos jauno valstu neatkarību.

Cik svarīgi bija buržuaziskajai Latvijai, lai tās neatkarību atzītu Padomju Krievija, redzams no politiskā pārskata, ko 1920. g. 18. februārī sniedza Latvijas ārlietu ministrijas politiski diplomatiskā departamenta direktors Sēja. Uzsverot, cik svarīgi būtu Latvijai saņemt atzīšanu no Anglijas, Francijas un ASV valdībām, Sēja rakstīja: «Nav šaubu, ka atzīšanai būtu

¹ Внешняя политика СССР. Сборник документов, I сēj., 305. lpp.

² Turpat, 306. lpp.

liela nozīme; bet Krievijas, kauču lielinieciskās Krievijas, atzīšanai vēl lielāka nozīme.»¹

Pavisam citādu nostāju nekā Padomju Krievija jautājumā par Baltijas valstu neatkarības atzīšanu ieņēma krievu baltgvardi, to starpā Kolčaks, Deņikins un Vrangelis. Cerēdami uz «vienotas un nedalāmas» buržuaziski muižnieciskas Krievijas atjaunošanu, krievu baltgvardi kategoriski atteicās atzīt Baltijas atdalīšanos. Labākā gadījumā, kā liecina Kolčaka 1919. g. 4. jūlijā iesniegtā nota Antantes valstīm, viņi bija ar mieru Baltijas tautām piešķirt autonomiju.² Tālāk par šo solījumu krievu baltgvardi negāja. Kad Judeņičs, angļu imperialistu piespiests, 1919. g. augustā atzina Igaunijas neatkarību, jo citādi Baltijā nebija iespējams izveidot visu pretpadomju spēku vienotu fronti, Kolčaka «vēstnieks» Amerikas Savienotajās Valstīs Bachmetjevs 1919. g. 29. augustā piesūtīja ASV valsts departamentam šādu telegramu: «Igaunijas neatkarību Judeņičs atzinis vienīgi pēc paša iniciatīvas un pats uz savu atbildību.»³ Judeņiča paziņojums, ka viņš atzīst Igaunijas neatkarību, tātad tika oficiāli anulēts. Kas attiecas uz Deņikinu, tad viņš pat atteicās pieņemt Latvijas buržuaziskās valdības delegāciju un paziņoja, ka Latvijas neatkarību viņš nekad neatzīs.⁴ Tādi, kā jau norādīts, bija arī Bermonta uzskati. Mazo Baltijas valstu likvidēšanu viņš uzskatīja par savu svarīgāko un vispirmo uzdevumu. Tieši tādēļ viņš 1919. g. oktobrī sāka uzbrukumu Rīgai.

Ievērojot šādu krievu baltgvardu nostāju, nav brīnums, ka Latvijas buržuazija uzskatīja par labāku, lai tai kaimiņos būtu nevis «vienota un nedalāma» buržuaziski muižnieciska Krievija, bet gan Padomju Krievija. Tāpēc tā nebija ieinteresēta arī piedalīties intervencijā Krievijā. «Labi arī bija,» rakstīja Latvijas buržuaziskais publicists P. Zālīte, «ka sabruka Judeņiča, Deņikina, Kolčaka, Vrangeļa frontes un līdz ar to visi viņu nedalāmās Krievijas atjaunošanas nodomi.»⁵

¹ Архив МИД Латвии, ф. 38-г, оп. 1, д. 7, 117. лара.

² Международная политика новейшего времени в договорах, нотках и декларациях, ч. II, Москва 1926, 250. lpp.

³ Foreign Relations of the U.S., 1919, Russia, 706. lpp.

⁴ «Правда», № 238, 24. X 1919.

⁵ P. Zālīte, Vācu varas pastari Latvijā, 292. lpp.

Raksturojot to sarežģīto stāvokli, kāds mazajām Baltijas valstīm bija radies sakarā ar krievu baltgvaru nostāju jautājumā par šo valstu neatkarības atzīšanu, V. I. Ļeņins norādīja, ka Baltijas valstis «nevar apvienoties cīņai pret boļševikiem, jo viņas baidās, ka viņu pašu uzvaras un vienlaicīgas deņikiniades uzvaras gadījumā atjaunosies Krievijas imperija, kura atkal neļaus dzīvot sīkajām tautām.»¹

Padomju valdības gatavība miera līgumā oficiāli atzīt Latvijas atdalīšanos no Krievijas, Latvijas patstāvību un neatkarību, bija visai svarīgs iemesls, kas mudināja Latvijas buržuaziju Padomju valdības miera piedāvājumu pieņemt.

Noslēdzot mieru ar Padomju Krieviju, Latvijas buržuazija cerēja arī, ka zināmā mērā mazināsies tās atkarība no Antantes. Kamēr Latvijas buržuazijai ārvalstu interventu palīdzība bija vajadzīga, lai nodibinātu savu varu pār latviešu darba tautu, tā ar ārvalstu interventiem labprāt slēdza visādus līgumus, ar vieglu roku iztirgoja savas zemes neatkarību. Taču tagad, kad Padomju valdība piedāvāja Latvijai mieru, Antantes «palīdzība» buržuaziskajai Latvijai nebija vairs tik vajadzīga. Turklāt arvien neciešamāka kļuva Latvijas ekonomiskā un politiskā atkarība no ārvalstu imperialistiem, kuri no karā izpostītās zemes izspieda pēdējās bagātības, pašai Latvijas buržuazijai nekā neatstājot, un prasīja, lai Latvija arī turpmāk piedalītos karā pret Padomju Krieviju. Vienīgi noslēdzot mieru ar Padomju Krieviju, buržuaziskā Latvija varēja cerēt šādu atkarību vājināt.

Bez tam Latvijas buržuazijai miers ar Padomju Krieviju bija vajadzīgs arī tādēļ, lai Latvijas teritoriju atbrīvotu no Bermonta karaspēka. Uz panākumiem sadursmē ar Bermontu Latvijas buržuaziskā valdība varēja cerēt vienīgi tad, ja atbrīvotos tās karaspēks pretpadomju frontē.

Pieņemot Padomju valdības miera piedāvājumu Latvijas buržuaziju mudināja arī citi apstākļi. Svarīgākais no tiem bija ārkārtīgi saspīlētais iekšējais stāvoklis Latvijā. Ārvalstu interventiem bija izdevies Latvijā gāzt padomju varu, visā zemē plosījās asiņainais baltais terors, taču nomākt latviešu pilsētu un lauku proletariāta revolucionāro kustību ārvalstu interventu

¹ V. I. Ļeņins, Raksti, 30. sēj., 274. lpp.

un latviešu buržuazija nespēja. Latviešu proletariats nelegalās Latvijas Komunistiskās partijas vadībā atkāpās ar sīvām kaujām.

Latvijas buržuaziskā karaspēka aizmugurē operēja lielas partizaņu vienības. Piemēram, 1919. g. septembrī netālu no Talsiem partizaņu vienība 200 cilvēku sastāvā Latvijas karaspēkam atņēma 40 vezumus.¹

No buržuaziskās Latvijas ārlietu ministrijas informācijas nodaļas vadītāja Sūlmaņa 1919. g. 11. augusta ziņojuma Meierovicam redzams, ka tādu partizaņu vienību Latvijas karaspēka aizmugurē bija daudz. Sūlmanis rakstīja, ka tās uzbrūk Latvijas karavīriem un ierēdņiem, izposta telefona un dzelzceļa līnijas utt.²

Visai svarīga nozīme bija arī citam iekšējam faktoram — saimniecības pilnīgam sabrukumam. Pēc piecu gadu nepārtrauktas kara darbības Latvija bija izpostīta. Rūpniecības uzņēmumi nedarbojās, zeme netika apstrādāta; bezdarbs, pēc avižu ziņām, sasniedza «drausmīgus apmērus».³ Visur valdīja bads, ne vien pilsētās, bet arī uz laukiem. Turpināt karu šādos apstākļos nebija iespējams. Vienīgi noslēdzot mieru, varēja cerēt, ka ekonomisko stāvokli Latvijā izdosies uzlabot.

Beidzot, latviešu tauta no sirds ilgojās pēc miera. Nelegalā Latvijas Komunistiskā partija izdeva skrejlapas «Mieru vai karu» (20 000 eks.) un «Nost mobilizāciju» (15 000 eks.), aicinādama latviešu tautu cīnīties par miera noslēgšanu.⁴ Latviešu buržuazija labi atcerējās, ka viens no Krievijas Pagaidu valdības krišanas iemesliem bija tās atteikšanās izpildīt tautas gribu un noslēgt mieru. Šo mācību latviešu buržuazija nevarēja neiegaumēt.

Tas viss kopā diktēja buržuaziskajai Latvijai nepieciešamību Padomju valdības miera piedāvājumu pieņemt.

¹ «Правда», № 215, 27. IX 1919.

² Архив 6. МИД Латвии, ф. 38-ж, оп. 2, д. 111, 8. лара.

³ «Jaunākās Ziņas», Nr. 30, 1919. g. 2. jūlijā.

⁴ LKP CK Partijas archivs, f. 35, apr. 39, 9. un 13. lieta.

2. Antantes loma Latvijas un Padomju Krievijas miera sarunu izjaukšanā

Tikko Latvijas buržuaziskā valdība bija saņēmusi Padomju Krievijas miera piedāvājumu, 1919. g. 11. un 12. septembrī Rīgā apspriedi noturēja Latvijas, Lietuvas un Igaunijas pārstāvji. Viņi nolēma, ka miera piedāvājums vispusīgi jāapsver un triju valstu atbildes iepriekš jāsakarpo. Padomju Krievijas miera piedāvājuma apspriešanai nolēma sasaukt Baltijas valstu premjerministru un ārlietu ministru konferenci.

Konference notika Tallinā 1919. g. 14. un 15. septembrī. Piedalījās Somijas, Igaunijas un Latvijas premjerministri un ārlietu ministri, kā arī Lietuvas valdības pārstāvji. Baltijas valstu augstāko pārstāvju piedalīšanās un lielā steiga, kādā šī konference tika sasaukta, liecina, cik lielu nozīmi tās piešķīra Padomju valdības miera piedāvājumam.

Konferencē noskaidrojās, ka Baltijas valstis, it īpaši Igaunija, Latvija un Lietuva, uzskata, ka miers jānoslēdz iespējami drīzāk. Konferenci atklājot, Igaunijas ārlietu ministrs Poska uzsvēra, ka, turpinot karu pret boļševikiem āpus Igaunijas robežām, tiktu pabalstīts Kolčaks, kurš būtu sliktāks nekā boļševiki.¹ Konferencē atzīmēja arī Baltijas valstu grūto iekšējo stāvokli.

No otras puses, konference parādīja, ka mazās Baltijas valstis baidījās rīkoties pretēji savu rietumu saimnieku gribai, kaut gan to prasīja viņu tiešās vitalās intereses. Konferences lēmumi tāpēc bija visai nenoteikti. Galvenajā jautājumā — sākt vai nesākt sarunas ar Padomju valdību — netika pieņemts lēmums. Turklāt konferences dalībnieki paziņoja, ka viņi vispār nedomā vest īstas miera sarunas. Konferences rezolūcijā attiecībā uz šo jautājumu bija teikts, ka «ar Padomju Krieviju nav iespējams noslēgt mieru šā vārda tiešā nozīmē» un ka sarunas «var skārt tikai jautājumu par pastāvīgu kara darbības pārtraukšanu».

Baltijas valstu pārstāvji vienojās sarunas ar Padomju Krieviju, ja tādas tiešām notiks, vest kopīgi. Nosprieda, ka valstis, kas būs ar mieru uzsākt sarunas, pēc 15 dienām sūtīs savus pār-

¹ Архив б. МИД Латвии, ф. 38-а, д. 20, 40. лара.

stāvjus uz jaunu konferenci Tartū, kur izstrādās kopēju projektu līgumam par kara darbības izbeigšanu. Nolēma arī par visu to, ko Baltijas valstis darīs kara darbības izbeigšanai ar Padomju Krieviju, informēt Antantes valstu valdības.¹

Vienā laikā ar premjerministru un ārlietu ministru konferenci Tallinā notika arī Baltijas valstu militaro pārstāvju apspriede. Tās lēmumi bija daudz kareivīgāki. Baltijas valstu militarie pārstāvji ierosināja prasīt, lai padomju karaspēks tiek atvilkts aiz līnijas Petrograda-Dno-Veļikije Luki-Vitebska-Orša un padomju flote Baltijas jūrā internēta kādas neitralas vai sabiedrotas valsts ostās.²

Baltijas valstu Tallinas konferences lēmumi izjauca miera sarunas starp Padomju Krieviju un Igauniju, kuras 1919. g. 17. septembrī sākās Pleskavā. Šajās sarunās gan zināmā mērā noskaidrojās abu valstu nostāja, taču nekādus citus panākumus tās nedeва. 1919. g. 18. septembrī Igaunijas delegācija, rīkodamās saskaņā ar Baltijas valstu konferences lēmumu, ka sarunas jāved kopīgi, ierosināja nogaidīt, kamēr Padomju valdība saņems Latvijas, Lietuvas un Somijas atbildes. Ar to Igaunijas-Padomju Krievijas sarunas tika pārtrauktas.³

Latvija, Lietuva un Somija vilcinājās dot atbildi uz Padomju valdības miera piedāvājumu. 1919. g. 27. septembra telegramā Padomju valdībai Latvijas ārlietu ministrs Meierovics tikai paziņoja, ka Latvijas valdība uz Padomju valdības miera piedāvājumu atbildēs pēc konsultēšanās ar pārējām Baltijas valstīm.⁴

No 1919. g. 29. septembra līdz 1. oktobrim Tartū notika jauna Baltijas valstu konference, kurā apsprieda Padomju valdības miera piedāvājumu. Latviju, Igauniju un Somiju konferencē pārstāvēja to premjerministri (Ulmanis, Strandmanis, Venola) un ārlietu ministri (Meierovics, Poska, Holsti), Lietuvu — premjerministra vietnieks (Leonass). Konference izstrādāja un parakstīja Baltijas valstu «rīcības programmu» jautājumā par kara darbības izbeigšanu.

¹ Архив б. МИД Латвии, ф. 38-д, оп. 1, д. 19, 3. лара.

² Турпат, 6. лара.

³ «Вестник НКВД», Nr. 3, 1920, 4. un 5. lpp.

⁴ Архив б. МИД Латвии, ф. 38-д, оп. 1, д. 19, 9. лара.

Igaunijas, Latvijas un Lietuvas valdības šajā konferencē nepārprotami izteicās par kara darbības izbeigšanu. Vienīgi Somija vēl nebija izšķīrusies sākt miera sarunas. Kā redzams no konferences sēžu protokoliem, Somijas premjerministrs Venola ierosināja miera sarunas pagaidām atlikt.¹ Šāda Somijas nostāja ietekmēja arī konferencē pieņemto «rīcības programā». Igaunija, Latvija un Lietuva piekrita miera sarunas atlikt līdz 1919. g. 25. oktobrim, lai tām varētu pievienoties arī Somija, ja Somijas parlaments tomēr nolemtu Padomju valdības miera piedāvājumu pieņemt.

Konferences apstiprinātajā «rīcības programā» bija teikts:

«1. Igaunija, Latvija un Lietuva paziņos Krievijas Padomju valdībai, ka ne vēlāk kā 1919. g. 25. oktobrī tās būs gatavas sākt iepriekšējās miera sarunas.

2. Somijas valdība nekavējoties iesniegs šo jautājumu Somijas parlamentam galīgai izlemšanai un parlamenta lēmumu paziņos Igaunijas, Latvijas un Lietuvas valdībām līdz 25. oktobrim.

Piezīme: galīgo termiņu, kad sāksies iepriekšējās sarunas par miera noslēgšanu, noteiks pēc Somijas valdības paziņojuma saņemšanas.»

Bez tam «rīcības programā» bija teikts, ka gadījumā, ja līdz iepriekšējo miera sarunu sākšanai starp konferencē pārstāvētajām valstīm tiks noslēgta militara konvencija, neviena no šīm valstīm separatu mieru nenoslēgs.²

Šīs «rīcības programas» punkts rāda, ka mazās Baltijas valstis, pat nolemdamas uzsākt miera sarunas, tomēr nedomāja savas attiecības ar Padomju Krieviju galīgi noregulēt un joprojām centās saliedēt savus spēkus iespējamai turpmākai cīņai pret Padomju republiku.

Miera sarunās ar Padomju valdību Baltijas valstis nolēma izvirzīt šādus galvenos noteikumus:

1) Padomju Krievijai jāatzīst Baltijas valstu patstāvība un neatkarība;

2) starp Baltijas valstu karaspēku un Sarkanu Armiju jāizveido neitrāla josla.

¹ Архив б. МИД Латвии, ф. 38-а, д. 20, 44. лара.

² Архив б. МИД Латвии, ф. 38-д, оп. 1, д. 19, 22. un 23. лара.

Beidzot, konference nolēma, ka Antantes valstis saņems pilnīgu informāciju par iepriekšējo miera sarunu gaitu un ka ekonomiskos sakarus starp Baltijas valstīm un Padomju Krieviju neatjaunos bez Antantes piekrišanas.¹

Konference piesūtīja sabiedrotajiem pat specialu vēstījumu, lūgdama viņus uzņemties kontroli pār miera līguma pildīšanu, ja tas tiks noslēgts.²

1919. g. 4. oktobra telegramā Igaunijas ārlietu ministrs Poska Igaunijas, Latvijas un Lietuvas vārdā paziņoja Padomju valdībai, ka ne vēlāk par 1919. g. 25. oktobri tās būs gatavas iepriekšējām miera sarunām. Miera konferenci tika ierosināts noturēt Tartū.³

Ārlietu tautas komisariats, cenzdamies drīzāk noslēgt mieru un izbeigt asins izliešanu, 1919. g. 8. oktobrī paziņoja Poskam, ka Padomju valdība ir ar mieru sākt sarunas jau 12. oktobrī vai kādā no turpmākajām dienām ar noteikumu, ka to tai paziņos trīs dienas iepriekš.⁴ Taču Padomju valdības priekšlikumam miera sarunu sākšanu pasteidzināt nebija panākumu. Igaunija, Latvija un Lietuva bija apsolījušas Somijai ar sarunu sākšanu nogaidīt līdz 1919. g. 25. oktobrim, lai Somijas parlamentam būtu iespējams šo jautājumu apspriest.

Pēc Tartu konferences jautājumu par mieru ar Padomju Krieviju vispusīgi apsprieda Latvijas Tautas padomē. Debates sākās 1919. g. 6. oktobrī un ilga vairākas dienas, pie kam gandrīz visi runātāji aicināja Padomju valdības miera piedāvājumu pieņemt.

Latvijā tajās dienās norisinājās visai svarīgi notikumi, kas arī prasīja kara darbību ar Padomju Krieviju pārtraukt: 1919. g. 8. oktobrī sākās Bermonta uzbrukums Rīgai. Karot divās frontēs Latvijas armija nespēja. Visi tās spēki bija vajadzīgi cīņā pret Bermontu. Karš Austrumos bija jāizbeidz.

1919. g. 9. oktobrī Latvijas Tautas padome pieņēma rezolūciju, ka «tūliņ jāuzsāk pamiera sarunas, kopīgi ar citām Baltijas valstīm, lai jo drīzāk panāktu mieru ar Padomju Krieviju»⁵.

¹ Архив 6. МИД Латвии, ф. 38-д, оп. 1, д. 19, 22. un 23. lapa.

² M. W. Graham, *New Governments of Eastern Europe*, 674. un 675. lpp.

³ Внешняя политика СССР. Сборник документов, I сēj., 313. lpp.

⁴ Turpat.

⁵ Latvijas Tautas padome, 1. puse, 386. lpp.

Jau 1919. g. 8. oktobrī no Rīgas uz Maskavu izbrauca Latvijas Sarkanā Krusta delegācija. Oficiali tās uzdevums bija nokārtot jautājumu par ķilnieku apmaiņu, taču faktiski brauciena galvenais mērķis bija noskaidrot pamiera noslēgšanas iespējas.

Pēc ierašanās Maskavā Latvijas Sarkanā Krusta delegāciju pieņēma KSFPR Ārlietu tautas komisars Čičerins. Maskavas sarunu gaitā noskaidrojās, ka no Padomju valdības puses pamiera noslēgšanai nav nekādu šķēršļu. Gluži otrādi — Padomju valdība parādīja patiesu vēlēšanos drīzāk noslēgt ne vien pamieru, bet arī mieru. Viens no Latvijas delegācijas locekļiem vēlāk par šīm sarunām rakstīja: «Negaidīti ātra piekrišana mūsu pamatnoteikumiem, no kuriem galvenais: patstāvīgas Latvijas valsts atzīšana viņas etnografiskajās robežās, t. i., ieslēdzot Latgali.»¹

Pilnvaru noslēgt pamieru Latvijas delegācijai tomēr nebija. Tāpēc sarunas palīdzēja tikai noskaidrot abu pušu viedokļus. Tomēr sarunām bija visai svarīga nozīme. Padomju valdībai tās deva iespēju pilnīgāk un plašāk paskaidrot savu politiku attiecībā uz Latviju un pārējām Baltijas valstīm. Padomju valdība apstiprināja, ka tā tiecas iespējami drīzāk noslēgt mieru ar Baltijas valstīm un ir gatava bez ierunām atzīt to neatkarību un patstāvību. Vēl vairāk — KSFPR valdība ar Latvijas padomju valdības piekrišanu paziņoja, ka miera noslēgšanas gadījumā Latvijas buržuaziskajai valdībai nodos Latvijas austrumdaļu — Latgali. Tādējādi Padomju valdība nepārprotami izteica gatavību visus jautājumus Latvijas un Padomju Krievijas attiecībās nokārtot miera ceļā.

Maskavas sarunas nevarēja ievērojamā mērā nepastiprināt miera gribu Latvijā. Taču Latvijas buržuaziskā valdība sarunas ar Padomju valdību nesāka pat 1919. g. 25. oktobrī, jo tai laikā Padomju Krievijai dienvidu frontē bija radies grūts stāvoklis. Deņikina karaspēks, no dienvidiem uzbrukdams Padomju Krievijai, 1919. g. oktobra sākumā bija pienācis pie Tulas un atradās 200 kilometru no Maskavas. 1919. g. oktobra vidū Judeņičs sāka uzbrukumu Petrogradai, un drīz vien viņa karaspēks jau atradās pie pašas pilsētas. Antantes imperialisti izbazunēja pa visu pasauli, ka pēc dažām nedēļām padomju vara Krievijā būs gāzta.

¹ Žurnāls «Jaunā Balss», Nr. 1, 1931. g.

Atbalstot Judeņiču un Deņikinu, Antantes valstis izdarīja spiedienu, lai Baltijas valstu miera sarunas ar Padomju Krieviju izjauktu un šīs valstis piespiestu piedalīties intervencijā.

Ameriķaņu «miera» delegācijas loceklis Parizē pulkvedis Hauzs 1919. g. 20. septembrī paziņoja Latvijas delegācijas locekļiem Parizē, ka ASV valdība izturas noraidoši pret Latvijas valdības miera sarunām ar boļševikiem.¹ Dažas dienas vēlāk, 1919. g. 29. septembrī, līdzīgā garā ar Ulmaņa pārstāvjiem runāja arī cits ameriķaņu delegācijas loceklis Pīrss. Kā redzams no Seska atmiņām, Pīrss pat piedraudēja, ka ASV pārtrauks jebkādas attiecības ar Latviju, ja tā uzdrošināsies noslēgt mieru ar boļševikiem.²

1919. g. oktobra vidū ASV valsts sekretars Lansings paziņoja Lietuvas valdības pārstāvim Vašingtonā Vinikasam, ka atbalstīt krievu baltgvardus «cīņā pret boļševikiem» esot «mazo nekrievu valstu morālais pienākums». Lansings lika saprast, ka no šā atbalsta būs atkarīgs, vai Savienotās Valstis atzīs šo valstu neatkarību.³

Reizē ar ameriķaņu imperialistiem pret miera sarunām iebilda arī Francijas valdība. Latvijas valdības pārstāvis Parizē Seskis pēc 1919. g. 25. septembrī notikušās sarunas ar Francijas ārlietu ministrijas pārstāvi de Selinjī savā dienasgrāmatā rakstīja, ka de Selinjī pret miera sarunām izturas «pilnīgi negatīvi un piedraud»⁴.

Visai enerģiski rikojās arī Anglijas valdība. Anglijas ārlietu ministrs Kerzons 1919. g. 16. septembrī piesūtīja angļu misijai Baltijā šādu telegramu: «Jums nekavējoties jāpaziņo Latvijas valdībai, ka viņa majestates valdība prasa, lai tā nekā neuzsāktu miera noslēgšanai. Viņa majestates valdība pret šādu separatu rīcību izturētos noraidoši, un tic, ka Latvijas valdība arī turpmāk, tāpat kā līdz šim, savu ārpolitiku uzskatīs tikai kā daļu no sabiedroto valdību saskaņota plāna.»⁵ Talentss savā 1919. g.

¹ Архив б. МИД Латвии, ф. 38-а, д. 13, 336. un 337. lapa.

² J. Seskis, cit. grām., 332. un 360. lpp.

³ Архив б. МИД Латвии, ф. 38-г, оп. 1, д. 15, 69. lapa.

⁴ J. Seskis, cit. grām., 358. lpp.

⁵ British Foreign Policy, 1st series, III sēj., 554. lpp.

22. septembra vēstulē šis angļu imperialistu prasības darīja zināmas Latvijas valdībai.¹

Sabiedroto misija Baltijā informēja Igaunijas, Latvijas un Lietuvas valdības, ka gadījumā, ja tās noslēgs mieru ar boļševikiem, Parizes miera konference Baltijas valstu neatkarību neatzīs.²

Bez tam Antantes valstis piedraudēja, ka tās Latvijai vairs nepiegādās kara materialus un pārtiku, bet kara materiāli Latvijas valdībai bija vajadzīgi arī tad, ja tiktu noslēgts miers ar Padomju Krieviju, jo bez tiem tā nevarēja no Latvijas padzīt Bermonta karaspēku. Piemēram, Francijas valdības pārstāvis Bertelo 1919. g. 13. oktobrī izteicies, kā rakstīja Seskis, ka gadījumā, «ja mēs It. i., Latvija. — V. S.] ar lieliniekiem izlīgstot, tad no Antantes lai nekad nekādu palīdzību negaidot»³. Arī Francijas misija Baltijā paziņoja Latvijas valdībai, ka gadījumā, ja ar boļševikiem tiks noslēgts miers, Francija nesniegs vairs Latvijai nekādu palīdzību, tai skaitā arī cīņā pret Bermontu.⁴

Tāpat arī bijušais sabiedroto misijas vadītājs Baltijā ģenerālis Gofs vēlāk atzina, ka Antante izdarījusi spiedienu uz Baltijas valstīm, lai tās atteiktos no miera sarunām un piedalītos karagājienā pret Padomju Krieviju. Atklātā vēstulē, ko Gofs publicēja angļu presē, bija teikts: «Nav šaubu, kaut gan daži valdības locekļi to atsauc, ka sabiedrotie uz Baltijas valstīm izdarījuši ... spiedienu, likdami tām turpināt karu pret boļševikiem.»⁵

V. I. Ļeņins, atmaskojot šos sabiedroto imperialistu centienus iesaistīt Baltijas valstis ārvalstu intervencijā Krievijā, sacīja, ka «visi piespiešanas līdzekļi — finanču, pārtikas, militārie — tika laisti darbā, lai piespiestu Igauniju, Somiju un, bez šaubām, arī Latviju, Lietuvu un Poliju, lai piespiestu visu šo valstu ciklu iet pret mums»⁶.

¹ Архив б. МИД Латвии, ф. 65, д. 23, 30. лapa.

² W. P. Coates and Z. K. Coates, *Armed Intervention in Russia 1918—1922*, London 1935, 185. lpp.

³ J. Seskis, cit. grām., 366. lpp.

⁴ «Правда», № 229, 14. X, 1919.

⁵ W. P. and Z. K. Coates, *Russia, Finland and the Baltic*, London 1940, 27. lpp.

⁶ V. I. Ļeņins, *Raksti*, 30. sēj., 153. lpp.

RIGA, 22 Sept. 1919.

Sir,

I am directed by my Government to refer to the peace overtures addressed to Latvia by the Soviet Government of Russia.

My Government requests that the Latvian Government will take no measures towards the making of peace. They trust that the Latvian Government will now, as in the past, pursue their foreign policy as part of a plan agreed upon with the Allies, and they would deplore any separate action being taken by your Government in this matter. My Government, however, will be happy to receive any suggestions which the Latvian Government may be ready to make upon the present situation, and will be glad, on their part, to render to the Latvian Government such advice as they may feel themselves able to offer.

I am, Sir,

Your obedient servant,

J. G. Tallents

Lt-Colonel,
BRITISH COMMISSIONER FOR THE BALTIC PROVINCES.

The Minister for Foreign Affairs,
Government of Latvia,
Riga.

Talentsa 1919. g. 22. septembra vēstule Meierovicam

Kamēr ASV, Anglija un Francija ieņēma šādu nostāju, Latvijas valdība nekādas miera sarunas ar Padomju Krieviju uzsākt neuzdrošinājās. Visai raksturīgi, ko par Latvijas valdības nostāju pret tūlītēju miera slēgšanu saka buržuaziskais

latviešu publicists Unams: «Valdības ārpolitiku šādā virzienā, bez šaubām, centās ietekmēt arī sabiedrotie, kuri šai momentā loloja lielas cerības ar krievu balto ģeneraļu palīdzību gāzt komunistu valdību. Šai laikā pamiers jauno valstu frontēs varēja visus aprēķinus izjaukt, un tādēļ viņi strādāja pret Maskavas pamiera pieņemšanu. Tobrīd mēs bijām no viņiem atkarīgi — kara materialus mēs saņēmām no tiem.»¹

Pret vareno rietumvalstu gribu buržuaziskā Latvija neko nevarēja darīt. V. I. Ļeņins konstatēja, ka «ne no mazo valstu gribas, pat ja viņas gribētu mieru, ne no viņu gribas ir atkarīga miera noslēgšana ar mums»².

Antantes valstu imperialistu spiediens uz Baltijas valstīm nevarēja palikt bez rezultātiem.

Saskaņā ar Tartu konferencē 1919. g. 1. oktobrī izstrādāto «rīcības programmu» Somijas valdība bija apņēmusies līdz 1919. g. 25. oktobrim paziņot pārējām Baltijas valstīm Somijas galīgo lēmumu jautājumā par miera noslēgšanu ar Padomju Krieviju. Somijas atbilde bija noraidoša. Somijas valdība paziņoja, ka miera sarunās ar Padomju Krieviju tā nepiedalīsies.³

Pretēji agrākajam solījumam miera sarunas ar Padomju valdību 1919. g. 25. oktobrī neuzsāka arī Igaunija, Latvija un Lietuva. Igaunijas ārlietu ministra vietas izpildītājs Pīps 1919. g. 25. oktobrī paziņoja Ārlietu tautas komisaram Čičerinam, ka Lietuvas valdība izsaka gatavību vest sarunas tikai par pamiera noslēgšanu un ka Latvijas valdība visus spēkus veltī cīņai pret Bermontu un tāpēc piedalīties sarunās nevar. Ievērojot to, rakstīja Pīps, miera konference nevarēs notikt.⁴

Tā kā mazo Baltijas valstu atteikšanās no miera sarunām ar Padomju Krieviju neapšaubāmi bija izskaidrojama vienīgi ar Antantes valstu imperialistu spiedienu, Padomju valdība nolēma griezties ar aicinājumu pie Anglijas un Francijas strādniekiem un zemniekiem. Padomju valdības aicinājumā, ko publicēja 1919. g. 1. novembrī, bija teikts, ka «Antante, nespēdama savu tautu pretošanās dēļ sūtīt pret Padomju Krieviju savu karaspēku,

¹ *Z. Unams*, 18. novembris un 15. maijs, Rīgā 1936., 31. un 32. lpp.

² *V. I. Ļeņins*, Raksti, 30. sēj., 414. lpp.

³ «Правда», № 238, 24. X 1919.

⁴ Внешняя политика СССР. Сборник документов, I сēj., 313. un 314. lpp.

nolēmusi Krievijas revolūciju nožņaugt ar «mazo» tautību — Igaunijas, Latvijas, Somijas, Polijas palīdzību...». Padomju Krievija, tālāk bija norādīts, vairākkārt piedāvājusi Baltijas valstīm izbeigt šo brāļu karu, taču Antante piespiedusi Baltijas valstis no miera sarunām ar Padomju Krieviju atteikties. Padomju valdība aicināja Antantes valstu strādniekus un zemniekus rīkoties, lai karu izbeigtu.¹

Imperialistisko valstu darbaļaudis Padomju Krievijai sniedza jūtamu atbalstu. Anglijā rosīgi sāka darboties komitejas «Rokas nost no Padomju Krievijas!». Izbeigt iejaukšanos Krievijas lietās bija svarīgākā prasība, ko angļu strādnieki izvirzīja visās konferencēs, demonstrācijās un streikos. Strādnieku solidaritātes kustība ar Padomju Krieviju Anglijā sasniedza milzīgus apmērus.

Neatpalika arī Francijas strādnieki, kas arvien biežāk atklāti apliecināja savas simpatijas Padomju republikai. Sakarā ar Francijas arodbiedrību lēmumu — nosūtīšanai uz Krieviju paredzētos kara materiālus neiekraut — sūtīt no Francijas ieročus ārvalstu interventu un krievu baltgvardu karaspēkam kļuva tikpat kā neiespējams.

Izbeigt intervenciju enerģiski prasīja arī amerikāņu strādnieki. Amerikas Savienotajām Valstīm vēlās pāri plašs streiku vilnis. 1919. gadā Savienotajās Valstīs streikoja vairāk nekā 4 miljoni strādnieku.² Streikotāji prasīja pieņemt Padomju valdības miera piedāvājumu un kvēli apliecināja savu draudzību Padomju Krievijai.

Šāda imperialistisko valstu strādnieku nostāja stipri palīdzēja Padomju Krievijai.

Antantes valstu imperialistiem gan izdevās mazo Baltijas valstu miera sarunas ar Padomju Krieviju izjaukt. Taču no jauna sūtīt šīs valstis cīņā pret Padomju Krieviju tie nespēja. Padomju valdības miera politikai bija panākumi. Mazās Baltijas valstis Antantes otrajā karagājienā aktīvi nepiedalījās.

V. I. Ļeņins, raksturojot mazo Baltijas valstu politiku šajā laika posmā, norādīja, ka «viņi nogaidīja, novilcināja, rakstīja

¹ Внешняя политика СССР. Сборник документов, I сēj., 321. un 322. lpp.

² Sk. А. Е. Кунина, cit. grām., 2. izd. 73. lpp.

notas, sūtīja delegācijas, rīkoja komisijas, sēdēja konferencēs un nosēdēja tik ilgi, kamēr Judeņičs, Kolčaks un Deņikins izrādījās sakauti un Antante izrādījās sakauta arī otrā kampaņā»¹.

3. Mēģinājumi izveidot Baltijas valstu pretpadomju savienību. Pamiera noslēgšana starp Latviju un Padomju Krieviju

1919. g. oktobra otrajā pusē Sarkanā Armija izšķirošajās kaujās pie Orlas un Voronežas sakāva Deņikinu. 1919. g. oktobra vidū sākās padomju karaspēka izšķirošais uzbrukums Kolčakam, un 14. novembrī tika ieņemta Kolčaka rezidence Omska. 1919. g. novembra sākumā pie Petrogradas Sarkanā Armija sagrāva Judeņiču.

Ar to no jauna kļuva aktuāls jautājums par miera sarunām starp Krieviju un Baltijas valstīm. 1919. g. 10. novembrī Tartū Igaunijas, Latvijas un Lietuvas pārstāvji sanāca uz jaunu konferenci. Informācijas nolūkā bija klāt arī Polijas un Somijas pārstāvji. Konferences uzdevums, kā redzams no nobeiguma protokola, bija «noskaidrot un saskaņot Igaunijas, Latvijas un Lietuvas rīcību kara stāvokļa izbeigšanai» ar Padomju Krieviju.²

Konferencē noskaidrojās, ka Igaunijas buržuaziskā valdība, ievērojot Igaunijas ārkārtīgi grūto iekšējo stāvokli, miera sarunas gribēja uzsākt nekavējoties. Savu gatavību sākt sarunas izteica arī Lietuva. Sarežģītāka bija buržuaziskās Latvijas nostāja: no vienas puses, miers tai bija ļoti vajadzīgs, taču, no otras puses, visai vajadzīgi tai bija arī Antantes valstu kara materiāli, lai gūtu uzvaru pār Bermontu. Kā jau norādīts, sabiedrotie bija piedraudējuši, ka viņi vairs nepiegādās Latvijai kara materiālus, ja tiks uzsāktas miera sarunas. Tāpēc Latvijas buržuaziskā valdība joprojām pieturējās pie nogaidošas taktikas; Padomju valdības miera piedāvājumu tā nenoraidīja, bet arī neizteica gatavību miera sarunas sākt tūlīt. Šī Ulmaņa valdības nenoteiktā un divkosīgā nostāja izpaudās, starp citu, arī instruk-

¹ V. I. Ļeņins, Raksti, 30. sēj., 354. lpp.

² Архив б. МИД Латвии, ф. 65, д. 23, 51. лара.

cijā, ko Latvijas valdība deva savai delegācijai Tartu konferencē. Instrukcijā bija teikts:

«3. Jautājums, vai stāties pie pamiera sarunām ar Krievijas Padomju valdību vai ne, delegācijai ir jāizšķir pēc sarunām ar 3 pārējo Baltijas valstu delegācijām un atkarībā no tā, kādu stāvokli minētās valstis ieņem šinī jautājumā. Delegācija nevar uzsākt pamiera sarunas, ja neviena cita no Baltijas valstīm to nedara.

4. Izspriežot jautājumu par pamiera sarunām, delegācijai ir jālūko izzināt Antantes valstu uzskatus un jāapsver, kādu iespaidu šīs sarunas varētu darīt uz Antantes valstu izturēšanos pret Latviju. Un no *Antantes valstu paredzamās izturēšanās ir jāstāda atkarībā Latvijas piedalīšanās pamiera sarunās*. Delegācija nevar uzsākt pamiera sarunas, ja viņa nāk pie slēdziena, ka to sekas varētu būt, ka Antantes valstis atņem Latvijai palīdzību ar kara materiāliem vai diplomātiskā ceļā.»¹

No šās instrukcijas redzams, ka pati valdība vēl nebija galīgi izlēmusi, sākt vai nesākt miera sarunas. Bez tam instrukcijā ir runa tikai par pamieru, turpretim Padomju valdība piedāvāja noslēgt mieru. Beidzot, instrukcijā bija tādas ierunas (attiecībā uz Antantes valstīm), kas sarunas faktiski padarīja neiespējamās.

Latvijas delegācija, rīkodamās saskaņā ar šo instrukciju, drīz vien atzina, ka sākt sarunas par pamiera noslēgšanu Latvijai pagaidām vēl nevar. Latvijas delegācijas vadītājs A. Bergs, 1919. g. 13. novembrī pa Juza aparātu sarunājoties ar Meierovicu, tam paziņoja: «Igauņi nodomājuši Judeņiču pie atkāpšanās savā teritorijā neieļaut. Tas acīm redzot var sacelt asu konfliktu ar Antanti, un, ja tanī pašā laikā mēs kopā ar igauņiem līgstam ar lieliniekiem, tad arī mēs ar to tiekam ierauti šinī konfliktā; tas nozīmētu ļoti riskantu starptautisku avanturu, uz kuru nekādā ziņā nedomājam ielaisties.»²

Negribēdama rīkoties pretēji Antantes gribai, Latvijas delegācija Tartu konferencē tātad bija par miera sarunu atlikšanu. Neoficiālas sarunas starp Padomju Krievijas un Latvijas

¹ Архив б. МИД Латвии, ф. 65, д. 23, 37. лapa.

² Архив б. МИД Латвии, ф. 65, д. 27, 97. лapa.

valdībām tomēr notika. 1919. g. 17. novembrī Tartū ieradās padomju delegācija Ļitvinova vadībā. Ļitvinovs no jauna apstiprināja Latvijas valdības pārstāvjiem, ka Padomju valdība ir gatava atzīt Latvijas neatkarību un, noslēdzot mieru, Latgali atdos Latvijai.¹

Tātad Latvijas galvenos miera priekšnoteikumus Padomju valdības pārstāvji no jauna atzina par pilnīgi pieņemamiem. Latvijas valdībai faktiski nebija nekāda iemesla turpināt karu. Tomēr Ļitvinova sarunas ar Latvijas pārstāvjiem 1919. g. 19. novembrī beidzās tikai ar to, ka abas puses noslēdza līgumu par ķīlnieku un civilo gūstekņu apmaiņu. Analogiskus līgumus Ļitvinovs 1919. g. 19. novembrī parakstīja arī ar Igauniju un Lietuvu.

Galveno šķērslī miera sarunu sākšanai starp Padomju Krieviju un Baltijas valstīm no jauna radija ASV, Anglija un Francija, Tartu konferences laikā krasi pastiprinādamas savu spiedienu uz Igaunijas, Latvijas un Lietuvas valdībām. 1919. g. 17. novembrī, kad Tartū ieradās Ļitvinovs, tur atbrauca arī angļu misijas Baltijā vadītājs apakšpulkvedis Talentss. Par viņa brauciena mērķiem var spriest pēc Berga un Meierovica 1919. g. 19. novembra sarunas pieraksta. Bergs ziņoja Meierovicam, ka Talentss vēlas, «lai miera sarunas netiktu sāktas... Šodien, atsaukdamiem uz Lansingu un uz Lansinga vēstuli kādam Amerikas senatoram, viņš diezgan atklāti lūkoja darīt iespaidu, lai mēs neslēgtu mieru.»²

Amerikāņi rīkojās arī paši. 1919. g. 17. novembrī amerikāņu misijas vadītājam Baltijā Geidam — Grīna pēctecim šajā amatā — bija saruna ar Latvijas ārlietu ministru Meierovicu. Kā Geids tajā pašā dienā telegrafēja Lansingam, Meierovics viņam bija apsolijs, ka «Latvija līgumu ar bolševikiem nenošlēgs, ja tas runātu pretī sabiedroto centieniem». Geida telegramā tālāk teikts, ka Meierovics viņu lūdzis šajā jautājumā noskaidrot ASV oficiālo nostāju.³

Lansings 1919. g. 21. novembra telegramā Geidam norādīja nekādu oficiālu atbildi Meierovicam nedot. «Tomēr,» rakstīja Lansings, «neoficiālā un personīgā sarunā ar Latvijas ārlietu

¹ Архив б. МИД Латвии, ф. 65, д. 27, 74. лара.

² Turpat, 63. un 64. лара.

³ Foreign Relations of the U.S., 1919, Russia, 741. lpp.

ministru jūs varat viņam nepārprotami paskaidrot, ka mūsu valdība nevar ieņemt citādu nostāju kā vien izteikties pret jebkuriem mēģinājumiem panākt kompromisu ar boļševikiem.»¹

Kopā ar angļiem un amerikāņiem rīkojās arī Francijas valdība. Latvijas valdības pārstāvis Parīzē Grosvalds 1919. g. 21. novembrī ziņoja uz Rīgu, ka Francijas valdības pārstāvis Kamerers 1919. g. 17. novembrī «brīdināja» no miera noslēgšanas ar boļševikiem.²

Paklausot ASV, Anglijai un Francijai, Latvijas buržuaziskā valdība no miera sarunām ar Padomju valdību joprojām atteicās, kaut gan, kā bija ziņojis Bergs, Padomju Krievija bija gatava pieņemt visus galvenos Latvijas valdības noteikumus.

1919. g. 5. decembrī Tartū sākās Padomju Krievijas un Igaunijas miera sarunas. Padomju miera delegācijas vadītājs Krasins konferences atklāšanā teica runu, kurā no jauna uzsvēra Padomju valdības patieso vēlēšanos noslēgt mieru ar visām Baltijas valstīm. «Krievijas strādnieku un zemnieku valdība,» paziņoja padomju miera delegācijas vadītājs, «dibinādama savu politiku nevis uz karu, bet uz mieru, noteikti tiecas pēc miera ar jūsu valsti un ar visām pārējām nomaļu valstīm. Karš starp Padomju Krieviju no vienas un Igauniju, Latviju un Lietuvu no otras puses runā pretī visu šo zemju darbaļaužu interesēm. Kara vietā, pēc Padomju valdības domām, jānodibina ekonomiskas un komercialas saites, kas svarīgas un vēlamas neaptverami plašajai Padomju Krievijai, bet vēl nepieciešamākas nomaļu valstīm...»³

Antantes valstu ietekmēta, Latvijas buržuaziskā valdība miera sarunas ar Padomju Krieviju kopā ar Igauniju nesāka. Tartu miera konferencē Latvijas pārstāvis bija klāt tikai informācijas nolūkā.

Antantes valstu, sevišķi Francijas un ASV valdībām nepietika ar to, ka tās bija izjaukušas Latvijas miera sarunas ar Padomju valdību. Tās arvien vēl tiecās Latviju un pārējās Baltijas valstis iesaistīt intervencijā. To liecina arī debates, kas, apspriežot jautājumu par Baltijas valstu piedalīšanos intervencijā, notika sabiedroto Augstākajā padomē. Padomes 1919. g.

¹ Foreign Relations of the U.S., 1919, Russia, 742. un 743. lpp.

² Архив б. МИД Латвии, ф. 38-г, оп. 1, д. 15, 12. лара.

³ Внешняя политика СССР, Сборник документов, I сѣж., 327. лpp.

1. decembra sēdē Fošs ierosināja no jauna sūtīt uz Baltiju ģenerāli Niselu, uzdotot viņam tur izveidot visu pretpadomju spēku vienotu fronti Antantes jaunajam karagājienam.¹

Lai gan oficiāli Foša priekšlikumu nepieņēma kā sabiedroto Augstākās padomes lēmumu, tomēr 1919. g. 18. decembrī ģenerālis Nisels ieradās Rīgā, kur veda sarunas ar Baltijas valstu pārstāvjiem un Judeņiču. 1919. g. 19. decembrī Nisels runāja banketā, ko sarīkoja viņam par godu. Viņš uzsvēra, ka jāizveido Baltijas valstu pretpadomju savienība, un izteica pārliecību, ka šī savienība tiks noslēgta.²

Jautājumu par Baltijas valstu pretpadomju savienību no jauna ierosināja sabiedroto Augstākajā padomē 1919. g. 12. decembrī. Šajā padomes sēdē Klemanso aicināja «visapkārt Krievijai uzcelt dzeloņstieplu žogu». «Visi laikam ir vienis prātis,» sacīja Klemanso, «ka mieru Eiropā nevarēs atjaunot, kamēr Krievija paliks tagadējā stāvoklī...»³ Jautājumu par Baltijas valstu savienību apsprieda arī 1919. g. 18. un 29. decembra sēdēs. Pēdējā sēdē Fošs sniedza plašu ziņojumu. «Ja Padome,» savā ziņojumā sacīja Fošs, «vēlas nelokāmi ieturēt agrāk formulēto politisko kursu, proti, Baltijas provincēs izveidot barjeru pret boļševikiem, tad acīm redzot pienācis laiks rīkoties. Šās politikas interesēs vēlams radīt apvienību, kurā piedalītos lietuvieši, latvieši, kā arī igauņi...» Sajā nolūkā Fošs ierosināja no jauna sūtīt uz Baltiju ģenerāli Niselu, kas tikai pirms dažām dienām bija atstājis Rīgu.⁴

Kā redzams no Kerzona 1920. g. 1. janvāra telegramas Anglijas vēstniekam Helsingforsā, Anglijas un Francijas valdības bija nolēmušas šādai savienībai sniegt militāru palīdzību. Telegramā bija teikts, ka Anglija un Francija sniegs Baltijas valstīm tādu palīdzību, kādu tās katrā konkrētā gadījumā uzskatīs par vajadzīgu.⁵

Izveidot Baltijas valstu savienību enerģiski gatavojās arī pašas šo valstu valdības.

¹ Foreign Relations of the U.S., P.P.C., 1919, IX sēj., 389. lpp.

² «Valdības Vēstnesis», Nr. 91, 1919. g. 20. decembrī.

³ Foreign Relations of the U.S., P.P.C., 1919, IX sēj., 848. lpp.

⁴ Turpat, 695. un 696. lpp.

⁵ British Foreign Policy, 1st series, III sēj., 746. lpp.

No 1919. g. 10. līdz 12. decembrim Kauņā notika konference, kas bija sasaukta militaras savienības noslēgšanai starp Latviju un Lietuvu. Latvijas delegācijas priekšsēdētājs Zāmuels, paskaidrojot Latvijas valdības nostāju, konferencē paziņoja: «Mēs uzskatām, ka agri vai vēlu visas Baltijas valstis apvienosies vienā militārā vienībā... Vispirms apvienosimies mēs: Lietuva, Latvija un Igaunija, un pēc tam vienosimies ar Poliju.»¹ Noslēgt militaru savienību starp Latviju un Lietuvu šajā konferencē tomēr neizdevās.

Latvijas valdība uzskatīja, ka bez tām valstīm, ko savā runā bija minējis Zāmuels, vēlams Baltijas valstu savienībai piesaistīt arī Somiju. Savā 1919. g. 10. decembra vēstulē Latvijas sūtnim Somijā ārlietu ministrs Meierovics rakstīja, ka «jāpāinteresējas, vai Somijas valdība nebūtu ar mieru slēgt politisku un militaru konvenciju ar Igauniju, kādu mēs pašlaik cenšamies noslēgt ar Lietuvu; tālākais solis būtu kopīgas konvencijas noslēgšana starp visām 4 valstīm»².

Kā pirmo soli ceļā uz Baltijas valstu savienības izveidošanu Antantes valstis plānoja organizēt Igaunijas, Latvijas un Lietuvas karaspēka pavēlnieku periodiskas apspriedes. 1919. g. 19. decembrī angļu ģenerālis Berts piesūtīja Lietuvas armijas pavēlniekam šādu telegramu: «Es lieku priekšā noorganizēt Igaunijas, Latvijas un Lietuvas virspavēlnieku periodiskas satikšanās ar nolūku apspriest militari politiskus jautājumus par robežām, apbruņojumu un apgādi, kā arī par sadarbību cīņā pret boļševismu, un reizē, lai radītu ciešāku minēto valstu apvienošanas savstarpējai palīdzībai un labākai sadarbībai.» Bez tam Berts šajā telegramā paziņoja, ka Igaunijas armijas pavēlnieks ģenerālis Laidoners un Latvijas armijas pavēlnieks pulkvedis Balodis jau izteikuši gatavību šādās apspriedēs piedalīties.³

Tika arī nolemts 1920. g. janvarī Helsingforsā sasaukt Baltijas valstu konferenci, lai mēģinātu tur starp šīm valstīm noslēgt militaru līgumu.

Pēc interventu un krievu kōntrevolūcijas galveno spēku sagraves Antantes valstu politika «Krievijas jautājumā» tomēr

¹ Архив 6. МИД Латвии, ф. 38-в, оп. 1, д. 11, 158. лара.

² Архив 6. МИД Латвии, ф. 38-в, оп. 1, д. 57, 70. лара.

³ «Cīņa», Nr. 168, 1951. g. 19. jūlijā.

nevarēja turpināties līdzšinējā garā. Pirmā savu nostāju mainīja Anglijas valdība.

Par pārmaiņām Anglijas politikā liecināja Loida Džordža runas 1919. g. 8. novembrī Londonas ģildē un 1919. g. 13. novembrī apakšnamā. Loids Džordžs bija spiests atzīt, ka Antantes valstu centieni ar bruņotu spēku Krievijā apspiest padomju varu ir beigušies ar neveiksmi. «Skaidrs,» sacīja Loids Džordžs 1919. g. 8. novembrī, «ka šo intervenciju, kas izmaksā tik dārgi, mēs turpināt nevaram... Krievija atgādina plūstošas smiltis... Krievija ir tāda zeme, kur intervencija ir bīstama lieta.»¹

Šie atzinumi, protams, nenozīmēja, ka Loids Džordžs būtu atteicies no turpmākiem mēģinājumiem padomju varu Krievijā gāzt. Šim nolūkam viņš centās tikai rast jaunus līdzekļus, kas tā laika konkrētajiem apstākļiem būtu vairāk piemēroti. Tas viss, protams, nenozīmēja arī, ka izdevīgā brīdī Anglijas valdība nevarētu no jauna mēģināt padomju varu Krievijā apspiest ar bruņotu spēku.

Par jaunu, vispiemērotāko līdzekli cīņā pret padomju varu Krievijā Loids Džordžs šādos apstākļos atzina ekonomisko intervenciju. Viņš ierosināja nodibināt tirdzniecības sakarus «ar krievu tautu» — caur kooperatīviem, apejot Padomju valdību. Loids Džordžs cerēja, ka šie tirdzniecības sakari atdzīvinās un nostiprinās kapitalistisko elementu paliekas Krievijā. Gala iznākumā šim procesam, pēc Loida Džordža aprēķiniem, vajadzēja novest pie boļševisma novājināšanas un iznīcināšanas.

Šādus uzskatus Loids Džordžs izteica sarunās ar Polijas ārlietu ministru Pateku un amerikāņu vēstnieku Anglijā Devisu. Patekam viņš 1920. g. 26. janvarī paziņoja, ka tirdzniecības sakaru atjaunošanu ar Krieviju caur kooperatīvām organizācijām viņš uzskata par labāko līdzekli, lai «boļševismu Krievijā vājinātu»². Sarunā ar Devisu 1920. g. 6. februārī Loids Džordžs izteica pārliecību, ka tirdzniecības sakari ar krievu tautu palīdzēs Krievijā atjaunot «stabilu režimu»³, ar ko bija domāta buržuaziskā iekārta.

¹ W. P. and Z. K. Coates, *A History of Anglo-Soviet Relations*, 2, 1pp.

² *British Foreign Policy*, 1st series, III sēj., 805. lpp.

³ *Foreign Relations of the U.S.*, 1920, III sēj., 702. lpp.

Publiski šos uzskatus Loids Džordžs izteica savā runā apakšnamā 1920. g. 10. februārī. «Mums nav izdevies,» atzina viņš «Krieviju atjaunot ar spēka palīdzību. Esmu pārliecināts, ka mēs šo uzdevumu veiksīm un Krieviju glābsim ar tirdzniecības palīdzību.»¹

Tirdzniecībai ar Krieviju, pēc Loida Džordža domām, vajadzēja arī uzlabot ārkārtīgi smago ekonomisko stāvokli Eiropā. «Krievijas pārtikas un izejvielu krājumiem,» minētajā sarunā ar Pateku sacīja Loids Džordžs, «ir liela nozīme Eiropas apgādē...»²

Beidzot, Loids Džordžs cerēja, ka, pārtraucot vismaz uz laiku militaro intervenciju Krievijā, būs iespējams nostiprināt un legalizēt to Krievijas malieņu atdalīšanos, kur interventi un vietējā kontrrevolūcija tai laikā bija apspieduši padomju varu. Šos plānus Loids Džordžs izklāstīja kādā sarunā ar amerikaņu vēstnieku Londonā Devisu. Deviss 1919. g. 3. decembrī telegrafēja Lansingam, ka Loids Džordžs šajā sarunā teicis, ka viņam «nav nekādu iebildumu pret sarunām ar boļševiku valdību» un ka viņš ir par «Krievijas sadalīšanu vairākās neatkarīgās valstīs»³. So pašu domu Loids Džordžs izteica savā runā 1919. g. 13. novembrī apakšnamā. Tiesa, savu nodomu sadalīt Krieviju viņš atklāti pateikt apakšnamā nevarēja un tāpēc, runājot par savu politiku «Krievijas jautājumā», citēja lorda Bikonsfilda vārdus, ka Anglijai esot jācīnās pret «lielo gigantisko, kolosalo, augošo Krieviju». Parlamenta locekļi saprata bez sevišķām grūtībām, ka Loids Džordžs, sekojot Bikonsfilda novēlējumiem, nodomājis piekopt Krievijas novājināšanas un saskaldīšanas politiku.

Loida Džordža jaunais kurss «Krievijas jautājumā» stipri ietekmēja mazo Baltijas valstu turpmākās attiecības ar Padomju Krieviju.

Baltijas valstis no Krievijas bija atdalījušās, un tām bija ļoti svarīgi, lai Padomju valdība šo atdalīšanos atzītu. Padomju valdība savukārt jau 1919. g. augustā un septembrī savos miera piedāvājumos Baltijas valstu valdībām bija izteikusi gatavību, noslēdzot mieru, to neatkarību, t. i., atdalīšanos no Krievijas

¹ «Times», 11. II 1920.

² British Foreign Policy, 1st series, III sēj., 805. lpp.

³ Foreign Relations of the U.S., 1920, III sēj., 484. lpp.

atzīt. Kamēr angļu imperialisti cerēja padomju varu Krievijā gāzt ar bruņotu varu, viņi šo Padomju valdības paziņojumu ignorēja. Taču tagad, kad šie plāni bija cietuši neveiksmi, angļu imperialisti nolēma izmantot Padomju valdības gatavību atzīt mazo Baltijas valstu neatkarību. Lai oficiāli nostiprinātu Baltijas valstu atdalīšanos no Krievijas, Anglijas valdība uzskatīja par pieļaujamu, ka tās pat noslēdz mieru ar Padomju valdību.

Loids Džordžs arī cerēja, ka pēc miera noslēgšanas ar Padomju Krieviju mazās Baltijas valstis kļūs par ērtu tiltu tirdzniecības sakariem starp Rietumeiropu un «krievu tautu».

Baltijas valstu valdības bija informētas par šīm pārmaiņām Anglijas valdošo aprindu nostājā. Bijušais sabiedroto misijas vadītājs Baltijā ģenerālis Gofs 1919. g. 10. decembra vēstulē Igaunijas valdības pārstāvim Parizē Pustam rakstīja, ka, neraugoties uz krievu baltgvardu un dažu sabiedroto valstu draudiem, Baltijas valstīm nevajadzētu atteikties noslēgt mieru ar Padomju Krieviju.¹

Tā kā Baltija ietilpa angļu ietekmes sfērā, Anglijas valdības politikas maiņa jautājumā par miera noslēgšanu ar Padomju Krieviju nevarēja neietekmēt Baltijas valstis.²

Latvijas valdības nostāju ietekmēja arī tas, ka Bermonta karaspēku 1919. g. decembrī izdevās sagraut un padzīt no Latvijas. Sabiedroto draudi pārtraukt kara materiālu piegādi Latvijai, ja tā noslēgs mieru ar Padomju Krieviju, tagad bija zaudējuši savu nozīmi. Bez tam Latvijas valdības nostāju ietekmēja arī 1919. g. 31. decembrī parakstītais pamiers starp Padomju Krieviju un Igauniju. Latvijas valdība arvien vairāk sāka atzīt, ka arī tai jānoslēdz pamiers.

1920. g. 2. janvarī frontes līniju pārgāja Latvijas Sarkanā Krusta delegācija, kas devās uz Maskavu vest sarunas. Oficiāli delegācijas uzdevums bija «nokārtot ķīlnieku apmaiņas un bēgļu

¹ Архив б. МИД Латвии, ф. 38-г, оп. 1, д. 15, 61. лapa.

² Kas attiecas uz franču imperialistiem, tad jautājumā par miera noslēgšanu starp Baltijas valstīm un Padomju Krieviju viņu nostāja arī pēc Antantes otrā karagājiena neveiksmes palika negrozīta. Latvijas pilnvarotais lietvedis Parizē Grosvalds 1919. g. 13. decembrī ziņoja uz Rīgu, ka «franču pozīcija šai jautājumā nav mainījusies: tā ne par kādu mieru negrib dzirdēt» (Архив б. МИД Латвии, ф. 38-г, оп. 1, д. 15, 29. лapa.).

atgriešanās lietas», taču īstenībā, kā liecina Latvijas ārlietu ministrijas politiski diplomātiskā departamenta direktora Sējas 1920. g. 18. februara informatīvā vēstule Latvijas valdības pārstāvjiem ārzemēs, delegācijas galvenais uzdevums bija parakstīt vienošanos par kara darbības izbeigšanu un noskaidrot, ar kādiem noteikumiem Padomju valdība piedāvā noslēgt mieru.¹

Lai gan Latvijas valdība nosūtīja uz Maskavu delegāciju, tā tomēr arvien vēl ieņēma zināmā mērā divkosīgu nostāju. Ilgu laiku turpināt karu tā nespēja un tāpēc tiecās kara darbību izbeigt. Uzsākt sarunas atviegoja pārmaiņas Anglijas valdības nostājā. Taču, no otras puses, amerikāņu un franču imperialisti neatlaidīgi prasīja, lai Latvija karu pret Padomju Krieviju turpinātu. Tieši tāpēc uz Maskavu tika sūtīta nevis oficiāla valdības delegācija, bet gan tikai Latvijas Sarkanā Krusta delegācija, pie kam Latvijas valdība slēpa, ka delegācijas uzdevums ir noslēgt pamieru.

Bez tam, nosūtījusi savu delegāciju uz Maskavu, Latvijas valdība sāka Latgalē lielu uzbrukumu, kurā kopā ar Latvijas karaspēku piedalījās Polijas karaspēks. Līgumā, ko šajā jautājumā noslēdza Latvijas un Polijas armijas pavēlniecības, bija teikts:

«1) Poļu un latviešu karaspēks 3. janvarī sāks kopēju uzbrukumu bolševistiskajā frontē . . .

3) Minētajai operācijai Latvijas virspavēlniecība nozīmē karaspēka grupu 10 000 durkļu un Polijas virspavēlniecība — 30 000 durkļu sastāvā.

4) Abām grupām tiek nodibināta kopēja pavēlniecība, ko pēc savstarpējas vienošanās uzņemas ģenerālis Ridz-Smigļis . . .

9) Polijas karaspēks paliks Daugavas labajā krastā tikmēr, kamēr Latvijas virspavēlniecība neatzīs par iespējamu visu fronti Daugavas labajā krastā ieņemt ar Latvijas karaspēku . . .»²

Tai laikā Latgalē atradās vairs tikai nedaudz latviešu sarkano strēlnieku. Jau 1919. g. septembra beigās lielāko daļu latviešu strēlnieku pulku pārsvieda uz Dienvidu fronti cīņai pret Deņikinu; viņi piedalījās kaujās pie Orlas, Charkovas rajonā un citās

¹ Архив б. МИД Латвии, ф. 38-г, оп. 1, д. 7, 116. лара.

² Архив б. МИД Латвии, ф. 38-б, д. 32, 5. лара.

vietās. Tāpēc poļu un baltlatviešu karaspēkam izdevās dažās dienās ieņemt Daugavpili un apkārtējo rajonu.

Krāpjot latviešu tautu, Latvijas valdība demagoģiski apgalvoja, ka šis uzbrukums esot vajadzīgs, lai pirms miera sarunu uzsākšanas ieņemtu visu Latvijas teritoriju, jo citādi, noslēdzot mieru, Latvija tikšot sadalīta. Latvijas valdība tautai slēpa, ka Padomju valdība jau 1919. g. oktobrī un novembrī vairākkārt bija izteikusi gatavību, noslēdzot mieru, Latgali atdot Latvijai. Lai Latgali pievienotu Latvijai, poļu un latviešu karaspēka uzbrukums tātad nemaz nebija vajadzīgs.

Nevar būt nekādu šaubu, ka uzbrukums 1920. g. 3. janvarī tika sākts pēc ārzemju imperialistu tiešas prasības. Latvijas valdības piekrišana piedalīties šajā uzbrukumā tikai lieku reizi rāda, cik buržuaziskā Latvija bija atkarīga no ārvalstu imperialistiem, kuri varēja piespiest tās valdību piedalīties pavisam nevajadzīgā asins izliešanā.

Sakarā ar uzbrukumu Latgalē amerikāņu misijas vadītājs Geids apmeklēja Latvijas iekšlietu ministru Bergu un izteicās, ka «sevišķu atzinību pelnot Latvija par visai grūtas un tomēr sekmīgas cīņas vešanu pret lielniecismu».¹ Ka Antantes valstis par poļu un latviešu karaspēka uzbrukumu izrādīja lielu interesi, liecina arī tas, ka no 1920. g. 19. līdz 21. janvarim Latgalē uzturējās ģenerālis Berts, pulkvedis Doulijs un apakšpulkvedis Diparkē.²

1920. g. 6. janvarī Latvijas Sarkanā Krusta delegācija ieradās Maskavā. 1920. g. 11. janvarī starp Padomju valdības un Latvijas valdības pārstāvjiem sākās pamiera sarunas. Pirmajā sēdē Padomju valdības pārstāvji no jauna paziņoja, ka tūlī pēc pamiera noslēgšanas Latgali atdos Latvijai.³

Pirmajā sēdē apsprieda arī citu svarīgu jautājumu: vai pamiera vienošanās būs atklāta vai slepena. Padomju valdība ierosināja noslēgt atklātu vienošanos. Taču Latvijas valdības pārstāvji, neuzdrošinādamies rīkoties pretēji amerikāņu un franču imperialistu gribai, kategoriski pieprasīja, lai pamiera vienošanās būtu slepena. Padomju valdība, uzskatīdama par pašu svarī-

¹ «Jaunākās Ziņas», Nr. 8, 1920. g. 12. janvarī.

² «Jaunākās Ziņas», Nr. 18, 1920. g. 23. janvarī.

³ Архив б. МИД Латвии, ф. 65, д. 1, 60. lapa.

gāko nevis vienošanās formu, bet gan drīzāku kara darbības izbeigšanu, nolēma nākt pretī Latvijas delegācijai un apmierināt tās vēlēšanos.¹

Pamiera sarunas noritēja visai sekmīgi, un visos svarīgākajos jautājumos drīz vien tika panākta vienošanās. Taču pamiera vienošanās parakstīšana ieilga, jo Latvijas valdība vilcinājās apstiprināt Maskavā izstrādāto vienošanās projektu. Latvijas delegācijas vairākkārtējās prasības projekta apstiprināšanu pasteidzināt palika bez rezultātiem. Lieta nonāca pat tik tālu, ka 1920. g. 25. janvārī Latvijas delegācija savai valdībai paziņoja: ja vienošanās projekta apstiprināšana vēl ilgāk kavēsies, tā atteiksies no savām pilnvarām un atgriezīsies Rīgā.²

Latvijas valdības vilcināšanās apstiprināt pamiera vienošanās projektu bija izskaidrojama ar to, ka franču un amerikāņu imperialisti tai laikā visai enerģiski rīkojās, lai neļautu Baltijas valstīm noslēgt ar Padomju Krieviju pamieru vai pat mieru.

Franču un amerikāņu imperialistiem izdevās panākt to, ka no 1920. g. 15. līdz 22. janvārim Helsingforsā tika sasaukta Baltijas valstu konference. Franču un amerikāņu imperialistu intereses konferencē aizstāvēja Somijas premjerministrs Venola (konferences priekšsēdētājs) un Polijas delegācijas vadītājs Vasiļevskis (konferences vicepriekšsēdētājs). Šī Venolas un Vasiļevska loma bija jūtama visā konferences darbā. Venola jau savā pirmajā runā izteicās pret miera noslēgšanu starp Baltijas valstīm un Padomju Krieviju.

Tomēr franču un amerikāņu imperialistu nolūks šajā konferencē bija ne vien izjaukt miera sarunas, bet arī noslēgt starp Baltijas valstīm pretpadomju militaru savienību, kuras dalībnieki Polijas vadībā dotos jaunā karagājienā pret Padomju Krieviju. Pamiers vai miers starp vienu vai vairākām Baltijas valstīm un Padomju Krieviju šādu savienību vājinātu. Tāpēc konferencē tika iesniegti šādi divi priekšlikumi:

1) Kamēr nebūs stājusies spēkā militara konvencija starp Baltijas valstīm, neviena no tām nenoslēgs mieru ar Krieviju, nesaskaņojot to ar pārējām Baltijas valstīm.

¹ Архив б. МИД Латвии, ф. 65, д. 1, 60. lapa.

² Turpat, 27., 28. un 33. lapa.

2) Pēc militārās konvencijas stāšanās spēkā neviena no Baltijas valstīm nenoslēgs separatu mieru.

Realizēt savus plānus šajā konferencē franču un amerikāņu imperialistiem tomēr neizdevās. Izjaukt Igaunijas un Latvijas miera sarunas ar Padomju Krieviju viņi nespēja. Pirmo no minētajiem priekšlikumiem noraidīja. To atbalstīja tikai Polija, Somija un Latvija. Lietuva atturējās. Igaunija, kas jau decembra beigās bija parakstījusi pamiera vienošanos ar Padomju Krieviju un tai laikā veda sarunas par miera noslēgšanu, balsoja pret. Arī militārā konvencija netika parakstīta. Konference izstrādāja tikai «principus, uz kādiem jāpamatojas militārai konvencijai».

Vienīgais, ko amerikāņu un franču imperialistiem šajā konferencē izdevās panākt, bija lēmums, ka Baltijas valstīm «jācenšas savas attiecības ar Padomju Krieviju, cik iespējams, saskaņot ar Antantes valstu nostāju attiecībā uz Padomju Krieviju», taču ar ierunu: «ciktāl tas savienojams ar Baltijas valstu tautu vitalajām interesēm»¹.

Franču un amerikāņu imperialistu centieni izjaukt miera sarunas starp Padomju Krieviju un mazajām Baltijas valstīm palika bez panākumiem pa daļai tāpēc, ka pašu imperialistu nometnē nebija vienprātības. Kamēr franču un amerikāņu imperialisti prasīja, lai Baltijas valstis no miera sarunām atsakās, Anglijas valdība arvien skaidrāk lika tām saprast, ka tai pret miera noslēgšanu nav nekādu iebildumu.

Tāpat arī mēģinājums noslēgt Helsingforsas konferencē Baltijas valstu pretpadomju savienību izjuka lielā mērā tāpēc, ka par šādu savienību nebija vienis prāts paši Antantes valstu imperialisti.

Francijas valdība tiecās visas Baltijas valstis apvienot vienā blokā un tā vadību nodrošināt Polijai, kas bija pilnīgi atkarīga no Francijas. Tā cerēja, ka šādā ceļā izdosies radīt Baltijas valstu vienotu fronti pret Padomju Krieviju un vienlaikus Baltijas valstis ar Polijas palīdzību pakļaut Francijas ietekmei.

Taču Anglijai ne prātā nenāca savas pozīcijas Baltijā atdot Francijai. Tāpēc Anglija ierosināja izveidot savienību vienīgi

¹ Архив 6. МИД Латвии, ф. 72, д. 1, 10., 11., 34., 48., 49. лара.

no valstīm, kas ietilpa Anglijas ietekmes sferā; t. i., no Somijas, Igaunijas, Latvijas un Lietuvas. Kas attiecas uz Poliju, Rumāniju un citām valstīm, kas ietilpa Francijas ietekmes sferā, tad tām, pēc Anglijas valdības domām, vajadzēja izveidot patstāvīgu savienību. Informēdams Latvijas valdību par angļu imperialistu uzskatiem šajā jautājumā, Latvijas diplomātiskais pārstāvis Londonā Bisenieks 1920. g. 12. februārī ziņoja uz Rīgu:

«Anglija ne visai labvēlīgi raugās uz Latvijas saistīšanos ar Poliju (kura ir Francijas iespaidu sferā) un labprāt vēlētos redzēt Baltijas līgu vispirms noslēgtu no trim tīri Baltijas valstīm: Igaunijas, Latvijas, Lietuvas. Pēc tam varētu pievienoties citas tāpat tīri Baltijas valstis, bet nekādā ziņā ne Polija... Ar kuru angli arī nerunātu, tie visi padomo neielasties ar Poliju.»¹

Šīs nesaskaņas starp angļu un franču imperialistiem, protams, stipri traucēja noslēgt Baltijas valstu pretpadomju savienību.

Otrs, ne mazāk svarīgs šķērslis bija nesaskaņas un pretrunas starp pašām Baltijas valstīm, vispirms starp Poliju, no vienas, un mazajām Baltijas valstīm, no otras puses. Polijas nolūks bija, noslēdzot savienību, mazajām Baltijas valstīm uzkundzēties. «Poļu ideāls — jauna, spēcīga Antante cordiale ar patstāvīgu politisku centru Varšavā,»² — 1919. g. 10. decembrī uz Rīgu ziņoja Latvijas valdības pārstāvis Varšavā Ķeniņš. Šādi poļu imperialistu tīkojumi radīja nopietnas bažas mazo Baltijas valstu valdošajās aprindās, kuras it nemaz nevēlējās visās lietās pakļauties poļu imperialistiem.

Bez tam Polija domāja izmantot projektēto savienību, lai saviem vajākajiem kaimiņiem uzkundzētos arī ekonomiski. Izklāstot Polijas valdošo aprindu uzskatus šajā jautājumā, Polijas vēstnieks Londonā Sapieha izteicās, ka gadījumā, «ja Polija ieietu Baltijas valstu sabiedrībā, tad tai būtu arī iespēja lietot Liepājas un citas Latvijas ostas, bet, tā kā Latvija ir jauna valsts un nepiedzīvojuši, tad tā arī neprātīšot savas labās mantas pienācīgi pārvaldīt un uzturēt tādā kārtībā, ka lai Polija varētu šīs ostas pienācīgi izmantot, tāpēc Polija pastāvēšot uz to, ka

¹ Архив б. МИД Латвии, ф. 38-г, оп. 1, д. 17, 48. лара.

² Архив б. МИД Латвии, ф. 38-в, оп. 1, д. 16, 8. лара.

visas Latvijas ostas nododamas Polijas pārvaldīšanā»¹. Ka poļu imperialisti cerēja sagrābt Latvijas ostas, redzams arī no Pilsudska 1919. g. 8. aprīļa vēstules L. Vasiļevskim, kas publicēta Vasiļevska grāmatā «Jozefs Pilsudskis, kādu es viņu pazinu»².

Polija centās saviem vājākajiem sabiedrotajiem — Lietuvai un Latvijai atņemt arī daļu to teritorijas. Kas attiecas uz Latviju, tad poļu imperialisti gribēja pievienot Polijai visu Latvijas austrumdaļu — Latgali. Savus tīkojumus viņi pamatoja ar to, ka Latgale esot «sensena poļu zeme», kas zaudēta Polijas pirmās sadalīšanas laikā 1772. gadā.³ Poļu aneksionistiskos plānus attiecībā uz Latgali nenogurstoši propagandēja ietekmīgas organizācijas, ko Polijā bija nodibinājuši padomju varas laikā no Latvijas padzītie poļu magnāti.

Ievērojot Polijas ekspansionistiskās tieksmes attiecībā uz mazajām Baltijas valstīm, to valdībām radās nopietnas šaubas, vai ir lietderīgi ar Poliju slēgt savienību.

Citas mazāk svarīgas nesaskaņas un strīdi, pa lielākai daļai — teritorialos jautājumos, pastāvēja arī starp mazajām Baltijas valstīm: starp Latviju un Igauniju Valkas dēļ un starp Latviju un Lietuvu attiecībā uz Palangu un dažiem Dienvidaustrumu Latvijas rajoniem.

«Oficialā valstiskā, nacionalā, civilizētā buržuaziskā Eiropa,» bija norādīts Komunistiskās Internacionales II kongresa lēmumos, «tādā veidā, kā to radījis karš un Versaļas miers, — atgādina trakomāju. Mākslīgi sadrumstalotas sīkas valstiņas, kas ekonomiski noslāpst savās robežās, ķildojas un karo kuģu pieturvietu, provinču, nieka pilsētiņu dēļ.»⁴

Visas šīs nesaskaņas apgrūtināja Baltijas valstu apvienošanu vienotā pretpadomju blokā.

Galvenais iemesls, kāpēc visi mēģinājumi izveidot Baltijas valstu pretpadomju savienību cieta neveiksmi, tomēr bija Padomju valdības miermīlīgā politika. Atzīdama mazo Baltijas valstu neatkarību un teritorialo integritāti, tā atņēma šīm valstīm

¹ Архив б. МИД Латвии, ф. 38-г, оп. 1, д. 17, 26. un 27. lapa.

² «Известия», № 148, 26. VI 1935.

³ Polija pievienoja sev Latgali 1561. gadā.

⁴ Коммунистический Интернационал в документах 1919—1932, Москва 1933, 142. lpp.

jebkuru iegāstu turpināt bruņoto cīņu pret Padomju Krieviju. Reizē ar to atslāba arī Baltijas valstu centieni noslēgt pret-padomju savienību.

Drīzāk izbeigt kara darbību un noslēgt mieru ar Padomju Krieviju Latvijas valdību pamudināja arī iekšējais stāvoklis valstī, kas, neraugoties uz asiņaino balto terorū, bija visai saspīlēts. Proletariats komunistu vadībā ne vienu reizi vien uzstājās pat pavisam atklāti. 1920. g. 5. janvarī Liepājā notika protesta demonstrācija pret komunistiskā strādnieku kluba slēgšanu.¹ Pēc dažām dienām, 1920. g. 15. janvarī, Liepājā tika sarīkota jauna strādnieku demonstrācija, kas izvirzīja dažādas ekonomiskas prasības.² Demonstrācijas notika arī citās pilsētās.

Liela ietekme boļševikiem bija pat buržuaziskās Latvijas karaspēkā. Piespiedu kārtā mobilizēti, baltlatviešu karaspēkā dienēja daudzi boļševistiski noskaņoti kareivji. Viņi veda aktīvu aģitāciju, palīdzēja Latvijas buržuaziskajā karaspēkā sistematiski izplatīt nelegālas boļševistiskas skrejlapas, kas aicināja kareivjus izbeigt karu. Karaspēkā sākās rūgšana, daudzās karaspēka daļās notika sacelšanās. 1919. gadā naktī no 13. uz 14. septembri Rīgā par komunistisku aģitāciju nošāva 36 kareivjus. Deviņi no viņiem piederēja pie 5. Cēsu pulka izlūku komandas, tai skaitā Ozols, Tomsons, Pētersons, Segelmans, Balodis, Tenters u. c.³ 1920. g. janvara sākumā Liepājā sadumpojās divas rotas.⁴ Jelgavā tai pašā laikā sadumpojās 7. Siguldas pulks, kas negribēja doties uz Latgales fronti. Tika apcietināti 200 kareivju, no kuriem 80 nošauti.⁵

Pat Latvijas pirmās buržuaziskās valdības loceklis Sp. Paegle, raksturodams Latvijas karaspēka tā laika noskaņojumu, bija spiests atzīt, ka starp kareivjiem bija daudz cilvēku ar galēji kreisiem uzskatiem, kuri domāja, ka jautājums par baltās vai sarkanās Latvijas pastāvēšanu nav vēl izšķirts. Būtu neprāts, rakstīja Sp. Paegle, šādu karaspēku sūtīt cīņā pret boļševikiem.⁶

¹ «Правда», № 8, 14. I 1920.

² «Правда», № 26, 6. II 1920.

³ LKP CK Partijas archīvs, f. 35, apr. 39, 25. lieta.

⁴ «Правда», № 10, 16. I 1920.

⁵ «Правда», № 26, 6. II 1920.

⁶ Sk. Sp. Paegle, cit. grām., 369. lpp.

Latvijas buržuazija nekautrējās nekādu līdzekļu, lai latviešu tautas masu revolucionāro kustību nožņaugtu. Spilgtu priekšstatu par tām metodēm, ar kādām latviešu buržuazija cerēja realizēt šos mērķus, dod izrēķināšanās ar jauniešu grupu Valmierā. 1919. g. 14. decembrī Ulmaņa špiki uzokšķerēja 29 Valmieras skolēnu-komjauniešu slepeni sapulci un tās dalībniekus apcietināja. Vairums apcietināto bija meitenes 14—16 gadu vecumā. Policija apcietinātos necilvēcīgi spīdzināja. 11 no viņiem, tai skaitā 6 meitenēm, karatiesa piesprieda nāves sodu. 1919. g. 22. decembrī notiesātos nošāva. Tā kā kareivji bija atteikušies izpildīt spriedumu, notiesātos nošāva speciāli izraudzīti policisti.¹

Šī izrēķināšanās ar Valmieras komjauniešiem arī rāda, kādas paniskas bailes Latvijas buržuazijai bija no revolucionārās kustības. Toreizējais Latvijas buržuaziskās valdības iekšlietu ministrs Bergs, taisnodamies vēlāk sakarā ar šīm slepkavībām, sacīja: «Toreiz mēs visi bijām uztraukti un domājām tikai par to, vai boļševiki nenāks atpakaļ.» Viņš atzina, ka valdība rīkojusies pēc principa: «Cik komunistu nošausim, tik dienu ilgāk mēs valdīsim».²

Raksturojot latviešu buržuazijas, tāpat kā arī citu zemju buržuazijas zvērības, Komunistiskās Internacionales II kongress konstatēja:

«Draudi kļuvuši par buržuazijas vienīgo argumentu. Tā netic frazēm un prasa rīkōties: apcietināt, izklīdināt, konfiscēt, nošaut... «Demokratiskās» valdības Somijā un Gruzijā, Latvijā un Igaunijā raujas melnās miesās, līdzinādamās pēc dižā Ungārijas parauga,» kur pēc padomju varas gāšanas un buržuaziskās iekārtas atjaunošanas 1919. gadā bija «tūkstošiem pakārto un nošauto, desmitiem tūkstošu ieslodzīto, nobendēto un noslepkavoto, noteku kanālos iemesto, noindēto, bez vēsts pazudušo, aplaupīto, izvaroto, durkļiem sakropļoto...»³.

Latvijas buržuazija nežēloja pūles un enerģiju, cilpu un svina,

¹ A. Jablonskis, Buržuazijas terors un strādnieku šķiras stāvoklis tā sauktajā «demokratiskajā» Latvijā, Rīgā 1947, 8. lpp.

² A. Paegle, Pa tautas brīvības cīņu takām Ziemeļvidzemē, Rīgā 1955., 40. lpp.

³ «Коммунистический Интернационал в документах», 149., 150., 158., 159. lpp.

lai pēc «dižā Ungarijas parauga» noslīcinātu asinīs latviešu proletariata revolucionāro kustību, nostiprinātu savu aizmuguri un savu armiju. Kaut cik manāmus rezultātus visi šie pasākumi tomēr neveda. Iekšējais stāvoklis Latvijā arvien vēl palika ļoti saspīlēts. Arī tas bija viens no iemesliem, kas pamudināja latviešu buržuaziju jautājumam par pamiera noslēgšanu pieiet visai nopietni.

Tai laikā Latvijas valdība saņēma jaunu apstiprinājumu tam, ka Anglijas valdībai nav iebildumu pret to, ka Baltijas valstīs slēdz mieru. Latvijas valdības pārstāvis Londonā Bisenieks 1920. g. 25. janvarī ziņoja uz Rīgu, ka viņam šajā jautājumā bijusi saruna ar sabiedroto militārās misijas Baltijā bijušo vadītāju ģenerāli Gofu. Šajā sarunā Gofs izteicies, ka viņš nesaprotot, kāpēc Latvija nenoslēdz mieru ar boļševikiem. Gofs norādījis, ka sabiedriskā doma Anglijā, tai skaitā Anglijas veikalnieku aprindas, vēlas mieru. Loids Džordžs šo noskaņojumu ņem vērā, kaut gan daļa Anglijas valdības locekļu ar Čerčilu priekšgalā prasa karu turpināt. Gofs arī atzinis, ka dažas lielvalstis, kas tiecas boļševikus gāzt, bet pašas negrib vai nevar šo lietu uzņemties, piespiež Baltijas valstis raust kastaņus no oglēm. Gofs izteicies, ka sevišķi liela tāda vēlēšanās ir Francijā. Tā visādi mudina Poliju uzņemties cīņu pret boļševikiem un šajā lietā iesaistīt arī citas jaunās valstis. Gofs ieteicis ar šādiem dažu lielvalstu centieniem nerēķināties un noslēgt mieru.¹

Kā redzams no ASV pārstāvja Baltijā — Geida 1920. g. 25. janvara telegramas valsts departamentam, Anglijas valdība pat paziņoja Igaunijas valdībai, ka ar gandarījumu uzņēmusi vēsti par pamiera noslēgšanu starp Igauniju un Padomju Krieviju.² Nav ne mazāko šaubu, ka par šo Anglijas valdības paziņojumu tūlīt uzzināja arī Latvijas valdība.

Šajā sakarībā Latvijas delegācija Maskavā beidzot saņēma sengaidītās pilnvaras noslēgt pamiera līgumu. 1920. g. 30. janvarī līgums par pamieru starp Padomju Krieviju un Latviju tika parakstīts. Līgumā bija norādīts, ka kara darbība starp abām pusēm tiks izbeigta 1920. g. 1. februārī pulksten 12 dienā.

¹ Архив б. МИД Латвии, ф. 38-г, оп. 1, д. 17, 39, un 40. lapa.

² Foreign Relations of the U.S., 1920, III sēj., 644. lpp.

Padomju valdība piekrita visu Latgali nodot Latvijai. Līgumam bija jāpaliek slepenam, kamēr Latvijas valdība nepaziņos, ka piekrīt tā publicēšanai.¹

4. Latvijas un Padomju Krievijas miera sarunas. Miera līguma noslēgšana

Parakstījusi ar Latviju pamieru, Padomju valdība uzskatīja, ka pienācis laiks attiecības starp abām valstīm galīgi noregulēt un ka 1920. g. 2. februārī parakstītais miera līgums ar Igauniju atvieglos miera noslēgšanu arī ar pārējām Baltijas valstīm. 1920. g. 7. februārī Padomju valdība piesūtīja Latvijas valdībai oficiālu priekšlikumu sākt sarunas par miera līguma noslēgšanu.²

Latvijas valdība atbildēja 1920. g. 9. februārī, norāidīdama, ka tai «pašreizējā brīdī ir grūti paziņot savus priekšlikumus par sarunu vietu un laiku, taču tā rezervē sev iespēju turpmāk no jauna atgriezties pie šā jautājuma pēc būtības»³.

Latvijas valdības atbilde uz Padomju valdības miera priekšlikumu tātad noraidīdama nebija, taču nenozīmēja arī gatavību miera sarunas sākt tūlīt. Latvijas valdības nostāju šajā jautājumā Meierovics izklāstīja 1920. g. 11. februāra telegrammās Latvijas valdības pārstāvjiem Varšavā, Helsinkos un Kauņā. Telegrammās bija norādīts, ka Latvijas valdība principā piekritusi miera sarunām ar Padomju Krieviju, taču vēlas šīs sarunas vest kopīgi ar Poliju, Somiju un Lietuvu. Meierovics lūdza ziņot par Somijas, Polijas un Lietuvas valdību uzskatiem šajā jautājumā.⁴

1920. g. 13. februārī Somijas ārlietu ministrs Holsti informēja Latvijas valdības pārstāvi Helsinkos, ka Somijas valdība nolēmusi kopā ar pārējām Baltijas valstīm vest miera sarunas ar Padomju Krieviju, bet ka sarunu sagatavošanai Somijai būs vajadzīgs vismaz mēnesis.⁵

¹ Архив б. МИД Латвии, ф. 65, д. 1, 213.—220. лара.

² Turpat, 92. лара.

³ Turpat.

⁴ Архив б. МИД Латвии, ф. 38-я, дело за февраль 1920 г., 21. док.

⁵ Архив б. МИД Латвии, ф. 38-в, оп. 1, д. 57, 250. лара.

Arī Lietuva paziņoja, ka piekrīt vest miera sarunas kopā ar pārējām Baltijas valstīm.¹ Kas attiecas uz Poliju, tad tā tolaik gatavojās jaunam karagājienam pret Padomju Krieviju un uzsākt miera sarunas nevēlējās. Taču, lai nezaudētu ietekmi mazajās Baltijas valstīs un izjauktu miera sarunas starp tām un Padomju Krieviju, Polijas valdība bija ieinteresēta piedalīties iepriekšējās sarunās, ko Baltijas valstis gatavojās vest jautājumā par miera noslēgšanu ar Padomju Krieviju.

Uzzinājusi, ka Somijas un Lietuvas valdības kopējās miera sarunās piedalīsies un ka Polijas valdība vēlas piedalīties iepriekšējās sarunās starp Baltijas valstīm, Latvijas valdība uzaicināja visu triju valstu pārstāvjus iepriekšējām sarunām uz Rīgu. Taču Polijas valdība nolēma iniciatīvu ņemt savās rokās un uzaicināja Somijas un Latvijas pārstāvjus uz konferenci Varšavā. Polija guva virsroku, un Somijas valdība Polijas uzaicinājumu pieņēma. Latvijas valdībai nekas cits neatlika kā sūtīt uz Poliju arī savus pārstāvjus.

Lai stiprāk ietekmētu pārējās valstis, Polijas valdība Varšavā kopēju Baltijas valstu konferenci nesasauca, bet organizēja tikai vienlaicīgas divpusīgas poļu-somu un poļu-latviešu apspriedes.² Taču Latvijas delegācija uzzināja to tikai Varšavā, kur tā ieradās 1920. g. 6. martā. Bez tam Varšavā neuzaicināja Lietuvas valdības pārstāvjus. Tā kā atgriezties Rīgā bija neērti, Latvijas valdības delegācija piekrita divpusīgām Polijas un Latvijas sarunām.

Latvijas delegācija cerēja Varšavā apspriest pamatnoteikumus miera līgumiem starp Baltijas valstīm un Padomju Krieviju. Latvijas valdības direktīvās delegācijai bija norādīts:

«1. Kopējas sarunas par miera slēgšanu ar Padomju Krieviju nav iespējamas bez Lietuvas līdzdalības...

2. Sarunās par mieru jāstāv uz tā pamata, ka kopīgi noslēdzams tikai pamiers un jāizstrādā prelimināra miera noteikumi. Galīgs miers kopīgi noslēdzams tikai pēc tam, kad starp nomaļu valstīm būs nodibinājušās sabiedroto attiecības.

Pie šo... kopīgo miera ceļu noskaidrošanas jānosaka tikai pamata principi un sīkumos un īpatnībās mums jāpatur brīvas

¹ Архив б. МИД Латвии, ф. 38-г, оп. 1, д. 7, 116. лapa.

² Tai pašā laikā Varšavā notika arī Polijas un Rumānijas pārstāvju apspriede.

rokas, jo mūs daudz kas noteikti atšķir no citām valstīm un specialī no Polijas (Latvija daudz vairāk cietusi, pilnīgi evakuēta utt.)»¹

Šīs direktīvas liecina, ka Latvijas valdība toreiz vēlējās miera sarunas sākt kopējā konferencē, kas izstrādātu miera līguma pamatprincipus. Turpretī konkrētie miera līguma noteikumi, pēc Latvijas valdības domām, bija izstrādājami divpusīgās sarunās, jo to kopējā apspriešana varētu Latvijai traucēt vairākos visai svarīgos jautājumos panākt vajadzīgos rezultātus. Kā redzams no Latvijas valdības direktīvām, Latvijai bija ļoti svarīgi reevakuēt no Padomju Krievijas tos īpašumus, kas no Latvijas bija izvesti kara laikā. Poliju un Somiju reevakuācijas jautājums interesēja daudz mazākā mērā, tāpēc Latvijas delegācija baidījās, ka kopējās sarunās šis jautājums tiks likts pēdējā vietā vai pat upurēts apmaiņā pret kāda cita jautājuma nokārtošanu Polijas vai Somijas interesēs.

Varšavas apspriede pamudināja Latvijas valdību atteikties no nodoma sākt miera sarunas kopā ar citām valstīm, it īpaši ar Poliju. Polijas valdības nostāja Varšavas apspriedē parādīja, ka draudzība un savienība ar Poliju Latvijai nekā laba nesola.

Tas kļuva redzams jau apspriedes pašā sākumā. 1920. g. 9. marta apspriedē izveidotās Latvijas un Polijas politiskās komisijas pirmajā sēdē poļu delegācijas loceklis Vasiļevskis paziņoja, ka miera sarunās ar Padomju Krieviju Polija prasīs atjaunot 1772. g. robežas. «Par visiem tiem apgabaliem,» turpināja Vasiļevskis, «kuri atrodas uz vakariem no 1772. gada robežu līnijas, Polija spriedīs atsevišķi ar ieinteresētām valstīm. Konkrētā gadījumā tādi apspriedei jānotiek starp Latviju un Poliju Latgales jautājumā.»²

¹ Архив б. МИД Латвии, ф. 38-в, оп. 1, д. 18, 2. лapa.

² Архив б. МИД Латвии, ф. 38-в, оп. 1, д. 18, 18. лapa. Analogisku paziņojumu par Latgali sniedza Polijas sūtnis Rīgā. Viņš izteicās: «Polijas 1772. g. robežās ietilpst arī Latgale, kuru mēs palīdzējām Latvijai atbrīvot, tā sakot, uz kredīta, neprasot par šo palīdzību nekādu atlīdzību. Ja Latvija vēlas Latgales jautājumu noregulēt, tad to var tikai ar Poliju un nevis ar Krieviju... Ja Latvija ar boļševikiem noslēgs mieru, bet Polija turpinās cīņu, tad saprotams, ka no Latgales mēs neaiziesim» («Известия», № 83, 20 апреля 1920 г.).

Šāda nostāja Latgales jautājumā acīm redzami bija pret-runā Latvijas interesēm. Noslēdzot pamieru, Padomju valdība jau bija atteikusies no Latgales un atzinusi to par Latvijas sastāvdaļu, pie kam Padomju valdība nekādu maksu par to no Latvijas neprasīja. Tagad Latvijai radās briesmas, ka tai Latgale būs «jāatgūst» no Polijas, pie tam par visai dārgu maksu. Ko īsti Polijas valdība prasīja par Latgales «atdošanu», tas kļuva redzams no Vasiļevska runas turpinājuma. Vasiļevskis teica, ka Polija vēlētos ar Latviju noslēgt konvenciju, «vienojoties» šādos jautājumos:

1) Polijai un Latvijai jānoslēdz militara konvencija pret Krieviju, Vāciju un Lietuvu.

2) Latvijai jāgarantē, ka tā ievēros Latvijas poļu iedzīvotāju intereses.

«3) Jāvienojas par tādu Polijas-Latvijas robežu, kura garantētu pēdējai ātru palīdzību no Polijas puses.

4) Jānoslēdz tāda ekonomiska konvencija ar Latviju, kura garantētu Polijai pieeju pie Latvijas ostām, kā arī nodrošinātu Polijai attiecīgu dzelzceļa līniju lietošanu.»¹

Pieņemot šos četrus punktus, Latvija pilnīgi pakļautos Polijas kundzībai.

Poļu priekšlikumu pirmā punkta pieņemšana (par militarās konvencijas noslēgšanu) dotu Polijai iespēju Latviju iesaistīt savos bruņotajos konfliktos ar citām valstīm, lai gan tas nemaz nebija Latvijas interesēs. Polija gribēja piespiest Latviju arī palīdzēt tai sagrābt Lietuvu, kas bija pat tiešā pretrunā Latvijas interesēm.

Latgales poļu iedzīvotāju interešu «ievērošana» (poļu priekšlikumu 2. punkts) vispirms nozīmēja izmaksāt kompensāciju par poļu-magnātu muižām Latgalē, kuras bija konfiscējusi jau Latvijas padomju valdība.

Kas attiecas uz poļu priekšlikumu 3. punktu (par Polijas-Latvijas robežu), tad Vasiļevskis politiskās komisijas 1920. g. 12. marta sēdē paziņoja, ka, nospraužot Latvijas-Polijas robežu, Polijai jāatdod Latvijas dienvidaustrumu daļa, lai viss Viļņas-Daugavpils dzelzceļš atrastos Polijas rokās.² Tā kā Latvijas dele-

¹ Архив б. МИД Латвии, ф. 38-в, оп. 1, д. 18, 18. лapa.

² Turpat, 19. лapa.

gacija šo prasību noraidīja, Polijas pārstāvis apspriedes militārajā komisijā Starževskis 1920. g. 13. martā paziņoja, ka «minētā teritorija ir Polijai nepieciešama no valstiskā un stratēģiskā redzes punkta, tādēļ Polija viņu paturēs *visādā ziņā* un no šās prasības neatkāpsies. Tādēļ minēto Augškurzemes daļu Polija lūdz neuzskatīt kā tirgošanās priekšmetu, jo tā ir viņas negrozāmā robeža.» «Pie tam,» daudznozīmīgi piebilda Starževskis, «šo zemi ieņēmis poļu karaspēks.»¹

Ķas attiecas uz poļu priekšlikumu 4. punktu (ekonomiskā līguma noslēgšanu), tad Polijas pārstāvis Šepanskis 1920. g. 13. martā ekonomiskās komisijas sēdē paziņoja, ka Polija ierosina šajā līgumā uzņemt noteikumu, ka Latvija piešķir Polijai tiesības izmantot Liepājas vai Ventpils un Rīgas ostu. Šepanskis sacīja, ka Polija vēlas šīs ostas saņemt ilgtermiņa nomā un ka teritoriju ostās, kuru Latvija nodos Polijai, apsargās poļu karaspēks.

Paskaidrodams šo prasību, Polijas delegācijas loceklis Darovskis piebilda, ka «lieta grozās šeit ne ap vienkāršām ostām, bet ap bazi, uz kuru Polija varētu cerēt un palaisties, ja politiskā jeb militārā situācija sarežģītos un Polija zaudētu tās ostas, kuras viņai piešķir Versaļas līgums.»²

Jautājumu par miera sarunām ar Padomju valdību, kuru apspriest Latvijas delegācija bija devusies uz Varšavu, poļi šajās sarunās nobīdīja pēdējā vietā. Poļus šis jautājums neinteresēja, jo noslēgt mieru ar Padomju Krieviju viņi nedomāja. Kā vēlāk rakstīja Latvijas delegācijas loceklis Varšavā Sēja, augsti Polijas valstsvīri konferencē paziņojuši latviešiem, ka «lieliniekiem papriekšu jādod krietns belziens...»³

Noklausījusies Polijas valdības priekšlikumus, Latvijas delegācija Varšavas konferencē pārliecinājās, ka no sarunām ar Poliju Latvija nekā negūs, un tāpēc 1920. g. martā paziņoja, ka tai jādodas uz Rīgu, «lai savu valdību sīkāk iepazīstinātu ar projektētajiem vienošanās noteikumiem un lai saņemtu attiecī-

¹ Архив б. МИД Латвии, ф. 38-в, оп. 1, д. 18, 30. lapa. (Sakarā ar kopējo uzbrukumu, ko Polijas un Latvijas karaspēks sāka 1919. g. 3. janvārī, Latvijas dienvidaustrumu daļu bija ieņēmis poļu karaspēks.)

² Архив б. МИД Латвии, ф. 38-в, оп. 1, д. 18, 23. lapa.

³ Архив б. МИД Латвии, ф. 38-г, оп. 1, д. 7, 189. lapa.

gas pilnvaras»¹. Taču uz Varšavu Latvijas delegācija vairs neatgriezās.

Vēl vairāk — 1920. g. 22. martā Latvijas armijas pavēlnieks Balodis nosūtīja poļu karaspēka virspavēlniekam vēstuli, kurā paziņoja: «Man uzticētais karaspēks pašlaik tiktāl pastiprinājies, ka atzīstu par iespējamu atbrīvot drošsirdīgo Polijas karaspēku no pienākumiem aizstāvēt Latvijas teritoriju Daugavas labajā krastā, ko tas bija uzņēmis saskaņā ar 1920. g. 16. janvārī noslēgtā līguma 8. p.»²

Pārliecinājusies, ka no pārāk ciešas draudzības ar Poliju Latvija var tikai zaudēt, Latvijas valdība beidzot, 1920. g. 24. martā, nolēma visdrīzākajā laikā sākt miera sarunas ar Padomju valdību; valdības lēmumā īpaši tika uzsvērts, ka «miera sarunas ar Padomju Krieviju vedamas atsevišķi». Nolēma sarunas sākt Maskavā 1920. g. aprīļa sākumā. Par Latvijas delegācijas priekšsēdētāju iecēla ārlietu ministra biedru Zēbergu.³

1920. g. 26. martā Meierovics paziņoja Padomju valdībai, ka tās priekšlikumu sākt miera sarunas Latvijas valdība pieņem.⁴ 1920. g. 28. martā pienāca Čičerina atbildes telegrāma ar priekšlikumu miera sarunas sākt Maskavā 1920. g. 5. aprīlī.⁵ Latvijas delegācija 10. aprīlī izbrauca no Rīgas, un Padomju Krievijas un Latvijas miera konference tika atklāta Maskavā 1920. g. 16. aprīlī.

Taču tai laikā norisinājās notikumi, kas sarunu gaitu stipri apgrūtināja. 1920. g. 25. aprīlī poļu karaspēks Baltkrievijā un Ukrainā pārgāja plašā uzbrukumā: sākās Antantes trešais karagājiens pret Padomju zemi.

Padomju valdībai Antantes jaunais karagājiens nenāca negaidīts. Jau 1919. g. decembrī, kad interventi šķita galīgi sagrauti, V. I. Ļeņins brīdināja, ka tās vai citas interventu grupas jauns uzbrukums Padomju Krievijai iespējams arī turpmāk. «Es nemaz nešaubos,» sacīja V. I. Ļeņins, «ka Antante vēl joprojām mēģinās uzrīdīt mums gan vienu, gan otru mazu valsti, kas

¹ Архив б. МИД Латвии, ф. 38-в, оп. 1, д. 18, 33. lapa.

² Архив б. МИД Латвии, ф. 38-в, оп. 1, д. 15, 57. lapa.

³ Архив б. МИД Латвии, ф. 38-а, д. 40, 51. lapa.

⁴ Внешняя политика СССР. Сборник документов, I сēj., 413. lpp.

⁵ Turpat, 413. un 414. lpp.

dzīvo mums kaimiņos. Šie mēģinājumi būs, tāpēc ka mazās valstis ir pilnīgi atkarīgas no Antantes, tāpēc ka visas šīs runas par brīvību, neatkarību un demokrātiju ir viena vienīga liekulība, un Antante var tās piespiest vēlreiz pacelt roku pret mums.»¹

Reizē ar Poliju Antante centās iesaistīt karagājienā arī pārējās Baltijas valstis, un tai tiešām izdevās zināmas šo valstu militārās aprindas dabūt savā pusē. Tā, piemēram, 1920. g. 6. maijā Latvijas sūtnis Helsinkos ziņoja uz Rīgu, ka ģenerālis Mannerheims neatlaidīgi aicina uzbrukt Padomju Krievijai.² Šādos uzskatos bija arī Latvijas armijas virspavēlnieka štaba priekšnieks ģenerālis Radziņš. Savā 1920. g. 10. jūnija vēstulē Meierovicam viņš rakstīja, ka Latvijas karaspēks nevar «atteikties no kopējas darbības ar poļu armiju, reiz šī darbība saistīta ar abu armiju interesēm»³.

Antantes trešā karagājiena organizētājiem neizdevās piespiest mazās Baltijas valstis atbalstīt Poliju. Neizdevās viņiem arī izjaukt Latvijas un Padomju Krievijas miera sarunas. Tomēr poļu karaspēka uzbrukums šo sarunu gaitu ietekmēja visai nelabvēlīgi. Miera līguma svarīgāko punktu, proti, ka Padomju Krievija atzīst Latvijas patstāvību un neatkarību, abas puses gan saskaņoja visai ātri, taču šā punkta drīzā saskaņošana bija vienīgi padomju delegācijas nopelns.

Cits svarīgs jautājums, ko arī pamatvilcienos noregulēja visai drīz, pie tam atkal pateicoties Padomju valdības labajai gribai, bija jautājums par Latvijas un Padomju Krievijas robežu. Latvija saņēma visu Latgali. Padomju valdība, starp citu, izteica piekrišanu Latvijai atdot ļoti svarīgo Pitalovas dzelzceļa mezgli, kaut gan starp tā iedzīvotājiem latvieši acīm redzami bija mazākumā. Latvijas ārlietu ministrijas politiski diplomatiskā departamenta direktors Sēja savā 1920. g. 1. jūnija pārskatā Latvijas valdības pārstāvjiem ārzemēs rakstīja: «Nav šaubu, ka panāktā robežas līnija Latvijai ir pieņemama.»⁴

Taču, neraugoties uz visām padomju delegācijas pūlēm, ātri un galīgi nokārtot jautājumu par Latvijas un Padomju Krievijas

¹ V. I. Leņins, Raksti, 30. sēj., 192. lpp.

² Архив б. МИД Латвии, ф. 38-в, оп. 1, д. 57, 340. un 341. лpp.

³ Архив б. МИД Латвии, ф. 38-д, оп. 1, д. 1, 128. lapa.

⁴ Архив б. МИД Латвии, ф. 38-г, оп. 1, д. 7, 190. lapa.

robežu Polijas uzbrukums Padomju Krievijai tomēr aizkavēja. Latvijas valdība neatlaidīgi pieprasīja Latvijai daļu Drisas apriņķa (kur saskārās Padomju Krievijas, Latvijas un Polijas robeža), kaut gan šā rajona iedzīvotāju vairākums bija baltkrievi. Nespēdama šo prasību kaut cik pārliecinoši motivēt, Latvijas delegācija beidzot bija spiesta atzīt, ka uz šo rajonu Latvija pretendē pēc Polijas prasības, lai Polijas armijas flangu no šās puses aizsargātu Latvijas karaspēks.¹

Tik nepamatotas prasības, kuru dēļ sarunas ieilga, Latvija izvirzīja sakarā ar panākumiem, kādi sākumā bija Polijas uzbrukumam Padomju Krievijai.

Latvijas valdība izturējās tai laikā diezgan izaicinoši arī vairākos citos jautājumos. Tā sankcionēja Latvijas varas organu necilvēcīgo izturēšanos pret padomju karagūstekņiem, kas caur Latvijas teritoriju atgriezās dzimtenē, kā arī pret padomju ķīlniekiem Latvijas cietumos. Padomju valdība bija spiesta šajā sakarībā ne vienu reizi vien izteikt Latvijas valdībai protestus.² Izaicinoši izturējās arī Latvijas karaspēks frontē, pretēji pamiera līgumam vairākkārt uzbrūkdams padomju karaspēka daļām.

Latvijas valdības manevri miera sarunu novilcināšanai radīja nopietnas bažas latviešu tautas masās. Latvijas valdības rīcība tika asi kritizēta Latvijas Satversmes sapulcē. «Kreisisais» socialdemokrāts Menders, kas kā Latvijas delegācijas loceklis pamiera noslēgšanā Latvijas valdības politiku šajā jautājumā pazina visai labi, 1920. g. 17. jūnijā, atmaskodams Latvijas valdības manevrus sarunu novilcināšanā, sacīja:

«Kas tur vainīgs, vai Padomju Krievija vai mūsu līdzšinējā valdība un līdzšinējās valdības politika... — par to nevar būt divu domu... Es negribu, lai mani daži kungi saprastu kā Padomju Krievijas aizstāvi³, bet fakts ir, ka Krievija Latvijai mieru piedāvājusi jau sen un jau sen ir vēlējusies un gribējusi sēsties pie miera līgšanas galda. Ja tas ir noticis tikai aprīļa

¹ «Вестник НКВД», № 4—5, 1920, 14. лрр.

² Внешняя политика СССР. Сборник документов, I сēj., 459.—463. лрр.

³ Ka Menders tiešām nebija Padomju Krievijas aizstāvis, redzams kaut vai no tā, ka Latvijas valdību viņš sāka kritizēt par sarunu novilcināšanu tikai tad, kad poļu uzbrukums jau bija cietis neveiksmi un līdz ar to galīgi bija izjukuši visi interventu un krievu kontrrevolūcijas mēģinājumi Krievijā gāzt padomju varu.

mēnesī, tad vainojama otra puse. Un šī otra puse — Latvijas valdība — mums jākritizē. Var noteikti sacīt, ka novilcināšanās miera ziņā ar Krieviju līdz šim ir nākusi no Latvijas valdības puses.»¹ Ka Latvijas valdība miera sarunas tīši novilcināja, vēlāk atzina arī Meierovics, 1920. g. 2. septembrī Satversmes sapulcē viņš paziņoja: «Mēs neesam . . . steigušies uzsākt attiecības ar Padomju Krieviju, bet esam centušies mūsu politiku pēc iespējas saskaņot ar pārējo pasauli. Un šinī ziņā mēs esam mēģinājuši miera sarunas novilcināt . . .»²

Par drīzāku miera noslēgšanu enerģiski cīnījās nelegalā Latvijas Komunistiskā partija. Tā izdeva nelegalas skrejlapas, kurās ziņoja, ka Latvijas valdība miera sarunas novilcina, un aicināja latviešu tautu piespiest valdību drīzāk noslēgt mieru (skrejlapas «Noraujiet maskas», «Karu pret karu» u. c.)³

1920. g. jūnija sākumā, kad poļu uzbrukums bija apturēts un Sarkanā Armija pārgājusi enerģiskā pretuzbrukumā, arī Latvijas valdība bija spiesta atnest savu izaicinošo izturēšanos. Starp citu, jautājums par Drisas robežsektoru bija zaudējis savu agrāko asumu un to varēja noregulēt bez jebkādiem strīdiem.⁴ Sekmīgāk sāka virzīties uz priekšu sarunas arī citos jautājumos. 1920. g. 12. jūnijā parakstīja vienošanos par bēgļu repatriāciju.

1920. g. jūlija sākumā, kad padomju karaspēks tuvojās Varšavai un Polijas stāvoklis kļuva kritisks, Antantes valstis nolēma atklāti iejaukties konfliktā, lai panāktu frontē pamieru. Anglijas ārlietu ministrs Kerzons 1920. g. 12. jūlijā nosūtīja Padomju valdībai telegramu, aicinādams nekavējoties noslēgt pamieru un Londonā sarīkot Padomju Krievijas, Polijas, Lietuvas, Latvijas un Somijas pārstāvju konferenci, lai galīgi noslēgtu mieru.⁵

¹ Latvijas Satversmes sapulces stenogramas, 151. lpp.

² Turpat, 777. lpp.

³ LKP CK Partijas archīvs, f. 35, apr. 40, 7. un 38. lieta.

⁴ Годовой отчет НКВД к VIII съезду Советов, 1919—1920 гг. Москва 1921, 51. lpp.

⁵ 1920. g. 16. martā sasaukt šādu konferenci sabiedrotos bija aicinājis Latvijas ārlietu ministrs Meierovics. 1920. g. 24. aprīlī Anglijas valdība šo priekšlikumu noraidīja ar motivējumu, ka sabiedrotie nav atzinuši Padomju valdību un tāpēc sarunu vadību uzņemties nevar (Архив б. МИД Латвии, ф. 38-д, оп. 1, д. 1, 24., 25., 27., 28. ларә). Tātad, lai palīdzētu Polijai, Anglija savu nostāju bija grozījusi.

Padomju valdība noraidīja Anglijas iejaukšanos savās attiecībās ar Baltijas valstīm. Savā atbildē Kerzonam Padomju valdība norādīja, ka šīs attiecības var sekmīgi noregulēt arī bez citu valstu iejaukšanās un ka Padomju valdība bez starpnieku palīdzības noslēgusi mieru tiklab ar Igauniju (1920. g. 2. februārī), kā arī ar Lietuvu (1920. g. 12. jūlijā).¹

Tuvojās nobeigumam arī Padomju Krievijas un Latvijas miera sarunas. 1920. g. 11. augustā Rīgā, uz kurieni jūlija vidū bija pārnesta miera konference, parakstīja miera līgumu.

* * *

Latviešu darba tautai kara izbeigšana bija svarīgs ieguvums. Latviešu darba tauta bija cīnījusies pret imperialistisko karu jau no 1914. gada, kopš kara pirmajām dienām. Vēl jo mazāk tā gribēja karot pret pirmo socialistisko valsti pasaulē — pret Padomju Krieviju. Tomēr jāsaka, ka latviešu darba tauta karot pret Padomju Krieviju nevēlējās ne vien tādēļ, ka negribēja liet savas asinis par to imperialistisko aprindu interesēm, kuras centās Latviju iesaistīt Antantes karagājienos pret Padomju Republiku. Latviešu darba tauta negribēja karot pret Padomju Krieviju vispirms tāpēc, ka pati simpatizēja padomju varai un bija ieinteresēta, lai intervencija Krievijā ciestu neveiksmi un tur nostiprinātos socialistiskā iekārta. Latviešu darba tauta skaidri apzinājās, ka, Krievijā nostiprinoties padomju varai, kas ar savu pastāvēšanu vien revolucionizēja visu pasauli un satricināja kapitalisma pamatus citās zemēs, tuvojās tā diena, kad padomju vara no jauna uzvarēs arī Latvijā.

Tomēr latviešu darba tautai kara izbeigšana bija tikai relatīvs un daļējs ieguvums. No 1917. līdz 1919. gadam tā bija cīnījusies ne vien par mieru, bet vispirms par padomju varu, t. i., par to, lai cilvēks nevarētu vairs ekspluatēt cilvēku, par politiskām brīvībām, par maizi, par zemi. Ja padomju varu nevarēja nodibināt miera ceļā, tā bija gatava par to cīnīties arī ar ieročiem rokās, kā, piemēram, 1918. g. beigās, kad latviešu darba tauta vienprātīgi cēlās bruņotai cīņai pret vācu okupantiem, vietējo

¹ Kā redzams no Sējas 1920. g. 27. jūlija vēstules Bisenickam, arī Latvijas valdība, ievērojot jaunus apstākļus, bija pret piedalīšanos Londonas konferencē (Архив 6. МИД Латвии, ф. 38-г, оп. 1, д. 17, 86. lapa.).

buržuaziju un muižniekiem. Pilnīgs atrisinājums jautājumā par karu un mieru latviešu darba tautai varēja būt tikai tāds miers, ko tai dotu Latvijā nodibināta padomju vara.

Taču sakarā ar ārvalstu intervenciju kontrevolūcijas spēki Latvijā bija stiprāki par latviešu darba tautas revolucionarajiem spēkiem. Panākt kara izbeigšanu tai laikā, kad Latvijā pastāvēja padomju vara, latviešu darba tauta nespēja. Visus Latvijas Padomju valdības miera piedāvājumus ārvalstu interventi noraidīja. Viņi uzbruka Padomju Latvijai un to nožņaudza. Apspie-duši padomju varu Latvijā, Antantes valstu imperialisti gribēja sūtīt latviešu tautu cīņā pret Padomju Krieviju. Taču tas viņiem neizdevās. Latviešu darba tauta negribēja karot pret Padomju zemi. Tā prasīja izbeigt karu un noslēgt mieru. Latvijas buržua-ziskā valdība bija spiesta šo prasību ievērot.

Miera noslēgšana tātad bija latviešu darba tautai tikai rela-tivs un daļējs ieguvums. Lai gan tā no 1917. līdz 1919. gadam bija varonīgi cīnījusies par atbrīvošanos no kapitalisma jūga, par padomju varas nodibināšanu, šos mērķus tā tomēr nesasniedza. Ārvalstu interventi neļāva latviešu tautai iekārtot savu dzīvi pēc pašas ieskatiem. Viņi apspieda Latvijā padomju varu, atjaunoja ienīsto kapitalistisko iekārtu.

NOSĻĒGUMS

Pēc Lielās Oktobra socialistiskās revolūcijas uzvaras visu zemju kapitalisti uzskatīja par savu svarīgāko uzdevumu iznīcināt pasaulē pirmo socialistisko valsti, atjaunot Krievijā buržuazisko iekārtu. Tomēr tas viņiem nebija pa spēkam. Nožņaugt padomju varu Krievijā kapitalistiem neizdevās.

Taču cīņa bija ilgstoša un sāva. Pirmie pret padomju varu vērsās krievu kapitalisti un citu Krievijas tautību buržuazija. Padomju vara tos īsā laikā uzveica. Tad tiem palīgā nāca ārvalstu interventī. Ārvalstu intervencija sevišķi pastiprinājās 1918. gada beigās, kad Antantes valstis un Vācija noslēdza pamieru un apvienoja savus spēkus, lai sagrautu Padomju republiku. Sīvas cīņas norisinājās tiklab austrumu un dienvidu, kā arī rietumu frontē, kur uzbruka rumāņu, vācu, poļu un citu interventu karapulki. Interventiem izdevās apspiest padomju varu Somijā, Baltijā, Rietumu Baltkrievijā, Rietumu Ukrainā un Besarabijā.

Viens no rajoniem, kur izvērās sevišķi sīvas cīņas pret ārvalstu interventiem, par padomju varu, bija Latvijā. Trīs ceturtdaļas Latvijas iedzīvotāju sekoja boļševikiem. Latvijas proletariātam bija diezgan ievērojams, kaujās rūdīts bruņots spēks — sarkanie latviešu strēlnieku pulki. Tāpēc interventiem bija jāpieliek daudz pūļu, jākoncentrē labi apgādāts daudzu tūkstošu vīru liels karaspēks, jāielenc Padomju Latvija no trim pusēm, pirms tie 1919. g. maijā varēja tai dot izšķirošu triecienu.

Latviešu buržuazija vēlāk visādi mēģināja pierādīt, ka padomju varu Latvijā tā esot apspiedusi pati ar saviem spēkiem. Taču, kā mēs redzējam, latviešu buržuazijas un tās pagaidu val-

dības faktiskā loma 1919. g. notikumos Latvijā šiem apgalvojumiem it nemaz neatbilda: 1919. g. sākumā tā izglābās no pilnīgas sagrāves, tikai slēpdamās Liepājā aiz vācu durkļiem; 1919. g. vasarā tā varēja nākt pie varas Rīgā tikai tāpēc, ka padomju varu Latvijā bija apspiedis tas pats vācu karaspēks. Latvijas buržuazija bija pārāk vāja, lai pati mērotos spēkiem ar Latvijas darba tautu. Apspiežot padomju varu Latvijā, latviešu buržuazija bija tikai parocīgs aizsegs ārvalstu interventiem, kuri varēja apgalvot, ka viņi vispār neesot interventi, bet esot ieradušies Latvijā pēc Latvijas valdības lūguma.

Ar Latvijas buržuazijas vājumu, tās bailēm no savas tautas lielā mērā izskaidrojams arī asiņainais terora režims, ko Latvijā nodibināja 1919. gada vasarā, kad ar interventu palīdzību latviešu buržuazija bija nākusi pie varas. Latvijas darba tautas priekšpulku, tās centienu paudēju — Komunistisko partiju piespieda pāriet pagrīdē un mežonīgi vajāja. Latvijā tika nodibināta buržuazijas diktatura.

Taču mēģinājumam apturēt vēstures attīstības uz priekšu ejošo gaitu, saglabāt mūžos kapitalistisko iekārtu Latvijā nebija panākumu. 1940. gadā latviešu darba tauta no jauna ņēma varu Latvijā savās rokās un atgriezās uz socialistiskās attīstības ceļa. Kopā ar pārējām padomju tautām tā droši iet pretim cildenajam mērķim — komunismam.

BIBLIOGRAFIJA

I. DOKUMENTU PUBLIKACIJAS

a) PSR Savienībā izdotās publikācijas

Latvijas Komunistiskās partijas VI kongresa protokoli, Izd. «Spartaks», 1920, 104 lpp.

Latvijas Komunistiskās partijas VI kongresa rezolūcijas, Maskavā 1919, 39 lpp.

Latvijas Komunistiskās partijas VIII kongress. Marts, 1931. g. Protokoli un rezolūcijas. Izd. «Spartaks», 1931, 717 lpp.

Padomju Savienības Komunistiskā partija kongresu, konferenču un CK plēnumu rezolūcijās un lēmumos. Tulk. no septiņā izdevuma. I d, Rīgā 1954, 731 lpp.

Proletariata diktatura Latvijā, Maskavā 1919, 135 lpp.

Версальский мирный договор, Москва 1925, 198 стр.

Внешняя политика контрреволюционных «правительств» в начале 1919 г. (Из документов парижского «посольства»). «Красный архив», № 6, 1929, стр. 69—101.

Внешняя политика СССР. Сборник документов. Т. 1 (1917—1920 гг.), Москва 1944, 572 стр.

Годовой отчет НКВД к VIII съезду Советов. 1919—1920 гг., Москва 1921, 75 стр.

Доклад народного комиссара по иностранным делам Г. В. Чичерина на заседании ВЦИК 17 июня 1920 года (стенограмма), Москва 1920, 18 стр.

Ключников Ю. В., проф. и Сабанин А. В., проф. Международная политика новейшего времени в договорах, нотах и декларациях. Ч. II, Москва 1926, 464 стр.

Коммунистический Интернационал в документах. 1919—1932, Москва 1933, 1008 стр.

Крах германской оккупации на Псковщине. Сборник документов. Ленинград 1939, 270 стр.

- Материалы по истории СССР. Т. I. Москва 1955, 520 стр.
- Международные отношения. 1870—1918 гг. Сборник документов под ред. проф. В. М. Хвостова. Москва 1940, 405 стр.
- Мирные переговоры в Брест-Литовске. Т. I. Москва 1920, 269 стр.
- Отечественная война против германских оккупантов в 1918 году. Документы. Москва 1941, 48 стр.
- Отчет народного комиссариата по иностранным делам седьмому съезду Советов (ноябрь 1918 — декабрь 1919 гг.). Москва 1919, 27 стр.
- Разгром немецких захватчиков в 1918 году. Москва 1943, 335 стр.
- Советский Союз в борьбе за мир. Собрание документов. Москва-Ленинград 1929, 344 стр.
- Стучка П. Пять месяцев Социалистической Советской Латвии. Ч. II. Сборник документов и важнейших декретов. Псков 1921, 70 стр.
- Чичерин Г. Договор с Эстонией. (Доклад, сделанный на пленарном заседании ВЦИК.) «Вестник НКВД», № 3, 1920, стр. 1—6.

b) Buržuaziskajā Latvijā un ārzemēs izdotās publikācijas

- Amtliche Urkunden zur Vorgeschichte des Waffenstillstandes 1918, Berlin 1927, 292 S.
- Documents on British Foreign Policy. 1919—1939. First series, v. I—III, London 1947.
- Fortiņš, A. Vācbaltu politisko mērķu dokumentācija, Rīgā 1932, 158 lpp.
- The Intimate Papers of Colonel House, Vol. IV, London 1928, 568 p.
- Latvijas Komunistiskā partija. XIX konferences protokoli, Rīgā 1921 31 lpp.
- Latvijas Komunistiskā partija 1920. gada II pusgadā, Rīgā 1921, 48 lpp.
- Latvijas Satversmes sapulces stenogramas, 1920.
- Latvijas statistiskā gadagrāmata 1921, Rīgā 1922, 316 lpp.
- Latvijas statistiskā gadagrāmata 1934, Rīgā 1935, 235+46 lpp.
- Latvijas Tautas Padome, Rīgā 1920, 945 lpp.
- Māc. Andr. Niedras, Dr. T. Vankina un zv. adv. Ansberga prāva, 1—II d., Rīgā 1924.
- Memorandum on Latvia addressed to the Peace Conference by the Lettish Delegation, 1919, 28 p.
- Organisation of American Relief in Europe. 1918—1919. Documents selected and edited by I. L. Bene and R. H. Lutz, California 1943, 547 p.
- Papers Relating to the Foreign Relations of the United States. 1918, Russia, v. I—III; 1919, Russia; Paris Peace Conference, 1919, v. I—XII; 1920, v. I—III; The Lansing Papers, 1914—1920, v. II.

Stenographische Berichte über die Verhandlungen der deutschen Nationalversammlung, 1919.

United States. Congress. Congressional Record, vol 57.

United States. Congress. Report of the Mission to Finland, Esthonia, Latvia and Lithuania on the Situation in the Baltic Provinces. July 23, 1919. Washington 1919, 42 p.

Der Waffenstillstand 1918—1919. Das Dokumenten-Material der Waffenstillstandsverhandlungen B. 1—3, Berlin 1928.

II. PĒTIJUMI, ATMIŅAS, RAKSTI UN RUNAS

a) PSR Savienībā publicētie

V. I. Leņins. Raksti, 4. izd., 22., 26., 27., 28., 29., 30., 31. sēj. Rīgā 1950—1951.

Aiz restēm. Latvijas politisko ieslodzīto rakstu krājums. Izd. «Spartaks», 1929, 192 lpp.

Ameriķaņu un Rietumeiropas imperialistu agresija Latvijā, Rīgā 1954, 150 lpp.

Bērziņš-Andersons, J. «Demokratiskās» Latvijas valsts pamati un viņas nākotne, Izd. «Spartaks», 1923, 111 lpp.

Bērziņš-Andersons, J. Uz kā balstās Ulmaņa valdība? Izd. «Spartaks», 1920, 16 lpp.

Bērzs, K. J. Krievu un latviešu tautas vēsturiskā draudzība. Rīgā 1947, 59 lpp.

Blumfelds, A. Vācu plāni par Latvijas kolonizāciju 1918. g. Maskavā 1943, 32 lpp.

Brodskis, J. No ameriķaņu agresoru un vācu militaristu savvērestības vēstures. «Padomju Latvijas Komunisti», Nr. 1, 1955, 38.—45. lpp.

Buržuaziskie nacionalisti — Latvijas vēstures viltotāji, II izdevums, Rīgā 1953, 175 lpp.

«Cīņa». (Rakstu krājums.) Rīgā 1954, 231 lpp.

Cīņa par padomju varu Latvijā, Rīgā 1955, 187 lpp.

Daniševskis, J. Cīņa par Padomju Latviju, izd. «Spartaks», 1929, 24 lpp.

Degļavs, Fr. Kas bija īstie saimnieki buržuaziskajā Latvijā? Rīgā 1947, 28 lpp.

Degļavs, Fr. Par buržuaziskās Latvijas šķietamo neatkarību. Rīgā 1945, 24 lpp.

Dokumenti atmasko. Ko stāsta LPSR Valsts centralajā archīvā atrastie materiāli. «Cīņa», Nr. 148, 1952. g. 24. jūnijā.

Dombrovskis, F. Pirms trīsdesmit gadiem. «Cīņa», Nr. 298, 1948. g. 17. decembri.

Dombrovskis, F. Pirms trīsdesmit gadiem. «Cīņa», Nr. 303, 1948. g. 23. decembrī.

Draudiņš, T. ASV imperialistiskā politika Baltijā 1919. un 1920. gadā. «Latvijas PSR Zinātņu Akadēmijas Vēstis», Nr. 11, 1950, 137.—141. lpp.

Draudiņš, T. 1917. gads Latvijā. «Padomju Latvijas Skola», Nr. 11, 1947, 17.—42. lpp. un Nr. 12, 32.—48. lpp.

Draudiņš, T. 1918. gads Latvijā. «Padomju Latvijas Skola», Nr. 8, 1948, 18.—35. lpp. un Nr. 9, 61.—71. lpp.

Draudiņš, T. Latvija pirmā pasaules kara laikā. «Padomju Latvijas Skola», Nr. 9, 1947, 16.—32. lpp. un Nr. 10, 24.—37. lpp.

Draudiņš, T. Latvijas bezzemnieki kā strādnieku šķiras sabiedrotie cīņā par padomju varu un zemi Lielās Oktobra socialistiskās revolūcijas sagatavošanas un norises periodā. «Latvijas PSR Zinātņu Akadēmijas Vēstis», Nr. 1, 1955, 25.—54. lpp.

Draudiņš, T. Latvijas darbaļaužu cīņa par padomju varu 1919. gadā. «Padomju Latvijas Skola», Nr. 3, 1949, 26.—43. lpp.

Drizulis, A. Buržuaziskās Latvijas pirmie gadi (1920—1923). Rīgā 1948, 22 lpp.

Drizulis, A. Latvija ārvalstu militārās intervences un pilsoņu kara posmā (1918—1920). Rīgā 1948, 25 lpp.

Drizulis, A. Latvija imperialistiskā kara un februāra buržuaziski demokrātiskās revolūcijas periodā (1914—1917). Rīgā 1953, 80 lpp.

Drizulis, A. Latvija Lielās Oktobra socialistiskās revolūcijas sagatavošanas un norises periodā. Rīgā 1951, 88 lpp.

Dzērve, P. Pēteris Stučka — izcilais revolucionārs un zinātnieks. «Latvijas PSR Zinātņu Akadēmijas Vēstis», Nr. 8, 1955, 5.—22. lpp.

Endrups, R. un *Feldmanis, A.* Revolucionārās cīņās kritušo piemiņas grāmata, 2. sējums. 1907—1917. Maskavā 1936, 727 lpp.

Graudiņš, K., Leits, A. Ameriķaņu imperialisti — latviešu tautas nīknākie ienaidnieki. «Padomju Latvijas Boļševiks», Nr. 12, 1952, 55.—66. lpp.

Graužinis, S. ASV un Rietumeiropas imperialistu agresija Latvijā (1918—1920). Kandidāta disertācija. Rīgā 1953, 428 lpp.

Jablonskis, A. Buržuazijas terors un strādnieku šķiras stāvoklis tā sauktajā «demokrātiskajā» Latvijā. Rīgā 1947, 34 lpp.

Jablonskis, A. Buržuaziskās Latvijas rašanās un sabrukums. Rīgā 1947, 72 lpp.

Jablonskis, A. Labējie socialisti — starptautiskās reakcijas ķēdes suņi. Rīgā 1948, 55 lpp.

Jauno komunāru ceļš. Latvijas jaunatne cīņā par padomju varu. Rīgā 1948, 182 lpp.

Kaimiņš, J. Latviešu strēlnieki cīņā par Lielās Oktobra socialistiskās revolūcijas uzvaru. «Padomju Latvijas Komunisti», Nr. 10, 1954, 18.—24. lpp.

Kaimiņš, J. Latviešu strēlnieki cīņā par Lielās Oktobra socialistiskās revolūcijas uzvaru. Kandidata disertācija. Rīgā 1953, 370 lpp.

Kalnberziņš, J. Padomju Latvijas desmit gadi. Rīgā 1950, 147 lpp.

Kauliņš, K. Īsas ziņas par Latvijas Komunistiskās (boļševiku) partijas un tās priekšteces — Latvijas Sociāldemokrātijas kongresiem. «Cīņa», Nr. 12, 1949. g. 15. janvārī.

Kauliņš, K. Izcilais revolucionārs un valsts darbinieks (P. Stučkas dzimšanas dienas 90 gadu atcerei). «Padomju Latvijas Komunisti», Nr. 8, 1955, 19.—24. lpp.

Kauliņš, K. Latvijas boļševiki cīņā par padomju varu 1918.—1919. gadā. «Padomju Latvijas Boļševiki», Nr. 23, 1948, 36.—41. lpp.

Kauliņš, K. Latvijas darbaļaužu cīņas boļševiku vadībā par padomju varu. Rīgā 1950, 86 lpp.

Kauliņš, K. Latvijas Komunistiskās partijas slavenais attīstības un cīņas ceļš. «Padomju Latvijas Komunisti», Nr. 6, 1954, 16.—24. lpp.

Kauliņš, K. Latvijas sociāldemokrātijā Oktobra socialistiskās revolūcijas sagatavošanas un norises periodā. «Cīņa», Nr. 179, 1947. g. 1. augustā, Nr. 223, 1947. g. 21. septembrī, un Nr. 258, 1947. g. 1. novembrī.

Kauliņš, K. Padomju varas nodibināšanās Latvijā 1919. gada janvārī. «Padomju Latvijas Skola», Nr. 1, 1949, 5.—9. lpp.

Kļava, G. Kas bija tā saucamā «demokrātijā» buržuaziskajā Latvijā. Rīgā 1946, 36. lpp.

Komunistiskās partijas taktika Latvijā. Izd. «Spartaks», 1922, 210 lpp.

Kondratjevs, N. Jānis Fabriciuss. Biogrāfisks apraksts. Rīgā 1954, 258 lpp.

Krastiņš, J. Latviešu un krievu tautas vēsturiskie sakari un draudzība. «Padomju Latvijas Boļševiki», Nr. 5, 1947, 11.—20. lpp.

Krišu piemiņas grāmata. II—IV daļa. Maskavā 1934—1935.

Kuzmičs, V. Ameriķu un angļu imperialistu asiņainā darbība Baltijas valstīs 1918.—1920. gadā. «Padomju Latvijas Komunisti», Nr. 2, 1953, 50.—59. lpp.

Ķīsis, R. Oktobra revolūcija un latviešu strēlnieki. Rīgā 1948, 96 lpp.

L. K. P. Vēstures komisija. L. K. P. 25 gadi. Maskavā 1929, 674 lpp.

Latvju strēlnieku Vēstures komisija. Latvju revolucionārais strēlnieks. I—II sēj., Maskavā 1934—1935.

Latvju strēlnieku Vēstures komisija. Latvju strēlnieku vēsture. I—II sēj. Maskavā 1928—1934.

Leits, A. Buržuaziskā Latvija — Vācijas un Antantes imperialistu marionete. «Cīņa» Nr. 153, 1950. g. 29. jūnijā; Nr. 160, 1950. g. 7. jūlijā; Nr. 161, 1950. g. 8. jūlijā.

Liepa, K. Baltā Latvija. Gads Ulmaņa-Mendera valstībā. 22. V. 19. — 22. V. 20. Izd. «Spartaks», 1920, 63 lpp.

Lidaks, J. Dažas ziņas par latviešu strēlnieku pulkiem un to cīņām par padomju varu 1917.—1919. gadā. «Padomju Latvijas Skola», Nr. 2, 1953, 20.—27. lpp.

Mazais, B. Baltā Latvija viņas avižu raksturojumā. Maskavā 1920, 32 lpp.

Miške, V. Kas ir latviešu buržuaziskie nacionalisti? Rīgā 1953, 108 lpp.

Padomju Latvijas atdzimšanas ceļš. Rīgā 1945, 77 lpp.

Paegle, A. Pa tautas brīvības cīņu takām Ziemeļvidzemē. Rīgā 1955, 71 lpp.

Pekers, B. Latvijas darbaļaužu cīņa pret buržuazijas diktaturu (Arhivu materiālu konspektīvs atstāstījums). «Cīņa», Nr. 287, 1948. g. 4. decembrī.

Pelše, A. Cīņa pret buržuazisko nacionalismu — republikas partijas organizācijas kaujas uzdevums. «Padomju Latvijas Bolševiks», Nr. 16, 1950, 1.—9. lpp.

Pelše, A. Latviešu vāciskie nacionalisti — latvju tautas niknākie ienaidnieki. Rīgā 1945, 31 lpp.

Pelše, A. Lielā Oktobra socialistiskā revolūcija un tās nozīme Baltijas tautu vēsturē. «Padomju Latvijas Komunisti», Nr. 11, 1954, 10.—18. lpp.

Pilats. Politiskās partijas un strādnieku šķiras cīņa Latvijā. Izd. «Spartaks», 1921, 53 lpp.

Pinksis, I., Freibergs, G., Lejiņš, V. Revolucionārā Liepāja. Rīgā 1955, 267 lpp.

Piseckis, I. Par dažiem buržuaziskās Latvijas ārpolitikas jautājumiem. «Padomju Latvijas Skola», Nr. 11, 1950, 97.—101. lpp.

Potjomkins, V. P., red. Diplomātijas vēsture, II sēj. Rīgā 1949, 428. lpp., III sēj. Rīgā 1948, 882 lpp.

Predele, J. Lielās Oktobra socialistiskās revolūcijas sagatavošana un revolūcijas norise Latvijā. Kandidāta disertācija. Rīgā 1950, 472 lpp.

Predele, J. No Latvijas strādnieku šķiras cīņas vēstures par Lielās Oktobra socialistiskās revolūcijas uzvaru. «Padomju Latvijas Komunisti», Nr. 10, 1953, 22.—30. lpp.

Roziņš, Fr. Latviešu zemnieks. Izd. «Spartaks», 1920, 175 lpp.

Rūtmane, I. Latvijas bolševiku cīņa pret oportunismu Lielās Oktobra socialistiskās revolūcijas sagatavošanas un norises laikā. «Padomju Latvijas Komunisti», Nr. 11, 1956, 9.—15. lpp.

Sadovskis, P., Pekers, B. Angļu un amerikāņu imperialisti — latviešu tautas bēdes. «Cīņa», Nr. 168, 1951. g. 19. jūlijā.

Salmiņš, A. Vācu imperialisma kolonizācijas plānu neveiksme Latvijā Lielās Oktobra socialistiskās revolūcijas uzvaras rezultātā. Kandidāta disertācija. Rīgā 1952, 221 lpp.

Seierss, M. un Kāns, A. Slepētais karš pret Padomju Krieviju. Rīgā 1948, 392 lpp.

Soms, K. L. K. P. agrarpolitikas un agrarprogrammas jautājumi. Izd. «Spartaks», 1930, 162 lpp.

Strauss, V. Padomju Latvija un starptautiskā kontrrevolūcija. Maskavā 1931, 168 lpp.

Strazdiņš, K. Krievu un latviešu tautas vēsturiskā draudzība. «Padomju Latvijas Komunisti», Nr. 6, 1953, 23.—34. lpp.

Strazdiņš, K., red. Latvijas PSR vēsture. Saīsināts kurss. Rīgā 1956, 551 lpp.

Stučka, P. Darbs un zeme. Agrarrevolūcija un komunisms. Izd. «Spartaks», 1920, 332 lpp.

Stučka, P. Ko gaida lauki no komunistiem? Izd. «Spartaks», 1928, 56 lpp.

Stučka, P. Latvijas Komunistiskā partija un vēlēšanas. Pieskavā 1921, 23 lpp.

Stučka, P. Latvijas krīze. Izd. «Spartaks», 1921, 20 lpp.

Stučka, P. Pār pilsonisko demokratiju — uz padomju varu. Izd. «Spartaks», 1925, 36 lpp.

Stučka, P. Piezīmes par agraro (zemes-) jautājumu. Rīgā 1917, 44 lpp.

Stučka, P. Pret tautu naidu un tautisko ienaidu! Izd. «Spartaks», 1921, 26 lpp.

Silfa-Jāniša, J., Bērces-Makša, A. un citu 10. jūnija 1921. g. upuru piemiņai. Izd. «Spartaks». 1926, 96 lpp.

Smidre, Dz. Latvijas boļševiku cīņa pret vācu okupantiem un amerikāņu-angļu imperialistiem 1918. gadā. Kandidata disertācija. Rīgā 1953, 334 lpp.

Steinbergs, V. Latvijas boļševiku cīņa par padomju varu 1917. gadā. «Padomju Latvijas Komunisti», Nr. 16, 1952, 44.—53. lpp.

Surigins, F. No cīņas vēstures par Lielās Oktobra socialistiskās revolūcijas uzvaru Latvijā. «Padomju Latvijas Komunisti», Nr. 11, 1955, 30.—36. lpp.

Ziemeļis, S. Latviešu strēlnieki pirmajā pasaules karā. «Cīņa» Nr. 257, 1956. g. 31. oktobrī.

Zivs, V. Amerikāņu un angļu imperialisti — latviešu tautas nīknākie ienaidnieki. «Padomju Jaunatne», Nr. 5, 1953. g. 8. janvārī.

Аболинь Я. К. Деградация и упадок промышленной буржуазии Латвии. Кандидатская диссертация. Рига 1951, 361 л.

Альдранди Марескотти Л. Дипломатическая война. Воспоминания и отрывки из дневника (1914—1919 гг.). Москва 1944, 391 стр.

Альтман М. Латвия. Москва — Ленинград 1931, 60 стр.

Андерсоне Э., Дзерве П., Драудин Т. Латвийская ССР. Москва 1956, 168 стр.

Бах М. Г. Политико-экономические взаимоотношения между СССР и Прибалтикой за десять лет (1917—1927 гг.). Москва 1928, 168 стр.

Бах М. Г. Роль Прибалтики в системе антисоветского окружения. «Мировое хозяйство и мировая политика», № 6, 1931, стр. 97—112.

Берг А. Х. Международное положение Латвии. Петроград 1918, 24 стр.

Березкин А. США — активный организатор и участник военной интервенции против Советской России (1918—1920 гг.). Издание второе, Москва 1952, 256 стр.

Берти Ф.Л. За кулисами Антанты. Дневник британского посла в Париже. 1914—1919 гг. Москва — Ленинград 1927, 232 стр.

Вилнис Я. О попытках вмешательства во внутренние дела народов Прибалтики. «Международная жизнь», 1956, № 9, стр. 27—36.

Волков Ф. Д. Крах английской политики интервенции и дипломатической изоляции советского государства. Москва 1954, 400 стр.

Васленский М. С. Из истории политики США в германском вопросе (1918—1919 гг.). Москва 1954, 228 стр.

Гессен С. Я. Окраинные государства. Польша, Финляндия, Эстония, Латвия и Литва. Ленинград 1926, 151 стр.

Грашман К. С. Аграрная реформа буржуазной Латвии в период 1920—1922 гг. Кандидатская диссертация, Москва 1949, 460 стр.

Гронский А. ч Рисс О. Американские империалисты — враги свободы и независимости народов Прибалтики. «Latvijas PSR Zinātņu Akademijas Vēstis», № 9, 1952, 15.—32. lpp.

Гулыга А., Геронимус А. Крах антисоветской интервенции США (1918—1920 гг.). Москва 1952, 192 стр.

Дауге П. Г. Латвия с 1918 по 1940 г. «Вестник Академии наук СССР», № 11—12, 1940, стр. 51—67.

Дауге П. Октябрьская революция в Латвии. «Исторический журнал», № 11, 1940, стр. 33—44.

Дауге П. Прибалтика в 1917—1940 годах, «Историк-марксист», № 1, 1941, стр. 3—42.

Дипломатический словарь. Гл. ред. А. Я. Вышинский. Т. I, Москва 1948, 855 стр.; т. II, Москва 1950, 996 стр.

Документы по истории гражданской войны в СССР. Под ред. И. Минца и Е. Городецкого. Т. I, Москва 1940, 544 стр.

Домбровский Ф., Терновский П. Борьба трудящихся Латвии за советскую власть в 1917—1918 годах. Газ. «Советская Латвия», № 303, 23 декабря 1948 г.

Драудинь Т. Деревенская беднота — безземельные Латвии, как союзники пролетариата в борьбе за власть Советов и за землю в период подготовки и проведения Великой Октябрьской социалистической революции. Кандидатская диссертация. Рига 1955, 280 л.

Драудинь Т. О ликвидации помещичьего землевладения в Латвии в период подготовки и проведения Великой Октябрьской социалистической

революции. «Latvijas PSR Zinātņu Akadēmijas Vēstis», Nr. 11, 1953, 21.—38. lpp.

Дризулис А. Рига — центр революционного рабочего движения в борьбе за советскую власть. «Latvijas PSR Zinātņu Akadēmijas Vēstis», Nr. 12, 1951, 1841.—1854. lpp.

Жирмунский М. Латвия. Москва 1940, 84 стр.

Зиле А. Я. Экономические мероприятия Советского правительства Латвии в 1919 г. Кандидатская диссертация, 272 л.

Зуев Ф. Внешняя политика Советской России в период иностранной военной интервенции. Москва 1951, 44 стр.

Зуев Ф. Международный империализм — организатор нападения панской Польши на Советскую Россию (1919—1920 гг.). Москва 1954, 232 стр.

Иванович В. Советский Союз и Англия в Прибалтике. Москва — Ленинград 1927, 54 стр.

Игельстром В. Россия и окраинные государства. «Международная жизнь», № 15 (133), 1922, стр. 43—46.

История гражданской войны в СССР. Т. I, Москва 1936, 578 стр.; т. II, Москва 1947, 623 стр.

Капустин М. И. Большевики Советского фронта в борьбе за солдатские массы в 1917 г. «Вопросы истории», № 11, 1955, стр. 105—113.

Капустин М. И. К вопросу о победе Великой Октябрьской социалистической революции на Северном фронте. «Latvijas PSR Zinātņu Akadēmijas Vēstis», Nr. 6, 1953, 13.—35. lpp.

Караев Г. Н. В боях за Петроград. Москва 1951, 238 стр.

Кисис Р. Латышские стрелки в период гражданской войны. Рига 1951, 71 стр.

Клод А. Куда идет американский империализм. Москва 1951, 307 стр.

Кобляков И. К. От Бреста до Рапалло. Очерки истории советско-германских отношений с 1918 по 1920 г. Москва 1956, 251 стр.

Корионов В. Американский империализм — злейший враг народов. Москва 1951, 184 стр.

Крастынь Я. П. Американско-английская интервенция в Латвии в 1918—1920 гг. Академия наук СССР. Институт истории. «Исторические записки», № 45, 1954, стр. 235—256.

Крастынь Я. Борьба латышского народа против немецких захватчиков и поработителей. Москва 1946, 196 стр.

Кузьмин Н., Найда С., Петров Ю., Шишкин С. О некоторых вопросах истории гражданской войны. «Коммунист», № 12, 1956, стр. 54—71.

Кунина А. Кровавый американский империализм. Москва 1952, 132 стр.

Кунина А. Е. Провал американских планов завоевания мирового

господства в 1917—1920 гг. Москва 1951, 236 стр. Издание второе, дополненное, Москва 1954, 320 стр.

Лагард Э. Признание Советского правительства. Москва 1925, 154 стр.

Латвия и ее армия. Москва 1938, 92 стр.

Латковскис А. В. Экспансия США в Прибалтике (после первой мировой войны). Кандидатская диссертация. Ленинград 1954, 305 л.

Лейн К. Национальное «освобождение» без маски. Москва 1930, 36 стр.

Лейт А. Агрессия империалистических держав в Латвии (1917—1920 гг.). Рига 1952, 124 стр.

Лейт А. О государственных долгах буржуазной Латвии. «Latvijas PSR Zinātņu Akadēmijas Vēstis», Nr, 11, 1955, 37.— 54. lpp.

Лейт А. И. Экспансия империалистических держав в Латвии (1917—1929 гг.). Кандидатская диссертация. Ленинград 1952, 341 л.

Лемин И. М. Внешняя политика Великобритании от Версаля до Локарно. 1919—1925. Москва 1947, 488 стр.

Марков М. Советская Латвия. Москва 1940, 60 стр.

Маркон И. Очерки по истории промышленности Латвии. Рига 1951, 127 стр.

Мендер Ф. Балтийские проблемы. «Мировое хозяйство и мировая политика», № 10—11, 1926, стр. 132—138.

Нотович Ф. И. Захватническая политика германского империализма на Востоке в 1914—1918 гг. Ленинград 1947, 239 стр.

Ольша Р. Пролетариат держав Антанты в борьбе против интервенций в Советскую Россию (1919—1920 гг.). «Вопросы истории», № 10, 1947, стр. 106—127.

Петров Ю. П. Военные комиссары в годы гражданской войны (1918—1920). Москва 1956, 148 стр.

Пуринь М. Иностранный капитал в экономике буржуазной Латвии (1920—1940 гг.). Кандидатская диссертация. Москва 1949, 214 стр.

Ринг И. Как живут крестьяне Латвии. Ленинград 1934, 92 стр.

Ринг И. Г. Латвия. Ленинград 1936, 294 стр.

Рубинштейн Н. Американские империалисты в Европе в 1919 году. «Вопросы истории», № 7, 1949, стр. 118—122.

Савченко В. Этого нельзя забыть. Кровавые злодеяния американско-английских интервентов в Прибалтике в 1918—1920 годах. Газ. «Советская молодежь», № 156, 9 августа 1952 г.

Самарский С. П. Провал империалистических планов в Прибалтике в период иностранной интервенции (1918—1920 гг.). Кандидатская диссертация. Москва 1953, 260 л.

Сиполс В. Я. Интервенция США, Англии, Франции и Германии в Латвии. 1918—1920 гг. Кандидатская диссертация. Москва 1954, 488 л.

Советское государство и страны Прибалтики. Издание Советского Информбюро. Москва 1941, 32 стр.

Спреллис А. И. Рабочее движение в Латвии в период буржуазно-демократической диктатуры (1920—1940 гг.). Академия наук СССР. Институт истории. «Исторические записки», № 45, 1954, стр. 5—42.

Стародубский Л. В. Статистика буржуазной Латвии на службе реакции. Рига 1953, 102 стр.

Стародубский Л. В. Упадок фабрично-заводской промышленности в буржуазной Латвии. Рига 1952, 222 стр.

Стишов М. И., Найда С. Ф. Разгром трех походов Антанты. Победа советской власти на национальных окраинах и на Дальнем Востоке. Москва 1953, 179 стр.

Стучка П. «Демократическая» Латвия. «Коммунистический Интернационал», № 2, 1924, стр. 187—208.

Стучка П. К характеристике латышских с. - д. — «меньшевиков». Москва 1920, 32 стр.

Стучка П. Пять месяцев Советской Латвии. «Коммунистический Интернационал», № 3, 1919, стр. 327—334.

Стучка П. Пять месяцев Социалистической Советской Латвии. Часть I. Сборник статей и заметок. Псков 1919, 191 стр.

Сыркин А. Государства Прибалтики (Эстония, Латвия, Литва). Москва 1925, 56 стр.

Тардые А. Мир. Москва 1943, 432 стр.

Тилле А. А. Советская власть в Латвии в 1917—1919 гг. Кандидатская диссертация. Москва 1951, 343 л.

Удачин С. А. Земельная реформа в Советской Латвии. Рига 1948, 447 стр.

Ульрис Я. Советские социалистические республики в Прибалтике. «Коммунистический Интернационал», № 7, 1940, стр. 23—33.

Чугаев Д. А. Борьба за упрочение советской власти. Москва 1951, 78 стр.

Штейн Б. Е. Из истории первоначального периода гражданской войны. «Историк-марксист», № 4—5, 1940, стр. 12—35.

Штейн Б. Е. «Русский вопрос» на Парижской мирной конференции. (1919—1920 гг.). Москва 1949, 463 стр.

Штейнберг В. А. Из истории борьбы большевиков Латвии за победу Октября в первый период его подготовки (март — апрель 1917 г.). «Latvijas PSR Zinātņu Akadēmijas Vēstis», Nr. 10, 1951, 1505.—1540. lpp.

Штейнберг В. А. Подготовка Великой Октябрьской социалистической революции в Латвии (март — август 1917 г.). Кандидатская диссертация. Рига 1950, 411 л.

Яцунский В. К. Значение экономических связей с Россией для хозяйственного развития городов Прибалтики в эпоху капитализма. Академия наук СССР. Институт истории. «Исторические записки». № 45, 1954, стр. 105—147.

b) Buržuaziskajā Latvijā un ārzemēs publicētie

The Baltic States. Esthonia, Latvia, Lithuania. Prepared by the Information Department of the Royal Institute of International Affairs. London 1938, 194 p.

Die Baltische Landeswehr. Ein Gedenkbuch. Herausgegeben vom Baltischen Landeswehrverein. Riga 1929, 231 S.

Barth, E. Aus der Werkstatt der deutschen Revolution. Berlin 1919, 158 S.

Beķers, V. Manas atmiņas par Latvijas valsts nodibināšanās laikmetu. Rīgā 1925.

Berg, A. Latvia and Russia. London 1920, 93 p.

Bērziņš, P. Latvijas brīvības cīņas, 1918—1920. Rīgā 1928, 135 lpp.

Bischoff, J. Die letzte Front. Geschichte der Eisernen Division im Baltikum 1919. Berlin 1935, 270 S.

Blanks, E. Latvijas valsts pirmie gadi. Rīgā 1923, 64 lpp.

Der Bolschewismus und die baltische Front 1918/1919.- Leipzig 1939, 104 S.

Braatz, K. Fürst Anatol Pawlowitsch Lieven. Im Kampfe gegen den baltischen Separatismus, russischen Bolschewismus und die Awaloff-Bermond-Affäre. Stuttgart 1926, 165 S.

Buchan, J., ed. Baltic and Caucasian States. Boston — New York 1923, 269 p.

The Bullitt Mission to Russia. New York 1919, 151 p.

Buševics, A. Mūsu politikas problēmi. Rīgā 1927, 51 lpp.

Churchill, W. S. The World Crisis. Vol. 5, London 1929, 474 p.

Coates, W. P. and Coates, Z. K. Armed Intervention in Russia, 1918—1922. London 1935, 400 p.

Coates, W. P. and Z. K. A History of Anglo-Soviet Relations. London 1945, 816 p.

Coates, W. P. and Z. K. Russia, Finland and the Baltic. London 1940, 144 p.

Crohn-Wolfgang, H. F. Lettlands Bedeutung für die östliche Frage. Berlin-Leipzig 1923, 64 S.

Darstellungen aus den Nachkriegskämpfen deutscher Truppen und Freikorps. Im Auftrag des Kriegsministeriums bearbeitet und herausgegeben von der Forschungsanstalt für Kriegs- und Heeresgeschichte. Erster

Band: Die Rückführung des Ostheeres. Berlin 1936, 196 S. Zweiter Band. Der Feldzug im Baltikum bis zur zweiten Einnahme von Riga, Berlin 1937, 159 S. Dritter Band: Die Kämpfe im Baltikum nach der zweiten Einnahme von Riga. Juni bis Dezember 1919. Berlin 1938, 208 S.

Dellinshausen, E. Im Dienste der Heimat. Erinnerungen. Stuttgart 1930, 362 S.

Dwinger, E. E. Die letzten Reiter. Jena 1935, 450 S.

Erzberger, M. Erlebnisse im Weltkrieg. Stuttgart-Berlin 1920, 396 S.

Farr, Ph. Soviet Russia and the Baltic Republics. London 1944, 52 p.

Foreign Office. Historical section. Courland, Livonia and Esthonia. London 1920, 86 p.

Forel, A. und *Osolin, A.* Für ein freies Lettland im freien Russland! Basel 1917, 15 S.

Frauenstein, A. M. Die zentraleuropäischen Randstaaten mit besonderer Berücksichtigung des baltischen Dreibund-Problems Lettland, Estland u. Litauen. Riga 1921, 74 S.

Fridenbergs, A. Divi dramatiski momenti (sakarā ar Latvijas tapšanas vēsturi). «Jaunā Balss», Nr. 1, 1931.

Gade, J. A. On the Shores of the Baltic. «Atlantic Monthly» October 1919, pp. 562—572.

Goltz, R., von der. Als politischer General im Osten (Finnland und Baltikum) 1918 un 1919. Leipzig 1936, 173 S.

Goltz, R., von der. Meine Sendung in Finnland und im Baltikum. Leipzig 1920, 312.

Graham, M. W. The Diplomatic Recognition of the Border States. California 1939, 398 p.

Graham, M. W. New Governments of Eastern Europe. New York 1927.

Gregory, J. D. On the Edge of Diplomacy. 1902—1928. London 1929, 286 p.

Grimm, C. Jahre Deutscher Entscheidung im Baltikum. 1918/1919. Essen 1939, 514 S.

Hoffmann, M. Die Aufzeichnungen. B. I—II. Berlin 1929.

Hohlfeld, A. Versailles und die russische Frage. 1918/1919. Hamburg 1940, 79 S.

Hoover, H. The Memoirs of Herbert Hoover. Years of Adventure 1874—1920. New York 1952, 496 p.

Kaupisch, H. Die Befreiung von Livland und Estland (18. Februar bis 5. März 1918). Oldenburg 1918, 88 S.

Klein, F. Der deutsche Anteil an den Interventionskriegen gegen Sowjetrußland im Jahre 1919. «Geschichte in der Schule» 1952, Heft 2, S. 57—70.

Klein, F. Die diplomatischen Beziehungen Deutschlands zur Sowjetunion 1917—1932. Berlin 1952, 190 S.

Korupcijas fronte. Fakti un dati par pilsoņu 10 gadu saimniekošanu. Rīgā 1928, 31 lpp.

Kroders, A. Prūšu un baronu savvērestība pret Latvijas valsti 16. apr. 1919. gadā. Rīgā 1919, 100 lpp.

Kühlmann, R. Erinnerungen. Heidelberg 1948.

Kurland unter deutscher Verwaltung. Vortrag des Verwaltungschefs anlässlich der Anwesenheit des Herrn Landwirtschaftsministers in Mitau am 8. 10. 1915. Mitau 1915, 18 S.

Lansing, R. The Peace Negotiations. A Personal Narrative. London 1921, 398 p.

Latvia. Actual Conditions and Possibilities in one of the Baltic Republics. Rīga 1922, 112 p.

Latvijas agrarā reforma. Zemkopības ministrijas izdevums. Rīgā 1930, 743+208 lpp.

Ligotņu Jēkabs. Latvijas valsts dibināšana (Latviešu Pagaidu Nacionālā Padome). Rīgā 1925, 510 lpp.

Livland vor der Entscheidung. Rīga 1918, 140 S

Lloyd George, D. The Truth about the Peace Treaties. Vol. I. London 1938, 735 p.

Lloyd George, D. War Memoirs. Vol. V. London 1936, 628 p.

Lockhart, K. H. B. Memoirs of a British Agent. New York 1933, 355 p.

Ludendorff, E. Meine Kriegserinnerungen 1914—1918. Berlin 1919, 628 S.

Manteuffel-Katzdangen. Meine Siedlungsarbeit in Kurland. Leipzig 1941, 66 S.

Martna, M. Estland, die Esten und die estnische Frage. Beten 1919, 200 S.

Materiali Latvijas agrarās reformas vēsturei. Rīgā 1929, 399 lpp.

Meyer, I. Das Jägerbataillon der Eisernen Division im Kampfe gegen den Bolschewismus. Leipzig 1920, 53 S.

Newman, E. W. Britain and the Baltic. London 1930, 275 p.

Niedra, A. Kā tās lietas tika darītas. Rīgā 1943, 341 lpp.

Niedra, A. Tautas nodevēja atmiņas. I—IV d., Rīgā 1924.

Niedras politika. 1919, 16 lpp.

Niessel, A. L'Evacuation des Pays Baltiques par les Allemands. Paris 1935, 272 p.

Nonācs, O. Ziemeļlatvija. Rīgā 1928, 175 lpp.

Nonācs, O. un *Sreiners, V.* Pēc 18. novembra. Tautas padomes locekļu memoriāli. Rīgā 1933, 199 lpp.

Norden, A. Die antisowjetische Aggression der Weimarer Republik. «Einheit», 1954, Heft 2, S. 165—177.

Norden, A. Zwischen Berlin und Moskau. Zur Geschichte der deutsch-sowjetischen Beziehungen. Berlin 1954, 382 S.

Noske, G. Von Kiel bis Kapp. Berlin 1920, 211 S.

Noulens, J. Mon ambassade en Russie soviétique 1917—1919. V. 1—2, Paris 1933.

Oertzen, F. W. Baltienland. Eine Geschichte der deutschen Sendung im Baltikum. München 1939, 338 S.

OsoĻin, A. Selbstbefreiung oder Selbstvergewaltigung? Des lettischen Volkes Frage an das deutsche Volk. Olten 1917, 102 S.

Ozoliņš, K. Divas revolūcijas. Karš ar muižniecību. Kā Latvija cēlās. 1917—1920. Rīgā 1934, 249 lpp.

Paegle, Sp. Kā Latvijas valsts tapa. Rīgā 1923, 382 lpp.

Pālenš, P. Kurzemes muižniecības pilnvarotā grafa Paula Pālena dienasgrāmata. «Jaunākās Ziņas», 1921. g., Nr. 153, 156, 159, 161, 168, 172, 173, 185.

Du Parquet. Der Drang nach Osten. L'Aventure Allemande en Lettonie, Paris 1926, 346 p.

Peņķis, M. red. Latvijas atbrīvošanas kara vēsture. 1—2. d. Rīgā 1938.

Peņķis, M. Latvijas nacionālās armijas cīņas 1919. g. vasarā un rudenī. Rīgā 1931, 303 lpp.

Plehve, K. Im Kampfe gegen die Bolschewisten. Berlin 1926, 48 S.

Rabenau, F. Seeckt. Aus seinem Leben. 1918—1936. Leipzig 1940, 751 S.

Radziņš, P. Latvijas atbrīvošanas karš. 1.—2. d. Rīgā 1921—1922.

Rohrbach, P. Der Kampf um Livland. München 1917, 108 S.

Rohrbach, P. Russland und wir. Berlin 1915, 94 S.

Rosenberg, Ed. Für Deutschland und Fortschritt in Lettland. Riga 1928, 199 S.

Rutter, O. The new Baltic States and their Future. London 1925, 274. p.

Salomon, E. von. Die Geächteten. Gütersloh 1941.

Schrader. Die Ostseeprovinzen deutsch! Berlin 1917, 36 S.

Schuman, F. L. American Policy toward Russia since 1917. New York 1928, 399 p.

Seskiš, J. Latvijas valsts izcelšanās pasaules kara notikumu norisē (1914—1921). Rīgā 1938, 427 lpp.

Skujeņieks, M. Latvija. Zeme un iedzīvotāji. Rīgā 1927, 752 lpp.

Temperley, H. W. ed. A History of the Peace Conference of Paris. Vol. VI, London 1924, 709 p.

Tschakste, J. Die Letten und ihre Latwija. Stockholm 1917, 67 S.

Tschocke, G. Der Feldzug im Baltikum 1919 als Ausgang östlicher Siedlung, München 1936, 21 S.

Unams, Z. 18. novembris un 15. maijs. Rīgā 1936, 80 lpp.

- Wagner, O.* Von der Heimat geächtet. Stuttgart 1935.
- Walter, M.* Lettland, seine Entwicklung zum Staat und die baltischen Fragen. Rom 1923, 510 S.
- Winnig, A.* Am Ausgang der deutschen Ostpolitik. Berlin 1921, 125 S.
- Winnig, A.* Heimkehr. Hamburg 1935, 411 S.
- Winnig, A.* Der weite Weg. Hamburg 1932, 447 S.
- Wittram, R.* Báltische Geschichte 1180—1918. München 1954, 323 S.
- Zālite, P.* Kā Latvija tapa vai kā piepildījās tautas pašnoteikšanās ideja. Otrs papildināts izdevums. Rīgā 1928, 120 lpp.
- Zālite, P.* Vācu varas pastari Latvijā. Rīgā 1925, 420 lpp.
- Авалов П.* В борьбе с большевизмом. Глюкштадт—Гамбург 1925, 540 стр.
- Бильман А.* Новая Латвия. Рига 1926, 202 стр.
- Виgrab Г. И.* Прибалтийские немцы. Юрьев 1916, 187 стр.
- Озол К. В.* Мемуары посланника. Париж 1937, 267 стр.
- Памятка ливенца. 1919—1929 гг. Рига 1929, 176 стр.
- Родзянко А. П.* Воспоминания о Северо-Западной армии. Берлин 1920,, 167 стр.

VĀRDU RĀDĪTAJS

A

Abrami — 104.
Aleksanders — 159.
Arnims, S. fon — 198.
Avalovs — sk. *Bermonts*.

B

Bachmetjevs — 211.
Balfurs — 44, 45, 53, 124, 125, 132, 141, 174, 183.
Balodis — 239.
Balodis, J. — 229, 247.
Barklejs — 40.
Benjaševičs — 181.
Bensons — 108.
Bergs — 225—227, 240.
Bermonts (Avalovs) — 173—179, 181, 183—198, 217, 220, 222, 224, 232.
Bertelo — 195.
Berts — 150, 162, 164, 180, 229, 234.
Bērziņš, J. — 14, 115.
Bērziņš, P. — 68, 99.
Bikonsfīlds — 231.
Binē — 47.
Birkners — 65, 66.
Birznieks — 97.
Bisenieks — 96, 163, 237, 241, 251.
Biskupskis — 191, 192.
Bistrams — 30, 144.
Bišofs — 131, 146, 170, 179, 190.
Bjukens — 23.
Bleichrēders — 177.
Bliss — 42, 107, 108.
Boiss — 104.
Bons, de — 108.
Borkovskis — 124.
Bosenkets — 63, 64, 65, 67, 202.
Brandiss, fon — 90.
Brendstremis — 52.
Brisons — 127.
Brūkings — 111.
Bullits — 85.
Burchards — 101, 123, 176.

C

Čakste — 52, 63, 84, 157.
Čenijs — 195.
Čerčils — 86, 133, 180, 182, 184, 193, 241.
Čičerins — 209, 218, 222, 247.

D

Daniševskis — 115.
Darovskis — 246.
Deņikins — 120, 156, 169, 184, 188, 191, 211, 218, 219, 224, 233.
Desino — 181.
Deverē — 105.
Deviss — 230, 231.
Dibičs — 171.
Diparkē — 104, 153, 164, 179, 234.
Doss — 195, 197.
Doulijs — 105, 146, 154, 234.
Dvingers — 135.

DŽ

Džonsons — 136.

E

Eberharts — 186, 189, 192.
Eberharts, fon — 186, 187, 198.
Eberts — 49, 89, 178.
Erbergers — 81, 82.
Erhards — 200, 201.

F

Fabriciuss — 78.
Firkss — 157.
Fišers — 90.
Flečers — 94, 136—138, 146, 147, 151.
Fortingtons — 200, 201, 204.
Fošs — 82, 83, 86, 167, 168, 172, 228.
Francs — 60.
Frensiss — 46.
Fričs, fon — 198.

G

Geids — 105, 109, 226, 234, 241.
Gofs — 109, 150, 152, 157, 159, 167, 175, 180, 181, 200, 232, 241.
Golcs, fon der — 90—94, 97, 101, 102, 106, 112, 120, 121, 125—128, 130—134, 139, 141, 145, 147, 150, 151, 153, 160, 166—170, 176—178, 185—188, 190—192, 194, 198, 200, 206.
Goldmanis — 52.
Grasi — 108.
Gregorijs — 206.
Grehems — 139.
Grins — 102, 105—110, 112, 113, 126—131, 136, 138, 140, 143, 146—148, 150, 152, 154, 157, 160, 161, 173, 205, 226.
Grosvalds — 204, 227.
Grovs — 188, 190.
Grū — 143, 154, 160, 161.
Grūms — 111, 153.
Gučkovs — 196.
Guds — 108.

H

Hariess — 173.
Hauzs — 219.
Hāze — 137.
Hermanovskis — 102.
Hertlings — 10.
Hindenburgs — 8, 30.
Hitlers — 198.
Hofmanis — 17, 21, 22, 41, 82, 193.
Holsti — 215, 242.
Hops — 108.
Hovards — 108, 158.
Huvers — 108, 109, 110, 111, 126, 131, 132, 140, 205, 206.
Hurstels — 146.

J

Jena — 171.
Judeņičs — 120, 132, 156, 175, 176, 181, 183—185, 188, 196, 210, 211, 218, 219, 224, 225, 228.
Juraševskis — 97.

K

Kalniņš — 146.
Kaļedins — 75.
Kamerers — 227.
Kaps — 198.
Kautskis — 56.
Kerzons — 163, 219, 228, 250, 251.

Kichlers — 198.
Kirbachs — 32, 34.
Kilmanis — 22.
Kinens — 103, 112.
Kirils Vladimirovičs — 176.
Kleists — 198.
Klemanso — 81, 172, 228.
Klūks, fon — 193, 194.
Kļava — 101.
Knige — 31.
Kolčaks — 38, 85, 86, 90, 110, 119, 120, 132, 134, 156, 169, 173, 188, 210, 211, 214, 224.
Kovens — 120, 127, 198.
Krasins — 227.
Krasnovs — 75.
Krastkalns — 32.
Kreicbergs — 46, 52.
Krosbijs — 204.
Krovēls — 107.
Krups, fon — 177, 191.
Kuršinskis — 97.
Kvasts, fon — 90, 124, 178.

K

Keņiņš — 237.

L

Laidoners — 181, 229.
Lansings — 40, 41, 105, 107, 126, 132, 219, 226, 231.
Lenčmanis — 115.
Leonass — 215.
Lindlejs — 43, 44.
Livens — 94, 175, 176.
Logans — 108, 152.
Loidš Džordžs — 81, 83, 86, 230—232, 241.
Lokarts — 44.
Ludendorfs — 8, 10, 26.

L

Leņins — 14, 25, 26, 35, 37, 39, 41, 43, 47, 52, 56, 57, 115, 116, 121, 179, 199, 202, 207, 212, 220, 222, 223, 247.
Liivņinovs — 226.

M

Maksis, Badenes — 49.
Malkolms — 171, 179, 192.
Mannerheims — 248.
Manteifēls, fon — 123, 127.
Marčs — 150, 162, 181, 183—185.
Marieti — 195.

Meierovics — 44—46, 51—53, 66, 96,
127, 200, 201, 215, 226, 229, 242,
247, 250.
Menders — 52, 56, 57, 95, 249.
Michaeliſs — 10.
Millers, ārļ. min. — 168, 178, 186.
Millers — 188.
Misiņš — 96.
Mislovskis — 181.
Moriss — 63, 80.

N

Neiraks — 203.
Niedra — 128, 131, 137, 138, 141—143,
147, 148, 151, 188, 206.
Nisels — 195—199, 228.
Nonācs — 98.
Noske — 4, 60, 89, 90, 124, 125, 168,
175, 182, 187, 191.
Nulanss — 47, 203, 204.

O

Oldss — 111.
Orbisons — 111, 153.
Osborns — 58.
Osten-Sakeni, fon — 13.
Ozoliņa-Krauze — 197.
Ozols — 239.
Ozols, K. — 111, 130, 152.

P

Paegle — 58, 61, 69, 78, 239.
Pateks — 230, 231.
Pālens — 135.
Pētersons — 239.
Pfejers, fon — 123, 124, 127.
Pūlchaus, Pilars fon — 28.
Pilsudskis — 238.
Pips — 222.
Pirss — 166, 193, 219.
Plēve, fon — 134.
Polks — 107, 185.
Popovs-Erbekševskis — 190.
Poska — 152, 214, 215, 217.
Potockis — 172.
Pusta — 232.

R

Rabenaus, fon — 198.
Radziņš — 248
Raijans — 111.
Randovs, fon — 90.
Ransdils — 135.
Reilijs — 44.

Rēks — 146.
Ridz-Smigļijs — 233.
Robinsons — 154.
Rodzjanko — 62.
Rorbachs — 11.
Rosbachs — 189.
Rozinš (Āzis) — 14.

S

Sapieha — 237.
Sazonovs — 86.
Segelmans — 239.
Seidi — 108.
Sekts, fon — 90, 178.
Selinji, de — 219.
Sesils — 63.
Seskis — 43, 46, 47, 52, 153, 161,
166, 168, 181, 193, 197, 201, 203,
208, 219.
Sēja — 198, 210, 233, 246, 248.
Simpsons — 200.
Simansons — 181.
Sinklers — 58, 63, 64, 78, 132.
Simens-Sukerts — 177.
Skujenieks — 18, 52.
Smits — 200, 204.
Solberts — 108.
Starževskis — 246.
Stiness — 177.
Striks, fon — 122, 123.
Stučka — 14, 75, 114, 115, 116.
Sverdlovs — 114, 115.

Š

Šeidemanis — 4, 89, 168.
Šeldons — 87.
Sepanskis — 246.
Šilfs (Jaunzems) — 72.
Srēders — 35.
Štilpnagels, fon — 198.
Štoks — 122—124.
Štrandmanis — 215.
Šūlmanis — 213.

T

Talentss — 103, 146, 147, 153, 154,
157, 163, 183, 184, 198, 199,
219, 226.
Temperlejs — 43.
Tenters — 239.
Terners — 195, 198.
Titoni — 199.
Tomsons — 239.
Trockis — 22, 23.
Tvetss — 108.

U

- Ulmanis* — 4, 18, 52, 54, 57, 59,
61—67, 94—98, 100, 122, 123,
128, 129, 131, 143, 145, 147, 148,
150—153, 157—160, 181, 183, 193,
197, 200, 215.
Unams — 222.

V

- Vaithauzs* — 39, 40.
Valters — 18, 51, 54, 55, 57, 61, 68,
94, 100, 102.
Vasiļevskis — 181, 235, 238, 244, 245.
Vatsons, Grants — 103, 127, 174.
Veinbergs — 19, 20.
Venola — 215, 216, 235.
Vēbers — 171.
Vēžnieks — 27.
Vilhelms II — 22, 27, 30, 49.
Vilsons — 25, 38, 42, 45, 66, 76, 81,
83, 84, 86, 105, 110, 136, 158,
173, 204.

- Vinikas* — 219.
Vinnigs — 30, 31, 49, 50, 53, 54, 57,
59, 60, 64, 65, 67, 68, 93, 94, 95,
143.
Volfs — 13.
Vorens — 87.
Vrangelis — 211.

Z

- Zalomons, fon* — 134, 198.
Zāmuels — 229.
Zālite, P. — 211.
Zālītis, J. — 61, 97, 102, 164.
Zekendorfs, fon — 25.
Zemgals — 66, 95.
Zēbergs — 247.
Ziverts — 170.
Zukovskis (Teodors) — 72.

Ž

- Zoržs* — 108.

SATURS

	Lpp.
Ievads	3
<i>I nodaļa. Vācu agresija Baltijā pirmajā pasaules karā. Ķeizarkās Vācijas intervencija Latvijā 1918. gadā</i>	<i>7</i>
1. Vācu imperialistu aneksionistiskā politika Baltijā 1914.—1917. gadā	7
2. Latvija pēc Lielās Oktobra socialistiskās revolūcijas. Vācu intervencija 1918. g. februārī un padomju varas nomākšana Ziemeļlatvijā	12
3. «Baltijas valsts» dibināšanas projekts. Latvijas kolonizācijas plāni	26
4. Vācu okupantu zvēribas. Latviešu tautas cīņa pret vācu iebrocējiem	31
<i>II nodaļa. Mēģinājums nodibināt buržuazisku Latvijas valsti. Padomju varas atjaunošana Latvijā. 1918. g. novembris — 1919. g. janvaris</i>	<i>37</i>
1. Antantes valstu un Vācijas kopējā intervencija Latvijā	37
2. Buržuaziskās valdības izveidošana Latvijā	43
3. Ārvalstu interventu palīdzība latviešu buržuazijai	59
4. Padomju varas atjaunošana Latvijā	70
<i>III nodaļa. Pretpadomju militara placdarma izveidošana Liepājā. 1919. g. janvaris—aprīlis</i>	<i>80</i>
1. Jautājums par intervenciju Latvijā Parizes miera konferencē	80
2. Kaujasspējīga vācu karaspēka saformēšana Liepājā	88
3. Latvijas buržuaziskās valdības mēģinājumi nostiprināt savu stāvokli Liepājā	94
4. Antantes valstu misiju loma pretpadomju militara placdarma organizēšanā Liepājā	103
<i>IV nodaļa. Padomju varas krišana Latvijā ārvalstu intervencijas rezultātā</i>	<i>114</i>
1. Padomju vara Latvijā 1919. gadā	114
2. Vācu kundzības nostiprināšanās Kurzemē. Ameriķaņu imperialistu mēģinājumi izveidot Kurzemē visu pretpadomju spēku vienotu fronti	119
3. Padomju Latvijas galvaspilsētas Rīgas krišana	130
4. Ārvalstu interventu asiņainais terors Latvijā	134
5. Vācu imperialistu agresīvo plānu neveiksme Latvijā	140

V nodaļa. Latvija un Antantes otrais karagājiens. 1919. g. augusts—novembris	156
1. ASV, Anglijas un Francijas plāni par buržuaziskās Latvijas iesaistīšanu Antantes otrajā karagājienā.	156
2. Plāni par vācu karaspēka iesaistīšanu Antantes otrajā karagājienā	165
3. Krievu baltgvardu karaspēka organizēšana Latvijā. Vācu karaspēka pāriešana «krievu dienestā»	172
4. Antantes valstu mēģinājumi izveidot Baltijā visu antiboļševistisko spēku vienotu fronti. 1919. g. 26. augusta vienošanās	180
5. Antantes plāna — izmantot Bermonta karaspēku cīņā pret Padomju Krieviju — sabrukums	184
6. Buržuaziskā Latvija — ārvalstu imperialistu puskolonija	199
VI nodaļa. Miera noslēgšana starp Latviju un Padomju Krieviju. 1919. g. septembris — 1920. g. augusts	209
1. Padomju Krievijas miera piedāvājums buržuaziskajai Latvijai	209
2. Antantes loma Latvijas un Padomju Krievijas miera sarunu izjaukšanā	214
3. Mēģinājumi izveidot Baltijas valstu pretpadomju savienību. Pamiera noslēgšana starp Latviju un Padomju Krieviju	224
4. Latvijas un Padomju Krievijas miera sarunas. Miera līguma noslēgšana	242
Noslēgums	253
Bibliografija	255
Vārdu rādītājs	271

Vilnis Jāņa d. Sīpols

ARVALSTU INTERVENCIJA LATVIJĀ UN TĀS AIZKULISES (1918—1920)

Redaktors E. Krūmiņš.

Māksl. redaktors H. Purviņš. Mākslinieka A. Apīna vāks. Techn. redaktore M. Aizupiete. Korektore M. Ezergaile, H. Birze. Nodota salikšanai 1957. g. 6. maijā. Parakstīta iespiešanai 1957. g. 19. jūlijā. Papīra formāts 60×92¹/₂. 17,0 fiz. iespiedl.; 17,0 uzsk. iespiedl.; 16,33 izdevn. l. Metiens 5000 eks. JT 13044. Maksā 5 rbļ. 25 kap.

Latvijas Valsts izdevniecība

Rīgā, Padomju bulv. 24. Izdevn. Nr. 9620-P339. Iespiesta Izdevniecību, poligrāfiskās rūpniecības un grāmatu tirdzniecības Galvenās pārvaldes 1. tipogrāfijā «Cīņa» Rīgā, Blaumaņa ielā Nr. 38/40. Pasūt. Nr. 1532.

Kļūdu labojums

pp.	Rinda	Iespiests	Jābūt
52.	18. no augšas	Pēterburgā	Petrogradā
02.	10. no augšas	saglabājusies	saglabājusies
41.	8. no augšas	uzrakstija	uzskatija
47.	4. no augšas	ša	šā
82.	23. no augšas	pretpadomu	pretpadomju
96.	3. no apakšas	Nissel	Niessel

V. Šipols. Ārvalstu intervencija Latvijā
un tās aizkulises 1918—1920

OBLIGĀTAIS EKSEMPLARS

984

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0305073893